

אספקלריא

אספקלריא לפרשת משפטים-שקלים תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת משפטים-שקלים תשפ"א ..... ח

ח אשרי האישי – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ..... ח
“בתורת ה' חפצו” כתוצאה מכך ש“בתורתו יהגה” – לשקדן לא יהיה חשק לשום דבר אחר בעולם | התבוננות באושר שיש לנו את כח הדיבור להגות בדברי תורה.....ח

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים..... י
בשעה שפסחתי אמרתי “כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם”, היכן מצינו שבעת מכת בכורות אמר כן הקב"ה?.....י

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים ..... יד
“אם בגפו יבא בגפו יצא”..... יד
“ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך”..... יז
“ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע”..... יט

באר צבי / הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי ..... כג
האדם קובע את ערך מעשיו..... כג

בואי שבת / הרב חיים שולביץ ..... כח
שביתת היקום בשביעי..... כח

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... לה
שלח חבילה עם חברי קשורה על גג רכבו תמורת שכר ואבדה בדרך.... לה

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר ..... מ
אינו יודע מתי שבת, מונה ששה ימים ושובת..... מ

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות בת ישראל'..... מב
“משנכנס אדר מרבנים בשמחה”..... מב
שבת פרשת משפטים - ב' דראש חודש - א' אדר - פרשת שקלים ..... מג

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק ..... מה
האם מותר לבן לחסן את אביו - ובגדרי ובדיני מכה אביו ואמו מות יומת..... מה

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב
 זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק ..... נה
ד' הערות בנוגע לראש חדש אדר שחל בשבת..... נה

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. נח
פניני עיון בפרשת השבוע..... נח

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
 מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"ס..... סב
בגדר עבד עברי וקדושתו | האם מוכר עצמו יכול לישא שפחה כנענית
מדעתו | נתינת שתי שפחות לעבד עברי..... סב

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
 מרוגוטשוב..... סח
בגדר דין כל דפריש מרובא פריש..... סח

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
 מלכים וש"ס..... עב
מוסר ודרך לעבודת ה' הנלמדים מן הפרשה..... עב

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... עד
בדין אדם שמסופק אם עברו לו שש שעות אם רשאי לאכול מאכלי חלב..... עד

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
 סופרים..... פח
"עמו אנכי בצרה", לחיות את הצער אף בשעת "שמחה"..... פח

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'
 ו'שמועה טובה'..... צב
מהות שנת השמיטה..... צב

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים..... צז
אוזן זו ששמעה על הר סיני - עשרה תירוצים על הקושיא מדוע אינו נרצע
בתחלת שש..... צז

לבנו בתורתו / הרב אברהם דהאן, מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת, מג"ש
 בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים..... קג
חידושים, קושיות, וסיפורים בפרשת משפטים..... קג

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... קט
אם כסף תלזה את עמי את העני עמך..... קט

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער.. קיב
סגולת ופנימיות חודש אדר!..... קיב

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשרוד..... קטז

מיד לאחר מתן תורה פתחה התורה בפרשת נמכר בגניבתו כי בדיני עבד
עברי נכלל יסוד חשוב לעבודת ה'..... קטז

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
קיח.....

לא יחרץ כלב לשונו..... קיח

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"ס..... קכ

תליית שלטי "משנכנס אדר מרבנים בשמחה"..... קכ

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
אהרן'..... קכג

בדין האם בורר יכול ליטול שכר..... קכג

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קכו

חובת העזרה לזולת ולסייע למחזיקי התורה - קל וחומר מבעלי חיים.... קכו

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... קלב

בענין בטחון ברפואה..... קלב

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס
יוסף החדש' וש"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... קלו

האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים
שיתנו 'לו' ריבית עבור זה..... קלו

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
בהתיישבות'..... קמה

שנה שביעית לעבד עברי..... קמה

הבאת ביכורים בשביעית..... קמה

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית..... קמז

סדר העולם..... קמז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית ..... קנה

מחנה לוייה בשעת המסעות לענין קליטת רוצח..... קנה
הוכחה לשיטת הרמב"ם שדין 'יום או יומים' שייך דוקא בהכאה ב'שבט'
ולא בדבר אחר..... קנה

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל ..... קנו
להמשיך את הנעשה ונשמע עד לדורינו □ ולזכות לסיעתא דשמיא מעין
אותו דור..... קנו

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק ..... קנט
"שבת שקלים – מטבע של אש"..... קנט

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קסב
התמסרות למניעת צער מאלמנה..... קסב

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית ..... קסו
בענין נ"ט בר נ"ט ודינים נוספים בעניני בשר בחלב..... קסו

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנשעסטער ..... קעה
זמן סעודת ראש חודש כשחל בערב שבת..... קעז

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק.... קפא
ביאור מחלוקת רש"י ותוס' ביסוד איסור טבל ותרומה..... קפא

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד ..... קפד
חוקים ומשפטים צדיקים..... קפד
דין קדימה בחיוב הלואה לשומר תורה ומצוות או מומר לתאבון..... קפח

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה ..... קצא
ברכת 'הגומל' בעבד עברי היוצא לחירות, וכן היוצא ממלונית..... קצא

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף קצה

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי ..... קצה
עמידה בקריאת עשרת הדברות..... קצה

חינוך ..... קצט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

קצט.....

מטבע של אש..... קצט

חידות ..... רא

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס

לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... רא

שאלות בפרשת משפטים..... רא

חידותא דאפטרטא שקלים (מלכים-ב יב)..... רא

תשובות לחידותא יתרו..... רא

חידותא דאפטרטא יתרו (ישעיה ו)..... רג

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... רה

כתב חידה לפרשת משפטים..... רה

פיתרון כתב החידה לפרשת יתרו: 'לשון הרע'..... רה

פולמוס ..... רז

פולמוס / הרב חיים זאב ראם – ראש כולל 'כרם אליהו' קרית יובל ירושלים, ורבני

ולומדי אספקלריא..... רז

מדוע כתב בשער הציון שלא מצא בדברי הרא"ש שיש חיוב דאורייתא

שיהיו עשרה בקריאת זכור?..... רז

פולמוס / הרב שמואל דוד בערקאוויטש – לייקווד, ורבני ולומדי אספקלריא..... רט

האם נכון לומר ששבת "חלה בראש חודש" הרי שבת קביעא וקיימא..... רט

אספקלריא לדף היומי ..... ריא

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים..... ריא

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים..... ריא

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבת מישראל',

מנשעסטער / האם יש לומר תפלת הדרך באווירון..... ריג

חילופי דברים..... ריד

הרב צבי קריזר, מח"ס באר צבי..... ריד

הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"א"ס, בני ברק..... רטו

הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער..... רטו

קרא עלי מועד?? הפגישה המוסתרת..... רטו

הרב אריה גלינסקי.....ריז

בית הוראה תכלת מרדכי.....ריז

סיפור.....ריח

“מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק.....ריח

פרק נ"ד "עם כאלו ידידים מי צריך שונאים?".....ריח

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק.....רכז

"עד דלא ידע מיהו ברוך מרדכי" [סיפור לפורים].....רכז

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב.....רלז

"עדיין לא למדת חמש שנים".....רלז

אספקלריא לפרשת משפטים-שקלים תשפ"א

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"בתורת ה' חפצו" כתוצאה מכך ש"בתורתו יהגה" – לשקדן
לא יהיה חשק לשום דבר אחר בעולם | התבוננות באושר
שיש לנו את כח הדיבור להגות בדברי תורה**

רבי אלתר מאזוז זצ"ל מפרש בספרו על פרקי אבות "אבות על בנים" (פ"ג מ"ד):

"כי אם בתורת ה' חפצו – ובתורתו יהגה יומם ולילה":

• הלומד תורה יומם ולילה הדבר גורם לו שלא יהיה לו חשק בשום דבר בעולם כי אם בתורת ה'.

מביא יסוד זה מ"מדרש תלפיות" לרבינו אליהו הכהן האתמרי בעל "שבט מוסר" זי"ע, ענף "חכמה".

*

נראה לפרש פירוש נוסף:

"אשרי האיש ... כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים" וגו'.

• יתבונן באושרו שיש לו את כח הדיבור שמאפשר לו להגות יומם ולילה בתורת ה', שיתבונן בכך שעל ידי זה ייטב לו בעולם הזה ובעולם הבא ("והיה כעץ וגו'"), וכך יבוא לחפץ מאוד בתורה.

*

ליתר פירוט:

מרנא ה"חפץ חיים" כותב בספרו "תורת הבית" (פרק א):

כמו גודל החפץ שיש למי שמצא כיס מלא אבנים טובות, שחפץ מאוד באבנים הטובות, מתוך שיודע שעל ידם יבלה את חייו בנעימים, כך כאשר יתבונן בכח הדיבור שנטע ה' באדם, שיכול לומר בכל רגע כל כך הרבה מלים של תורה, יתעורר בו במיוחד החפץ כלפי זכות זו – מתוך שיתבונן בכך שעל ידי זה יבלה את חייו בנעימים בעולם הזה ובעולם הבא.

וכמו שנאמר (משלי יח, כא): **”מִוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן וְאַהֲבִיָּהּ יֹאכֵל פְּרִיָּהּ”**, שיאכל פריה בעולם הזה, כנזכר במשנה בפאה (פ”א מ”א): **”אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם”**.

ע”כ תוכן דברי מרנא החפץ חיים.

ויש לציין שכך פירש רש”י במשלי שם: **”אוהב את לשונו ומרגילה לתורה אוכל שכרה בעולם הזה”**.

ועיין עוד משלי כז, יח ומדרש משלי על זה.

*

על פי דברי החפץ חיים הללו נראה לבאר את מזמור אשרי האיש:

אשרי האיש וגו' ובמושב לצים לא ישב – שאינו מתבטל מהתורה (כמו שמשמע באבות פ”ג מ”ב בהבנת פסוק זה),

א. כביאור החסיד יעבץ שהמתבטלים מהתורה קרויים ”לצים” כי אם הציעו לאדם לאסוף לעצמו זהובים ואינו אוסף, הוא מראה בכך שהוא ”מתלוצץ” מזהובים, כלומר: מזלזל במעלת הזהובים.

ב. אינו נמנה על הלצים שמנצלים את כח הדיבור שבהם לרעה או להבלים. **כי אם בתורת ה' חפצו** – עז חפצו בלימוד תורת ה' בפיו יומם ולילה, וזאת בגלל: **ובתורתו יהגה יומם ולילה** – שמתבונן בכח הדיבור שנטע בו ה' שביכלתו לדבר כל כך הרבה מלים של תורה, שיודע שעל ידי כך **’והיה כעץ שתול על פלגי מים’** – התורה, **’אשר פריו יתן בעתו’** וגו' – יאכל פריה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

**בשעה שפסחתי אמרתי "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם",
היכן מצינו שבעת מכת בכורות אמר כן הקב"ה?**

**והגישו אֶל הַדֹּלֶת או אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֶדְנֵי אֶת אֲזָנוֹ בַּמֶּרְצַע וְעָבְדוּ לְעֵלָם (כא, ו)
בשעה שפסחתי אמרתי "כי לי בני ישראל עבדים"**

א) ידועים דברי רש"י עה"פ הנ"ל שמביא מה שאמרו חז"ל: "ר' שמעון היה דורש מקרא
זה כמין חומר, מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו
עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי (ויקרא כה, נה) "כי לי
בני ישראל עבדים עבדי הם" ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע
בפניהם".

וכ"ה בגמ' בקידושין (כב, ב) שאמרו: בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות
ואמרתי (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים והוצאתים
מעבדות לחירות כו'.

ויש לבאר מהו המקור של חז"ל לדבר זה, שבשעה שפסח ה' על בתי ישראל במכת
בכורות, אז אמר "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים?^א

ב) ושמעתי ממו"ר הגאון הגרד"כ שליט"א, לבאר דבר זה עפ"ד ה'אבני נזר' בספרו 'נאות
הדשא' (ח"א עמ' קצב) שם הוא כותב לבאר ביאור נפלא מדוע רק במכת בכורות הוצרכו
לסימן בשביל "ופסחתי".

כי הנה חז"ל (מדרש תהלים קז, ד) אומרים שישראל במצרים היו נחשבים כעובר במעי
אמו. והנה בגמ' בתמורה (לא, א) מבואר שבהמה מעוברת שנטרפה למ"ד עובר ירך אמו
גם לולד יש דין טריפה, ואילו בהמה מעוברת בעלת מום ולדה כשר.

וטעם החילוק ביניהם, כי בעל מום אין הפסול אלא בחיצוניותו ואין חיבורו ויניקתו של
הולד אלא בפנימיותו. ולכן דוקא כשנטרפה שארע הפסול בחיות הבהמה וחיבור הולד
ג"כ בחיות אמו לכן גם הולד טריפה.

ולכן כל הט' מכות שהביא הקב"ה על המצרים היו נחשבים כמו גדר של בעל מום שלא
עובר לולד, ולכן לא היו צריכים ישראל לסימן שלא ינגפו מזה. לא כן מכת בכורות שאז
ניטלה חיות המצרים כי עיקרם הבכורות שמזלם הוא טלה ראשית המזלות, לכן כשהיתה

^א עי' במקנה ובתו"ת (שמות כא, נא) מש"כ בזה. וידידי הרה"ג ר"מ הלוי שליט"א ביאר בזה, ע"פ מש"כ במקורא
עפ"ד המהר"ל שדם פסח מסמל על עבדות ה', ולכן מובן שהדלת והמזוזה הם עדים לדבר זה.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
בשעה שפסחתי אמרתי "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם", היכן מצינו שבעת מכת
בכורות אמר כן הקב"ה?

מכת בכורות כאילו ניטלה כל חיותם ולכן היה כאן סיבה שזה יעבור גם לולד (לישראל)^ב
מאחר שהם היו כעובר במעי אמו של המצרים. ולכן דוקא כאן הוצרכו לסימן של דם
פסח כדי שיפסח ה' ולא ינגפו מזה.

ואיך באמת לא ניזוקו ישראל במכת בכורות מאחר שהיו עובר ירך אמו של המצרים?
אלא בהכרח שאז ניתן לישראל שפע וחיות שלא תלוי במצרים ועי"ז התחברו אל שורש
נשמתם ומשך חיותם. והיינו שאז נקבעו שיותר אינם מוגדרים כעובר ירך אמו של
המצרים עכ"ד. (גם המהר"ל (גבורת ה' פרק ס) כותב שרק בגלל זה שישראל הם חלקו
של הקב"ה, לא היתה המכה בבכורי ישראל).

ועפ"ז ביאר היטב מה שאומרים חז"ל שבעת שפסח ה' על בתי ישראל אמר "כי לי בני
ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים – כי בזאת השעה נקבע שיש להם לישראל קיום
עצמי (תלויים בה') ואינם תלויים במצרים.

ועפ"ד של האבני נזר מבואר היטב, מדוע רק במכת בכורות ההצלה של ישראל מהוה
סיבה לקדושת בכורה יותר משאר המכות שג"כ היה הבדלה בין מצרים לבין ישראל. כי
שאר המכות שהיו המכות חיצוניים לא היו צריכים לישראל לינגף, משא"כ מכת בכורות
שבעצם גם ישראל היו אמורים לינגף לכן כאן ההצלה של הקב"ה גרמה את קדושת
הבכורה.

"כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת"

ג) וע"פ הדברים הללו מובן היטב מה שאמר הקב"ה למשה שיאמר לפרעה "כה אמר ה'
בני בכורי ישראל כו' שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנני אנכי הורג את בנך
בכורך".

ומשמעות הפסוק שיש שייכות בין "בני בכורי ישראל" למכת בכורות (וראה ברש"י שם
מש"כ מדוע התרה דוקא במכה האחרונה).

וכ"ה בשער הכוונות (דרושי פסח דרוש א): "לכן שלח לו השי"ת ע"י משה "כה אמר ה'
בני בכורי ישראל" לרמוז אל הבן בכור העליון הנקרא ישראל כי קיומו קיים ולא נתבטל
ח"ו. והודיעו כי לפי שכבר במציאותו לכן יהיה נענש מדה כנגד מדה במכת בכורות לפי
שכפר בבן הבכור העליון יתברך. וזה מה שאמר הכתוב "ואם מאן אתה לשלח כו' הנה
אנכי הורג את בנך בכורך".

^ב ראה ברש"י בישעיה (מג, ג) עה"פ שם שנא' "נתתי כפרך מצרים" שכתב ז"ל הם היו לך לפדיון שבכוריהם מתו
ואתה בני בכורי נצלת והייתם חייבים כליה כמש"נ (יחזקאל כ, ח) "ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרים". וע"ע
בגר"א (אד"א דברים יג, ו) שכתב בתו"ד: ש"פדות" היא גאולה שע"י פדיון כמו במדרכי שניתן המן תחתיו ובמצרים
ניתנו בכוריהם תחת ישראל לכך אומר לשון "פדיון" עכ"ד. וע"ע במכילתא (בא פרשה יב) שאמר: ריזה"ג אומר
ראויין היו שונאיהם של ישראל כלליה במצרים עד שגמר האחרון שבהם את פסחו שנא' "ואמרתם זבח פסח הוא
לה' אשר פסח".

וכן מפורש בברכות ק"ש "כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת" והכונה לעם ישראל ולא רק לבכורי ישראל (הרוקח צי' ל"בני בכורי ישראל" ונוסח ספרד "ובכורך ישראל גאלת").

כי באמת רק במכת בכורות בא לידי ביטוי ה"בני בכורי ישראל" שזה מבטא שאנחנו העם הנבחר (ראה ברש"י (ישעיה מא, ט) שכתב ז"ל קראתיך בשם לחלקי "בני בכורי ישראל").^ג

נמצא שבמכת בכורות א) עצם מה שניצלו בכורי ישראל הוא חידוש. ב) וזה נבע מכך מה שעם ישראל בכללותו נחשבים "בני בכורי ישראל".^ד

נהמא דמצרים גרם לשליטת השר

ד) ויש לצרף בזה את דברי ה'שם משמואל' (הגדש"פ עמ' קיד) לבאר מדוע דוקא 'קרבן הפסח' היה המורה על זה שאינם עובר ירך אמו של המצרים.

שם הביא מה שמובא בזוהר (שמות ג, א) דאי כד נחתו ישראל למצרים לא יטעמון נהמא דמצראי לא אשתבקו בגלותא ולא יעיקון לון מצראי (אם כשירדו ישראל למצרים לא היו טועמים את הלחם של המצרים לא היו נשארים בגלות והמצרים לא היו מצירים להם).

ולא מובן שהרי כדי להחיות את נפשם היו מוכרחים לאכול נהמא דמצראי. וגם צריך להבין מדוע הטעימה מהלחם של מצרים זה מהוה סיבה לגלות מצרים.

וביאר עפ"ד האלשיך בפר' ויצא על מה שביקש יעקב (בראשית כח, כ) "ונתן לי לחם לאכול" שכי יתכן שישמרהו בדרך ויניחהו ערום ורעב. אלא שיעקב חשש מאחר שיורד לחו"ל שמא ישלשל פרנסתי על ידי השר המושל שם. ואין לי חפץ בזה כי אם ונתן לי על ידי עצמו יתברך עכ"ד.

ועפ"ז כתב שתפילתו של יעקב אבינו היתה גם לזרעו אחריו, ולכן היה ביד ישראל שלא יטעמון נהמא דמצראי הבא באמצעות שר הארץ אלא במזונות הבאים מהקב"ה בעצמו בתפילתו של יעקב. אבל ישראל מחלו זה וערב להם לחם הבא באמצעות שר של מצרים, וזה מה שגרם להם להיות נחשבים עובר במעי אמו שאוכל מה שאמו אוכלת. ולכן שלטו עליהם המצרים כמו בהמה ששולטת על העובר שבמעיה מפני שאין לו חיות בפני עצמו וטפל אליה. אך אילו לא היו טועמים מנהמא דמצראי אלא מהשי"ת לבדו לא היו יכולים להיות נעשים עובר במעי בהמה שהרי לא היו אוכלין ממה שהם אוכלין וממילא לא היה להם שליטה עליהם כל כך.

ולכן קרבן הפסח שנאמר (בראשית מג, לב) "כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם כי תועבה היא למצרים" ועוד נאמר (שמות ח, כב) "הן נזבח את תועבת מצרים

^ג וע"ע בתוס' בסנהדרין (לט, א ד"ה במאי) ובפי' הנחלת יעקב (פתיחה למסכת שמחות). וע"ע ברש"י (שבת פט, ב ד"ה קראת).

^ד ראה במדרש (שמו"ר יט, ז) אמר הקב"ה למשה כשם שעשיתי יעקב בכור שנאמר "בני בכורי ישראל" כך אני עושה למלך המשיח בכור שנאמר (תהלים פט, כח) "אף אני בכור אתנהו" כך "קדש לי כל בכור".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
בשעה שפסחתי אמרתי "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם", היכן מצינו שבעת מכת
בכורות אמר כן הקב"ה?

לעיניהם ולא יסקלוננו". ממילא אכילה זו ודאי לא היתה מ"נהמא דמצראי" שבא
באמצעות השר שלהם שהרי זה עצמו היה העבודה זרה לעבודת את השר שלהם.
ובהכרח באכילה זו נפרדו מהם להיות להם חיות בפני עצמם כמו עובר אחרי שיצא
ממעי אמו, ועי"ז באה הגאולה עכ"ד.

* מאמר זה ייכלל בע"ה בספר "אהל מועד" על "גלות וגאולת מצרים" ו"חג הפסח"
ו"ליל הסדר", שעתיד לצאת לאור אי"ה לקראת חג הפסח הבעל"ט.

לתגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"אם בגפו יבא בגפו יצא"

אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו (כא, ג)

בפי' רש"י (שם) בד"ה אם בגפו יבא, שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו בכנפו, שלא בא אלא כמות שהוא, יחידי, בתוך לבושו בכנף בגדו: בגפו יצא, מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים, עכ"ל.

-א-

בר"א מזרחי (שם ג) בד"ה בגפו יצא מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה. בפרק קמא דקדושין (כ א), ואמר "מגיד", דמשמע דמדוקיא דקרא נפקא ולא מפשטיה, אף על גב דמלת "בגפו" מורה על היחידות, שפירושו יחיד בלא אשה, שאין רבו מוסר לו שפחה כנענית, דאי סלקא דעתך יחיד בלא אשתו השפחה, הרי כבר אמור "האשה וילדיה" כו' (שם ד). משום דמקרא ד"בגפו יצא" משמע יחיד בלא אשה ישראלית, דבגפו בתרא דומיא דבגפו קמא, לפיכך אמר "מגיד", לומר דאף על גב דבגפו קמא בלא אשה ישראלית, בגפו בתרא אינו באשה ישראלית, אלא באשה כנענית, דאם לא כן אם בגפו יבא, כן יצא מיבעי ליה, אלא על כורחך לומר דהאי בגפו בתרא לאו דומיא דבגפו קמא הוא, אלא קמא בישראלית ובתרא בכנענית, עכ"ל.

-ב-

ובאור החיים (שם ג) אם בגפו יבא וגו'. רבותינו ז"ל בקידושין (כ א) אמרו יחידי נכנס יחידי יצא מכאן שאין רבו רשאי למסור לו שפחה כנענית אלא אם הוא נשוי. ונראה כי הוקשה להם יתור הכתוב למה הוצרך לומר כן, ממה נפשך אם לומר כי דווקא כשיכנס בגפו הוא שיצא בגפו, אבל כשיכנס עם אשתו לא יצא בגפו, פשיטא כי מי הכניסה שצריך לומר כן, ותמצא שדקדקו רבותינו ז"ל (קידושין כב א) במאמר "ויצאה אשתו" כי לא היה צריך לאומרה ופירשוה לחייב מזון אשתו ובניו, ואם על שפחה הנותן לו רבו אינו צריך הרי הוא אומר בסמוך האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יצא בגפו, אלא ודאי לדרשה בא לומר אם בגפו פירוש בלא אשה ישראלית ממה שגילה בסוף דבריו אם בעל אשה וגו', בגפו יצא פירוש יחידי יצא פירוש ישאר בכמות שהוא יחידי עד יציאתו. או על זה הדרך מקיש יציאה להכנסה כשם שכשנכנס נכנס יחידי ממש בלא אשה ובנים בין היוצאים עמו בין הנשארים בבית האדון כמו כן ביציאתו. ואם היתה לו אשה ולא היו לו בנים גם כן אין רבו מוסר לו שפחה שאנו קוראים בו בגפו, ואין צריך לומר היו לו בנים ולא היתה לו אשה: וראיתי להרא"ם שדייק שהיה לו לומר אם בגפו וגו' כן יצא. ואין דבריו נראים כי אדרבה אם היה אומר כן יהיה נשמע יותר שלא יתן לו שפחה וישאר

כמות שהוא. והאמת כי טעם שלא אמר כן כי יש לחוש לדרשות אחרים הנשמעים ממנה והמשכיל יבין וכו' עכ"ל.

-ג-

"אם אֲדַנְיוּ יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָהּ לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ" ע"כ (שם ד).

ובפני רש"י (שם) בד"ה אם אדניו יתן לו אשה, מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית, תלמוד לומר "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", הא אינו מדבר אלא בכנענית, שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש, ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה (משפטים כא יא), שנאמר "אחיך העברי או העבריה" (ראה טו יב), מלמד שאף העבריה יוצאה בשש, עכ"ל.

-ד-

באור החיים (שם) בד"ה אם אדוניו וגו' וכו', עוד צריך לדעת למה הוצרך לומר "והוא יצא בגפו" והלא הדבר מובן שיצא בגפו מאומרו "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" וכו' עכ"ל.

בספר פנים יפות (שם) והוא יצא בגפו. לכאורא אינו מובן דלא הוי דומיא דיצא בגפו דרישא דקרא, דפירושו שלא מסר לו שפחה כנענית והכא הרי מסר לו שפחה כנענית, ותו דהוא מיותר. וכו' עכ"ל.

---

^ה שם: עוד צריך לדעת למה כפל לומר "אמר יאמר". אכן כוונת הכתובים הוא לצד כי יצו האל השתנות הדין אם בגפו יבא בגפו יצא פירוש שאין רבו יכול למסור לו שפחה כנענית אלא אם היה נשוי כאומרם בקידושין (כ א) ויאמר האומר מדוע חקק ה' חוקה זו להשתנות הדין מה לי היה נשוי או לא, לזה בא הכתוב בחכמה לתת טעם ואמר הטעם הוא "אם אדוניו יתן לו אשה" (שם ד) שהיא שפחה כנענית כמובן מהענין המשפט הוא ש"האשה וילדיה תהיה לאדוניה" והוא העבד יצא בגפו פירוש בלא אשה כל עיקר, ולהיות כן אם יתן לו רבו אשה והוא פנוי מעולם לא ירצה לצאת מעבדות לצד ב' סיבות, האחד אהבת אשתו ובניו, והב' שבצאתו נשאר פנוי, ושתים רעות יש לו ביציאתו, ולצד זה כל עבד איש לא יחפוץ לצאת מאת רבו מה שאין רצונו יתברך כן. אשר על כן גזר אומר שלא יתן לו רבו אשה אלא אם הוא נשוי כי בזה יקל מעליו הפרדת אשתו ובניו כיון שיש לו אשה ישראלית בת חורין יהיה בעיניו קל לצאת, וכפי פסוק "אם אדוניו וגו' נתכוון ה' לומר בסדר הדברים לתת טעם במתק לשון למה שינה הדין, ואומרו "ואם אמר יאמר" (שם ה) פירוש מלבד אמירה א' שעשה ה' לו תיקון כנוכר, עוד יאמר "אהבתי" וגו', והגישו וגו' ורצע וגו' (שם ו) כי זה מעיד שאינו חושש לעולו ית' וקונה אדון לעצמו, עכ"ל.

^י שם: ועיין בחידושי קידושין (כ א) דס"ל לת"ק בגפו יצא שלא יצא בראשי אברים בק"ו מעבד כנעני, ולא נתבאר והוא יצא בגפו דסיפא למאי אתי. ונראה משום דה"א שיוצא בראשי איברים היינו משום דקי"ל דע"ע גופו קנוי כדאיתא שם (טז א), דאי נימא דאין בו אלא קנין פירות ליכא למילף בק"ו מעבד כנעני, דהא עבד כנעני גופו שאינו קנוי אלא לפירות אינו יוצא בראשי איברים כדאיתא בב"ק (צ א). לפ"ז לפי מה שכתבו הרמב"ן והריטב"א ז"ל לעיל דטעמא דע"ע גופו קנוי הוא משום דהתורה התירה לו למסור שפחה כנענית, א"כ א"ש לת"ק דאף דכתיב ברישא בגפו יצא שאינו יוצא בראשי איברים, מ"מ איצטרין קרא בסיפא ביש לו אשה דרבו מוסר לו שפחה כנענית, ואז ע"כ יש בו קנין הגוף כמ"ש הרמב"ן והריטב"א, אפ"ה אינו יוצא בראשי איברים. דאי מרישא ה"א דווקא בנכנס יחידי דאינו רשאי למסור לו אז אין בו קנין הגוף, לכך אינו יוצא בראשי איברים, לפ"ז יש לומר גם לראב"י דמפרש יצא בגפו דרישא יחידי כמשמעו, מ"מ "הוא יצא בגפו" דסיפא דאי אפשר לפרש יחידי כנ"ל, ע"כ פירושו והוא יצא בגפו שאינו יוצא בראשי איברים, וממילא מתורץ מה שהקשו המפרשים [עי' פני יהושע כ א ד"ה א"ל אביני] דמנליה לראב"י שאינו יוצא בראשי איברים, עכ"ל.

-ה-

ונראה בזה עד"ר מש"כ ברא"ם דמדקאמר מגיד נשמע דמדיוקא דקרא הוא, והוא בהקדם ביאור שינוי הפסוקים, דבפסוק ג כתוב "בגפו יצא", ובפסוק ד כתוב "והוא יצא בגפו". והוא משום דבפסוק ג דמיירי בשאין רבו מוסר לו שפחה כנענית, א"כ עוד קודם יציאתו הוא בגפו, ולכן כתוב "בגפו יצא", פי' דקודם יציאתו הוא בגפו. משא"כ בפסוק ד דרבו מוסר לו שפחה כנענית ורק משום שהאשה וילדיה תהיה לאדוניה לכן הוא יוצא בגפו, א"כ רק לאחר יציאתו הוא בגפו, לכן כתוב שפיר והוא יצא בגפו, פי' דרק לאחר יציאתו הוא בגפו.

ומיושב מה שנתקשה בפנים יפות דהא בסיפא רבו מוסר לו שפחה כנענית, וגם כתוב "והוא יצא בגפו". ולפי מה שנתבאר דבסיפא דכתיב "והוא יצא בגפו" דרק לאחר יציאתו הוא בגפו, דקודם יציאתו הרי יש לו שפחה כנענית. משא"כ ברישא דכתיב "בגפו יצא", דעוד קודם יציאתו הוא בגפו, מדוייק שפיר דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית.

ומה שנתקשו באור החיים ובפנים יפות דהוא מיותר, י"ל דמה דנלמד דאין רבו מוסר לו שפחה ממש"כ "בגפו יצא", הוא רק לאחר שכתוב "והוא יצא בגפו", דשינה קרא בסיפא מברישא ודו"ק.

-ו-

ברא"ם (שם) דלא נלמד מפשטיה דקרא דבגפו יצא הוא דומיא דבגפו יבא והיינו אשה ישראלית.

ולהמתבאר גם לפי מש"כ הוא מדיוקא דקראי, פי' דמאחר דשינה בסיפא וכתב "והוא יצא בגפו", מזה נלמד על "בגפו יצא דרישא, וא"כ כמו בסיפא מיירי בשפחה כנענית, כמו"כ ברישא הכוונה על שפחה כנענית, ודו"ק.

-ז-

בחזקוני (שם ג) בד"ה בגפו יצא פי' רש"י מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. דאינו בא ללמד שרבו ימסור לו שפחה כנענית אבל היא לא תצא עמו דהא מ"האשה וילדיה נפקא", עכ"ל.

ולהמתבאר דמכיון דכתיב בגפו יצא ע"כ הכוונה דעוד קודם יציאתו הוא בגפו, וא"כ קאי על מה שאין רבו מוסר לו שפחה כנענית. [דאי קאי על מה שרבו מסר לו שפחה כנענית ואמר כי יצא בגפו, היה לו להקדים תיבת יצא לתיבת בגפו].

*

"וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךְ אֶת לַחְמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ"

וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךְ אֶת לַחְמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְהִסְרְתִי מִחֶלְהָ מִקְרַבְךָ (כג, כה)

-א-

ברמב"ם (הלכות תפילה פ"א ה"א) מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר "ועבדתם את ה' אלקיכם" (משפטים כג כה), מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם" (עקב יא יג) אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, ואין מנין התפלות מן התורה, ואין משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה, עכ"ל.

ובקריית ספר (שם) ומה שכתב הרב ז"ל דמן התורה בכל יום חייב, אפשר דסמיך אסופיה דקרא דכתיב "וברך את לחמך ואת מימך" וגו' דהוא צורך כל יום, הכי נמי תפלה בכל יום וכו' עכ"ל.

-ב-

הנה פתח הכתוב "ועבדתם את ה' אלקיכם" בלשון רבים וסיים "וברך את לחמך ואת מימך וגו'" בלשון יחיד, וצ"ב.

בבעל הטורים (שם) "ועבדתם את ה' אלקיכם". אומר לשון רבים דזו תפלת רבים שאינה נמאסת (ברכות ח א). ואמר "וברך את לחמך" לשון יחיד, דלכל אחד ואחד מברך לפי ענינו (כתובות סז ב), עכ"ל.

בכתב סופר (שם) "ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך". מדקדקים דמתחיל בלשון רבים ועבדתם, ומסיים בלשון יחיד את לחמך. נ"ל ע"פ שאחז"ל בכתובות (סז ב) כתיב "לתת להם את אכלם בעתו" (עי' תהלים קמה טו), בעתם לא נאמר, שנותן לכל אחד בעתו כפי הצטרכותו ובזמן הראוי וצריך לו. והשתא אתי שפיר דאמר "ועבדתם את ה' אלקיכם" כולכם, "וברך את לחמך" לכל אחד בעת שיצטרך ובאופן הנאות לו לפי טבעו, עכ"ל.

והוא עד"ר שכתב בבעל הטורים.

-ג-

בחי' ר' חיים פלטיאל (שם) "ועבדתם את ה' אלקיכם". כפ"ר זה הפסוק משום דרישיה דקרא לשון רבים דכתיב "ועבדתם" וסיפיה לשון יחיד דכתיב "וברך את לחמך" ולא כתיב את (לחמינו) [לחמכם], משום דרישא דקרא קאי אאיברים של אדם "ועבדתם את ה' אלקיכם" בכל איברים, ראש להשתחוות, עינים לחזות מישרים, אוזנים לכוף אליה לתורה, אף [לא] להריח איסורי הנאה, פה לדבר טוב, ידיים פתוחות לעניים, רגלים לרוץ לדבר מצוה, אז "ובירך את לחמך ואת מימך". וכיון דכבר יהיה לחמך כה מבורך גם מימך אז לא יהיה מחלה בקרבך, עכ"ל.

-ד-

ובתורת משה להאלישיך (שם) בד"ה ועבדתם וכו', יאמר כי הנה דרך מלך בשר ודם המצוה את מאה איש יעשו לו עיר או מגדל ויתן להם מאה אלף זהובים, לא יקפיד רק שתעשה מלאכתו בין יעשוהו יחד כלם או מעט כל אחד ואחד בפני עצמו. ובשלמו השכר יחלק חלק כחלק אלף זהובים לכל אחד ואחד. אמנם הוא יתברך לא כן הוא, כי אם בעבודה לא יחפוץ יהיה כל אחד בפני עצמו רק יחד כלם אם אפשר, כי אינו דומה מרובים העושים את המצוה למועטים העושים את המצוה (ספרא בחוקותי פרשה א פרק ב). וזהו "ועבדתם" לשון רבים. אך בשכר, עם שעבדם יחד כלם, לא יהיה שכרם חלק כחלק בשוה. כי גם בהיות אלף איש עושים יחד מצוה אחת, אין אחד מכלם נוטל בשוה עם חבירו, כי "פלס ומאזני משפט לה" וכו' (משלי טז יא), והוא יפלט ויאמר הנה פלוני היה פנוי אך רעהו הניח עסקיו לעשות המצוה. ועל דרך זה, פלוני עשה בעצבון ופלוני שלא בעצבון, ופלוני בשמחה ופלוני בשמחה יתירה, ופלוני בכבודות ופלוני בזריזות, ופלוני בכונה קלה ופלוני בכונה גדולה. וההיקש באלף אלפי מיני בחינות אין מספר. באופן שעם עשותם המצוה יחד, יהיה השכר פרטי אל כל אחד לפי בחינתו. וזהו אומרו "ועבדתם את ה'" לשון רבים, ועם כל זה "ובירך [את לחמך]" וכו' לשון יחיד, עכ"ל.

-ה-

בכלי יקר (שם) בד"ה "ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך". התחיל בלשון רבים וסיים בלשון יחיד, לפי שכל ישראל ערבים זה בעד זה ולא יברך ה' לחם של כל יחיד ויחיד עד אשר יהיו עובדי ה' רבים ויעבדוהו כל זרע יעקב כאחד, אז יבורך לחמו של כל אחד ואחד. ויש אומרים שעבודת ה' טוב יותר כשרבים מתקבצים להתפלל כי "הן אל כביר לא ימאס" (איוב לו ה). אבל בעניני אכילה טוב יותר כשאוכל כל אחד פתו לבדו. ולפי שרוב החולאים באים על ידי המאכלים שמבחוץ, או על ידי התגברות היסודות זה על זה מבפנים, על כן אמר "וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך", עכ"ל.

-ו-

בפרי מגדים (או"ח בפתיחה להלכות תפילה) והנה שאלת צרכיו, אף שיש בני אדם שאין צריכים להם ולא חסר להם מכל טוב, מכל מקום צריך לבקש על העתיד שלא יחסר לו לחמו ומימו. וצריך להתפלל עליו בכל יום אף על פי שיש לו, כפשטא דקרא "ועבדתם את ה' אלקיכם ובירך את לחמך" כו' (משפטים שם). גם "אין צדיק אשר יעשה טוב" (קהלת ז כ), ויבקש מחילה מה'. וכו', עכ"ל.

לכאורה לפי דבריו הוא שייך גם לכל העניינים, דצריך להתפלל ולבקש עליהם בכל יום, לא רק על לחם ומים.¹

¹ "אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא ה' הַצְּלִיחָה נָּא" (תהלים קיח כה), פסוק זה הוא חלק מפסוקי ההלל שהוא הודאה, וצ"ב איך שייך כאן ענייני בקשה. ולפי מה שנתבאר בפרי מגדים דאף בני אדם שלא חסר להם כלום מ"מ צריכים לבקש על העתיד, ולכן מיד כשמודים על העבר מבקשים על העתיד שלא יחסר להם מה שיש להם.

וסמוכים לזה בברכות (טז ב) רבי בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים, מאדם רע ומפגע רע, מיצר רע, מחבר רע, משכן רע, ומשטן המשחית, ומדין קשה ומבעל דין קשה, בין שהוא בן ברית בין שאינו בן ברית. ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי, ע"כ.

ובפ"י רש"י (שם) בד"ה ואף על גב דקיימי קצוצי עליה דרבי - שהיו שוטרים עומדין במצות אנטונינוס להכות ולהנקם בכל העומדים עליו, עכ"ל.

ובפרי מגדים (או"ח אשל אברהם סי' קיט ס"ק א) ובשומע תפלה, עיין מ"א. מלשון המחבר בשאר ברכות דווקא אם צריך לו, ובשומע תפלה אפילו על העתיד רשאי לבקש שלא יחסר לחמו, עיין אליה רבה (ס"ק ב). הובא במ"ב (שם ס"ק א).

וצ"ב, אם הוא נכלל בקרא ד"ועבדתם", א"כ לכאורה הוי ככל תפילה ויוכל לבקש גם בברך עלינו, וצ"ע.

ולהמתבאר בפרי מגדים דפשטא דקרא ד"ועבדתם" הכוונה שצריך להתפלל בכל יום אע"פ שיש לו. גם לפי מה שכתב בקרית ספר שצריך להתפלל בכל יום שיהיה לו דהוא צורך כל יום. וא"כ כלול כאן שני סוגי אנשים ולכן כתב שפיר בלשון רבים [וגם לפי מה שנתבאר הם שני גדרי תפילות].

-ז-

בחת"ס (ליקוטים נדפס בסוף חומש דברים, תהלים קמו ה) "אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו", י"ל כמ"ש בחובות הלבבות (בשער הבטחון בפתח השער) כי הבוטח בה' באמת אפילו יש בידו עושר רב איננו בוטח בעשרו כי אם בה', והיינו "אשרי שאל יעקב בעזרו" ומצליח בנכסיו, ואפי' הכי "שברו על ה' אלקיו" ולא על עשרו שבידו וכו', עכ"ל.

והוא על דרך שנתבאר בפרי מגדים.

*

"וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע"

וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (כד, ז)

שבת (פח א) דרש רבי סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, באו ששים ריבוא של מלאכי השרת, לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וכו' ע"כ.

-א-

בס' בית הלוי (שם) "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע". מסכת שבת (פח א) דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע ירדו ס' ריבוא של מה"ש וקשרו לכל אחד מישראל שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. ויש להבין אומרו בשעה שהקדימו ולא אמר בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע

ומוכח דרק ע"י ההקדמה זכו להני שני כתרים, ויש להבין היאך תלוי בההקדמה. והנראה לי ויובן ג"כ למה אמרו ישראל נעשה ונשמע ולא נשמע ונעשה. דהנה איתא בזוה"ק (זוהר חדש אחרי מות עז א) נעשה בעובדין טבין ונשמע בפתגמין דאורייתא, הרי דנעשה הוי קבלה על קיום המצות ונשמע הוי קבלת לימוד התורה"ק. והנה ידוע דלימוד התורה הוא משני פנים, אחד כדי לידע היאך ומה לעשות וכו', גם מ"ע לעצמו וכמו הנחת תפילין וכדומה ונמצא הו"ב בחינות מבוא להמצות וגם תכלית בפני עצמו וכו', ומש"ה אמרו נעשה ומובן מאליו שמוכרחין ללמוד מקודם, ואח"כ אמרו נשמע, ונמצא דהוי נשמע תכלית מצד עצמו ג"כ, דגם שלא יצטרכו ללמוד משום עשיה ג"כ ילמדו מצד עצמה ונמצא ע"י ההקדמה נעשה ב' קבלות של ב' תכליתים עול מצות ועול תורה וזהו שאמרו בשעה שהקדימו והו"ב ב' קבלות עול מצות ועול תורה, ירדו ס"ר מה"ש וקשרו לכל א' מישראל ב' כתרים א' כנגד נעשה וא' כנגד נשמע דע"י ההקדמה זכו לב' כתרים וכו' עכ"ל.

ומבואר דבאמירתם נעשה ונשמע היתה כוונתם על ב' דברים: על לימוד התורה כדי לקיים וגם על עצם לימוד התורה.

-ב-

שם (פח א) "ויתיצבו בתחתית ההר" (יתרו יט יז), אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם וכו' ע"כ.

ובתוספות (שם) בד"ה כפה עליהן הר כגיגית, ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן וכו' עכ"ל.

-ג-

במדרש תנחומא (נח סימן ג) ולא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקדוש ברוך הוא את ההר כגיגית, שנאמר "ויתיצבו בתחתית ההר" (יתרו יט יז) ואמר רב דימי בר חמא א"ל הקדוש ברוך הוא לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה, ענו כלם ואמרו "נעשה ונשמע" מפני שאין בה גייעה וצער והיא מעט, אלא אמר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו, שנא' "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (ואתחנן ו ה), ומנין אתה למד שאין אהבה זו אלא לשון תלמוד, ראה מה כתיב אחריו "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" (שם ו), ואי זה זה תלמוד שהוא על הלב, הוי אומר "ושננתם לבניך" (שם ז) זו תלמוד שצריך שנון וכו' ע"כ.

ולהמתבאר מיושב קושיית התוס' למה הוצרכו לכפיית הר כגיגית אחרי שכבר אמרו נעשה ונשמע. והוא משום דנעשה ונשמע קאי על תורה שבכתב, והכפיה על תורה שבע"פ.

-ד-

בהגדה של פסח 'ליל שימורים' (לבעל ערוך השולחן, בפיוט כמה מעלות טובות) וכנגד תורה שבע"פ אמר 'אלו קרבנו לפני הר ולא נתן לנו את התורה'. והיינו תורה שבע"פ, ואין הכוונה שלא היה נותן כלל דחלילה לומר כן, אלא דהכי פירושו דהנה בבבא מציעא (נט ב) איתא במחלוקת ר"א ור"י שיצתה בת קול ואמרה הלכה כר"א, עמד ר"י על רגליו ואמר "לא בשמים היא" שכבר ניתנה תורה מהרי סיני, ואין אנו משגיחין בבת קול שכבר כתבת "אחרי רבים להטות" (משפטים כג ב) עכ"ל הגמרא, ונמצא שהכרעת הדינים נתן לנו הקב"ה בארץ ולא בשמים. וזהו שאומר 'אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה' שתהא הכרעת ההלכה בידינו אלא הניחה בשמים ע"י נבואה או בת קול ג"כ דיינו. אלא שמרוב אהבתו מסר לנו תורתו שתהא ההכרעה בידינו להורות כדין תורה ע"פ המדות שהתורה נדרשת בהן. וע"י הכרעת הרבים, וזהו שדרשו חז"ל (שבת קה א) "אנכי" (יתרו כ ב) אנא נפשי כתבית יהבית, שמסרתי א"ע בהכרעת ההלכה לישראל, עכ"ל.

ולהמתבאר מדויק מה דאמר 'אלו קרבנו לפני הר סיני', פי' משום דהכוונה דבעמדם לפני הר סיני קבלו תורה שבכתב, 'ולא נתן לנו את התורה' הכונה על התורה שבע"פ, שקבלו רק כאשר כפה עליהם הר כגיגית קבלו. וכמו שפי' רש"י (שבת פח א) בד"ה תחתית ההר, תחת ההר ממש, עכ"ל.

-ה-

ברכות (ה א) אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח, שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד ב), ע"כ.

ובהקדמה לספר נחל יצחק (אות ד) ופשטות הענין מה דאמרו דניתנה התורה במתנה, י"ל דזהו כמבואר בברכות (ה א) בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן נתן להם התורה ושמח כו', וכן הוא במדרש רבה תרומה (לג ו). וצריך ביאור דהא אינו דומה למוכר חפץ, דבמוכר לא נשאר אצלו החפץ לכן המוכר עצב, מה שאין כן בהתורה דכל הרוצה לומדה. אך כוונתם הוא על פי מה שכתב הקצות החושן (בהקדמה) בשם דרשות הר"ן (דרוש ז) בהא דב"מ (פו א) דרבה בר נחמני כו', דקודשא בריך הוא אמר טהור ומתיבתא אמרו טמא, ומאן נוכח רבה בר נחמני, דאחר שניתן התורה לנו ונמסר לחכמי הדור שידונו על פי הוראת שכלם דכן יקום על פי הדין. ולכן אמרו "לא בשמים היא" (נצבים ל יב), כי התורה ניתנת לנו לדון ולהורות כפי הכרעתנו וכן מסכימים מן השמים עמנו. ועל כן אמרו דבמדת בשר ודם המוכר עצב ולוקח שמח, אבל במה

שנתן הקדוש ברוך הוא התורה לנו דאף שמסר דיני התורה דיהא רק כפי הכרעת דעתנו ולא בשמים היא, מכל מקום שמח הקדוש ברוך הוא. וכדמצינו בב"מ (נט ב) דאמר רבי יהושע "לא בשמים היא", דאמרו שם מאי עביד הקדוש ברוך הוא, אמר ליה קא חייך ואמר נצחוני בני. ולכן אמרו בזה לשון מתנה, דהא אמרו במתנה נותן בעין יפה נותן כמבואר בב"ב (עא א), ואין הנותן עצב, וכו' עכ"ל.^ח

ומה שזכו לכפיית הר כגיגית שניתנה להם כח ההכרעה בתורה, נראה דהוא על פי מה שנתבאר בבית הלוי דבמה שהקדימו נעשה לנשמע קבלו עליהם ב' דברים לימוד התורה ע"מ לעשות, וגם עצם לימוד התורה.

ובזה מובן מה שאמרו במדרש תנחומא (שופטים ט) אמרו לפניו כלום כפית ההר עלינו כגיגית כשם שעשית לישראל, שנאמר "ויתיצבו בתחתית ההר" (יתרו יט יז) ואמרת להם אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתם, שאלולי כן לא קבלוה. אומר להן הקדוש ברוך הוא, והלא אמרו מתחילה "נעשה ונשמע", ע"כ. פי' ולכן זכו לכפיית ההר וכמו שנתבאר.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

---

^ח בפ"י רש"י (האזינו לב י) בד"ה יסבננהו, שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר, שכפהו עליהם כגיגית, עכ"ל. ולהמתבאר אתי שפיר מה שכולל רש"י כפיית הר כגיגית עם הקפת ענני הכבוד וסיבובן בדגלים שעניינם מורה על חיבה.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

האדם קובע את ערך מעשיו

כִּי יִגְנַב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וַיִּטְבְּחוּ אוֹ מָכְרוּ חֲמִשָּׁה בָּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׁה (כא, לז)

רש"י על הפסוק מביא את דברי הגמרא בבבא קמא (עט:): אמר רבי יוחנן בן זכאי, חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם חמשה, שה שנושאו על כתפו משלם ארבעה הואיל ונתבזה וכו'.

ידועה קושייתו של מרן הגרא"מ שך זצוק"ל שהקשה, אם כבר מתחשבים בבושה שהיה לגנב, האם כבודו של יהודי שווה רק כבש אחד? לכאורה היתה התורה צריכה לפטור אותו מכל הקנס, כלומר שישלם רק את הקרן, כי הלא כבוד של יהודי שווה יותר מכבש אחד?!

אלא ביאר מרן הגרא"מ שך זצוק"ל, שהגנב בעצמו קבע את המחיר, כי עבור כבש אחד היה מוכן להתבייש ולסחוב אותו על כתפיו, כלומר הוא קבע את מחיר הבושה. אם כך, די בכבש אחד לנכות לו מן הבושה! עד כאן דבריו.

לכאורה יש להקשות על זה ממשנה מפורשת בב"ק (צ:): מעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק, באת לפני רבי עקיבא וחייבו ליתן לה ארבע מאות זוז, אמר לו רבי תן לי זמן, ונתן לו זמן, שמרה עומדת על פתח חצרה ושבר את הכד בפניה ובו כאיסר שמן, גילתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה, העמיד עליה עדים ובא לפני רבי עקיבא, א"ל לזו אני נותן ד' מאות זוז? אמר לו לא אמרת כלום, החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור, אחרים שחבלו בו חייבים. עד כאן.

ואם כן איך יתכן לומר שהגנב קובע את הקרטיונים של הבושה שלו, בעוד האשה הזו שגילתה את ראשה אין אני אומר שהיא קובעת את מדדי הבושה שלה?

אולם יתכן לחלק, דדברי הגרא"מ שך זצוק"ל שייכים לומר דוקא היכן שזה באותו מעשה עצמו, שם נקבע הערך שמייחס לכבוד שלו באותה שעה. דהנה הגע עצמך, הרי פשוט שיייתכן שהאדם במקום אחד ירגיש יותר נכבדות שלא יסכים להתבזות, ואילו במקום אחר, או בשעה אחרת או בפני אנשים אחרים שפחותים יותר יסכים להתבזות יותר, ממילא על כרחך שאי אפשר לקבוע ולמדוד את הערך שהוא נותן לכבוד שלו אלא לפי המצב שהיה שרוי בו באותו מעשה עצמו.

האדם עצמו קובע את ערך הכבוד שלו

ועכ"פ, לכשנתבונן בדברי מרן זצ"ל, נמצא שטמונים כאן שתי יסודות: האחת, שאין ערך אבסלוטי לכבוד של האדם, אלא זהו דבר שמשתנה מאדם לאדם, אצל אחד הוא יקר יותר, ואילו אצל האחר הוא זול, כמו כאן שהגנב הוכיח מתוך מעשיו שכבודו אינו שווה לו יותר מכבש אחד. ושנית מבואר כאן, שהאדם במעשיו שלו עצמו קובע את הערך והשווי של הכבוד העצמי שלו, וכמו שגם קובע בעצמו את ערך המעשים והמצוות שהוא עושה...

'אי אתה יודע מתן שכרן של מצוות'

המשנה באבות (ב' א') אומרת: רבי אומר, הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות, והוי מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה. שואלים, אם לא יודעים מתן שכרן של מצוות, היאך ניתן לחשב אותן?

מבאר ה'פנים יפות': על כרחך שלא ידוע מתן שכרן של מצוות, כי אין לנו הקריטריונים לדעת איזו מצווה יותר חמורה, אבל "הוי מחשב הפסד מצווה כנגד שכרה" - שכר מצווה ניתן בעולם הבא, לפי נדיבות הלב שלך למצווה! אם אתה עושה את המצווה עם כל הלב, אכן יש לזה שכר גדול מאד, ולכן אפשר לחשב הפסד מצווה כנגד שכרה.. וכמו הגנב שהוא בעצמו קבע את התעריף כמה שווה הכבוד שלו. וזהו מה שאומרת המשנה "והוי מחשב שכר מצווה כנגד הפסדה", את שכר המצווה שלך אתה קובע.

~ פעם ניגש הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל, שהיה ראש ישיבה בראדין, אל ה"חפץ חיים" בזמן שמצב הישיבה היה בכי רע והתלמידים רעבו ללחם, ושאל אותו האם אני יכול לבקש מהקב"ה שכר עבור "אמן" אחד שתמורת זה הקב"ה יפרנס לא רק את הישיבה שלנו?! ענה לו ה"חפץ חיים": אם היה נכנס ילד לחנות מכולת ומבקש סוכריה מהמוכר, והיה משלם לו בשטר של מיליון דולר. האם היה מקבל עודף?! הרי כל העולם כולו לא יספיק כדי לשלם לך את השכר של עניית "אמן" אחד! זאת הכוונה ששכר מצווה בעולם הזה - אין! ואם תאמר שמא ניתן לשלם במצוות "אמן" אחת אבל לבקש תמורתה "רק" מאה אלף דולר?! התשובה היא שאת השכר של המצווה - קובע האדם בעצמו! הקב"ה משלם לשונאיו את השכר בעולם הזה כדי להאבידם, והלא אין שכר בעולם הזה? אלא שאת שכר המעשים מקבלים בדיוק לפי מה שהאדם מעריך אותם!

~ לעומת זאת, מסופר על יהודי משכיל שניגש פעם אל בעל החידושי הרי"ם ושאל אותו, שבקריאת שמע אנו אומרים שאם נעבוד אלהים אחרים לא יהיה מטר, כלומר לא תהיה פרנסה, ואילו אני, הוסיף, "מאז שהתחלתי לעבוד בשבת, אני מרוויח הרבה יותר!" ענה לו בעל חידושי הרי"ם: "מדבריך נשמע שכבר קראת בעבר ק"ש, לכן אתה 'אוכל' כעת את השכר של קריאת שמע שלך"!!!

הרי לנו, שמי שעבד בשבת קבע הוא גם את מחיר מצוות קריאת שמע שלו, ואילו הגרנ"ט שאמר 'אמן', מאחר ולא התכוון לפרנסה ולא למיליון דולר, אלא ל"אמן", ממילא אי אפשר לשלם זאת בעולם הזה! [והיינו כי שכר רוחני אי אפשר לשלם בדבר גשמי].

שכר העוה"ב אינו מופיע בתורה

ונראה שעל פי זה מבואר מה שנתקשו רבים מן הראשונים, מדוע האריכה התורה בפרשת בחוקותי וכן בפרשת כי תבא בברכות אם ישמרו את התורה, הבטחת טובות רק על ענייני העולם הזה, והלא עיקר השכר כידוע הוא בעולם הבא בגן עדן הצפון לצדיקים, וכמו שכתוב בתהילים (לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", וזה לא מוזכר כלל ואפילו לא ברמז, ומדוע? [ועיין ב'כלי יקר' בתחילת פרשת בחוקותי (כו, יב) שהביא שבעה דרכים בביאור הענין].

ולהנ"ל מובן, כי התורה לא יכולה לתאר כלל לאדם את השכר של העולם הבא, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין לט:): שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וביאר החפץ חיים את הטעם על פי משל לתינוק שיהיה בידו מדליית זהב בשווי של מליון דולר, ויבא לקנות בזה איזה ממתק, יאמר לו בעל הבית, ילדי חביבי, אפילו אם אמכור כל החנות לא יהיה לי די עודף לתת לך, כך כל ההנאות שיש בכל העולם הזה מתחילתו לסופו הרי אינם מגיעים אפילו לקורת רוח בעולם הבא כדאיתא באבות (ד, יז), ממילא לא שייך לשלם כאן בעולם אפילו על המצוה הקטנה ביותר. וממילא לא שייך שיהיה כתוב שכר שלא ניתן לאדם להבין אותו כלל.

שכר זיכוי הרבים

והנה איתא בגמרא (ב"ב ח:): על הפסוק 'ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד' (דניאל יב, ג) שזה הולך על גבאי צדקה או מלמדי תינוקות. ומבואר שהשכר שלהם הוא נצחי, ועיין בספר "אור ישראל" (ב"כוכבי אור" להגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל תלמיד רבי ישראל מסלנט זצ"ל, סוף מאמר ב') שביאר שבהכרח שכרם יהיה שמור להם לעולם הבא.

ולכאורה צריך ביאור מהו הטעם שזכותם של מזכי הרבים היא כה גדולה?

ומבארים על פי הנ"ל, כי הרי מה שיש כאלו שמקבלים את שכר מצוותם בעולם הזה הוא משום ששכר המצוה היא כפי הערכה שלה על ידי העושה, ורק צדיקים שהעולם הזה לא נחשב בעיניהם לדבר בעל חשיבות, אכן אי אפשר לשלם להם שכרן בעולם הזה, אולם המזכה את הרבים שמקבל שכר כולם, אצלו אין נפק"מ איך הוא מעריך את המצוה, אלא מגיע לו כפי מה שזיכה את הזולת, ולכן שכרו גדול עד אין קץ.

השמחה במצוות

ולפי מה שנתבאר לעיל נמצא, שככל שאדם יותר שמח במצוה ויקיימנה מתוך שמחה, הרי שבזה גופא הוא יותר מעריך את המצוה, ואכן בפועל היא שוה אצלו יותר מאם מקיימה כמצות אנשים מלומדה

~ בספר תולדותיו של הגה"צ ר' אליהו ראטה זצ"ל מובא שפעם ניגש לאברך ושאלו האם יהיה לו נסיון לוותר על מצות תפילין יום אחד תמורת אלף דולר, מיד אמר לו ח"ו, הרי זה לא יעלה על הדעת, ואין זה נסיון כלל. המשך ושאלו, "ואם יציע לך על זה

עשרת אלפים דולר? א"ל חלילה לי לאבד המצוה. - "ואם יציע לך מליון דולר? - ח"ו לא אוותר על מצוות תפילין בעד כל הון, גם לא בעד עשרות ומאות מליוני דולרים. ואז נענה רבי אליהו ואמר לו, אם תנסה לחשוב על מה שאמרת כעת יוצא, שכשאתה מניח תפילין אתה עושה פעולה שכפי מה שהעדת על עצמך היא שזה בעיניך יותר ממליון ועשרות ומאות מליונים, מדוע א"כ לא רואים זאת על פניך בשעה שאתה זוכה לקיים את המצוה להניח תפילין?!... את יקרות המצוה, אין אנו מעריכים אותה כראוי, וזהו שכתוב (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה"א בשמחה, זו התביעה, מדוע לא הרגשנו בעת קיום המצוה בערכה הענקי...

כהמעשה הנ"ל הממחיש שמצוות תפילין שווה אצלנו למעשה מאות מליונים, ראיתי מובא גם בשם ה'אמרי אמת' בביאור המשנה באבות (ב' א') 'הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה', על פי מה ששמע כנ"ל בשם החידושי הרי"ם, שאדם לא יסכים לוותר על מצוות הנחת תפילין אפילו בעבור מליון דולר, וא"כ מדוע שלא ישמח על כל יום שמניח תפילין לכל הפחות כמי שהרויח מליון דולר?!

ובזה ביאר את הגמרא בברכות (ט:): אמר ליה רבי אלעא לעולא כי עיילת להתם שאיל בשלמא דרב ברונא אחי במעמד כל החבורה, דאדם גדול הוא ושמח במצות, זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא. וקשה, וכי מה ההתפארות שפעם אחת הוא חייך כל היום על קיום המצוה, וכי זהו ההוכחה לכך שהוא אדם גדול?! אולם, כשרואים אדם שזכה בפייס במליון דולר, זה לא פלא שהוא לא מפסיק לחייך כל היום, וזו הגדולה שלו, שאפילו על יום אחד ומצוה אחת הוא מחייך כל היום, וזה נקרא 'שמח במצוות'.

ולהנ"ל יש להוסיף עוד, שגם התועלת מהמצוה תהיה לו יותר כאשר הוא יותר שמח ומעריך את המצוה, כי כל מצוה יכולה לתת לאדם השגות ויכולת עליה גדולה בקניינים רוחניים, וכמו ששמעתי כמה וכמה פעמים מהגרא"מ שך זצ"ל שהתאונן איך יתכן שהאדם מניח תפילין או מקיים כל מצוה אחרת, ונשאר אותו אדם כמו קודם, הרי כל מצוה אם עושים אותה כמו שצריך, היא מגביהה את הרוחניות באדם, והוא צריך להשתנות במשהו, ומצאנו שאפילו אדם גדול כמו משה רבינו ע"ה במשך כל הארבעים שנה היה עולה ומתעלה עוד ועוד עד שזכה לתואר "איש האלוקים". ממילא מובן מה רבה היא החשיבות של הרגשת השמחה בקיום המצוות.

האדם קובע את שכר מצוותיו

ובעיקר הענין שנתבאר, שהאדם קובע בעצמו את ערך המצוות והמעשים שלו, כבר ידוע כעין זה בשם מרן הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל, שמי שיוצא מבית המדרש בשביל חמישים ₪, העולם הבא שלו יהיה שווה חמישים ₪.

אלא שקצת קשה להכיל את הדברים, שאם כן נמצא שלא שבקת חיי לכל בריה, שהרי כמעט אין בנמצא אדם שלא יסכים לצאת מבית המדרש בעבור מליון דולר, או אפילו בשביל מאה אלף, ואם כן לעולם לא משכחת לה שהעולם הבא יהיה כמו שכתוב בחז"ל,

שהרי אצל כל אחד יש איזה גבול כמה זה שוה אצלו. ואם נאמר ששם הטעם שהוא יוצא הוא משום שעל ידי כך יוכל ללמוד יותר טוב בהמשך, אם כן זה שייך גם במאה שקל.

ונראה, שכוונת הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל היא, שזה נותן את היחס של השכר, דהיינו שמי שלא יצא בשביל מאה שקל, שכרו יותר גדול, ואולי התבטא באמירה קיצונית זו בכדי לעורר את הציבור, אבל ודאי שהשכר הוא גדול בכל גוונא, נלמעט רשעים שמקבלים בעולם הזה].

אך עוד נראה לבאר בזה, על פי רעיון ששמעתי, שפעם בישיבת פוניבז' בחורים רקדו ושרו את מילות הפסוק בתהילים (ק"ט, עב) "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", בא אליהם אדם אחד בטענה שהם אינם דוברי אמת, שהרי אם באמצע הלימוד יגיע אליכם אדם ויאמר לכם שלמטה מחלקים אלפי שקלים וכי לא תרדו? אם כן אתם מרמים את עצמכם! ומרן ראש הישיבה הגר"ד פוברסקי זצ"ל מאד הוטרד מהטענה הזו.

ואמר על זה אחד הרמ"ם, שאם יבוא אדם ויאמר לבחור, אפילו לבחור שהוא חלש בתורה, 'אתן לך אלפי שקלים בתנאי שתפריע לאחרים ללמוד', וכי יעלה על הדעת שהבחור יסכים לכך? וכמו כן אם יאמר אחד לבחור 'אשלם לך הרבה כסף בתנאי שלא תלמד את הדף הזה בש"ס לעולם', אם הוא בחור נורמלי, ברור שלא יסכים לזה! ומדוע? כי "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", אלא שבשעת מעשה כשאומרים את הפסוק לא חושבים על המשמעות האמיתית שלו.

נמצא, שלכל אדם באשר הוא יש שייכות אמיתית לפסוק הזה, דהרי לו יצוייר שיבואו לאדם ויאמרו לו שמהיום אין לו לשמוע שום דבר של תורה, הרי בודאי שלא יסכים לזה אפילו בעד כל הון דעלמא...

[וזה מתאים עם מה שהבאתי לעיל לגבי הנחת תפילין, שאף אדם לא יסכים לבטל המצוה אפילו בעבור ממון רב. וה"נ דכוותה. ורק צריך להתחזק בשעת הלימוד עצמו לדעת להעריך שזה דבר שאכן שווה יותר מכל זהב וכסף שבעולם. וכמו שאמר הגה"צ רבי אריה לויין זצ"ל, דאף אחד לא יקח מאיש שישלם אלפי שקלים לבחור כדי שיתבטל, א"כ מדוע עושים זאת בחינם?].

וממילא יתכן לומר שגם הטענה של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל לגבי שכר העוה"ב תהיה אולי על צד השלילה כנ"ל, דהיינו שאם אדם יהיה מוכן לקבל סכום כסף על תנאי שבשעה זו לא ילמד, זה אכן יכול לתת אומדן והערכה על הערך שיש לו ללימוד התורה.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

שביתת היקום בשביעי

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וַיִּנְפֹּשׂ בֶּן אִמְתְּךָ
וְהֵגֵר (כג, יב)

כמה תמיהות במקרא זה

במכילתא דרשו 'שלא תסתרס ענין שבת בראשית', ופירש רש"י, שמקרא זה נאמר אחר הכתוב 'שש שנים תזרע כרמך, והשביעית תשמטנה', ללמד שאף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה, שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית.

ולכאורה תמוה, מהיכי תיתי שיהיה די בכך שהארץ שובתת, והרי רוב מלאכות שבת אינם בעבודת קרקע, ולמה לא תהיה שבת נוהגת בשנה השביעית? וביותר, כי שביתת השבת והשביעית לכאורה חלוקים מעצם עניינם, כי בעוד מצות השביתה בשביעית נאמרה על עחפצא של הקרקע, הרי בשבת היא מוטלת על הגברא, וכבר העלה מכך המהרש"ל (ב"מ צ.). שאף אם אמירה לעכו"ם אינה אסורה מן התורה בשבת, הרי בשביעית ודאי היא אסורה, כי תלה השי"ת קדושה בארץ, והיינו שאין האיסור על הגברא שלא יעבוד בשביעית, אלא על הקרקע שלא תעבד, ולכך אין חילוק אם היא נעבדת על ידי ישראל או נכרי. ואם כן מה הצד ששביתה מעבודת הארץ מצד החפצא, תעמוד תחת שביתת הגברא מכל מלאכות שבת.

אמנם אף להלכה מצינו שיש מקום לסברא זו, כי בהוריות (ד:) אמרו שיתכן שיטעו בית דין להורות שאין שבת בשביעית, מתוך שידרשו את הכתוב (לד כא) 'בחריש ובקציר תשבות', שרק בשנים שיש חרישה בימות החול יש איסור מלאכה בשבת, אך בשביעית שאין חרישה, אין איסורי מלאכה בשבת, הרי שיש צד שייכות בין שביתת השבת לשביתת השביעית, וצד זה ושלילתו טעונים טעם ודעת.

^ט המלבי"ם ביאר ש'עבודה' משמעה עבודה קשה, ולרוב היינו עבודת קרקע [וכן משמע מדברי הרשב"ם על הכתוב בעשרת הדברות 'ששת ימים תעבוד', שהוא מוסב על שביתה מעבודת קרקע], ואילו 'מעשה' משמעו עבודה קלה, וכוונת המכילתא לדרוש את לשון הכתוב 'ששת ימים תעשה מעשיך', שבא לומר כי אף שבשמיטה אין עבודת קרקע, מכל מקום יש איסור לעשות 'מעשיך' בשבת. וכע"ז כתב בפנים יפות, והוסיף, שלכן המשיך הכתוב 'למען ינוח שורך', כי בשביעית אין חיוב בשביתת בהמתו, וגר תושב לא הוזהר על שביתת שדהו, ולכך הוצרך הכתוב לומר שבשבת הוזהרו.

^י תוספות שם (ד"ה בעי) ביאר שאין הנידון על מלאכת חרישה דייקא, שהרי אין ב"ד חייבים אלא על הוראה בדבר שאין הצדוקין מודין בו, וחרישה צדוקין מודין בה, אלא נקט חרישה משום שהיא הראשונה בל"ט אבות מלאכות.
^{יא} ראה בשאגת אריה (ס' ד"ה מ"מ) שדן איך חך איסור שבת על איסור שביעית, אם למ"ד דלית ליה איסור כולל, ובטעם המלך (על שער המלך שמיטה פ"ד ה"ב, ד"ה והנה לא אכחד) כתב שלמבואר בדברי המכילתא, נמצא שהכתוב גילה באיסור זה שאיסור חל על איסור, וציין להא דהוריות שהוצרך הכתוב לגלות כדי שלא יטעו. ברם, אין הכוונה שהוראה זו נחשבת כביטול מקצת וקיום מקצת, משום שהשביתה של השנה כולה, כוללת בקרבה את שביתת יום השבת, כי להדיא אמרו שם שרק 'מכיון דמקיימין לה בשאר שני שבוע, כביטול מקצת וקיום מקצת

הן אמת, שעצם המקרא אומר דרשני, וכי מגמתה של מנוחת ישראל בשבת היא 'למען ינוח שורך וחמורך'²¹, וכבר דנו רבותנו בביאור המקרא בכמה דרכים, ויש שרצו לומר שבמנוחת שורך וחמורך מתגלה חסד ה', בחמלתו על עמל כל הברואים²², אולם בהמשך הכתוב (פס' יג) נאמר 'ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו', ודרשו בית הלל (שבת יח.) לרבות שביתת כלים מדאורייתא, ופירש רש"י 'דכתיב לעיל מינה למען ינוח שורך וחמורך', ובודאי בשביתת כלים אין גילוי חסד, אלא היא הרחבת שביתת משמשי האדם, ומסתבר שזו גם סיבת מנוחת שורך וחמורך, ולכאורה הוא היפך משמעות לשון הכתוב, שפשוטו מורה שמנוחת ישראל היא למען מנוחת משמשיהם.

השביתה בשבת ובשביעית

כתב הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה שביעאה) 'סוד השבת ושמיטה שאסור במלאכה, וסוד היובל, רק שכמה דרגין הם', הרי שכל אלו הזמנים שקבעה בהם התורה שביתה, עניינם אחד, אלא שנחלקו במדרגותיהם²³.

ועוד פתח לן, וכתב בשנות אליהו (שבת פ"ז מ"א) 'בשבת נאמר "שבת" ובשביעית נאמר "שבת", רק שבשביעית נאמר "ושבתה הארץ", והעיקר שביתה במלאכת קרקע, שהקרקע צריכה שביתה, והאדם מותר בכל מלאכות שאינן קרקע, ובשבת נאמר (לה ב) "וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון" שבשביטה על האדם ואסור במלאכה²⁴.

וכבר ביאר האר"י את שורש החילוק (ספר הליקוטים, בהר פכ"ה), כי בשבת יש עלייה לכל העולמות כולם, וכל אחד עולה למעלה ממדרגתו מבימות החול, ואילו השביעית נקראת 'שבת', להיות לה דמיון יום שבת, שעולים כל העולמות למעלה ממדרגתם

דמי', הרי שעצם השביתה בשביעית אינה נחשבת כקיום מקצת לגבי השביתה בשבת, כי לאמיתו של דבר אין השביתות שוות.

²¹ פשוטו של מקרא 'למען ינוח' הוא שטעם השביתה הוא הכדי שינוח שורך. אך הרמב"ן כתב ש'למען' משמעו בעבור, והיינו שיעשה כל מלאכתו בחול, כדי שינוח שורו ועבדו בשבת. אך לפי המכילתא שמדובר בשבת בשנת השמיטה, עדיין קשה, שהרי לא היה לשור מלאכה אף בימות החול.

²² מו"ר הגר"ד ביאר, בבד קודש עה"ת, שאמנם לבד ממה שיש בשבת מצוה בין אדם למקום, יש בה גם עשיית חסד עם הברואים, 'ולמען ינוח' משמעו שביתת בהמתו אינה רק מצד מנוחת בעליה, אלא תכלית בפני עצמה של מנוחת כל הברואים, ולכן נכללה אף היא בפרשת משפטים העוסקת במצוות שבין אדם לחברו. ואף מצד זה הוסמכה שבת לשביעית, כי נתינת המנוחה אינה רק לבעלי חיים, אלא גם לארץ. ואמנם בעירובין (ק.) מצינו שאסור לעלות על אילן או על בהמה בשבת, משום שאסור להשתמש בשבת במחובר לקרקע ובעלי חיים, ואם עלה ע"ג אילן בשבת במזיד קנסוהו ואסרוהו לירד כל השבת, ובירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) חילק בין בהמה לאילן, שבבהמה אף אם עלה במזיד צריך לרדת, וכתב הרמב"ם (שבת פכ"א שה"ט) שהוא משום צער בעלי חיים שיש לה לבהמה שהאדם רוכב עליה. אכן בירושלמי שם מבואר שצריך לירד ממנה, משום שהוא מצווה על שביתת בהמתו דכתיב למען ינוח, ותמוה, וכי דין זה נאמר רק כשעלה על בהמתו שלו שמצווה על שביתתה. ושמה לכן כתב הרמב"ם שהחיוב לרדת הוא משום צער בע"ח, והיינו שכוונת הירושלמי שלמען ינוח מלמד שצער בע"ח בשבת הוא דאורייתא, וכן מבואר באור שמח (יו"ט פ"א ה"ד) שאף לדעת הרמב"ם שצער בע"ח מדרבנן, מ"מ בשבת צער בע"ח אסור מדאורייתא, ויתכן שהטעם לכך הוא כדברי מו"ר הנ"ל.

²³ וכמו שביאר שם 'כי שית אלפי שנין הן ששת ימים שמתנהג בו"ק, ו' הוא מלכות, ומלכות תליא בבינה וחזרת אל שרשה'.

דוגמת יום שבת, אך בעוד שביום שבת עולים כל הנאצלים כולם, הרי שבשביעית אין עולים אלא העולמות התחתונים, ואילו העליונים אינם עולים אלא ביום השבת בלבד.¹⁰ והנה ההיכר בעליית העולמות, מבואר בגמרא (סנהדרין צז). 'אמר רב קטינא שית אלפי שני הוו עלמא, וחד חרוב, שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. תניא כותיה דרב קטינא, כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים, כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה, שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, ואומר מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת'.

הרי שהשבת והשמיטה שקולים לאלף השביעי בו העולם חרב, וכמו שביאר הגר"א (ספד"צ שם) שסוד השבתת עולם, הוא בסוד אחרית, שהכל ישוב אל שרשו. והיינו, כי בעת ההיא, אחר שיבורר הטוב, ויכלה הרע, יגיעו ימים אשר אין בהם חפץ, ויבטל סדר עבודת האדם, ובכך יחרב העולם ממצבו, בו ניתן מקום לבחירה, ולעבודת האדם לברר את הטוב מתערובת הרע, אולם לעתיד תשלוט הנשמה, והגוף יהיה נמשך אחריה, וכל העולם כולו יתעלה ויתברר, בשלבים ומדרגות, עד שיושלם עניינו כעולם שבו קיבול השכר הנצחי.

והנה כבר התבאר (בפר' שמות) שכל עמל מלאכות העולם, ניתן בקללות אדם הראשון, ותכליתו לברר ולצרף את העולם מן החטא, עדי יתוקן ליום שכולו שבת ומנוחה מכל מלאכה, וסדר ימות עולם נקבע במנין שמיטין ויובלות, כדי לקבוע בכל זמן נקודת ביטול לרע, אולם נקודת שביתה זו היא רק במניעת עבודת הארץ, שנוספה לבירור החטא, אך עבודת האדם, נמשכת בכל עת 'לעבדה ולשמרה', עד שיגיע העולם לשלימות גמורה.

ולכך שביתת השבת נעלה משמיטה ויובל, בהיותה 'מעין עולם הבא', והיינו קיבול שכר, בלא צד עבודה כלל, וכמו שכתב הרמח"ל (דע"ת צב) שנקראת 'יום שכולו שבת ומנוחה', כי בה 'שובתים מכל מלאכות הגופניות שהם החול'.

נמצא איפה, שמהות השביתה אחת היא, כי בה סדר העולם 'חרוב', ובה מתגלה התכלית, שהכל נתון תחת ההשגחה העליונה, ואין השפע תלוי בעמל האדם, ולכך נאמרה מצוות השמיטה בשלהי פרשת משפטים, העוסקת בבירור הדינים שבין אדם לחברו, כי מנוחת הארץ תלויה בבחירת האדם, והיא מורה על תכלית העולם בהיותו מבורר מכל דיני הממון והמלאכות, עד שהיה מקום לומר שבעת בירור זה תעקר שבת בראשית, ולכך לימד הכתוב שמנוחת עבודת הארץ היא רק כנגד שלב כילוי הרע באלף השביעי, אך סדר העבודה והשביתה בעולם קביעא וקיימא, ובו יש שביתה מכל מלאכה, בשבת שהיא מעין העולם הבא.

¹⁰ וראה שם שהיובל הוא יותר משביעית, כי בשביעית עולים עד המלכות. וביובל עד בינה. והשבת יותר משניהם, כי בה יש עליה לכל העולמות כלם. ולכן כל הדינים הנוהגים בשביעית נוהגים ביובל, רק שיש לו קצת תוספת, מפני שיש עלייה יתירה ביובל משביעית.

שביתת בהמות וכלים

אחר שהתבאר כטוהר השמים ענין השביתה בשבת ובשביעית, תתפרש מגמת הציווי 'למען ינוח שורך וחמורך', כמין חומר.

והנה שורש כל הברואים תלוי ועומד במעלת האדם השלם, כפי הדרך הסלולה במסילת ישרים (פ"א) 'כי העולם נברא לשימוש האדם, ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו. כי הנה עילוי גדול הוא לבריות כולם בהיותם משמשי האדם השלם המקודש בקדושתו יתברך', ולכך בהגיע האדם לשלימותו במעלת המנוחה, כל העולם נח עמו, בהיותו טפל ומשמש לו.

אלא שאם כן יש להתבונן, למה ניתנה מנוחה לשור וחמור, ואף לכלים, ולא לגויי ארצות, והלא כבר כתב מהר"ל (ח"א סנהדרין נח:) שגוי ששבת חייב מיתה, כי השביתה אינה שייכת לדבר גשמי, כי מהות השביתה היא בדבר שיצא מן הכח אל הפועל, וזה אינו שייך בדבר גשמי שלעולם אינו יוצא לפועל^ט, ולכאורה מטעם זה אין המנוחה שייכת גם לבעלי חיים וכלים.

אכן, זו היא תכלית מכוון הבריאה האמורה במקרא זה, 'ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות', כי כל ימי המעשה נבראו כדי לשבות מהם בבוא יום השבת, וביטול תנועת כל הגשמיים בשבת הוא גופא נקודת קיומם כי רק על ידי השביתה ניתן לקבל בעולם הזה הארה מעולם הבא, שבו שורש הדברים והוצאתם אל הפועל (ראה שפ"א תרמט), ונמצא שהצווי על אופן זה, של עבודת ששת ימים כהכנה לביטול אל העליון בשבת, היא היא 'למען ינוח שורך וחמורך', דהיינו, שרק על ידה עולים בשבת כל משמשי האדם לקבל עמו הארה, וזו היא מנוחתם, כי תיקונם הוא בהשלמת תפקידם לשמש את האדם השלם, והוא ניכר ומתברר כאשר אין להם מלאכה מצד עצמם, ובשביתת האדם הם נחים יחד עמו^י.

ובמנוחה זו לא ישכנו ערלים, יען כי כבר כתב הגר"א (שה"ש א ג, פי ב), 'ידוע שנפשותינו פחותה מהאומות, כי נפשותינו מן הארץ, ונפש האומות מן השמים, ולכן הם מונים לחמה ממשלת היום, וכן חגיגה מתחילין מן היום, וישראל מונים ללבנה ממשלת הלילה, וכן כל השבתות ויו"ט היום הולך אחר הלילה, ומפני שנפשותיהם יותר גבוה

---

^ט והרחיב דבריו (ח"א ע"ז ב.) שכל דבר גשמי הוא בכח, וחסר יציאה אל הפועל. ובעולם הבא האדם מגיע אל הפועל, וכיון ששם כבר אינו עומד לצאת אל הפועל, הרי שהוא מקום השביתה והמנוחה, וכן השבת הוא יום המנוחה, כי אין בו יציאה לפועל רק הכל במנוחה.

^י ויתכן לבאר בזה את שייכותה של פרשת משפטים להשלמת ימות השובבי"ם, שרבים בקשו מה צד התיקון בה, והלא ענייני יציאת מצרים נשלמו בפרשת יתרו, שבה תכלית היציאה, 'יעבדו את האלהים על ההר הזה', ואילו משפטים כולה רצופה דיני ממונות, ומה לעניינה ולתיקון עוון, וכבר האריך בזה מהרצ"ה מלובלין בכמה אופנים. ואמנם מקרא זה הוא שלימות הפרשה, כי אחר כל דיני ממונות, הזהיר הכתוב על מנוחת כל היקום בשבת, וכמבואר במכילתא שלא תאמר שכבר התקיימה במנוחת השביעית [שהיא כלולה גם בדיני ממונות], והיינו כמבואר, כי רק ישראל השומרים על שלימות כל המעשים, מעמידים כל כוחם כדי להוציאו לפועל בנקודת הקודש, ולפיכך רק עליה חלה המנוחה בשבת, ולא ישכנו בה ערלים.

שהיא מן השמים, והם על הארץ רחוק משרשם, אינם יכולים לקבל אלא התמצית, מה שאין כן ישראל הסמוכים לארץ ולשרשנו, הרי שעל ישראל הוטלה תכלית האדם 'לעבוד את האדמה'^{יח}, וכיון שבהם מתקיים (ישעיה כד טז) 'מכנף הארץ זמירות שמענו', הרי שרק להם יאה להיות 'צבי לצדיק', בהיותם ממשיכים את השפע אל המלכותי, ובוזה מתקיים הייחוד, והכל שב לשרשו, וזו היא המנוחה, כמבואר לעיל (פר' נח, ויחי) ולכן בשבת רק כנסת ישראל אומרת שירה (כמבואר בפר' יתרו).

נמצא, שבשבת קודש כל הברואים מתעלים, בהיותם משמשי האדם השלם, ובכללם גם כל החי צומח ודומם, ולכך כבר בעולם הזה יש בהם צד של שביתה, כי בנקודת הקודש העולם יוצא לפועל, ואז הוא 'חרוב' ממהלך עמל התנועה, הנמשכת רק בהיותו בכח, ואינו במנוחה. אך אומות העולם הצטוו 'יום ולילה לא ישבותו', כי כיון ששרשם נעוץ בשבעים שרי מעלה, אינו נתקן ע"י עבודת ישראל, ולכך אין בהם צד מנוחה.

הוא אשר אמר הכתוב שסדר העבודה והשביתה הוא 'למען ינוח שורך וחמורך', כי תכלית עבודת האדם השלם היא להתעלות ולהעלות את עולם עמו, עד שאף הדומם יצטרף עמו בשביתה כלים 'ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו'.

לעתיד לבא יהיו האומות חול המכין לשבת

על העתיד לבא נאמר (מיכה ד ב, ישעיה ב ג) 'והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלקי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם', ומצינו שחלק מן האומות יתוקנו עם ישראל לעתיד לבא, עד שכתב הרמח"ל (מאמר החכמה, על כל נקוה) שבקבלת מלכות שמים עליהם יתעלו כל הנבראים עילוי אחר עילוי, עד שתהיה דרגתם יותר מדרגת ישראל בזמן הזה, ויש להתבונן שהרי בבקשת גילוי הארתו, אומרים 'וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך', הרי שהדרגה העליונה היא בגילוי המלכות על ישראל לבדם.

והנה על העת ההיא כתב רמח"ל (גנזי עמ' שכח) 'כי מלאה הארץ דעה את ה', הוא שבת קדש. ואז, קדוש יאמר לו, וישראל יהיו בטלים ממלאכה, כי שבת הוא להם, אלא

---

^{יח} ותכלית עבודתם מבוארת בהמשך דברי הגר"א שם 'שעיקר עוה"לם הבא הוא להשיב הנשמה למקורה להדבק בשכינה, ובודאי יותר טוב מזה, כשהשכינה דבקה למטה, כאשר היתה כוונת הבריאה כידוע'. הרי שמעלת הייחוד היא בהיותו מתגלה עד תחתית העשייה, וזאת ע"י עבודת האדם, בנשמתו משתלשלת רוח עליון ומקדשת את החומר.

^ט כי עבודתם לומר עריצים מן הארץ, מצטרפת [צב"י בארמית הוא לשון חיבור] למהלך הנהגת הייחוד, וזאת ע"י ה'צדיק', הוא מדת יסוד.

^כ וכבר כתב הרמח"ל (דרך ה' ח"ב פ"ד ט) כי 'במעשיהם של ישראל תלה האדון ב"ה תיקון כל הבריאה ועילויה, אך מעשה האומות לא יוסיפו ולא יגרעו במציאות הבריאה, ובגילוי ית"ש או הסתרו'.

^{כא} בקל"ח (פתח ל) כתב שבתיקון השלם יכללו גויים ואף בעלי חיים, וכוחות הטומאה, וז"ל 'שלעתיד לבוא אפילו אומות העולם יתוקנו, ומקרא מלא צווח ואומר, ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה, כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה. בבהמות, וגר זאב עם כבש, לא ירעו ולא ישחיתו. והמות, בלע המות לנצח, והטומאה 'את רוח הטומאה אעביר מן הארץ'.

ועמדו זרים'. וחול צריך שיכין לשבת, הם אומות שהם חולכי, הרי שהיחס בין ישראל לעמים ישאר שווה לבין שבת קודש לחול, ובעוד ישראל יהיו במנוחה שלימה, הרי שהגויים ימשיכו את מלאכות החול.

הרחבת הענין מצינו בדרך ה' (ח"ב פ"ד ז) 'לעולם הבא לא תמצאן אומות זולת ישראל, ולנפש חסידי אומות העולם ינתן מציאות בבחינה נוספת ונספחת על ישראל עצמם, ונטפלים להם כלבוש הנטפל לאדם, ובבחינה זו יגיע להם מה שיגיע מן הטוב, ואין בחוקם שישגיגו יותר מזה'.

וביאור הענין הוא כמו שכתב הגר"א (שה"ש ז א) בביאור הכתוב 'מה תחזו בשולמית כמחולת המחניים, שכל שבעים אומות סביב וישראל באמצע, והיינו כי האמצע מורה על הייחוד, כמו שאמרו בשלהי תענית, שלעתיד לבא עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם, וכל אחד מורה באצבע, ואומר הנה אלהנו זה, אך הייחוד יהיה רק עם ישראל, ואף חסידי אומות העולם שיתעלו עם ישראל, כולם ישארו נטפלים להם סביב, וכן מבואר בשערי אורה (שער ה) על הכתוב 'כל גוים סבבוני בשם הויה כי אמילם', שלמעלה אמר שהקב"ה באמצע והשרים סביביו, ולמטה, ישראל באמצע וכל הגויים סביביו. ומה טעם ישראל באמצע, לפי שהם חלק הויה, וירשו הארץ שהיא חלק הויה למטה, שהיא ירושלים. הרי ששם הויה וישראל וירושלים, שלושתן באמצע, וכל שאר השרים והממשלות הם סביבותיהם.

והוא מכוון האמור, שאף לעתיד כשיעלו האומות לדרגת ישראל בזה"ז, ישאר חלקם של חול, ואילו בשבת אין להם חלק כלל, וכפי שמצינו בזה"ז בעבודת הקרבנות, שישראל זכו להעלות קרבנות שונים, עולה ושלמים, חטאת ואשם, ומנחות, ואילו מן הנכרי אין מקבלים אלא עולות, ואפילו הביא שלמים מקריבים אותם לעולות, כי לבו לשמים (מעשה הקרבנות פ"ג), והצד השווה בהם, שהנכרי אין לו כל שייכות אל הייחוד, כי כולו חול, ואין לו צד קדושה, ולפיכך אינו יכול להחיל קדושה על החול, וכשם שאינו מקדש את הזמן בעולם העשיה, כך אינו מייחד דבר שיש בו צד לעבודת האדם, כאכילת קדשים וכקידוש הזמן בעולם העשיה, אלא רק מביא קרבן שכולו עולה לשמים. וכן לעתיד, אחר כל עליותיהם, לא יגיעו אל הייחוד, שהוא עם ישראל לבדם.^{כב}

ואכן, כבר כתב הרמח"ל (מאמר החכמה, ובכך תן פחדך) ש'אין הארתו מתחזקת אלא במה שיתאחד', ולכן רק ישראל שהם 'גוי אחד' ראויים להארתו, ואילו הגויים שהם רבים ומפורדים, אין להם תיקון אלא שיתשעבדו לישראל, ויחזרו לאחדות, ואז יהיו ראויים לקבל קצת הארה מאור הייחוד. הרי שכל מה שיתעלו הנבראים עילוי אחר עילוי,

^{כב} גם הגר"א רמז על כך (תיקו"ז כא) 'נח, הוא שבת, נייחא דכולא, ושם ויפת הן ר"ח ב' ימים, חם הוא ימי המלאכה, חול, עבד עבדים יהיה לאחיו, ששת ימים תעבוד כו' ועמדו זרים כו', והשאר וימחו מן הארץ'.

^{כג} כמבואר בזהר (ח"ג לב:), והגר"א (שה"ש א ד, אד"א דברים א יא) שבשמיני עצרת, שהוא כנגד העתיד לבא, הוא לישראל לבדם.

הוא כאמור (צפניה ג ט) שאז יהפוך ה' אל כל העמים 'שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'
לעבדו שכם אחד', אך הייחוד יהיה רק עם ישראל^{כד}.

ובזה יש ליתן דבש וחלב תחת לשון הכתוב 'למען ינוח שורך וחמורך', אשר הוא קורא
דרשני, כי לכאורה היה ראוי לומר 'למען תנוח בהמתך', ולמה פירטם הכתוב בשור
וחמור דייקא^{כה}.

ויתכן שבא להורות על צד התיקון בשרשי אומות העולם, כי הנה הגר"א (שה"ש שם)
כתב ב'מחולת המחניים' שהם ישמעאל ועשו, וישראל באמצע, ויתכן להציע בביאור
כוונתו, כי אף 'מחניים' הוא מלשון חניה, אלא שאין בה מנוחה, אלא כמחנות סביב,
התלויים במנוחת האמצעי, שהם טפלים לו, והם סביב יתהלכו^{כו}.

ולהמבואר, שהשוואת ששת שנים בעבודת הארץ ושמיתתה לששת ימי החול והשביתה
בשבת, מורה כי תכלית העמל בכל ששת השנים והימים, היא בכדי לצרף את החול אל
נקודת הקודש בעת השביתה, הרי שתכלית 'למען ינוח' אינה בהבאת כל הבריאה
למנוחה שלימה, אלא יש שיתעלו עם האדם השלם אל הייחוד, ויש שרק יצטרפו אל
הייחוד, בהיותם חונים סביב, טפילים ומסייעים כחול אל הקודש, כמחולת המחניים.

ואם כנים הדברים, הרי שהם בכלל מה שביאר הגר"א (קול אליהו פנחס, שה"ש א ב,
ומקורו בתקו"ז כב) שלבד משבעים אומות, יש שני שורשים, והם עשו וישמעאל הכוללים
את כולם, וביאר (ספד"צ פ"ד ד"ה וענין תקות), שנקראו שור וחמור, עשו שור, 'פרי
אבירים' (ישעיה לד ז), וישמעאל 'שבו לכם פה עם החמור' (בראשית כב ה) ודרשו (ב"ק
מט.) עם הדומה לחמור, ועליהם נאמר 'למען ינוח שורך וחמורך'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{כד} וראה בשערי אורה (שער ה) 'כי בהתאחד השי"ת עם כנסת ישראל, ויטייחודו זה בזה, אז כל השרים העליונים
יהיו כולם נעשים אגודה אחת לעבוד את השם יתברך לשמש את כנסת ישראל, לפי שממנה תבוא להם הפרנסה.
וכמו שתהיה חפצם ורצונם ותשוקתם של שבעים שרים למעלה לשמש את כנסת ישראל, כך תהיה תשוקת שבעים
אומות שלהם לשמש את ישראל למטה ולהידבק בהם ויהיו כולם עובדים את השם'.

^{כה} ומעין זה דרש רבי ישמעאל (בבא קמא נד:): 'בדברות הראשונות נאמר עבדך ואמתך ובהמתך, ובדברות
האחרונות נאמר ושורך וחמורך וכל בהמתך', והלא שור וחמור בכלל כל בהמה היו ולמה יצאו נודרש מינה כלל
ופרט, עי"ש].

^{כו} וכבר כתב הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה חד לאלף) בביאור מאמר חז"ל (ב"ב עה.) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים
מעורו של לויתן, והשאר פורסו הקב"ה על חומת ירושלים, וביאר שהעור הוא עץ הדעת טוב ורע, שממנה אכל
אדה"ר, ולעתיד יחזור כלו לקדושה, ויהיה כלו היקף לקדושה בסוד ונגה לו סביב (יחזקאל א), וזה סוד הסוכה,
ופריסתו על חומת ירושלים, ועליו נאמר והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך (ישעיה ס) שאז יהפוך אל עמים שפה
ברורה שהרע של נגה יחזור לטוב לפיכך ילכו מלכים לנגה זרחך, והיינו, שמלבד תקין ישראל לעת"ל, יתקנו גם
הטובים שבאומות החונים סביבם (ראה אדיר במרום עמ' קצו), ותירונם הוא במה שנעשים מקיף לקדושה, ואז גם
הם מאירים מאורם של ישראל, כאמור ויהלכו גוים לאורך, ומלכים לנגה זרחך'.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

שלח חבילה עם חבירו קשורה על גג רכבו תמורת שכר ואבדה בדרך

פִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגַנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ (כב, ו)

| אם ראה הבעה"ב צורת השמירה שהיא אינה מעולה סבר וקיבל | אם שומר שכר פטור בגניבה שע"י אונס | אם יש הבדל בין אונס שע"י אבידה לאונס שע"י גניבה | הגדרת אונס של ליסטים מזוין |

מעשה בראובן ששלח עם חברת שליחויות חבילה מירושלים לעיר אחרת. ושילם מראש על העבודה. השליח קשר את החבילה בגג הרכב כראוי, אמנם באמצע הדרך נפלה החבילה ואבדה, ולא נודע מקומה.

לטענת השליח, הוא קשר את החבילה כמקובל בחבל מסוים הנרכש במיוחד למטרה זו של קשירת חבילות מע"ג הרכב, אמנם מה שזה נקרע ונאבד באמצע הדרך, זה אונס גמור ולא היה לו להעלות על דעתו כלל וכלל שהחבל יקרע, כיון שהחבל היה חדש וחזק, כראיה לדבריו הוא טוען שגם את חפציו הוא קושר בחבל זה.

האם על השליח לשלם לבעה"ב דמי החבילה.

תשובה: השליח פטור מלשלם דמי החבילה.

הנה לכאורה המשלח יכול לבא בטענה שהיה על השליח לשמור את החבילה בתוך הרכב, דבכה"ג לא היה כאן אבידה. אכן ברור דאם המשלח ראה שהשומר קשר את החבילה על גג רכבו, בכה"ג סבר וקיבל שע"ד כן הוא שומר את החפץ. ואינו יכול לבא בטענה שהיה לו לשומר לשמור את החבילה בתוך הרכב. ואף אם היה באפשרותו לעשות כן. כיון שראה שהשומר שומר את החפץ באופן זה, א"כ סבר וקיבל. כ"כ להלכה בנדון דומה התשב"ץ בחוט המשולש (הטור השני סי' טז ד"ה ועוד), ומהרשד"ם (ח"מ סי' מז), ושניהם הביאו ראיה מד' המרדכי (פ' המפקיד רמז רעג) וז"ל: ושומר שמסר לשומר לפני בעל הפקדון ולא מיחה ונגנב או נאבד פסק בספר המקצועות דלישבע שני דלא פשע וגם ליתיה ברשותיה ונפטרו תרוייהו דכיון דלא מיחה בו לא מצי למימר היאך לא מהימן לי בשבועה. והובא בב"י סי' רצא, ונפסק להלכה בד' הרמ"א (סכ"ו). והוכיחו מזה, שאם השומר שמר במקום מסוים והבעה"ב ראה, סבר וקיבל. וכ"כ כדבריהם בתשו' מהרש"ך ח"ב (סי' קסט), והובא בש"ך (סי' רצא ס"ק כג). ועי' בפת"ש [ס"ק ח'].

ולפ"ז בנ"ד, כיון שהמשלח ראה שהשליח קושר את החבילה על גג הרכב, א"כ סבר וקיבל דבצורה זו הוא שומר את החפץ. עימש"כ אאמו"ר שליט"א בשו"ת ברוך אומר - חו"מ (סי' פב).

ומעשה בקבלן שיפוצים שהשאיר ברה"ר זמן מה את הריצוף של בעל הדירה, ובליילה נגנב חלק מהריצוף, והשאלה אם הקבלן חייב. ולהנ"ל אף אי נימא שהקבלן דינו כשו"ש, מ"מ אינו חייב לשלם, כיון שבעה"ב ראה שהריצוף היה ברה"ר, ושתק ולא מיחה, סבר וקיבל. וזאת אף אי נימא שאין זה דרך השמירה של חומרי הבניה ברה"ר, מ"מ י"ל דסבר וקיבל.

והנה כל זה נכון, באופן שהמשלח ראה שהשליח שומר את החבילה ע"ג הרכב. אכן בנ"ד המשלח לא ראה כיצד השליח שומר את החבילה, וסבר לתומו ששומר את החבילה בתוך הרכב, ונאבד באונס, ויש לברר האם עליו לשלם דמי החבילה.

והנה בהשקפה ראשונה נראה, דהשליח דינו כשומר שכר, וקיי"ל דשו"ש חייב בגניבה ואבידה ופטור באונסין. ונ"ד לכאורה הוא דומה יותר לאונס ופטור.

אכן, הנה התוס' בב"ק (נו. ד"ה כגון) כ', דשו"ש חייב בגניבה אפי' תהיה באונס גמור, וז"ל: דכיון שחייב הכתוב שומר שכר בגניבה, וסתם גניבה קרובה לאונס, כדאמרינן בהשואל (צה.), סברא הוא דבכל ענין שתהיה הגניבה, יתחייב מגזרת הכתוב אפילו באונס גמור, ואע"ג דבלסטים מזויין דהיינו שבויה דקרא פטר בו הכתוב, אע"פ שאין אונסו גדול יותר. עכ"ד. ולדבריהם כל גניבה באונס חייב. וכ"כ התוס' בב"מ (מב. ד"ה אמר שמואל): ויש להביא ראיה מפ' השואל דכי יליף גו"א בשואל משו"ש, פריך, מה לשו"ש שכן משלם כפל בטענת ליסטין מזויין, ומשני אי בעית אימא גולן הוא, משמע שאין שום גניבה שיפטר בה שו"ש, אך תמהון גדול הוא למה לא יהא אונס אם העמיק בקרקע ק' אמות, דמאי ה"ל למיעבד או אם תקפתו שינה או חולי גדול ואיך יתכן ששום גניבה לא נמצא שתהא אונס גמור כליסטין מזויין. עכ"ל.

ובב"י (סי' שג) הוסיף להביא ד' הנימוק"י (ב"מ נג): דשו"ש אפילו על בעידנא דעיילי אינשי או גנא בעידנא דגנו אינשי, חייב, שאין זה אונס. ומיהו משמע דאי אנסתו שינה או אונס אחר בגופו פטור דמאי הוה ליה למעבד, אלא שהרשב"א סובר שלעולם שומר שכר חייב אפילו באונס שמגיע בגופו של שומר עד שיגיע לגופו של פקדון ממש, כדאמר קרא (שמות כב ט) או נשבר או נשבה עכ"ל. ועי' בחי' הרשב"א (ב"מ מב.) שהגדיר את הדברים: דלעולם אין שומר שכר פטור עד שיהא יושב ומשמר. וע"ע ברמב"ן שכ' לחלק, דבהניחו בקרקע חייב אבל תקפתו חולי פטור דבאותו שעה אינו מחויב כלל לשמור.

ונמצא דלהתוס' והרשב"א, גו"א שע"י אונס חייב, אלא שהרשב"א חידש דאם זה אונס בגופו של פקדון פטור, ואינו חייב באונס רק אם האונס בגופו של שומר, וכגון שתקפתו חולי. ולד' הרשב"א בנ"ד השומר פטור כיון דהוי אונס בגופו של פקדון.

אמנם יעוי' בקצוה"ח (ס"ק א') שכ' לחלק דהיינו דווקא באונס שע"י גניבה, אבל באונס של אבידה שו"ש פטור. וז"ל: ונראה, דהיינו דוקא בגניבה הוא דחייב אפילו אם היתה ע"י אונס גדול או שבא עליו חולי ואונס אחר שאינו יכול לשמור, ומשום דכל גניבה קרובה לאונס ואפ"ה חייבו רחמנא, וליסטין מזויין למ"ד גנב הוא נמי ראוי לחייבו, כיון דכל גניבה חייב אפילו באונס, אלא דגלי קרא לפטור שבויה, אבל אבידה ע"י אונס, כגון שבא

עליו חולי או אונס אחר שאינו יכול לשמור הרי הוא פטור, כיון דאבידה קרובה לפשיעה,
לא חייבו הכתוב ע"י אונס. עכ"ד. וכ"כ הגרע"א (ב"ק נו.), בשם המהר"ם שיף, ע"ש.

והיה מקום לומר שדברי הקצות תלויים בטעם הדבר ששו"ש חייב בגו"א באונס, דלד'
התוס' שכ', דכיון שחייב הכתוב שומר שכר בגניבה, וסתם גניבה קרובה לאונס, סברא
הוא דבכל ענין שתהיה הגניבה, יתחייב מגזרת הכתוב אפילו באונס גמור, א"כ י"ל דכ"ז
רק בגניבה שסתם גניבה קרובה לאונס, אבל באבידה פטור. אמנם לד' הרשב"א שכ'
דלעולם אינו פטור עד שיהא יושב ומשמר, א"כ אין לחלק בין גניבה לבין אבידה. ועי'
בדברי משפט (ד"ה ואפי' הקיפו חומה) שהוכיח מד' הרשב"א בב"ק (נו.), דאין חילוק בין
גניבה לאבידה לענין אונס. ע"ש.

ואם כנים הדברים, שיש לתלות זאת במחלוקת התוס' והרשב"א, א"כ נראה דיש לבאר
בזה ענין נוסף, דהנה יש להתבונן בלשון השו"ע שכ' וז"ל: ואפילו אם אילו היה שם לא
היה יכול להציל, חייב בגניבה ואבידה, אא"כ היה שם ולא היה יכול להציל. ע"כ.
ומריהטת לשונו משמע, דצריך שיהיה שם בדווקא, ואילו לא היה שם, חייב, אף באופן
שאילו היה שם לא היה מציל.

דהנה הדין ד'אילו היה שם היה יכול להציל' מקורו בגמ' (ב"מ צג:): רועה שהיה רועה
והניח עדרו ובא לעיר, בא זאב וטרף, ובא ארי ודרס - אין אומדים אילו היה שם היה
מציל, אלא אומדין אותו: אם יכול להציל חייב, אם לאו פטור.

ונמצא, שנדון זה של 'אילו יכל להציל' הוא רק ברועה, ומבואר דמ"מ אם לא יכל
להציל, אף שלא היה שם, פטור. אבל בגניבת אונס לא מצאנו דבכה"ג חייב. והוא חידוש
של השו"ע כאן, ומקורו מהטור. ולא מצאנו בשאר ראשונים שיאמרו חידוש זה, דאף אם
לא יכל להציל כל שלא היה שם חייב, ולכאו' צ"ב, דבגמ' מפורש דברועה בכה"ג פטור,
ומנ"ל להשו"ע דבגניבת אונס בכה"ג חייב.

ועי' בסמ"ע (ס"ק ג') דנראה שבא ליישב קושיא זו, ותורף דבריו, דיש לחלק בין גניבת
אונס ל'שבוייה', דבשבוייה דהתורה פטרה בהדיא וכנאמר: או נשבר או נשבה' אין רואה,
לכן פטור אילו לא היה שם. אבל בגניבה, דהתורה חייבה באונס, חייב אף אילו היה שם
לא היה מציל. והוא חידוש רב, דבכה"ג אונס חמיר טפי משבוייה. ועי' בנתיבות (ריש אות
ב'). ולד' הרשב"א דבעינן יושב ומשמר, יש לבאר ד' השו"ע, דכיון דלא שמר בפועל, אף
דאילו היה שם לא היה מציל, מ"מ כיון דלא שמר חייב. ועי' בשו"ת שער אפרים (סי'
קכב) מש"כ בזה.

ויש לומר לכאו' בטעמו של השו"ע שכ' דחלוק גניבת אונס בכה"ג מליסטים מזוין,
ובגניבת אונס חייב אף אילו היה שם לא היה מציל, משום דהשו"ע ס"ל כהרשב"א,
דבעינן יושב ומשמר, ולכן אף דבליסטים מזוין בכה"ג פטור, מ"מ בגניבת אונס בעינן יושב
ומשמר בשביל לפטור, וכיון דלא שמר בפועל חייב. אבל לתוס' יתכן דבכה"ג פטור, דאין
לנו מקור לחלק בין ליסטים מזוין לגניבת אונס, וכיון דמפורש בגמ' דברועה - דהוי
כליסטים מזוין - דאילו היה שם לא היה מציל פטור, וה"נ י"ל דפטור בגניבת אונס.

ובזה היה מקום לבאר מחלוקת נוספת, דעי' בנתיבות (ס"ק ב') שכ', דבליסטים מזוין פטור, כיון שאילו היה שם לא היה יכול להציל פטור בכל אופן, ואף אם באמת לא היה שם. אמנם בשו"ת מבי"ט ח"א (סי' רפב) נקט, דדוקא אם היה שם בפועל פטור. ע"ש.

ויש מקום לומר בביאור סברת המבי"ט, דכיון דבשומר שכר אינו פטור עד שיהיה יושב ומשמר, וכסברת הרשב"א, א"כ כל שלא ישב ושמר, חייב, ואף אילו היה שם לא יכל להציל, דמ"מ לא ישב ושמר. אבל הנתיבות דס"ל לפטור, כיון דזה גרע מגניבת אונס, דליסטים מזוין הו"ל כשבויה.

ועלה בידנו עד עתה ג' נפק"מ בין סברת התוס' להרשב"א: א. דלתוס' חייב רק באונס שע"י גניבה, ולהרשב"א אף באונס שע"י אבידה. ב. באופן שהיה גניבת אונס ואילו היה שם לא היה מציל, דלהרשב"א חייב הואיל ולא שמר בפועל, ולתוס' פטור. ג. בליסטים מזוין באופן שאילו היה שם לא היה מציל, דלהרשב"א חייב ולתוס' פטור.

אמנם באמת מש"כ לתלות את כל הנ"ל במחלוקת הרשב"א והתוס', נראה אין ביאור זה מוכרח, דעי' ברא"ש (פרק הכונס סי' ה') שהעתיק להלכה גם טעמם של התוס' דכל גניבה קרובה לאונס, וגם את טעמו ד' הרשב"א דלעולם אינו פטור עד שיהא יושב ומשמר, ומשמע שהבין ששני הטעמים להלכה, וכמו כן מבואר בהדיא בדבריו שחייב גם באונס שע"י גניבה וגם באונס שע"י אבידה, ודלא כהקצוה"ח שכ' לחלק בזה.

וז"ל הרא"ש: והיינו טעמא דכל גניבה קרובה לאונס, הלכך אין חלוק בין שהאונס גדול בין שהאונס קטן. אבל אונס ליסטים מזוין היינו שבויה, ובהא פטר רחמנא שומר שכר. וכן כתב בשאלתות דרב אחאי, ואי באגרא אשלימה ליה, אע"ג דאוקמה בדוכתא נטירותא ונגנבה או נאבדה חייב באחריותה. דבעי למיתב בהדה ביממא ובליליא שנאמר הייתי ביום וגו'. ואי יתיב בהדה ונטרה ואתי ליסטים מזוין, ולא הוה מצי למיקם באפיה פטור מלשלמה. וכו'. ומשמע בירושלמי, דלעולם הוא חייב בגניבה ואבידה א"כ היה גופו שם ולא יכול להציל. ע"ש. ומבואר שחיבר את ד' הרשב"א עם ד' התוס', והבין שאין חילוק בין הדברים, ולעולם כשני השיטות קיי"ל להלכה.

ויתר על כן יש להעיר ע"ד הקצות שכ' לחלק בין גניבה לבין אבידה, מד' השו"ע (ס"ב) שהביא שיטת התוס' והרשב"א וכ': שאפילו שמר כראוי ונתן הכספים תחת הקרקע בעומק מאה אמה, שאי אפשר לגנבם משם אם לא ע"י מחילות, או קפץ עליו חולי ולא יכול לשומרה, חייב בגניבה 'ואבידה', וכו'. ומשמע שאינו מחלק בין גניבה לבין אבידה. ומבואר בהדיא מד' השו"ע, שהגם שהעתיק ד' התוס' דבגניבת אונס פטור, מ"מ העתיק ד' הרשב"א דכל שלא שמר בגופו פטור, ולא עלה ע"ד לחלק בין גניבה לאבידה. ועי' בשו"ת גליא מסכת (חו"מ סי' יג) שכבר העיר בכל זה.

אלא שלפ"ז נשאר לנו להבין טעם הדבר מדוע שומר שכר חייב באבידת אונס, דבשלמא בגניבה א"ש מדוע חייב, כמ"ש התוס' דסתם גניבה אונס הוא ואפ"ה חייביה רחמנא, אבל באבידה באונס אמאי פטור, ומדוע בעינן שיהיה יושב ומשמר. וצ"ל כמש"כ בגליא מסכת שם דכיון דעיקר הלימוד דשו"ש חייב בגניבה ילפי' בריש פרק השואל (צד:) אבידה

מגניבה, א"כ אין לחלק בדיניהם. וז"ל הגמ' שם: ומשלמין את האבידה ואת הגניבה. בשלמא גניבה, דכתיב אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו, אלא אבידה מנ"ל, דתניא, אם גנוב יגנב, אין לי אלא גניבה, אבידה מנין, ת"ל אם גנוב יגנב, מכל מקום. ונמצא לפ"ז, דכיון דחזינן דהתורה חייבה בגניבה ואפי' היה בעומק מאה אמה, והיה אונס גמור, ה"ה לאבידה שנאבדה באונס דמ"מ שו"ש חייב, כיון דילפינן אבידה מגניבה.

ולענין מעשה יש לעיין אם שו"ש חייב בגו"א באונס. והנה ז"ל השו"ע: שו"ש חייב בגניבה ואבידה. וי"א שאפילו שמר כראוי ונתן הכספים תחת הקרקע בעומק מאה אמה, שאי אפשר לגנבם משם אם לא ע"י מחילות, ונגנבו, או קפץ עליו חולי ולא יכול לשומרה וכל כיו"ב, חייב. ואפילו הקיפו חומה של ברזל. ע"כ.

ולכאור' פשטות הדברים מורין שהלכה לחייב שו"ש בגו"א, ומה שהביא שיטה זו בשם י"א, אין זה משום שיש כאן מחלוקת, אלא משום שהשיטה הזאת מחודשת. ואינה חולקת על השיטה שהובאה בסתם אלא מפרשת את דיני שו"ש. וכן נראה מדבריו בב"י שלא הביא שיש בזה מחלוקת. וכ"כ בפרח שושן (כלל א' סי' א') שדעת השו"ע כדעת הוי"ש אומרים. ונראה להביא ראיה ברורה לשיטה זו, דבשו"ע כ' דלהי"א אם נם כדניימי אינשי חייב. והעיר הנתיבות (ס"ק א') דבזה כו"ע מודים דחייב, ואין זה רק להתוס' והרשב"א. ולהנ"ל א"ש, דלעולם אין שיטת הוי"א חולקת על השו"ע. ואפשר דמה שהשו"ע הביא שיטה זו בשם י"א משום שלא מצא כן ברי"ף וברמב"ם שהמה עמודי ההוראה, אכן כן פסק הרא"ש בפ' הכונס (סי' ה'), אלא שהב"י כאן לא הביא דבריו.

אמנם הגרע"א (ב"מ לו: במערכה בענין שומר שמסר לשומר אות יא) כ', דנראה מד' השו"ע שס"ל לפטור בגניבת אונס. ולדבריו הוי כמו סתם ויש דהלכה כסתם. וזאת מלבד דהש"ך (ס"ק ד') הכריע לפטור, ושכ"כ המהרש"ל. וכן פסק הגר"א (ס"ק ד'). ועי' במהרשד"ם (ח"מ סי' קלד) שכ' דהוא ספיקא דדינא. ועי' כנה"ג (הגה"ט אות יט, והגהב"י אות ה').

ולפ"ז בלא"ה יש לפטור את השליח על החבילה שאיבד, כיון די"א דלדעת השו"ע פטור בגו"א באונס.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

אינו יודע מתי שבת, מונה ששה ימים ושובת

פִּי תִקְנָה עֶבֶד עֲבָרִי (כא, ב)

בספר מגיד מישרים ריש פרשה זו, אמר המגיד למרן הב"י: "כי תקנה עבד עברי וכו' - מאחר שאין השמיטה מוציאתו למה יוצא בשנה השביעית? אבל סוד הענין תלוי במה שאמרו חז"ל: 'המהלך במדבר ואינו יודע אימתי הוא שבת, מונה ששה ימים ושובת', וכן לעולם, מפני שכל שביעי הוא שבת כי כל הספירות שבת הן, וכן הענין בזה". הרי שבין לענין שבת ובין לענין שמיטה איכא גונא שהשביעית באה מצד האדם ולא מצד הבריאה.

ודין זה שהזכיר המגיד הוא גמרא ערוכה בשבת (סט:) "המהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד". ונפסק ברמב"ם (שבת פ"ב הכ"ב) וטור ושו"ע (שד"מ ס"א). ועצם התקנה אינה חידוש, דמובן שאסור במלאכה מספק שבת, ומותר לו לעשות רק כדי פרנסתו מדין פיקוח נפש (רש"י ד"ה ודלמא, רמב"ם שם), אבל עיקר הצורך והחידוש הוא מה שהתירו לו לברך הקידוש וההבדלה. וכך מדויק בלשון הרמב"ם (שם) שכתב "המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא יום שבת, מונה מיום שטעה ששה, ומקדש שביעי ומברך בו ברכת היום ומבדיל במוצאי שבת", הרי שהדבר הראשון שהזכיר בקיום הלכה זו הוא ברכת הקידוש וההבדלה, ואמנם הוא ההבדל היחיד בין שאר הימים שגם בהם אסור במלאכה, אבל למה ראה לפתוח בו ולא בעצם הזהירות מאיסורי שבת, אלא לאו נראה כנ"ל שזה עיקר החידוש בתקנה זו - להתיר לברך על שבת כזו.

ובאמת שזה לא יקשה כ"כ, דכמו שכל הברכות הם מדרבנן ותיקנו אותם בהזכרת שם ומלכות, כך יכולים לתקן שמי שאינו יודע מתי שבת יזכיר שם שמים ביום השביעי שחל בחשבונו.

ומ"מ נראה דכאן יש טפי מינה, ואי"צ רק לכך שיש בכח חז"ל להתיר ברכה, דהנה קידוש והבדלה הם ממצות "זכור את יום השבת לקדשו" (פסחים קו. רמב"ם מצוה קנה, הל' שבת פכ"ט ה"א, חינוך מצוה לא, רמב"ן שמות כ ח), וזה ששובת כל הימים מחמת שבת האמיתית ג"כ מקיים עשה זו, וא"כ שפיר תיקנו לו שיברך על כך. ונמצא שאף אם עצם השבת אינו מקיים ביום שחשב, מ"מ הברכות שמברך בקידוש והבדלה הם קיום גמור של תקנתם כמו כל ישראל - היינו מצות עשה של זכירת השבת. ואולי זה גופא כונת הגמ' דהקידוש והבדלה ל"הכירא" ומה שפרש"י שהם ל"זכרון", דכל עצמם דקידוש והבדלה הם להכירא וזכרון.

אלא שבדרך זו לא מתבארים דברי המגיד, דמה ענין זכירת השבת לשמיטה, ומוכרחין אנו לדבריו הנשגבים של הרדב"ז (ח"א עו) בענין זה, ונביא הרחבת דבריו לעוצם החשיבות והכדאיות שידע אותם כל בן ישראל:

"דע כי השבת נמסרה לכל אחד מישראל, שנאמר כי אות הוא ביני וביניכם, וכמו שאות הברית הוא לכל אחד ואחד כן השבת נמשך לכל אחד ואחד. וכיון שהשבת נמשך לכל אחד, בכל מקום שהוא מונה ששה ימים ובסוף הששה עושה שבת - שהוא זכר למעשה בראשית... המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא שבת, מונה ו' ימים מיום שטעה ומקדש שביעי, ומברך בו ברכת היום ומבדיל במוצאי שבת ע"כ. ואעפ"י שאינו עושה בכל יום אלא כדי חייו, ה"מ מפני שהוא ספק שמא הוא שבת לכל בני אותו המחוז אשר הוא בו, וחל עליו איסור שבת... למדנו מדחייבוהו לקדש שביעי, משמע דלכל אחד נמסר לעשות זכר למעשה בראשית כל חד וחד כי אתריה. תדע שמי שהגיע לשוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי, משמע שקיים מצות שבת. עוד ראייה מהא דאמרינן עכו"ם ששבת חייב מיתה, ולא דוקא יום השבת אלא שקבע לו יום אחד לשבות בו, משמע שכל מי שעושה מלאכה ששה ושובת יום אחד סוף סוף שובת נקרא... והרי להשוכנים במזרח יתחיל השבת קודם שיתחיל להשוכנים במערב, ונמצאו אלו מותרים במלאכה בזמן שאלו אסורים. אלא צריכים אנו לומר כי השבת זמן לכל אחד מישראל כפי מקומו, שימנם ו' ימים שלמים וישבות בשביעי, ובזה יש שכר [זכר] למעשה בראשית".

הנה עם שיש מה לפלפל ולסלסל בדברי הרדב"ז וראיותיו, מ"מ דבריו ברור מיללו ש"השבת נמסרה לכל אחד מישראל", והן הן משמעות דברי המגיד דאיכא שבת מצד כל יחיד מישראל.

והגר"י ענגיל בגליוני הש"ס (שבת סט.) מציין למהר"י חאגיז במשנת חכמים (אות תקמ"ג), שהביא מהמצודת דוד בשם ספר הקנה, דהקב"ה מקבל שביתתו כאילו הוא שובת שבת בזמנו ואינו מזיקו [היינו כפי הנראה שאינו מענישו על ביטול עשה דשבת]. ובזה אפשר לבאר מאמר הזוה"ק (קורח קעט): "מעולם לא זזה שכינה מישראל בשבתות וי"ט ואפילו בשבת של חול", ומה היא "שבת של חול"? ואיך ישכנו יחד הנך תרתי דסתרי "שבת" עם "חול"? אך להנ"ל אולי היינו שבת שהיחיד מקיימה בחול, שעכ"ז נקראת "שבת" עד כדי "שלא זזה שכינה מישראל" אף בשבת כזו.

ובחיי אדם (שבת כלל א) הסביר דין זה: "לפי שקדושת שבת מתפשטת בכל יום ולכן כל יום שישבות מכל מקום יש בו מקצת קדושת שבת". ומציינים שגם בראשית חכמה (שער הקדושה פ"ב) כתב: "ובבל יום ויום יש בו מקצת שבת, ולכן בכל יום ויום אינו עושה מלאכה יותר מכדי פרנסתו, מפני שכל יום הוא ספק שבת". ועל דרך זו מביאים מהשל"ה (שער האותיות אות ת): "בכל יום ויום צריך אדם לפשפש במעשיו, כי בכל יום צריך להיות בו קצת קדושת שבת, כי ששת ימי המעשה הם ענפים ושרשם הוא שבת" [ואמנם יש מקום לחלק בין "שורשם בשבת" להא דבכל יום איכא "קדושת שבת"]. וגם לדרך זו אפשר לבאר ולהסביר דברי המגיד.

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

"משנכנס אדר מרבנים בשמחה"

"משנכנס אדר מרבנים בשמחה - ומי שיש לו דין עם נכרי, יישמט ממנו ככל שיוכל עד אדר" (גמ' תענית כ"ט ע"ב). וברש"י: "מרבנים בשמחה" - "באדר וניסן, ימי ניסים היו לישראל - פורים ופסח" מרבנים בשמחה מיום א' דראש חודש - ש"ך בסוף ספר "תקפו כהן". ובאדרת אליהו (למרן בעל בן איש חי) משפטים, שהשמחה צריכה להתחיל משעת המולד [- יום שישי ל' שבט שעה 16, 19 דקות ו 4 חלקים], כמשמעות דברי פמ"ג לשולחן ערוך תקנ"א, ב. "וממשיכים בעבודה זו של הריבוי בשמחה מיום ליום, להרבות שמחה מדרגות רבות, כי ע"י התחדשות השמחה תגדל הכרת הטוב ותתרבינה הנדיבות והאהבה" (הגר"א דסלר זצ"ל ב"מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 125).

הערה: "מנהג לתלות טבלאות מצוירות [שלטים] "משנכנס אדר מרבנים בשמחה" ויש תולים על המקום שמשאירים בבית ללא טיח זכר לחורבן, כדי לכסותו, ולהזכיר שהוא זמן שמחה" (פסקי תשובות תרפ"ו, ה).

רבים שואלים: כיצד "מרבנים בשמחה"? הרי משתדלים אנו לקיים בכל יום "עבדו את ד' בשמחה" בקיום "שני תמידים כהלכתם" - "שיויתי ד' לנגדי תמיד" "וטוב לב משתה תמיד"? [-פתיחת וסיום שולחן ערוך חלק אורח חיים]? במה נרבה בשמחה יותר מכך? ...האם נרבה יותר בחיוכים? ... בריקודים? ... אולי נלגום מידי פעם מעט יין, שהוא בריא ללב, ונקיים: "ישמח לב מבקשי ד'?"

ואכן, בנימוקי או"ח לסי' תרפ"ו מנמק מדוע לא הזכירו הרמב"ם והשו"ע "משנכנס אדר מרבנים בשמחה", כשם שהביאו משנכנס אב וכו' ? "שריבוי בשמחה הוא דבר התלוי בלב, ולא פרטו חז"ל כדת מה לעשות לריבוי השמחה בחודש זה, מה שאין כן, המיעוט באב מפורט בחז"ל.

*

שמחת אמת כהלכתה

יש לדעת, כי השמחה אינה דבר שיגיע ואז.... שמחה היא כבר תוצאה, ישנו תנאי מקדים, כדי לזכות לשמחה אמיתית ושלמה, מלמדנו דוד המלך ע"ה בפסוקים מפורשים: השמחה מקומה בלב: "ישמח לב מבקשי ד' (תהלים ק"ה, ג) וכדי שתשכון השמחה בלב צריך שיהיה הלב ישר - "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" (תהלים צ"ז, י"א) ובפסוק נוסף: "שמחו בד' וגלו צדיקים והרנינו כל ישרי לב" (שם ל"ב, י"א). ואם ישאל השואל: מהו "לב ישר" ? איה הסרגל בו נוכל למדוד את "ישרות לבנו" ? והאם ישנה דרך ליישר את הלב ? כדי לזכות לשמחה ? התשובה בפסוק נוסף, כמרשם של רופא: "פיקודי ד' ישרים משמחי לב" (תהלים י"ט, ט) אמנם כן, הריבוי בשמחה באדר ובכל עת, הינו על

ידי "פיקודי ד'" קיום מצוותיו יתברך, והדקדוק בקיום ההלכה שהם "משמחי לב" כי אין שמחה אמיתית ושלימה שורה בלב האדם, אלא כשליבו ישר, עם רצון ד', ואז מרגיש האדם מאושר, מלשון - אושר, ומלשון - אישור, כי אין שמחה כהתרת הספיקות, כאשר בכל אשר יפנה, פותח האדם שולחן ערוך, ספר הלכה, וכשצריך, מקיים "עשה לך רב" ומקיים "בטל רצונך מפני רצונו" יתברך. אין לך דבר, המשרה שמחה אמיתית, רוגע ושלווה, והרגשת סיפוק ושלימות יותר מכך, בכל עת ובכל מצב.

*

באדר, מרבים בכל שמחה של מצווה

מורי ורבי הגאון רש"ז אויערבך זצ"ל מבאר את מהות השמחה בפורים ובכל חודש אדר: שמרבים בהם - בכל דבר המרבה בשמחה, וכלשונו: "ואינו צריך לדעת ממה הוא שמח" ובכל שמחה של מצווה, מתקיים מרבים בשמחה. בדומה לדברי, הגר"ח קנייבסקי שליט"א ב"דרך שיחה" פרשת מקץ: "אם יש לו סיום או כל שמחה, ומסיבת מריעים, אם אפשר, יקבעם באדר, ואם אין לו שמחה, ישתה קצת יין בכניסת החודש".

*

יום שישי א' דראש חודש אדר

מצוה להסתפר ולקצוץ הציפורנים בערב שבת (שו"ע או"ח ר"ס, א). יש שאין מסתפרים ואין קוצצים ציפורניים בראש חודש, אפילו חל בערב שבת, כי כן ציווה רבי יהודה החסיד (משנ"ב שם, ז בשם המג"א). ובני ספרד יש שכתב, שלא חששו שלא לקצוץ ציפורניים בראש חודש (שו"ת אור לציון ג, פ"א). למעשה, בשבוע זה, מקדימים לקצוץ ביום חמישי, ואף שבמשנ"ב שם, ו שביום ה' אין נוטלים ציפורניים מפני שהן מתחילות לחזור ולצמוח ביום השלישי לקציצתן, ואין זה כבוד השבת [ובכף החיים בשם מגיד מישרים, שהקציצה ביום ה' נראית כמתכוננים ליום של הישמעאלים], מכל מקום, השבוע שאי אפשר לקוצצם בערב שבת, עדיף ביום ה' מיום ד' שברביעי אין ניכר שהקציצה לכבוד שבת.

*

שבת פרשת משפטים - ב' דראש חודש - א' אדר - פרשת שקלים

בזמן שבית המקדש היה קיים, היו מכריזים מראש חודש אדר ואילך שעל הציבור להביא מחצית השקל לבית המקדש עבור קורבנות תמידים ומוספים של הציבור. תקנו חז"ל זכר למקדש לקרוא את פרשת שקלים בשבת שלפני הכניסה לחודש אדר, ומקיימים בכך "ונשלמה פרים שפתינו" (משנ"ב תרפ"ה, ב). מוציאים שלשה ספרי תורה וספרדים אומרים: "מי לא יראך וכו'" וקוראים: בראשון - ו' קוראים בפרשת משפטים בשני -

קריאת ראש חודש ואומרים "חצי קדיש" ובשלישי - מפרשת "כי תישא את ראש בני ישראל וגו' " (שמות ל, י"א) והספרדים כופלים "חצי קדיש".

ישנם רק שני ספרים: בשני קוראים קריאת ראש חודש, וחוזרים ופותחים את הספר הראשון לקריאת שקלים (רמ"א תרס"ט). והעיר ידי"נ הרה"ג ר' אליעזר שטרנפלד שליט"א עפ"י הביה"ל שם, דהיינו דווקא אם הספיקו לגלול את הראשון לפרשת שקלים, ואם לאו יקראו בספר השני גם את שקלים.

ההפטרה: לאשכנזים - "בן שבע שנים וגו' " (מלכים ב, י"א) ולספרדים - "ויכרות יהוידע וגו' ומוסיפים פסוק ראשון ואחרון מ"השמים כיסאי"
אין אומרים אב הרחמים ולא צדקתך וגו' במנחה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

האם מותר לבן לחסן את אביו - ובגדרי ובדיני מכה אביו ואמו מות יומת

וּמִפֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמֵת (טו, כא)

א). נאמר בתורה "ומכה אביו ואמו מות יומת", ובמכילתא (משפטים פ"ה) איתא, מכה אביו ואמו מות יומת עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר ארבעים יכנו לא יוסיף, והרי הדברים ק"ו ומה אם מי שמצוה להכותו הרי הוא מוזהר שלא להכותו אינו דין שיהא מוזהר שלא להכותו עכ"ל.

וראה עוד בספר החינוך (מצוה מח) שכתב, שלא יכה הבן את האב והאם ואפילו אם יכו אותו הכאה רבה בכל זמן שלא ישאו נפשם להמיתו שנאמר (שמות כא טו) ומכה אביו ואמו מות יומת, משרשי המצוה לייסר הגבלים והמוסרים שהרימו יד במי שהביאם לעולם ברצון ה' ועשה להם כמה טובות ומלך במשפט יעמיד ארץ יעו"ש, וע"ע במנ"ח שכתב שהמכה את אביו או את אמו חוץ ממה שעבר על לאו של מכה עבר ג"כ בעשה של כיבוד אב, וראה עוד לבני יששכר בס' דרך פקודך (מצוה מז) שכתב שיכוין בהמנעו מהכאה שעושה זאת בעבור ציווי הבורא ובזולת זאת הכוונה אינה נחשבת המניעה הזאת בכלל חלוקא דרבנן יעו"ש.

ויש להעיר דהרי בלא"ה יש איסור להכות כל איש מישראל וכמו שכתב הרמב"ם בס' המצוות (ל"ת ש) שהזהיר הדיין להכות החוטא וכו' ובאה האזהרה להמוסיף בהכאתו ואפילו בהכאה אחת נוספת בהשערת הדיין שיוכל לסבול וכו', ולשון הספרי אם הוסיף עובר בלא תעשה, אין לי אלא אם מוסיף על הארבעים מנין על כל אומר וכו' ומזאת אזהרה מהכות כל איש מישראל אם החוטא אנו מוזהרים שלא להכותו שאר אדם לא כל שכן עכ"ד, ובחומר הכרת חבירו הרי מצינו בתורה למה תכה רעך, ומוכח דגם שהוא מרים יד על חבירו נקרא רשע, [ובכ"ז יש להאריך בפנ"ע] וראה עוד בס' נאמן שמואל (סימן ל) שכתב, שהמכה את חבירו עובר על חרם קדמונים וצריך התרה לצרפו למנין, ואף שאין נוהגים כן, מ"מ צריך כפרה, וצריך שיפייס את חבירו ויאמר לפני הקהל בעת הוצאת הספר תורה חטאתי לה' וכו' יעו"ש, וראה עוד בס' מאה שערים (עמ' קפ) מה שהאריך בזה.

ב). בגמ' בסנהדרין דף פד ע"ב נסתפקו כך, איבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך, רב דימי בר חיננא אמר ומכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור, רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא דילמא חביל וכו'.

והרמב"ם בפ"ה מהל' ממרים ה"ז כתב לדינא שאסור להקיז דם לאביו ואם עשאו פטור, אבל אם אין שם אחר ואביו מצטער מותר לעשות מה שירשהו לעשות, והו"ד לדינא בטור יו"ד סימן רמא ס"א, וביאר בב"י סימן עג שהרי רב מתנא ורב דיממי סברי דפטור ומותר ורב ומר בריה דרבינא מוד להו רק כשיש אחריני לא שבקי בנייהו למיעל לספק, ולמעשה הביא שם דבאי הרי"ף והרא"ש שלמסקנת הסוגיא האמוראים לא התירו בניהם לרפואתם, וכתב הב"י דלדבריהם רב ומר בריה דרבינא פליגי על רב מתנה ורב דימי וסברי דאפילו ליכא אחר לרפאותו אסור, וקימ"ל כרב ומר מריה דרבינא, ולמעשה שם מש"כ הרמב"ן בתורת אדם שכתב דלא פליגי בכלל אלא שיש לחלק דבהסרת קוץ ופתיחת כויה אף דברופא יש מצוה לרפאותו אע"ג שלפעמים חובלו, מ"מ בבנו כיון דאיכא אחריני לא יכניס את עצמו לספק חיוב מיתה משא"כ לגבי הקזה שלהלכה גופה לרפואה מותר לבן להקיז דם לאביו

אולם ראה בב"ח שכתב להוכיח שהרי"ף והרא"ש ס"ל כרמב"ם וכן מרבינו ירוחם דכולם איירי בדאיכא אחר דבליכא אחר לית מאן דפליג ואף רבינו ירוחם דכתב דלהרי"ף אין הבן מקיז דם לאביו לא קאמר אלא כשיש שם אחר וכתב כך להרי"ף להוציא מדעת הי"מ שהביא שאפילו שיש שם אחר שמותר

ובשו"ע סימן רמא ס"ג כתב בזה"ל: היה קוץ לתחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה, וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אע"פ שמכיון לרפואה עכ"ל, וברמ"א שם הוסיף, בד"ר בשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער הרי הוא מקיזו וחותר לו כפי מה שירשוהו לעשות.

ונחלקו הפוסקים בדעת השו"ע האם ס"ל כהרי"ף שאין להתיר אף שאין אחר, או כהרמב"ם, ובהגהות מהריק"ש כתב, שגם השו"ע מודה שאין אחר שרי, וצ"ל שחזר בו ממש"כ בב"י בדעת הרי"ף והרא"ש והסכים לדעת הרמב"ן אליבא דשיטת הרי"ף, וכן כתב בספר חס"ל וכן פסק בבא"ח (ש"ב משפטים הכ"ד), וכן כתב בס' עמודי הארזים (סימן נט אות ה) שהשו"ע מודה לדברי הרמ"א ומה שהשמיט ההיתר בדליכא אחר י"ל דכיון שבזמנינו שכיח טובא אומנים להקיז לא חשש להאריך וכן מהא דהביא הב"י את דברי הרמב"ן בסו"ד משמע דהכי ס"ל לדינא יעו"ש, וכן הסיק לדינא בס' אוצר דיני כיבוד אב ואם.

אולם בדעת מרן לאסור כן כתב בס' מעיל שמואל עה"ר שם, ושכן דעת הלבוש, וכן כתב בדעתו בשו"ת מנח"י ח"א סימן כז, ובשו"ת מנח"ש ח"א סימן לב.

ובילקו"י (כיבוד אב ואם פרק ט"ז ה"ג) כתב לאסור אף בדליכא אחר ורק אם אין אפשרות להשיג רופא אחר יש להקל בדוחק ובשעת הצורך, והביא מש"כ מהר"ם גאטיניו בתשובה שהובאה בשו"ת שמע אברהם לרבי אברהם פלאג"י (סימן סט) שמרן פסק שאף לרפואה אסור ולא חילק בין יש שם אחר לאין שם אחר, וכמו שכתב בב"י שהרי קבלנו הוראת מרן השו"ע, יעו"ש שהאריך בזה שהרי יש הרבה פוסקים שהבינו כמו הב"ח יעו"ש, וכן ראה בס' מורא הורים וכבודם (פ"י הט"ו) שכתב בשם הגר"צ אבא שאול

זצ"ל שהלכה אם אין אחר אינו רשאי להקיז לו דם ורק באופן שא"א להשיג אחר והם מצטערים מותר לבן לעשות, יעו"ש, וכן ראה בס' כבוד הורים (פי"ג ה"ג) להרה"ג משה פנירי שליט"א שכתב ששמע מהגרע"י יוסף זצ"ל להקל בדבר להקיז דם לאביו כשאין שם אחר ומ"מ כתב שם בה"ז ששמע ממנו עוד שיבקש ממנו מחילה.

ג). ומ"מ יש לדון דסו"ס הכא ההורים מסכימים, ומוחלים, כתב בשו"ת הריב"ש סימן רכ כתב, שאע"פ שאב שמל על כבודו כבודו מחול מ"מ אין בזיונו מחול, מ"מ אין בזיונו מחול, ושם הביא בשם הראב"ד שא"פ שאמרו בקידושין דף לב ע"א שרב שמחל על כבודו כבודו מחול דתורה דיליה הוא דכתיב ובתורותו יהגה יומם ולילה היינו מידי דלית ביה בזיון אלא שבאותן דברים שחייב אדם לנהוג בו כבוד מחמת תורתו כגון לעמוד מפניו בהנהו יכול למחול אבל בזיונו אינו יכול למחות ואדרבה אסור לו למחות שהתורה מבתזית בכך יעו"ש וכן כתב בס' דרכי שלום (דף כד) שאב שמחל על בזיונו אין בזיונו מחול יעו"ש, והביאו שכן כתב הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות חק, ותה על הכנסת הגדולה שכתב כן בשם ספר צפיחת המים ולא זכר שהם דברים הריב"ש יעו"ש,

ומ"מ לענ"ד לא הבנתי דיש לחלק בין בזיון להכאה דהכא התורה בא לומר איסור הכאה, ואינו מהל' בזיון דהרי לא מצינו כן לענין דין כבוד רבו ובע"כ דהוא דין דוקא בהכאה, והוא יסוד עצום.

ומ"מ מצינו במנ"ח (מצוה מח) שכתב בפשיטות שאם אביו או אמו אומרים לו שיכם, אינו עובר משום מכה אביו ואמו ובהערות שם כתב להביא מהשאלות דאף דאב שמחל על כבודו כבודו מחול, מ"מ על הכאתו וקללתו לא מהני מחילה, וכן כתב בשו"ת הריב"ש בשם הראב"ד, אלא דראה שם במנ"ח שכבר הקשה דאי מהני מחילה א"כ מה מבעיא ליה אי מותר להקיז דם לאביו הא סו"ס אביו מוחל ע"ז, ותירץ שאיירי שלא מרצון אביו ומ"מ לרפואה שרי, והנהו אמוראי דלא שבקו לביניהם ליטול להם קוץ היינו דלמא יעשו חבלה שלא לצורך בשוגג שלא ברצון אביו יעו"ש, אלא דאכתי זה תמוה דהרי סו"ס יכל למחול. וראה עוד בברכ"י (יו"ד סימן רמ) שכתב לדון אי מהני מחילה דאב לענין הכאה, וע"ש שהביא שבטו"א (מגילה כח) כתב להביא ראיה מהכא דלא מהני, וע"ע בשד"ח (מערכת כף כלל לא). ובשו"ת מנח"ש (ח"א סימן לב) כתב להביא ראיה לדברי המנ"ח שהרי אזהרת חובל בחבירו נלמד באותו פסוק והרי בחובל בחברו איתא בשו"ע חו"מ סימן תכ"א סי"ב שאם אמר אדם לחבירו שיכבו ויהיה פטור הרי זה פטור וא"כ ה"ה הכא ע"ש, וע"ע בהגהות הגרי"פ פערלא למנ"ח שם שכתב שהרי אמר לבחרו הכני ופצעני על מנת לפטור פטור אליבא דכו"ע ונראה דהוא מותר שכן משמע ברמב"ם פ"ה מהל' חובל ומזיק דאינו עובר רק דרך נציון ע"ש, יעו"ש, וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"ב סימן נה אות ז' וח' מה שדן עוד היכא שהאב רוצה שהבן יזלזל בו האם הבן רשאי או חייב לשמוע לאביו ע"ש.

ד). ומ"מ במקום פיקוח נפש, כתב בשו"ת מנח"י (ח"א סימן כח אות ג) שכל שאביו הוא חולה שיש בו סכנה מותר לבן לרפאותו דלא גרע משבת שפיקוח נפש דוחה אותה וא"כ ה"ה לענין איסור מכה אביו שנדחה מפני פיקוח נפש, ולכן פשוט הדבר שמותר לבצע בו

גם טיפול החיאה טיפול החיאה הגם שכרוך בהוצאת דם כי במהלכו פותחים אחד מורידי הדם לצורך עירוי תרופות וגם לעסות הלב הגם שכרוך בלחיצות חזקות על החזה העשויות להביא לידי שבירת עצמות בפרט באנשים מבוגרים וגם להחדיר צינור לתוך הריאות שעשוי לגרום לשבירת שינים ולדימומים בחלל הפה וגם להשתמש במכשיר שוקר לצורך הכאה בזרם חשמלי כדי לעורר את פעילות הלב ואין לאסור זאת משום דהוי ליה בזיון אב ואם ואב שמחל על בזיונו אין בזיונו מחול חדא שאין הדבר נעשה בדרך בזיון ועוד שפיקוח נפש דוחה כל עבירות שבתורה חוץ מע"ז וג"ע וש"ד אך כל זה באין שם אחר וכיום שאנשי ההצלה מגיעים בצוותות מתוגברים הרי שאם המטופל הוא אביו של אחד מהם מוטב שטיפולים אלו יעשו ע"י אחרים והוא יעזור בדברים שאינם כרוכים באיסור תורה. כן כתב בס' כיבוד הורים עמ' רכד.

ה). ובעיקר מח' השו"ע והרמ"א שהרמ"א פסק כרמב"ם וכטור שבאין שם אחר שרי, ולהשו"ע אסור, יצא נפק"מ מה הדין בהוצאת קוץ דלכאורה הוצאת קוץ היא חבלה שאח"כ יוצא דם ובזה אין רפואה, ומצינו בזה למרן החבי"ף בס' חפץ חיים (סימן צו אות ד) לאסור, כיון דסו"ס אינו לרפואה, והוא אזיל בדעת השו"ע, אבל להרמ"א מותר, וכן הביאו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

ו). ולענין התרמת דם, לכאורה יש לאסור, ובס' השם רועי (עמ' 427) כתב בשם הרה"ג דב ליאור שליט"א שמאר לו כשהאב תורם והבן הוא הפרמדיק המתרים נראה שיש לאסור כי כאן אין היתר של רפואה שהיא לטובתו של האב אלא יש רק אינטרס לרפואת האנושות וממילא חשיב חובל לרפואה יעו"ש, אלא דלענ"ד יש לעיין הרי הוי כמו הקזת דם וזה מועיל לאדם וא"כ סו"ס חשיב לרפואה, אלא כיון דסו"ס אפשר באחר.

ז). ולענין אם מותר לעשות זילוף, ראה מש"כ לדון בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן קלא) אם מותר לבן לעשות לאביו זילוף שכידוע שעל מחלות שונות כמו מחלת הלב והריאה עושין לרפואה זילופים שונים ממינים שונים והשאלה בבן שהוא תמיד אצל אביו ויש קצת קושי לקרוא בכל פעם לרופא אחר והבן יכול לעשות זאת בלי שהות וגם בלי ממון אם מותר לו לעשות את הזילוף או דלמא שאסור משום חבורה, יעו"ש שהאריך בזה וסיים, לפי מש"כ המנ"ח דאב שמחל על בנו כבודו מחול אף לענין הכאה וממילא היכי שהאב מצוה לעשות לו חבורה לרפואה דליכא עבירה כלל כיון דמחל ממילא איכא העשה של כיבוד אב ומחויב לקיימו ואם אפשר שעדיין קשה להחליט פסק זה אבל בנ"ד שאם הזילוף לגבי חולאת שיש בה אפילו רק ספק סכנה ואם האב רוצה שהבן ירפאוהו התיר ע"ש עוד, וע"ע בשו"ת מנחת יצחק ח"א סימן כז כח מה שהאריך בענין זילוף. וע"ע בשו"ת מנח"ש ח"א סימן לב מה שהאריך בזה.

ח). לענין תספורת, הנה בלקט יושר (יו"ד עמוד לו ענין ב') כתב בזה"ל: ואמר שאין בני רשאי לגלח זקני אע"פ שאני מוחל על כבודי משום שמא יעשה בי חבורה, ואמר שכתב בס' חסידים (סימן רלד) אם אמר לבנו תן לי דבר זה לאכול או כה"ג ובנו יודע שהוא רע לו אינו צריך ליתן לו, וזכרוני שאמר זה דלעיל כשאמר בגזירה מווינא הי"ד היו מענים

את רבו בע"ה מוהר"ר אהרן זצק"ל וכשבא מהענוי שואל כמה פעמים לשתות מים לסוף נתנו לו ומיד אחר השתיה נתבקש בישיבה של מעלה הי"ד עכ"ד.

ובמושב זקנים לבעלי התוס' בפרשת קדושים מבואר שאסור לבן לספר את אביו שמא יעשה בו חבורה, וכמו שאסרו חז"ל בסנדהרין פד ע"ב הוצאת קוץ מאביו שמא יעשה בו חבורה יעו"ש אולם בשו"ת הצל"ח (סימן ל) כתב להביא המושב זקנים וכתב שלעולם לא שמענו ולא ראינו שאסור לבן לגלח את אביו והביא לזה מהגמ' ב"ק להתיר יעו"ש. וכן ראה עוד בשו"ת הראב"י אב"ד (סימן קז) שאסור לבן לחכך לאביו שמא יעשה בו חבורה יעו"ש. וא"כ כ"ש לספר שאסור.

ובילקו"י (שם ה"ו) כתב לדינא שבן מותר לספר את אביו, וכתב שם בהערה, שבאמת שבזמנינו אין כל כך חשש שמא יעשה חבורה ע"י הגילוח אחר שהגילוח נעשה ע"י מכונה חמשלית ולא ע"י סכין, ובצירוף דעת הרמב"ם פ"ה מהל' ממרים ה"ז שגם בהוצאת הקוץ היכא דא"א ע"י אחר מותר לעשות ע"י הבן כל שאביו מצטער הרי הוא מקיזו וחותר לו כפי מה שירשוהו לעשות, וכמו שפסק ברמ"א סימן רמ"א ס"ג, וא"כ גם לענין תספורת היכא שאביו מבקש ממנו לספרו ורוצה בזה הוי דינו כאין שם אחר דשרי להקיז ע"י הבן, וכתב להוסיף שהרי בשו"ת מנח"י ח"א כז, כתב דליכא אחר אין הכוונה שאין אחר שיעשה בכל הארץ שיעשה בכל הארץ אלא הגדר הוא דליכא הכא יעו"ש, וכתב שבמנח"ש כתבו שאף שחלקו עליו האחרונים מ"מ מהני לצרף סברתו להיתר, וכתב שם שכן פסק להתיר הגר"ח פ"י שיינברג זצ"ל מכל הנימוקים שם. ועוד הביא שם בשמו שכתבו שאיסור הוצאת קוץ מאביו הוא משום שמא יפצע א אביו ביודעין כדי להקל על עצמו את הוצאת הקוץ, שישכח שעוסק הוא באביו והכא זה לא שייך בנ"ד.

וכן כתב להתיר בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סימן רס) שיש לחלק בין תגלחת הראש בסכין שיש חשש מצוי שיוציא דם ויש לאסור, [והיינו שכך הסתפרו פעם] משא"כ בתגלחת במספרים או מכונה שאין חשש הוצאת דם ולכן יש להתיר יעו"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ב חיו"ד סימן קטו) מש"כ לדון בזה להיתרא יעו"ש.

וכן ראה עוד בקונטרס ענייני כיבוד אב ואם איש לרעהו להגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א שכתב להתיר לבן לספר את אביו בצירוף כמה טעמים יעו"ש. וע"ע בשו"ת ברכת יהודה ח"ה חיו"ד סימן י' מש"כ להביא דברי הפוסקים שהתירו בן אצל אביו באופן שאינו חבורה וצער יעו"ש, ומ"מ ראה שם שכתב להקל באח גדול בכל דוונא שהרי שרי לקרוא בשם אחיו הגדול וכמ"ש במנ"ח מצוה לג ובהליכות עולם ח"ח מ' קסג, וכן למד ממש"כ בשו"ת תורה לשמה שבאבי אביו אין את האיסור הנ"ל, וא"כ כ"ש לענין אח גדול.

וכן ראה עוד בס' אורחות בן השלוש להרה"ג מאיר שלום סיאני שליט"א בעמ' קנה שכתב להתיר אם הבן רגיל באומנות הגילוח שאין חשש שיוציא לו דם, ושם כתב שהיום בזמנינו החשש קצת רחוק כיון שהמכונות תספורת עדינות למה שהיה פעם ואין חשש שמא יוציאו דם וגם אין חשש שמא יצרר דם כיוון שיש הפסק בין הסכין שחותכת לבין עור הראש אלא א"כ שיש לאב חטטין ומורסין בראשו שאפילו ע"י נגיעה רחוקה הרי הוא

מוציא לו דם יעו"ש, ובמש"כ בס' בל תקיף. ושוב מצאתי בשו"ת מקור נאמן (סימן תרכז) שהשיב הגר"מ מאזוז שליט"א שמועיל בזה מחילת האב יעו"ש.

אולם לענ"ד יש להחמיר לעבור עם הסכין מאחורה שמא יעשה לו דם, דהרי הרבה פעמים יוצא דם, וראה בשו"ת באר משה (ח"ד סימן פד) נשאל מה הדין בדבר אב שיש לו מורסות בראשו וכשמגלח את ראשו ודאי פסיק ריישה הוא שיצא דם ע"י הגילוח והאב חפץ שאך ורק יגלחו בנו והשיב דמאחר שנפסק דהיכא דליכא אחר כל שעושה הבן לרפואה שרי א"כ ה"ה להציל את אביו מצער ג"כ מותר דמה לי רפואתו ומה לי הסרת צערו ובגילוח זה מצילו מצער דאביו מצטער מחמת תרי טעמי חדא דאין ברצונו לילך לספר אומן ולהמתין זמן זמנים טובא וגם לאחר צריך לשלם, ועוד דאביו מתבייש שאחרים יראו החטטים בראשו ועוד דאביו מתבייש שאחרים יראו החטטים בראשו, ועוד שהאב טוען שהבן מדקדק יותר שלא יצערנו בעת הגילוח משא"כ איש זר ולכן מותר לבן לגלח את אביו אף שהוא פסיק ריישה שיצא דם. יעו"ש. וע"ע בס' משנת כהן בחלק השו"ת סימן כט ששמע מהגר"נ הכהן קופשיץ שליט"א שמעיקר הדין אין לאסור לבן לספר את אביו שאי"ז רק חשש רחוק ובפרט כשרצון אביו שהבן יספר אותו יש להתיר וכשיש פצעים בראשו ובודאי שאסור אבל בסתמא אין לחוש לכך יעו"ש, וכן הביא שם ששמע מהגר"ז שוב שמדינא יש להקל בזה שהבן יספר את אביו אבל אמר שמאד ראוי שהבן לא יספר את אביו שאם חלילה יוציא דם מאביו הפסד זה ישאר לו לכל החיים ולכן החכם עיניו בראשו להמנע מכך יעו"ש, וע"ע בס' שערי זבולון יו"ד סימן מ.

וכן ראה עוד בס' דרך שיחה (ח"א פ' יתרו) שנשאל מרן הגר"ק מה הדין בן לספר את אביו, והשיב: אבא זצ"ל לא נתן לי לספרו כנראה חשש שמא יצא דם, והקשה הרי מהני ע"ז מחילה, והשיב ע"ז בזה"ל: במסכת סנהדרין (פד:) אמרו רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא וחשש לזה כיון שזה עוון חנק, עכ"ל, ונשאל שם עוד, כשהאב מגיע להבן ומבקש מאת שיספרו מהו דכיון שביקש הרי זו מצות כיבוד אב, תשובה: כשא"א ע"י אחר מותר גם לבן, זה רק חשש ויש להקל בזה, ועוד נשאל: כשסיפרו כמה פעמים ולא נחבל נוקי אחזקה קמייתא, תשובה: אין זה ראייה שלא יוציא דם, גם בגמ' סנהדרין שם מסתמא עשה כבר כלום פעמים ולא אירע כלום עכ"ל.

ובחשוקי חמד עמ"ס נדה דף נה ע"א נשאל מה הדין באחד שאביו ביקש ממנו שיספר אותו הבן עשה כמצוותו אך במהלך התספורת בטעות פצע אותו קלות בתנוך האוזן ויצא דם הבן נבהל מאד וביקש מחילה מאביו מחל לו בלב שלם ואמר לו שאין לו שום קפידא עליו אך שואל הבן מה כפרתו שהרי עבר על איסור חנק בשוגג, ושם כתב בתשובתו, שלכתחילה אין לו לספר את אביו כיון שהוא עלול להוציא ממנו וכמו שנאמר בנסהדרין דף פד ע"ב שרב לא התיר לבנו להוציא לו קוץ שמא יוציא לו דם ויעבור על איסור חנק בשוגג אף אם אביו מבקש ממנו לכאורה יש לו לקיים מצות כיבוד אב ואם כי זה לא דומה לקוץ שקרוב שהוא יוציא לו דם, וגם אם הוציא דם הרי הוא טעה בדבר מצוה וכמו שאמר ר"י בסוכה דף מא ע"ב שהמוציא לולב בשבת פטור, ופירש"י דכיון שטרוד במצוה ומחשב ועסוק וממהר לעשותה ומתוך כך טעה ושכח שהוא

שבת, נחשב לטועה בדבר מצוה, וא"כ ג"כ הכא שכל הפציעה נחשבה מחמת הטרידה לקיים מצות כיבוד אב ואם ולכן נחשב לטועה בדבר מצוה אלא דיעו"ש שצריך קצת כפרה ע"ש.

וע"ע בשו"ת מעדני מלכים סימן קעג, שכתב הגה"צ רבי לוי הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס מעדני השלחן על שו"ע יור"ד, שנשאל האם מותר לספר את אביו באופן שיש לאביו פצעים בראש ויוצא עי"ז דם, והעלה שם להתיר אם אביו מבקש ממנו ומ"מ כתב שם שיזהר במקום הפצעים לעשות בסבלנות שאפילו יהיה הכרח שיצא דם יצא מעט, משא"כ שלא ידייק כן יצא הרבה, ונמצא שמקיים ג"כ היטב מצות כיבוד אב וכן ואהבת לרעך כמוך שעושה יותר טוב מאחר עתכ"ד.

ט. ולענין אם מותר לבן למול את אביו, כתב בשו"ת אמרי אש (יו"ד סימן צד) לדון בזה אם בן מותר למול את אביו, ושם כתב להסתפק שהרי עשה דוחה לא תעשה ובפרט דליכא אחר למול ואע"ג דמילה שלא בזמנה אינה דוחה אפילו יו"ט דהו"ל לאו בעלמא שאני התם דאפר לאחר יו"ט אבל הכא מי יימר שדמתרמי אחר ועוד דאפילו ע"י אחר איכא עכ"פ דחיית לאו וכו', ולמעשה העלה שם, שעכ"פ באין אחר מותר, יעו"ש, וראה עוד שנסתפק בזה כבר בס' החפץ בחיים למרן החבי"ף (סימן צו אות יג) ובשו"ת ארץ צבי (ח"ב סימן מח) ובשו"ת קנין תורה בהלכה (ח"ה סימן קב) מש"כ לןבהיא מדברי מרן החבי"ף יעו"ש, וע"ע בשו"ת יחל ישראל סימן כג במש"כ שהשאלה נתעוררה עקב העליה הגדולה מרוסיה ובין העולים יהודי מובגר שלא הוכנס בבריתו של אברהם אבינו ולא נימול בנו שכבר זכה לעלות שנים מספר לפניו מכהן כרופא ובמחלקתו מאושפז אביו הממתין למילתו והרופא פנה ושאל האם מותר לו למול את אביו למרות שהוא חובל בו ומוציא ממנו דם והאם אינו עובר בכך משום מכה אביו ואמו מות ימות. וכתב שם לדינא, שמותר אם אין אחרים והביא שם תשובת הגרשו"א, ובמנח"ש שם, הביא דבריו והסיק כדבריו ויעו"ש מה שהעיר בכ"ד, וע"ע בס' שולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ב) שכתב לדון בזה, וכתב שנראה פשוט שכמו שמותר להקיז דם וגם למול בשבת ללא שום חשש ה"ה במילה שאם אין אחרים שימולו אותו שפיר דמי, וכן כתב בס' אוצר הברית (רמא אות כו) שאם אביו מצטער ימול הבן יעו"ש. וע"ע בזה בשו"ת מעגלי אליהו ח"ד חיו"ד סימן ו' יעו"ש.

י. ועוד בהאי ענינא ראה מה שנשאל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן תמג) ברופא שחזר בתשובה ואביו שאינו שומר תורה ומצוות זקוק לטיפול רפואי הכרוך בהוצאת דם, והוא מתעקש שרק בנו ינתח אותו, כתב שם שאף אם אפשר למצוא רופא אחר יש להקל שהבן הוא זה שינתח את אביו.

יא. ולענין העמדת כוסות רוח ראה בערוך השולחן (רמא ס"ו) שאם הבן בקי בנהחת כוסות רוח טוב יותר מאדם אחר ואביו חפץ שהוא יניחם לו נחשב כאין שם אחר ומותר לעשות יעו"ש, וע"ע בגשר בחיים שם שכתב שבמקום שאין החבורה נגלית אין זו חבורה ובחבורה נגלית אין זו חבורה ובחבורה פחותה הוי ככל הקזת דם יעו"ש. ובעיקר דבריו ראה בקובץ צהר ח"ג עמ' צב שהביא דבריו של הגר"א פרץ שליט"א שכתב להסתפק מה

הדין בכה"ג אם ח"ו יצא דם ע"י פעולות אלה האם יש לחוש לאיסור תורה או שמא אין בזה איסור כלל, ויעו"ש שהסיק שצריך להתודות עליו שהרי בשו"ת רע"א סימן ח' כתב שמתעסק הוא איסור של תורה אלא שלא חייבים עליו יעו"ש.

(ב). ולענין הוצאת דם מבלי שום פעולה, בס' שביבי אש (עמ' רלח) כתב להסתפק הגרש"א שטרן שליט"א האם רשאי הבן להוציא דם לאביו לצורך בדיקה וכדומה שכבר מחט אינפוזיה מונח בפנים הוריד מקודם ועתה פעולת הבן היא רק להוצאת דם מבלי עשיית כל חבורה ומכה, האם יש בכך איסור כמו לגבי שבת או דילמא כיון דאין כאן הכאה וחבלה אין בכך כל איסור, ושם הביא מש"כ לו בזה מרן בעל השבט הלוי זצוק"ל וציין עוד למש"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קיב אות ג', וע"ש שהסיק שהאיסור חבלה הוא בכל אופן שמא יחבול יותר מן הראוי.

(ג). עוד נסתפק שם או שאחרים יטפלו באביו אבל יצטרך לשלם כסף או שהוא יטפל באביו ואמו וכיון שהוא עובד בהצלה לא יצטרך לשלם ע"ז כסף, האם מותר לו לעשות כן ויש לדון שאולי הוצאה זו מוטל על האב כיון דקי"ל כבוד או"א משל אב או דילמא משל בן כיון שעושה כן להנצל מאיסור חבלה, ושם כתב לו בזה מרן בעל השבט הלוי זצוק"ל להאריך בזה והביא מש"כ בס' גשר החיים ח"ב ס"א בשם כמה גאונים דמצדדים שאם השני שיכול לטפל לקח שכר דינו כליכא אחר כיון שהבן קעביד בחינם אולם כתב שם לחלוק ע"ז שלשון הרמב"ם באיכא אחר או ליכא אחר משמע שבכל אופן שאיכא אחר לא יעשה כן, וכתב שמה שיש לצדד היכא דהאב מחיל כתב שהרי כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קיב ב' ובח"ה בקונטרס המצות סימן כד ב' דלשון הרמב"ם ממש להיפך, וכתב שם שהרי סוגיית הש"ס ממש להיפך, [וכמ"ש להביא לעיל מהאחרונים] ומ"מ כתב שם שהכא אין זה דומה ללא תעשה שצריך לתת את כל הממון שלו אלא צריך ליתן הוצאה רגילה, אבל מ"מ סיים שם שאם יש להניח שהבן הבקי יעשה פעולת הרפואה יותר טוב פשיטא שדינו כאחר דמותר לכתחילה.

אלא דכבר בהר צבי (יו"ד סימן קצז) כתב לחלוק ע"ד הגשר החיים וכתב שהבן מחויב לעשות הרופאה לאביו אלא שצריך להדר לעשות ע"י אחר אם אפשר לו כדי שלא ליכנס לחשש שגגת איסור מיתה ואם הידור זה עולה לו בכסף למה לא יהא חייב להוציא כסף ע"ז הרי תשלומין הללו אינם מעצם חיוב כבוד מכלל אלא שהוא רוצה להקל על עצמו מעשה המצות בממונו, למה הדבר דומה לאב שהודיע לבנו הנמצא במקום רחוק שיבוא אליו להאכילו ולהשקותו והבן קשה לו לבוא רגלי מרחק רב שכזה דבודאי מחויב להוציא כסף ולנסוע לאביו ואי משום דמצות כבוד אב אינה יכולה לחייבו ממון מחויב הוא ללכת רגלי ונמצא שהכסף שהוא משלם לא משום מצות כבוד אב אלא לגרמיה הוא דעביד שלא יצטרך לכתת רגליו ויהיה מעונה בדרך כחו וכן הוא כאן הוא מחויב להקיז דם לאביו אלא שהוא רוצה שלא ליכנס בחשש שגגת איסור ובעבור זה צריך לתת כסף להזהר מחשש איסור ונמצא דהכסף משלם לצורך עצמו שלא להכנס בספק איסור שאינו פוטר אותו ממעשה המצוה וזהירות זו אינה גרועה מזה שאינו רוצה ללכת רגלי דמחויב להוציא כספו ע"ז וכן בשביל זהירות יתרה מחויב להוציא כסף דזהו בשביל עצמו

להתרחק ממכשול וממון זה אינו מחמת מצות כבוד דכבוד רמיא עליה בלא"ה בין אם יוציא כסף ובין שלא יוציא כסף דאם אינו רוצה להוציא ע"ז כסף הרי הוא מחויב לעשות בעצמו ולכן לא יפטר ממצותו אא"כ מעמיד אחר במקומו ואפילו אם זה עולה לו בכסף עכ"ל.

אולם כתב בס' נשמת אברהם (ח"ב יו"ד שם) שכתב לו מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וז"ל: לענ"ד נראה דהצלתו משגגת חנק אינו דומה להוצאות נסיעה כיון דהשגגת חנק הוא ג"כ רק משום אביו שלא להכשל במכה אביו וכיון שאם אין אחר אינו צריך לחוש לשגגת חנק ומותר בעצמו לעשותו א"א לחייבו לשכור אחרים אלא משל אב ולא משלו עכ"ל, וצ"י שם עוד למאמרו בקובץ מוריה סיון תשל"א ובמנח"ש, ח"א לא, [עוד הביא שכתב לו שם: שאם אין אפשרות לבן להגיע לאביו ברגל כגון שהאבא גר מעבר לים אז אין הבן חייב בהוצאות הנסיעה אך האבא צריך לשלם עבור הנסיעה הזולה ביותר ועל הבן להגיע לאביו בזמן שיכול עוד לקיים את בקשתו. עכ"ד.] וכן מצאתי כבר שהביאו שכתב ביפה ללב (ח"ג סימן רסא) שכתב, ואף אם יש שם אחר והוא בשכר ובנו עושה בחנם וניחא ליה באב בחנם שרי דחשיב כאין שם אחר יעו"ש, וכן כתב בס' כבוד הורים (עמ' רכד) להרה"ג משה פנירי שליט"א ששמע בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לגבי חולה סוכרת הזקוק לטיפול ע"י זריקות ולתור אחר אח רפואי שיזירק לו מדי יום וכרוך בטירדות ובהוצאות כספיות שיש להקל שהבן יזירק לו בפרט שישנו ספק אם יוצא דם ע"י הזריקה יעו"ש, וע"ש שהוסיף שפשוט שה"ה בכל זה לענין בדיקת רמת הסוכר בדם הכרוכה בהוצאת דם. וע"ע בילקו"י עמ' תרצה כתב שראה אצל אביו זצוק"ל שהיקל בענין זריקה ע"י הבן.

וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סימן טל) שכתב להתיר היכא שהבן עושה בחינם ואחר עושה בשכר וכתב שם שהרי כל מקום שיש הפסד בדבר לא גזרו חכמים יעו"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ט סימן תד.

(יד). בערוך השולחן (סימן רמא ס"ו) כתב, שאם הבן עושה את הטיפול באביו יותר טוב מותר אפילו כשיש אחר אם האב רוצה שהבן יעשה.

(טו). וראה עוד בקובץ זכור לאברהם (ח"ח עמ' רכו) שכתבו לדון מה הדין לעשות טיפול סיני שהבן יעשה לאביו, וכתב שם שכל היכא שאין זה פסיק רישיא להוצאת הדם גם אם בסוף יצא דם אין לאסור, ויעו"ש שלמד כן מדין תספורת.

(טז). ובעיקר מש"כ במנחת יצחק [והו"ד לעיל] שאם אין שם אחר מוכן ומוזמן כמו בנו חשיב שאין אחרף ראה בס' מורא הורים וכיבודם (עמ' קצז) שכתב להביא בשם הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל והגר"ש וואזנר זצ"ל שרק אם בשום אופן א"א להשיג אחר והם מצטערים אזי מותר לטפל בהם בעצמו וטעמם מכיון שדין זה הוא חמור שהרי הוא כרוך בחשש חיוב מיתה לכן יש להחמיר בכל האפשר יעו"ש.

(יז). ולענין משחקי כדור אב ובנו, הנה בקובץ עניני כיבוד אב ואם עמ' 8, כתב שמצא לחכם אחד שהחמיר במשחקים שעלול להיות ע"י באופן רחוק חבלה באב, וטען דבריו

שהרי כיון דקימ"ל שמזיק אפילו בשוגג ובאונס חייב ומסתבר שנחשב שעבר על ולא ישמרנו שלא שמר על עצמו אשר ע"כ אם חבל באביו בטעות הרי יש לו דין מזיק ולענין אביו עונשו חמור, אולם יעו"ש שכתב אחת לאחת לפרוך טענותיו, שאמנם נפסק שאסור להוציא קוץ מאביו שמא יעשה בו חבורה אולם פעולה שהיא פעולה פשוטה של היתר ואין היא עסק בפצעים וחבורות מי אמר שעליה גזרו חז"ל ואולי כל גזירתם היתה למי שמתעסק בחבורות שמא יעשה חבורה גדולה יותר, והוכיח טענה זו ממש"כ בס' מעיל שמועל עה"ר בפ"ה מהל' ממרים, שמתיר תספורת לאביו, והיינו דס"ל דלא אסרו פעולות שאין עסקם בחבורה יעו"ש, ולכן משחק לא חשיב פסיק רישיא ולכן אין אנחנו יכולים לאוסרו מעצמנו יעו"ש עוד, ועוד יש להוסיף שהרי בד"כ אין משחקים משחקים שיכולים להביא לידי חבלה.

יח). ולענין חיסון, כתבנו בקונטרס שערי יוסף בהל' החיסון לנגיף הקורונה סימן טז, שיש להסתפק האם מותר לבן לחסן את אביו, ולכאורה לפי איך שאמרו לי הרבה בחורים שהתחסנו שאין מוציאים שום דם, וא"כ אפשר דלכאורה יהיה שאני, אלא דסו"ס יש לדון דאולי יש חשיב כמו דין קוץ דהרי אפשר שיצא דם, וכמו שראיתי ששאלו את מרן הגרי"ז שליט"א בקונטרס חוסן ישועות בענין החיסונים דיש אנשים שצריך לבדוק איפה להזריק להם את החיסון ולכן מוציאים להם דם באותו מקום, וא"כ באמת בכה"ג זה יהיה אסור. אלא א"כ הוא רוצה שדוקא בנו יחסנו שהוא עבר קורונה, וכך שלא יהא צל ספק שהוא לא ידבק. ובעיקר חובת החיסונים, ובכל הל' החיסון, ראה מש"כ בקונטרס הנ"ל [ניתן לקבל אצלי].

לתגובות: as0583233587@gmail.com

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

ד' הערות בנוגע לראש חדש אדר שחל בשבת

השבוע שחל א' אדר בשבת, הרי זה "שבת ראש חודש", וגם קוראים בו "פרשת שקלים".

א] יש להכין שלשה ספרי תורה, וסדר הקריאות הן: פרשת השבוע – ר"ח – שקלים.

ב] מניין שאין להם ג' ס"ת אינם צריכים לטרוח להשיג ג' ס"ת. ואם יש להם רק ב' ס"ת אז יקראו בס"ת הראשון גם לקריאת שקלים.

ג] ראוי להוסיף תוספת מאכל לשם ראש חודש.

ד] טעה במוסף וחתם רק "מקדש השבת" יצא, ובלבד שהזכיר באמצע הברכה את קרבן ר"ח.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

השנה שחל א' אדר בשבת, יוצא שהוא גם שבת ר"ח וגם שבת שקוראים בו פרשת שקלים – הפרשה הראשונה מד' פרשיות. ונעיר בזה כמה הערות.

ג' ספרי תורה

א] וכותב השו"ע (תרפה, א): "ר"ח אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת, קורין פרשת שקלים שהיא כי תשא, עד ועשית כיור נחשת, ומפטיר: ויכרות יהודע; ומוציאין שלשה ספרים: באחת קורא פרשת השבוע, ובשני של ר"ח, ובשלישי קורא מפטיר בפרשת שקלים". וכמובן יש להכין את הספרים מבעוד מועד, כדי שלא יהיה טירחא דציבורא (וע"ע מש"כ בגליון פא).

מנין שיש להם רק ב' ספרי תורה, כותב הרמ"א (תרסט, א) בהלכות שמח"ת: "במקום שאין להם רק שני ספרי תורה, קורין בראשונה: וזאת הברכה, ובשנייה: בראשית, וחוזרים ולוקחים הראשונה לעניינו של יום; וכן עושין כל מקום דבעינן ג' ספרי תורה ואין להם רק שתים".

וכותב הביה"ל (שם ד"ה וחוזרין): "דוקא אם כבר נגללת למקום הזה שלא יצטרכו הצבור להמתין, אבל בלא"ה יותר טוב לגלול אותה שכבר מונחת ולא לעבור על המצות וליקח ראשונה".

וראיתי בספר "שערי ימי הפורים" (עמ' יט סק"ו) שכתב: שי"א שכדי למעט בטירחא דיצבורא יש לקרוא פרשת שקלים אחרי פרשת השבוע, מאחר שהם קרובים זה לזה, ואח"כ יקראו למפטיר בקריאת ר"ח (עכ"ד). והנה לא ציין שם מהו מקורו, אבל בכגון דא ודאי היה אומר מרן הגריש"א זצ"ל שהצבור מוחל על הטירחא, ויש לסדר כהסדר הנכון להקדים את הר"ח שהוא תדיר טפי – וגם מצד שבד"כ ההפטרה היא הקריאה האחרונה וכאן מפטירים בהפטרות שקלים.

וגדולה מזו הורה מרן הגריש"א זצ"ל, בשנה מעוברת שחל פרשת שקלים סמוך לפרשת השבוע, שעכ"ז יש להוציא ב' ספרים כמבואר בשו"ע סי' תרפה, הגם שזה גורם יותר טירחא דציבורא.

מנינים שאין להם ג' ס"ת ומניני קורונה

בן וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל, בית הכנסת שאין לו ג' ספרים, אינו צריך לטרוח לחפש עוד ספרים לשבת זו.

ובמצב היום שיש שעושים מנינים בחוץ (קרי מניני קורונה), מסתבר שאין להביא לשם רק ספר תורה אחד, וכבר הארכנו בעבר (גליון מה וגליון קכג) שלא פשוט כלל וכלל לטלטל ס"ת מבית הכנסת למנין מחוץ לבית הכנסת, אך דא עקא הזמן גרמא ונאלצנו להתיר לטלטל ס"ת למניינים בחוץ למען שמירת הגוף יעו"ש. אך עדיין יש למעט בכל זה ולכן די לטלטל ס"ת אחד.

ויסוד ההיתר הוא לדמותו לחולה או למי שנמצא בבית האסורים וכדומה – שאם אינו יכול לילך לבית הכנסת שמקילים להביא להם ס"ת.

כמו"כ אם המקום צמוד ממש לבית הכנסת ומוגדר עם גג יש להקל לדונו כאחד מחדרי בנין בית הכנסת שנוהגים להוציא ס"ת מחדר זה לחדר אחר.

ובכל אופן כדאי להכין מקום מיוחד (במנינים הללו) בו יניחו את ספר התורה (כגון ארון וכדומה) כדי שיהיה מכובד לס"ת.

תוספת מאכל עבור ר"ח

ג] המשנ"ב (תיט, ב) כותב: "כתבו האחרונים, דהמדקדקים נוהגים כשחל ר"ח בחול עושים מאכל אחד יותר מבכל הימים לכבוד ר"ח, וכשחל בשבת עושים מאכל אחד יותר ממה שנוהגים בכל השבתות כדי שיהיה ניכר כבוד של ר"ח".

ובשעה"צ (אות ה) כותב: "והנה לפי דעת הירושלמי שהובא במגן אברהם, אף אם לא עשה מאכל יתר בשבת יכול לקיים זה במוצאי שבת, שירבה בסעודת מלוה מלכא לכבוד ראש חדש העבר".

ולכאורה מי שעושה קידוש ביום (על מזונות) לפני הסעודה יכול לכוין שזה יהיה עבור ר"ח, שהרי המשנ"ב (שם, א) כותב שמעיקר הדין מהני גם בלי פת, אך מי שרגיל לעשות כל שבוע קידוש אי"ז מיוחד לר"ח וצריך להוסיף שם משהו עבור ר"ח.

והנה ידוע מש"כ המשנ"ב (תרפח, יח) השנה שחל פורים למוקפין בשבת, שי"א שהסעודה היא בשבת, ולגבי פורים דעת מרן הגריש"א זצ"ל כדעת הפוסקים שצריך דוקא פת (דלא כמשמעות המג"א תרצו, טו), וממילא שם יצטרך לכאורה להוסיף מאכל דוקא בתוך הסעודה. וי"א שדי להוסיף שם יין בתוך סעודת השבת. והגר"ע אוירבעך שליט"א העיד שמרן הגריש"א זצ"ל הוסיף קוגל לכבוד פורים (אשרי האיש ח"ג עמ' שכא הע' רלט).

ר"ח שחל בשבת

דן בשו"ע (תכח, ג) כותב: "ר"ח שחל להיות בשבת, כולל במוסף בברכה רביעית שבת ור"ח וחותרם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים".

וכותב המשנ"ב (ס"ק טו) שאם חתם בשל שבת לבד יצא בדיעבד (ויעו"ש בשעה"צ אות ו). אך אם אמר במוסף "תכנת שבת" ולא הזכיר כלל קרבן ר"ח לא יצא. ובמשנ"ב (רסח, טז) כותב לגבי מי שטעה בשבת מוסף והתפלל של שחרית, שיאמר לפני רצה "ונעשה לפניך קרבן מוסף" ויצא בזה. אך כבר כתבנו בעבר (גליון צו) דע"ד מרן הגריש"א זצ"ל לא די לומר "ומוספים כהלכתם", אלא צריך להזכיר מפורש "קרבן ראש חודש"י.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

¹⁰ הגם שמבואר במשנ"ב הנ"ל דסגי להזכיר "ומוספים כהלכתם" גם בלי להזכיר קרבן היום, מ"מ אם הזכיר בתוך הברכה את קרבנות של שבת כבר כותב האשל אברהם (בוטשאטש; סי' תכה) דגרע טפי, די"ל אין בכלל אלא מה שבפרט ולא הזכיר בו ר"ח. וע"ע באג"מ (או"ח ד, כא-ג).

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כא, יג: ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה.

איתא מכות [יב, ב] ושמתי לך מקום וגו', ושמתי לך, בחי"ך. מקום, ממקומך. אשר ינוס שמה, מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר.

יעויין במשך חכמה ריש פרשת במדבר [ד"ה וסביב] שכתב דכיון דקיי"ל דבעל קרי משתלח חוץ לב' מחנות ואיך היו הלויים עם נשותיהן במדבר, צריך לומר דהלויים השומרים משמרת הקודש היו סמוכין סביב למשכן העדות ואוהליהם ונשיהם וטפיהם היו חונים סביבות מחנם לפני מחנה ישראל, ולכך היה בין מחנה לויים למחנה ישראל רחוק מיל, ובתוך אלפים אמה היו אוהלי הלויים ושם היו מותרין, ורק סביבות הארון היה לו דין מחנה לוי, עיין שם מה שביאר עוד לפי זה. ולפי דבריו לכאורה הרוצח נקלט רק שם ולא באלפים אמה שבין מחנה ישראל למחנה הלויים. ולפי"ז מדוייק גם כאן שאמרו ד"מקומך" דמשה הוי מחנה לוי דקולט הרוצחין במדבר בשוגג ומשה הוי מן השומרים סביב לארון והוי בלי אשה, וכיוצא בזה כתב המשך חכמה שם.

שוב ראיתי במלבי"ם פרשת משפטים [על הפסוק כא, יג ושמתי לך מקום] שכתב בזה"ל ומה שלא ביאר ושמתי לך מחנה או ושמתי ערים אשר ינוס שמה, ולמה תפס שם מקום, כי המקום כולל גם הגבול סביב, כי בערי מקלט גם הגבול שסביב העיר קולט כדאיתא במשנה מכות יב, א [דתחום העיר קולט] וכדכתיב ואם יצוא יצא הרוצח מגבול עיר מקלטו אין לו דם אבל בגבול העיר קולט [עיין בתרגום שם] ומפרש שגבול העיר היה אלפים אמה כמו שכתוב ומדותם מחוץ לעיר אלפים לכן אמר שם "מקום" שהמקום שנאמר על העיר כולל גם הגבול שסביבה, ומסתמא גם מחנה הלויים קלטה אלפים אמה סביבה, שלפי הסברא היה המשכן רחוק ממחנה ישראל אלפים אמה כדכתיב [יהושע ג, ד] אך רחוק יהיה ביניכם ובינו כאלפים אמה לכן אמר שם מקום ולא מחנה כי גם אלפים אמה שסביב המחנה קולט עכ"ל.

ולפי"ז יש לומר כדברי המשך חכמה דרק סביב הארון היה לו דין מחנה לוי. ומכל מקום הרוצח נקלט גם באלפים אמה שסביב כמו דבערי מקלט תחום העיר קולט, והגם שדרשו מקום ממקומך דמקומו דמשה מחנה לוי קולט, מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו דמתפרש מקום "סתם" על המקום וכל התחום שמסביב אליו דקולט הרוצח, ויתכן דאסור לו לדור בתחומה דילפינן שם יב, א בערי מקלט מוישב בה ולא בתחומה וצ"ע.

*

כא, כח: סקול יסקל השור.

יש לעיין שור הנסקל מאיזה גובה היו דוחפין אותו וכמפורש בתוספתא דסנהדרין [פ"ג ה"א] דגם שור הנסקל הוא בדחיה, האם מגובה י' טפחים דהוא שיעור מיתה, או מגובה ב' קומות [וקומתו] משום דכמיתת הבעלים כך מיתת השור, דיש לומר דלא שייך אצל השור ואהבת לרעך כמוך [שימות מיד] לכך לא יה לו דין כמיתת בעלים.

שוב ראיתי מובא תשובה מהגר"ח קנייבסקי שליט"א שהשיב דצריך להיות כדין הבעלים וצריך להיות כל קומה אולי בקומת אדם, ולפי אדם בינוני. והגרי"א ל שטיינמן זצ"ל אמר שבתרנגול מסתמא עיקר המיתה היא על ידי זריקת האבנים כיון שיכול לעוף ועצם הזריקה לא תמיתנו.

*

כא, לז: כי יגנוב איש שור ושה וטבחו או מכרו, חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה.

הטעם שבשה משלמין ארבע ולא חמש כבשור, אומרת הגמרא [ב"ק עט, ב] שבגניבת ששה הוא התבזה על ידי שנטל את השה על כתיפיו, ובגלל הבזיון מורידין לו ששה אחד ובמקום חמש ישלם ארבע. והקשה הגרא"מ שך זצ"ל הרי בזיון של יהודי שוה מליונים וכמו שכתוב [סוטה י, ב] מוטב להפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו, ולמה אומרים את בזיונו בשה אחד בלבד. ותירץ שהתורה מגלה לנו היות והגנב הזה הסכים להתבזות ברחובות בשביל רווח של ששה אחד, ממילא הוא גילה לנו שבשבילו בזיון של יהודי שוה רק ששה אחד, ולכן מורידין לו ששה אחד.

ובשיטה מקובצת שם הקשה אי מהאי טעמא קנסיה רחמנא הכי א"כ גבי גניבה שמתחייב כפל בתרוייהו אמאי לא קנסיה רחמנא בשור שלושה שהלך על רגליו, ושה שהרכיבו על כתיפו כפל, ויש לומר דבגניבה מתחייב מיד כשמוציאו מרשותו אע"פ שאינו מרכיבו, מה שאין כן בטובח שאין רגילות לטבוח עד שירכיבנו עד ביתו, מהר"י כץ עכ"ל.

אבל בפירוש הרי"א"ף [בעין יעקב] כתב ואין לומר דכפי זה היה ראוי להפריש בין שור לשה גם בתשלומי כפל, לפי שהחוב הכפל בא לו משום ועשיתם לו כאשר זמם לעשות שהוא ביקש לכפול ממונו משל חבירו לפיכך יכפול ממון חבירו, אבל בתשלומי ד' וה' שהוא יותר ממה שביקש לעצמו, יש להקל יותר בתשלומי השה שזולזל את עצמו [וכעין זה פרש"י שם דשה שהרכיב הגנב על כתיפו וזולזל בעצמו היקל הקב"ה בתשלומיו].

*

כב, א: אם במחתרת ימצא הגנב והֶפֶה ומת אין לו דמים.

פירש"י אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו, כאן לימדה תורה אם בא להורגך השכם להורגו, וזה להורגך בא, שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק, לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו.

ובשו"ע [או"ח שכט ס"ו וז'] איתא עכו"ם שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסק ממון אין מחללין עליהם את השבת... יש מי שאומר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו והוי עסקי נפשות. והקשה המג"א סק"ה וצ"ע דיניחנו ליקח הממון ולא יחלל שבת. ואפשר כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישינן שמא יעמוד אחד [מתוך כל הרבים] נגדם ויהרג ולכן מחללין, אבל באדם יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל שבת עכ"ל.

ולכאורה טעם החילוק בין בא במחתרת לחילול שבת, דבא במחתרת אין שום דבר שמחייב אותו למסור לו את ממונו שלא כדין, וכיון שהוא רוצה להורגו עבור זה מותר לו להשכים ולהרוג אותו, משא"כ בחילול שבת דהוי בין אדם לשמים זה מחייב אותו להניח ממונו ולא לחלל שבת. אבל אכתי קשיא טובא דגבי בא במחתרת ילפינן "מאין לו דמים" דמותר להורגו בין בחול ובין בשבת וכן פסק הרמב"ם, ולא אמרינן דמשום חילול שבת יניח ממונו ולא יבוא לידי חילול שבת וצ"ע.

*

כב, ב: ונמכר בגניבתו.

בגמ' מכות [ב, ב] דורשים בגניבתו ולא בזממו, דאין עדים זוממין נמכרין בעבד עברי. וצ"ב מה הסברא בזה, הא מוקי התם גם באופן שלהם אין כסף ולו אין כסף והעדים זממו למכרו, א"כ מאיזה סיבה גזרה תורה שלא ימכרו בעבד עברי. וי"ל כיון דכל הסיבה שגנב נמכר כדי שישלם את הכסף שגנב [ולכן אם היה שוה יתר מדמי גנבתו אינו נמכר כמו שאמרו בקידושין יח.], גם אי עדים זוממין חשיבי כאילו גנבו והרי אין להם כסף לשלם, מ"מ אין צורך שימכרו שהרי זה עדות שקר ואין כאן תביעה אמיתית לשלם דמי הגניבה, היינו שחיוב המכירה אינו רק לצורך שהם יפרעו את חובם אלא כדי שהנגנב יקבל את כספו, ובעדים זוממין נהי שהם חייבים ממון אבל אין כאן נגנב שחסר לו את כספו.

*

כב, ב: אם אין לו ונמכר בגניבתו.

בשמירת הלשון [ח"ב פרק כח] הביא ראייה מכאן שאין הקב"ה מביא עונשין לאדם על חטאיו מפני כעסו עליו, אלא לטובתו, כמו הגנב שנמכר לעבד כדי להשיב את הגזילה והוא ינקה מעוון גזל אע"פ שעל ידי זה יורד מקדושתו ומותר בשפחה... ובניו יהיו עבדי עולם, מכל מקום ירדה התורה לסוף הדבר שזה כדאי לו יותר משישאר עליו עוון גזל, ויצטרך על ידי זה לחזור ולבוא בגיהנום בגלגול.

*

כב, ד: כי יבער איש שדה או כרם, ושלח את בעירו וביער בשדה אחר.

בנתיבות המשפט [סימן קנה סקי"ח] הקשה על כל ההרחקות שנשנו בפרק לא יחפור דהוי תקנת חכמים, וכשתדקדק בהן תמצא שהן כד' אבות נזיקין כגון הזיקא דמתנותא

שהמים הולכין ומזיקין [לעיל שם סעיף י'] מי גרע מבור המתגלגל ברגלי אדם וכיוצא בזה. ותירץ דהד' אבות נזיקין אינו חייב עליהן רק כשאפשר להחזיק ברשותו ובשמירה שלא יזוקו, דאז רחמנא חייביה בשמירה וכשלא שמרו חייבין בתשלומין, אבל הני דחשיב בפרק לא יחפור הוא באופן דכשיתחייב לשלם ההיזק אין אפשרות לו לעשות תשמיש זה ברשותו כלל, ויתבטל תשמיש זה מרשותו, כיון דאי אפשר כלל בעשיה ובשמירה ובביטול רשות לא חייביה רחמנא עכ"ל.

וזו כוונת הרי"ף ריש ב"ק שכתב ושן ורגל דפטורין ברה"ר דאורחיהו הוא, וכתב שם הרא"ש ותמיה לי מה הוצרך לפרש טעמא דפטורי משום דאורחיהו הוא, הא קרא כתיב וביער בשדה אחר ולא ברה"ר. ואפשר שבא לפרש טעם הפסוק למה פטרתו תורה ברה"ר, לפי שדרכם [של שן ורגל] לילך תמיד ברה"ר ואי אפשר שילכו הבעלים אחריהן תמיד, אבל קרן חייבת ברה"ר אע"פ שדרכו לילך תמיד ברה"ר ואי אפשר שילכו הבעלים אחריהן תמיד, דכיון דאייעד ויודע שהוא נגחן הוי ליה למריה לנטוריה עכ"ל, והן הן הדברים [ועיין עוד בחידושי ר' אריה ליב מאלין ח"א סימן סה] [ממו"ר הגרי"ב שרייבר שליט"א].

*

כב, י: שבועת ה' תהיה בין שניהם.

בזוהר חדש [בראשית יג, א ד"ה אמרו] מבאר למה לא נזכר שם המיוחד במעשה בראשית, שאין נאה למלך הכבוד להזכיר שמו על המתים ועל דבר הנאבד כדי שלא יאמרו כשם שכל הבריות שברא הם כלים ונאבדים כך שמו חס ושלום, ולא הזכיר שמו המיוחד עד שנבראו כל הבריות שהם כלים ואובדים ולאחר מכן הזכיר שמו על דבר שהוא קיים ולעולמי עולמים שנאמר ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, ומשאר כל הבריות שברא לא הזכיר בכאן אלא הדבר הקיים ולא נאמר ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים אדם וחיות ובהמות ועופות, שהם דברים כלים, אלא דבר העומד לעולם והם ארץ ושמים עכ"ד.

ולפי"ז יתבאר מה שהזכיר כאן בשבועה "שם המיוחד", ולא שם אלקים כמו שהזכיר מתחילת הפרשה עד כאן, לפי שמהות שבועה לאמת דבריו שהוא דבר קיים הוא דוקא בשם המיוחד שהוא נכתב רק על דברים שהם קיימין לעולם ולעולמי עולמים, כך רוצה לאמת דבריו שהם קיימים ונכונים.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

בגדר עבד עברי וקדושתו | האם מוכר עצמו יכול לישא שפחה כנענית מדעתו | נתינת שתי שפחות לעבד עברי

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא לְחֻפְשֵׁי חָנָם. אִם בְּגָפוֹ יָבֵא בְּגָפוֹ יֵצֵא אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וְיִצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. אִם אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגָפוֹ (כא, ב-ד)

א. כתב הרמב"ם עבדים א, א: "עבד עברי האמור בתורה זה ישראלי שמכרו אותו ב"ד על כרחו או המוכר עצמו לרצונו, כיצד גנב ואין לו לשלם את הקרן ב"ד מוכרין אותו כמו שאמרנו בהלכות גניבה, ואין לך איש בישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד, ועל זה שמכרוהו ב"ד הוא אומר כי תקנה עבד עברי, ועליו הוא אומר במשנה תורה כי ימכר לך אחיך העברי, מוכר עצמו כיצד זה ישראל שהעני ביותר, נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו שנאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך ואינו רשאי למכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לקנות בהם סחורה או כלים או ליתנם לבעל חוב אלא אם כן צריך לאכלן בלבד, ואין אדם רשאי למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא תשאר לו ואח"כ ימכור את עצמו", עכ"ל.

ויש לדקדק במש"כ הרמב"ם "נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו", מדוע צריך רשות מיוחדת של התורה למכור עצמו לעבד ומאי שנא מכאו"א יכול להשכיר עצמו לשכיר או לפועל. ובפשטות י"ל דאיכא איסור לישראל למכור עצמו לעבד, וכדאיתא בקדושין כב, ב: "מה נשתנה און מכל אברים שבגוף, אמר הקדוש ברוך הוא און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרת כי לי בני ישראל עבדים - ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו - ירצע". ולגבי חצי עבד חצי ב"ח הקשו התוס' (ב"ב יג, א) אמאי לא ימכור עצמו לע"ע ויוכל לישא שפ"כ אליבא דר"א דמוכר עצמו נמכר לשפ"כ, ותירצו התוס' וז"ל: "אור"י דאין זה תקנה דאסור למכור עצמו בעבד עברי כדאמרינן בפ"ק דקדושין (דף כב:): און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים". ועי' סתירת התוס' בזה משם לדבריהם בקדושין סט, א.

והרדב"ז בספרו יקר תפארת על הרמב"ם (הוצאת הגרש"ב ורנר זצ"ל, עמוד סז) העיר כן ע"ד הרמב"ם וז"ל: וא"ת כיון שמוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, מהו הרשות שנתנה לו, וכי לא יוכל אדם להשכיר את עצמו לכל מי שירצה, וי"ל אע"ג שהוא מפקיע עצמו ממקצת מצות עשה שאינו יכול לקיים בעודו עבד, נתנה לו רשות תורה למכור עצמו, כיון שאין לו מה יאכל ולא כסות", עכ"ל.

והגרש"ב ורנר זצ"ל בהגהותיו שם כתב דאפשר דהרדב"ז ס"ל דכיון דקי"ל כת"ק דמוכ"ע
אין רבו מוסר לו שפ"כ ואינו נרצע, להכי אינו עובר באיסור "כי לי בני ישראל עבדים".

ובעיקר דברי הרדב"ז שכתב דע"ע מפקיע עצמו ממקצת מ"ע, יש לתמוה טובא היכן
מצינו דבר זה שע"ע מופקע ממ"ע, הא לכאו' ע"ע חייב בכל התורה ככל ישראל.

ואולם מצינו חבר לדעת הרדב"ז. דהנה כתב הרמב"ם הלכות איסורי מזבח (ד, י):
"האומר לחבירו הא לך דבר זה ותלין שפחתך אצל עבדי העברי הרי זה אתנן, והוא שאין
לו אשה ובנים, אבל אם יש לו אשה ובנים הרי זה מותר בשפחה כנענית כמו שיתבאר,
והוא הדין באומר לזונה הא לך דבר זה והבעלי לפלוני הישראלי הרי זה אתנן". וכתב
הכס"מ ז"ל: "משנה שם האומר לחבירו הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, ר"מ
אומר אינו אתנן וחכמים אומרים אתנן, ובגמרא שפחה לעבד מישראל שרי ואסיקנא בעבד
עברי וטעמייהו דרבנן משום דהב"ע כשאין לו אשה ובנים. ומ"ש וה"ה באומר לזונה הא
לך דבר זה והבעלי לפלוני הישראלי הרי זה אתנן. ק"ל דפשיטא **ובמכ"ש אתיא מעבד
שאינו חייב בכל המצות כמו הישראלי** וי"ל דה"א שאני התם שהוא עבדו קמ"ל", עכ"ל.
הרי לנו שכבר הכס"מ כותב כהרדב"ז, שע"ע אינו חייב בכל המצוות כישראל. וכבר
הקשה עליו המשל"מ כפי שהערנו ע"ד הרדב"ז, וז"ל המשל"מ: "כתב מרן קשיא לי
דפשיטא ובמכ"ש אתי מעבד שאינו חייב בכל המצוות כו', ולא ידעתי כוונת מרן, דהא
עבד זה חייב הוא בכל המצוות, וכי משום דנמכר פקע קדושתו וצ"ע".

ובפשטות י"ל שהעבדים אינם חייבים בכיבוד אב ואם, דהנה בקדושין (ל, ב) איתא
דאיש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות, מפני שרשות אחרים עליה, דהיינו
רשות בעלה, וכן נפסק ברמב"ם, (הלכות ממרים ו, ו) ובשו"ע יו"ד (סימן רמ סעי' יז), ושם
ביו"ד הובא בלשון לפיכך היא פטורה מכבוד אב ואם בעודה נשואה, וא"כ לכך עבד פטור
נמי אב ואם מפני שרשות אחרים עליו דהיינו רשות האדון. ושו"מ כן בשו"ת ציץ אליעזר
(ח"ד סימן טז פי"ג).

ושטחתי שאלה זו קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב בזה"ל: העבד פטור
ממצוות כיבוד אב ואם, כי הוא משועבד לרבו, וכן ממצוות חסד כי הוא משועבד לרבו.

והנה הרמב"ם עבדים ג, א כתב שכל עבד עברי הרי האדון חייב במזונות אשתו
הנשואה לו, עכ"ל. ויל"ע האם הע"ע חייב במצוות עונה קמי' אשתו, כיון דסו"ס לא נמצא
עימה, ואף דמוכ"ע לת"ק אינו עובד ביום ובלילה, מ"מ לכאו' מצוי בבית אדונו ולא
מתחייב לילך לביתו, ואולי זוהי כוונת הרדב"ז והכס"מ, וצ"ע.

והנה כתב הרמב"ם (עבדים ג, ה): "אם היו לו אשה ובנים אף על פי שמוסר לו רבו
שפחה כנענית אינו יכול להפרישו מאשתו ובניו שנאמר אשתו עמו", עכ"ל. ולכאו'
משמע דחייב בעונתו. וכ"כ במכתבי תורה (סי' רח).

עוד י"ל דע"ע הנמצא בבית אדונו בטל מפו"ר, ואף לדעות הראשונים (וכדלקמן) דגם
מוכר עצמו יכול ליקח שפ"כ ולהוליד וולדות הימנה, מ"מ לכאו' לא מקיים בהם מצוות

פו"ר, וכבימות ס"ב א' וכבשו"ע (אבהע"ז א, ז): "אם היו לו בנים כשהוא עבד, ונשתחרר הוא והם, לא קיים מצוה זו עד שיוליד אחר שנשתחרר", ועי' מנ"ח (מצוה א אות יח), ולכאו' ה"ה בע"ע שהוליד בנים מהשפ"כ, דכיון דאין מתייחסים אחריו, לא מקיים בהם פו"ר.

ובעיקר דברי הרמב"ם שכתב שנתנה תורה רשות למכור עצמו לע"ע י"ל, ובהקדם דברי המקנה קידושין יד, ב שביאר בדעת הריטב"א בסוגיין דס"ל דלכו"ע מוכ"ע יכול לישא שפ"כ מדעתו, ורק אם אינו רוצה בכך, ס"ל לת"ק דא"א לכופו לזה, וז"ל המקנה: "ונראה לי טעמא דס"ל דמצד הסברא אמרינן דליכא בעבד איסור שפחה מדאמרה התורה שרשות ביד רבו לכופו ולמסור שפחה כנענית ש"מ דליכא איסורא וממילא כיון דמוכר עצמו נמי קונה קנין הגוף לרבו, אף שלא נתנה התורה רשות לרבו לכופו, מ"מ ליכא איסורא", עכ"ל. והריטב"א עצמו לקמן ט"ז א' גבי דברי רבה דע"ע גופו קנוי, כתב וז"ל: "ומשום האי טעמא נמי אמר רבה דבעבד עברי נמי הא איכא צד קנין הגוף דקנין איסור שבעודו עבד מותר בשפחה כנענית ומפני קנין זה ודין איסור זה דרמי עליה בעודו עבד חשיב קנין הגוף להצריכו גט ולא סגי ליה בדברים", עכ"ל. וראיתי מביאים שבמושב זקנים שמות כא, ד כתב שע"ע ירד מדרגת קדושת ישראל שיש לכאו"א מישראל ומשו"ה התירה לו תורה ליקח שפ"כ. ואף שבמוכ"ע לא חייבוהו ליקח השפחה כנגד רצונו, מ"מ אם ירצה שפ"כ יוכל לקחתה, כיון שסו"ס גם מוכר עצמו ירד מקדושת ישראל בעצם מכירתו לעבד. (ואמנם רש"י וש"ר בקדושין י"ד ב' דסברי דמוכ"ע אסור בשפ"כ בכל גווני, אפשר דס"ל שכל ההיתר ליקח שפ"כ הוא מהפסוק המתיר לו זאת, ולא משום שירד מקדושת ישראל, ולכן כיון דמיעט קרא 'לו' ולא למוכ"ע, כבסוגי' שם, לכן אסור למוכ"ע ליקח שפ"כ).

ולפי"ז מוסברים היטב דברי הרמב"ם שכתב שנתנה התורה רשות לישראל למכור עצמו לע"ע, דכיון דע"י מכירתו מפקיע עצמו מקדושת ישראל, מ"מ אילולי רשות התורה למכור עצמו, לא יוכל למכור עצמו ולהפקיע את עצמו עי"כ מדרגת קדושת ישראל. ואף שהרמב"ם (עבדים ג, ג) כתב: "והמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל", ומשמע דס"ל כרש"י וסיעתו, דמוכ"ע אסור בשפ"כ גם אם רוצה בכך, י"ל דס"ל להרמב"ם דאה"נ וגם מוכ"ע פקע מינה קדושת ישראל, אך מהמיעוט ד'לו' ולא למוכר עצמו התמעט אצלו לקיחת השפ"כ בכל גווני, גם בעל כרחו וגם מדעתו.

והנה על קושיית המשל"מ על הכס"מ שהבאנו לעיל, תירץ המעשה רקח (הלכות איסורי מזבח שם) וז"ל: "י"ל דכוונת מרן על הא גופא היא שדבר זה של שפחה כנענית נאסר לכל ישראל ולעבד עברי הותר מגזרת הכתוב גם אם הוא כהן דמותר לו שפחה כנענית כמ"ש רבינו פ"ג דהל' עבדים הל' ד' כל ימי עבדותו ובשאר כהנים אפילו דרך זנות לוקה כמ"ש פי"ב דאיסורי ביאה הל' ג' א"כ במצוה זו גרע מכל ישראל וזהו שסיים מרן ז"ל כמו הישראלי דאל"כ הוא מיותר", עכ"ל.

והנה לדברינו שפיר מובן שע"ע אינו ככל ישראל, כיון שירדה ממנו קדושת ישראל. ונראה דהמשל"מ עצמו לשיטתו לא סבר כן, דהנה המשל"מ (עבדים ג, ג) כתב וז"ל: "פ"ק דקידושין (דף ט"ו) מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה ולא למוכר עצמו ואידך לו בעל כרחו ואידך מכי משנה שכר שכיר נפקא. ומכאן תמיהה לי מ"ש מהרשד"ם בטי"ד סימן קצ"ו דלרבינו אין השפחה אסורה מדין תורה אלא מד"ס וא"כ לדבריו מ"ש קרא אם אדוניו יתן לו אשה אינו לומר שהעבד מותר בשפחה, דהא פשיטא דאף אם לא היה עבד היה מותר, אלא ללמד שיכול האדון למסור לו שפחה בע"כ של עבד כדי שיוליד ממנה עבדים וא"כ היכי קאמר ר"א דלו איצטריך בעל כרחו, דאי לא הוה אמינא ה"מ מדעתיה אבל בעל כרחו אימא לא קמ"ל דא"כ לא איצטריך קרא דאם אדוניו דהא אף כשלא היה עבד היה מותר בשפחה. אלא ודאי מדכתב קרא אם אדוניו יתן לו אשה משמע דאף בעל כרחו של עבד יכול האדון ליתן לו שפחה כנענית וכן נמי לת"ק תיקשי דלמה ליה קרא דכי משנה שכר שכיר לבעל כרחו הא מקרא דאם אדוניו יתן לו אשה נפקא וכדכתיבנא".

וכתב המשל"מ: "ואפשר לתרץ ולומר דהא דס"ל לרבינו דאין איסור בשפחה מדין תורה יצא לו ממה שהתירה תורה שפחה כנענית לעבד עברי דאם היה איסור תורה בשפחה לא היה מתירה לעבד, דאטו לפי שנמכר יצא מכלל ישראל? וא"כ קרא דאם אדוניו יתן לו אשה איצטריך לאשמועינן דשפחה מותרת לישראל ואשמעינן בעבד וה"ה למי שאינו עבד", עכ"ל.

הרי לנו דפשיטא ליה להמשל"מ שע"ע, הגם שנמכר, לא יצא מכלל ישראל לשום דבר וענין, ולכן הוצרך לבאר דמהאי קרא גופא דהתיר רחמנא לע"ע לישא שפ"כ, מוכח כדעת הרמב"ם שישראל מותר מהתורה בשפ"כ, ולכן לא ביאר המשל"מ בד' הכס"מ כהבנת המעשה רוקח, שע"ע אינו ככל ישראל בכך שהותר בשפ"כ ושפיר הקשה לפום שיטתו ע"ד הכס"מ. אולם לפימשנ"ת שפיר מובן שאכן ע"ע אינו ככל ישראל, ולכן כתב הרמב"ם שהוצרך הוא להיתר מיוחד להימכר לעבד.

והנה הגרי"ז גוטסמאן זצ"ל בקונטרסי השיעורים בריש סוגיית עבדים ביאר שבעצם מכירת עבד ישנו חידוש מיוחד, והוא שאדם מישראל אינו בעלים על גופו, ואסור לישראל לאבד עצמו לדעת ולחבול בעצמו, ובתו"כ עה"פ "עבדי הם" איתא: "שטרי קדם עליהם ראשון", דבעלות הקב"ה על האדם קדמה לבעלותו, ואינו רק איסור להימכר לעבד, אלא הוא ענין ממוני, שאין לאדם בעלות על גופו וגופו שייך להקב"ה, ומ"מ חידשה תורה שיכול למכור א"ע אע"פ שאינו בעלים על גופו, עכתו"ד. ולפי"ז ארווח לן לבאר בדרך נוספת את דברי הרמב"ם שנתנה תורה רשות לאדם למכור עצמו, ופקודי ה' ישרים משמחי לב.

ב. בביאור מחלוקת הראשונים האם מוכר עצמו יכול ליקח שפ"כ מדעתו, וכנ"ל, שלדעת הריטב"א (יד, ב) יכול האדון למסור שפ"כ למוכר עצמו מדעתו ושאר הראשונים חולקים וסוברים שא"א למסור לו שפ"כ גם מדעתו, נראה ובהקדם הא דיש לחקור אמאי

ע"ע ירד מקדושת ישראל, האם הוא משום שאינו ברשותו עצמו אלא תחת רשות אדונו, ו"כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדי לעבדים" והקנין איסור שבו, כמש"כ הריטב"א, מורידו מקדושתו ודרגתו ומשו"כ מותר בשפ"כ. א"ד דעצם זה שנמכר לעבד בכפייה, זה עצמו מורידו מדרגתו, ובפרט להני ראשונים דס"ל ששטר ע"ע שמכרוהו בי"ד, הבי"ד כותבו, כדכתב המאירי בריש סוגיין, ועי' מנ"ח (מצוה מב) דכן ס"ל להרמב"ם. והיינו דהבי"ד לא רק כופים על הגנב להימכר בעצמו, אלא שהם הם עצמם בעלי המכירה, (עי' בזה בשיעורי הגרש"ר ובאבן האזל עבדים פ"א ה"א ובשערי חיים ס"י שפילפלו בזה בגדר כח בי"ד במכירת הגנב).

ולפי"ז י"ל דבזה נחלקו הראשונים. דהריטב"א סבר שעצם זה שמצוי הוא תחת אדונו ולא ברשות עצמו, זה מורידו מדרגתו וקדושתו, וקנין האיסור שבו מאפשר למסור לו שפ"כ וא"כ אין הבדל בין מכרוהו בי"ד למוכ"ע, וכל החילוק ביניהם הוא שמדרשת 'לו' ולא למוכ"ע התחדש שאדונו א"א לכפותו לישא שפ"כ. אך אם העבד עצמו רוצה בכך יכול לקחתה. אך ש"ר ס"ל שירידתו בקדושה ודרגה באה בגלל זה שכופים אותו להיות עבד, וזה שייך רק במכרוהו בי"ד ולא במוכ"ע הנמכר מרצונו החופשי.

ג. איתא במכילתא דרשב"י (פרק כא): "אדניו יתן לו אשה לרבות את הבן", עכ"ל. ומשיגרא דלישנא דהמכילתא משמע דבן האדון יכול למסור לע"ע דאביו שפ"כ שלו גם בחיי האב. אמנם הרמב"ם (עבדים פ"ג ה"ג) כתב וז"ל: "מי שמכרוהו בית דין יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית, בין האדון בין בנו של אדון אם מת אביו הרי זה נותן לו שפחה", עכ"ל. והיינו דהבן יכול למסור שפ"ע לע"ע רק אחר מיתת אביו ולא בחיי אביו, וכבר העיר מו"ר הגרש"מ דיסקין זצ"ל במשאת המלך (הערות והערות) דא"כ מאי חידוש אית ביה, והרי הבן יורש את אביו והע"ע שלו, עי"ש במש"כ בזה.

ויל"ע מדוע באמת שבנו של האדון לא יוכל ליתן לו שפ"כ. ובשלמא אם איירי בכופה אותו, בזה י"ל שהע"ע אינו מחוייב בזה וא"א לכפותו. אך הרמב"ם לא חילק בין מדעתו או בעל כרחו ומשמע דבכל גווני הבן אינו יכול ליתן לו שפ"כ אף לצורך ולדות שיקבל אביו. וכן לא שמענו שהאדון יכול ליקח שפ"כ מאדון אחר וליתנה לעבדו לצורך ולדות שיהיו לו עצמו, בסיכום שיעשה עם האדון השני. וכנ"ל, דאף דמסתברא דא"א לעשות כן בע"כ של עבד, אך מדוע שלא נאפשר לו זאת ברצונו.

ואכן המהרש"א בגיטין (מא ע"ב) כתב בבירור שע"ע אסור בשפ"כ שאינו של רבו, וז"ל: "ודוקא רבו שרי למסור לו שפחה כנענית שלו אבל בשפחה כנענית שאינה לרבו של ע"ע אסור בה", עכ"ל. ואכתי צ"ב אמאי, ובפרט א"נ בד' הריטב"א דע"ע יכול ליקח שפ"כ הוא משום שירד בדרגתו וקדושתו, וצ"ע.

וצ"ל דאכן הראשונים ס"ל שכל מה שיכול האדון למסור שפ"כ הוא רק כחלק מדיני העבדות של הע"ע, ובדין שעובד לו ביום ובלילה התחדש שיכול לעובדו בהעמדת ולדות ותו לא, ורק משו"כ יכול לעובדו, וכפי המדוקדק בדברי רש"י (יד, ב) שכתב: "רבו מוסר לו שפחה כנענית - שיהו לו ולדות ממנה", עכ"ל. ומשמע דכל ההיתר הוא רק משום

העמדת ולדות ותו לא. והיש"ש (סי' כא) והרדב"ז ביקר תפארת (פ"ג ה"ה) כתבו שאם העבד אינו יכול להוליד וכן השפ"כ עקרה, א"א למסור לו שפ"כ. וכל מה שיכול למסור לו שפ"כ הוא רק בשחותיו שלו ותו לא מידי. אך אה"נ שלהריטב"א וההולכים עימו שיש בע"ע קנין איסור, ובפרט אם הוא משום שע"י עבדותו ירד מרגתו וקדושתו, שפיר יוכל למסור לו שפ"כ, עכ"פ מדעתו, גם מאדונים אחרים ומבנו וכל כיוצ"ב.

ד. ומצינו שכתב הרמב"ם שם ה"ה וז"ל: "ואינו יכול ליתן לו שתי שפחות, ולא ליתן שפחה אחת לשני עבדיו העברים כדרך שנותן לכנעניים שנאמר יתן לו אשה", עכ"ל. ובטעם מש"כ דלא ליתן שפחה אחת לב' עבדים, כתב הכס"מ וז"ל: "במכילתא ר"ע אומר אם אדוניו יתן לו אשה המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר". אולם אכתי לא נתבאר דינו הראשון של הרמב"ם, שאסור ליתן לו ב' שפחות. ולכאו' זה אינו שייך למנהג הפקר, שהרי מד"ת יכול אדם לישא ב' נשים. [ועי' דברות משה (ח"א סי' כה ענף א) ודבריו צ"ב]. א"כ אמאי א"א לישא ב' שפחות. ועוד יש לדקדק בדברי הכס"מ בשם המכילתא, שכתב "שלא תהיה כשפחת הפקר" ולכאו' משמע דהחסרון הוא בכך שאיננו חפצים שהשפחה תהיה מופקרת, ולא שהוא חסרון בעבד. ויל"ע.

ושו"מ שהרדב"ז בס' יקר תפארת כתב בזה וז"ל: "דרשינן מקרא לו אשה, אחת ולא שתיים, לו אשה אחת ולא אשה אחת לו ולחבירו". וכן עוד ממפרשי הרמב"ם וכן הרש"ש בגיטין מ"ז ביארו דנראה דממלת אשה דריש אשה אחת ולא שתיים וכה"ג כתב רבינו בפרק י"ז מהל' איסורי ביאה דכהן גדול אינו נושא שתי נשים לעולם שנאמר אשה אחת ולא שתיים.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב **בגדר דין כל דפריש מרובא פריש**

אַחְרֵי רַבִּים לְהֵטָה (כג, ב)

הנה העולם רגילים להבין שהדין הידוע של 'כל דפריש מרובא פריש' הוא משום 'הלך אחר הרוב', דהיינו שאנו תולים שמן הסתם הדבר פרש מן הרוב ולא מן המיעוט, ואינו ענין כלל לדין 'ביטול ברוב' ששם אין שום הסתברות הגיונית, אלא גזירת הכתוב שדינו של המיעוט נתהפך להיות כמו הדין של הרוב.

אמנם לענ"ד יש לעיין בזה טובא, כי בראשונים ובאחרונים בהרבה מקומות נראה שהשוו את שני הדינים הללו בהשוואה גמורה לכל העניינים, ואף משמע מדבריהם ולשונם שכל דפריש וביטול ברוב אינם שני דינים כלל אלא שניהם המה אותו דין ממש, והחילוק ביניהם הוא רק במציאות, וכמו שיבואר:

דהנה מקור הדין של כל דפריש מרובא פריש מפורש בגמרא חולין י' ע"א שהוא מקרא דאחרי רבים להטות, אולם בהרבה מקומות בראשונים מבואר דגם ביטול ברוב ילפינן מאחרי רבים להטות^כ, ואם כל דפריש וביטול ברוב הם שני דינים שונים א"כ צ"ע טובא מנא להו לרבותינו דילפינן לביטול ברוב מאחרי רבים להטות, הא לכאורה אין כל מקור לזה בגמרא, דאנן אמרינן הכי רק על כל דפריש ולא על ביטול ברוב.

ועוד קשה טובא איך אפשר ללמוד מחד קרא שני דינים שגדריהם שונים לחלוטין זה מזה, וידוע בעולם לתרץ, דבאחרי רבים דסנהדרין ג"כ יש את שני הדינים הללו, כל דפריש וביטול ברוב, כי צריך גם את בירור האמת וגם לשמוע לדברי הדיינים, ומצד בירור האמת אנו תולים שהאמת כדברי הרוב, ומצד החיוב לשמוע לדברי הדיינים צריך את דין ביטול ברוב דעי"ז נחשב כאילו כל הדיינים מורים כדעת הרוב. אמנם אכתי צ"ע מנין לנו שיש את שני הדינים יחד, הא בחד מינייהו סגי.

ונראה מזה שהיה פשוט לרבותינו הראשונים דכל דפריש וביטול ברוב אינם שני דינים שונים כלל, אלא תרווייהו דין אחד וגדר אחד, ועל כן כיון דילפינן לכל דפריש מאחרי רבים להטות ממילא הוא הדין לביטול ברוב, דהיינו הך.

ובאמת הדבר מפורש להדיא ברא"ש פ"ז דחולין סי' ל"א, שכתב: "תדע דהא רבא גופיה הוא דאמר בזבחים אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא ואמור רבנן בחזותא ומין במינו ברובא היינו מן התורה כדנפקא לעיל בפרק קמא מאחרי רבים להטות, ואמור רבנן לאו דווקא אלא שהם דרשו והוציאו הדבר מן הפסוקים", הרי להדיא שהמקור לזה דילפינן

^כ רגמ"ה חולין צ"ח ע"ב, רש"י גיטין נ"ד ע"ב ד"ה לא יעלו, ב"מ נ"ג ע"א ד"ה דאורייתא, זבחים ע"ב ע"א ד"ה ופרכינן, חולין צ"ח ע"ב ד"ה דמדאורייתא, נדה מ"ז ע"א ד"ה חייבת, תוס' ע"ז ס"ז ע"א ד"ה א"ר יוחנן, שם ס"ח ע"א המשך מוף ס"ז ע"ב ד"ה ואידך, זבחים ע"ט ע"ב ד"ה אמור, ועוד הרבה ראשונים.

ביטול ברוב מאחרי רבים להטות הוא בסוגיית רוב בפ"ק דחולין, נוכח ממש כתב גם התוס' יו"ט בפ"ט דכלאים מ"א, דתנן שם: "צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר ואם רוב מן הרחלים אסור", וכתב התוס' יו"ט: "אם רוב מן הגמלים מותר. פירש הר"ב שהצמר נתבטל ברוב, וילפינן בפ"ק דחולין דף י"א מאחרי רבים להטות דכל האסורים בטלים ברובא דאיתא קמן" [, ולכאורה תמוה הא בסוגיא שם כתוב דילפינן מאחרי רבים להטות רק "רובא דאיתא קמן כגון ט' חנויות וסנהדרין", ואין שם כל רמז לדין ביטול ברוב, ועל כרחק דהיה פשוט לו לרבינו הרא"ש דכל דפריש וביטול ברוב חד דינא נינהו.

וכן מוכח מדברי התוס' בחולין צ"ה ע"א ועוד הרבה ראשונים שהקשו על עיקר דין ביטול ברוב, דהא התערובת קבועה במקומה וקיי"ל כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, וא"כ אין כאן רוב, ותירצו דכיון שאינו ניכר לא חשוב קבוע, וקשה טובא מהיכן פשיטא להו לראשונים שדין כל קבוע כמחצה על מחצה נאמר גם גבי ביטול ברוב, הא אנן שמעינן ליה בש"ס רק בזורק אבן לגו דהוי ספק על מי זרק דאז בקבוע אין תולין שזרק על אחד מהרוב, אך באיסור שנתערב בהיתר שאין זה דין תליה אלא דין ביטול מנא להו דגם בזה יש דין קבוע, (ובשערי יושר ש"ד ריש פ"י נדחק בזה, ע"ש), אמנם אי נימא כנ"ל שדין הלך אחר הרוב הוא ג"כ משום הפיכת האיסור להיתר ע"י הרוב כמו בביטול ברוב ניחא שפיר.

וכן מוכח ממה שמצאנו בהרבה מקומות בראשונים שכתבו לשון "ביטול ברוב" על גווני דאזלינן בתר רובא, וכדלהלן:

ברש"י זבחים ע"ד ע"א ד"ה אלא (בענין טבעת של ע"ז שנתערבה במאה טבעות ופרשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר) כתב דלא אמרינן לתלות שהטבעת בשישים ולהתיר את הארבעים "דאין ביטול ברוב לעבודת כוכבים", והתם מיירי בהלך אחר הרוב ומ"מ קרא לזה רש"י ביטול ברוב.

ובתוס' גיטין ס"ד ע"א ד"ה אסור, כתבו (בענין האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה אסור בכל הנשים שבעולם): "ונראה דקנסא בעלמא הוא דקנסינן ליה שצוה לקדש סתם ולא חשש על עצמו שלא יבא לידי תקלה, אבל מן הדין מותר בכל הנשים, דאין זה חזקה גמורה דאינה בידו להתקדש שמא לא תתרצה, ועוד דאזלינן בתר רובא... והא דמשני אמיינא לך אנא אשה דלא ניידא לאו משום דתיחשב כקבועה שלא תתבטל ברוב, דבדבר המתערב ואינו ניכר לא אמרינן דליהוי קבוע דידיה כמחצה על מחצה, אלא כלומר מחמת קביעותא קנסינן טפי מבגוזל", עכ"ל.

והנה שם אם היה מותר בנשי העולם היה זה משום כל דפריש מרובא פריש, וכמו שכתבו התוס' בתחילת דבריהם "דאזלינן בתר רובא", ומ"מ כתבו ע"ז התוס' "לאו משום דתיחשב כקבועה שלא תתבטל ברוב", הרי דאזלינן בתר רובא היינו ביטול ברוב, וכ"כ בשיטה מקובצת שם בשם שיטה: "ואע"ג דקרובות של האשה שנתקדשה בטיילין ברוב".

וכן מוכח מדברי התוס' רא"ש ב"מ ו' ע"ב, שכתב: "ואיכא לאקשווי ונכבשינהו דניידי ונימא כל דפריש מרובא פריש ויהיו כלם חייבים לעשר... ועי"ל כיון דחזינן דאפילו היכא דיכול לעשר ממה נפשך פטור משום דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק, ואפילו כי אמרינן **כל דפריש מרובא פריש** עשירי ספק מיקרי אלא שהתורה התירה ספק זה באיסורין דכתיב אחרי רבים להטות ו**נהפך האיסור להיתר ע"י בטול ברוב**, אבל הכא לעולם לא נפיק מכלל ספק עשירי". ולכאורה תמוה, דפתח בכל דפריש מרובא פריש וסיים בביטול ברוב, (ודוחק גדול לומר שכוונתו לתרץ גם את קושיית התוס' שם דליבטלו ברובא, דא"כ היה לו להקשות כן להדיא ולתרץ, דאין דרכו של הרא"ש לסתום את דבריו כ"כ), אלא מבואר להדיא מדבריו דגם בכל דפריש נהפך האיסור להיתר ע"י ביטול ברוב.

ובמרדכי חולין אות תשל"ז כתב: "הקשה רבינו משולם לר"ב הא דאמרי' פרק הזרוע חורי הנמלים כו' עד הכל לעניים מה שאחורי הקוצרים, אמאי לא אזלינן בתר רובא ורובא דקמה לבעל הבית הוא, וכי תימא ר' מאיר לטעמיה דחייש למיעוט אנן סהדי דמיעוטא דמיעוטא הוא... והשיב לו ר"ב אני אומר דר' מאיר מודה בביטול ברוב בכל דוכתא, אע"ג דאיהו חייש למיעוט מדאורייתא... וברובא דאיתיה קמן נראה דלא פליג רבי מאיר דהא בההיא כתיב אחרי רבים להטות...", הרי שגם הוא פתח בביטול ברוב וסיים ברובא דאיתא קמן.

וע"ע ביחוסי תנאים ואמוראים (לרבו של הרוקח) ערך רבי יצחק וערך חייא בר רב ובריטב"א פסחים ז' ע"א ובפירוש הרא"ש נזיר י"ב ע"א ובספר פירושים ופסקים לר' אביגדור צרפתי (מבעלי התוס') פסק שנ"א.

ובשערי יושר ש"ג פ"ד עמד על לשון התוס' רא"ש והמרדכי הנ"ל דמשמע מדבריהם דכל דפריש היינו ביטול ברוב, והוכיח כן גם מהא דילפינן לתרוייהו מסנהדרין, וע"ש מה שביאר בגדר הדבר, אך שוב חזר בו מחמת כמה קושיות ונדחק בלשונות התוס' רא"ש והמרדכי הנ"ל, ע"ש, ושם פ"ו (עמ' קס"ט טור א') הביא השע"י את לשון התוס' בגיטין ס"ד הנ"ל, וכתב ע"ז "והנה פתחו בדין אזיל אחר הרוב ולא משום ביטול ברוב ואח"כ סיימו מדין בטילות ברוב", וע"ש שנדחק מאוד בדבריהם, אמנם כבר נתבאר דמפורש ומוכח כן בעוד הרבה ראשונים זולתם, ועל כן מסתבר דכוונת הראשונים היא דאכן דינא דכל דפריש ודינא דביטול ברוב חד דינא נינהו, דאף בכל דפריש אמרינן שמיעוט החתיכות שבספק מקבלות את דין רוב החתיכות שבספק.

ומצאנו גם לכמה מגדולי רבותינו האחרונים דמפורש בדבריהם דדין כל דפריש היינו ממש הדין דביטול ברוב, עי' פני יהושע פסחים ט' ע"ב ד"ה ט' צבורין שהקשה איך מהני בחמץ כל דפריש הא חמץ לא בטיל אפילו באלף, ועי' בינת אדם שער הקבוע סי' כ"ג שהקשה בשם התבואות שור איך אמרי' כל דפריש בבעלי חיים הא בעלי חיים לא בטיל, מבואר דהיה פשוט להם דכל דפריש היינו דינא דביטול ברוב, וע"ע בקהלת יעקב (להנה"מ) על השו"ע אה"ע סי' ג' סעיף ל"ג, ובמקנה קידושין ע"א ע"א בענין משפחה שנטמעה נטמעה, הרי לנו דהרבה ראשונים ואחרונים סבירא להו בפשיטות דביטול ברוב וכל דפריש חד דינא הוא ממש.

וביאור הדברים הוא שדין כל דפריש מרובא פריש אינו משום שמסתבר יותר שהדבר פרש מהרוב, אלא הוא גזה"כ שהדבר המסופק מקבל את הדין של הרוב, וגם אם באמת הדבר פרש מן המיעוט מ"מ נתהפך דינו להיות כמו הרוב.

ומה שיש הרבה דברים שאינם בטלים ומ"מ אמרינן בהו כל דפריש כמו בעלי חיים ודבר שדרכו לימנות וחהר"ל ומטבע ועוד, זהו משום שבמקום קביעותם החמירו יותר, משא"כ אחר שפרשו, ואכמ"ל בזה.

ואמנם העולם רגילים להבין שפירוש הלשון 'ביטול ברוב' הוא שהדבר טפל ובטל אל הרוב, וזה שייך רק בתערובת של הרבה דברים יחד, ששום חתיכה אינה ניכרת בפני עצמה, ואז שפיר שייך לומר שהחתיכה האסורה בטלה ברוב והפכה להיות, אך בחתיכה אחת שפירשה מאחת החנויות, הרי חתיכה זו לא התערבה כלל עם החתיכות שבחנויות, ואיך תתבטל אליהם.

אך הנה בתוס' גיטין ס"ד ע"א ובשיטה שם שהובאו לעיל כתבו דאשה בטילה ברוב נשים שבעולם, וכן ביחוסית תנאים ואמוראים ובפי' הרא"ש נזיר י"ב ע"א שנזכרו לעיל כתבו שהעוף בטל ברוב עופות שבעולם, וכן כל האחרונים^{כט} דנו בהא דאמרינן בציפורי מצורע ושילוח הקן ועיר הנדחת דמותרין משום דלא אמרה תורה שלח לתקלה אמאי לא הוה אמרינן דבטלי ברוב ציפורין שבעולם, הרי שנקטו בפשטות ששייך ביטול ברוב גם בדברים המפוזרים בכל קצוי ארץ, ושם ג"כ לא שייך לומר שהדבר בטל וטפל אל הרוב, שהרי כל דבר ניכר לעצמו.

ולכן נראה ש'ביטול ברוב' אין הפירוש כלל שהדבר טפל אל הרוב, אלא הפירוש הוא שדינו של הדבר המסופק נתבטל והפך להיות כמו הדין של הרוב, וזה שייך שפיר גם בכל דפריש מרובא פריש, וכן בדין אחרי רבים להטות בדיינים, הדין המסופק נהפך להיות כפי דעת רוב הדיינים.

---

^{כט} מ"מ פ"ז ממעילה ה"ו, שעה"מ פט"ו ממאכ"א הלכה כ"ה, מקנה קידושין ל"ט ע"א, חי' חת"ס חולין צ"ח ע"ב, ועוד.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

מוסר ודרך לעבודת ה' הנלמדים מן הפרשה

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיהֶם (כא, א)

נראה כי בפסוקים הראשונים כאן, רמוז ענין מוסרי חשוב בהנהגת האדם עם יצרו. וזהו אומרו "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", דכל אחד צריך לשים דברים אלה לנגד עיניו.

"כי תקנה עבד עברי"- האדם שרוצה לעבוד את בוראו, צריך לדעת שיסוד החיים הוא ה"קבלת עול מלכות", ועל האדם להיות "עבד עברי", דהיינו עבד יהודי לבוראו, וזמן עבודתו הוא "שש שנים יעבוד" ר"ל כל משך ששים שנותיו, מיום עומדו על דעתו בגיל י'- י"ג, עד ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואז לאחר גמר ימיו ושנותיו "ובשביעית יצא לחופשי חנם", כיון שמת, נעשה חפשי מן המצוות.

אבל על אדם לשים כנגד פניו תדיר את יום המיתה, כדי שעל ידי זה הוא יתגבר ויחטוף מצוות ומעשים טובים בימי חייו, שהרי "אם בגפו יבוא", לעולם העליון, לבדו, ללא מצות ומעשים טובים, אז "בגפו יצא", יצא הוא חנם משכר טוב הצפון לצדיקים,

אבל אם זכה האדם ו"אם בעל אשה הוא", אין אשה אלא התורה הקדושה, שכונתה אשתו בכמה מקומות, כדדרשינן עלה את פרק "אשת חיל" במשלי, וכן אמרו על התורה: "אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת", ואם האדם זכה להתחבר לתורה עד שהיא חקוקה בעצמותיו, והקשר שלו עם התורה הוא בחינת "חד גופא", כמו הקשר שיש בין איש לאשתו, אז: "ויצאה אשתו עמו", ותבוא התורה עמו לעולם העליון ותעיד על מעשיו ותכניסו לגן עדן.

כעת מוסיף הפסוק לבאר, במעלת מי שלומד תורה ומלמדה לאחרים, וזהו אומרו: "אם אדוניו יתן לו אשה" היא התורה, שכל מה שזוכה לחדש בה הוא רק מחסדו יתברך, "וילדו לו בנים", על ידי לימוד התורה לאחרים הוא הרבה בנים, שהתלמידים נקראים בנים לרבם, וכל הנלמד בן חברו תורה כאילו ילדו, "או בנות"- ובפרט אם אותם תלמידים, זכו בעצמם והעמידו תלמידים, וזה בחינה של בנות, שיכולות בעצמם להוליד ולהמשיך את הזרע, ואז זכות התורה שלימד כפולה ומוכפלת, וכל אותם זכויות עולות לשמים ביום הדין למי שלימדם, ומלמדים ומליצים עליו זכות, וזהו אומרו: "האשה וילדיה" התורה והתלמידים, "תהיה לאדוניה" יעלו לאדונם הקב"ה, ויליצו זכות בעד רבם, ואז "והוא יצא בגפו" ויצא זכאי ביום הדין.

"ואם אמר יאמר העבד" כאן מוסיף לבאר טענה נוספת שיכולה להופיע אצל מי שמלמד ומרבה תורה לאחרים, שמא יאמר "אהבתי את אדוני, את אשתי ואת בני", אוהב אני

לקיים את מצות ה', אוהב אני גם ללמוד תורה, ואף להעמיד תלמידים הם הבנים, אבל מ"מ "לא אצא חופשי", כל עול זה גורם לאדם להרגיש לפעמים "כלוא ולא אצא".

וע"ז משיב הפס': "והגישו אדוניו וגו' אל הדלת או אל המזוזה". מן הדלת שבמזוזה אנו למדים מוסר עצום על ההגנה הרוחנית. ומה מזוזה זו, שהיא קלף של דברי תורה הנתון בדלת, זה נותן כח של שמירה בדלת, כח של תורה הנלמדת מן תלמידים חיים, על אחת כמה וכמה שמעלתה גדולה לעין שיעור, ומזה יקח האדם המלמד תורה כמה יש לו להתחזק במצוה זו ולזכות את הרבים, כיון שזה נותן לו כח שמירה רוחני גדול בכל אשר ילך.

עוד מוסיף הפסוק עצה, כיצד יוכל האדם להתחזק במצות לימוד התורה, "ורצע אדוניו את אוזנו במרצע", האוזן הוא האיבר שתמיד מתקשר לענין השמיעה, "אוזן שומעת". פעולת השמיעה אינה מסמלת רק תכונת טבעית של שמיעה, אלא את הכניעה להשי"ת, "ונתת לעבדך לב שומע". כמו כן, המרצע, הוא כלי שעמו היו עושים חור, ששימש בדרך כלל להעברת חוט בחור זה כדי שעמו יקשרו את הדבר הנרצע, כגון כלי או בהמה באוזנה וכיו"ב.

ענין רציעת האוזן מלמדינו, כי אם האדם ירצע ויחבר את עצמו להשי"ת, כבהמה זו המחוברת לרצועה, וחבר גם את אוזניו, דהיינו שיהיה כל כולו בבחינת "שומע" ונכנע להשי"ת, אז ידע הוא, כי כל התורה שלימד אינה שלו, וכל הכבוד והמעלות שהגיע אליהם בזכות התורה, הכל שייך אך ורק אליו יברך, וממנו ומכוחו הכל. על ידי שהאדם ירגיש שהוא לא מלמד את "תורתו" שלו אלא את תורת ה', ידיעה זו תחזק אותו שלא להתרשל בעבודתו הגדולה, ואז יבין הוא כי אין הדבר נתון לרצונו האישי להחליט שלא ללמד, כי רק דבר עצמי נתון להחלטותיו, ולא דבר השייך כולו לה' כתורת השי"ת, ואז יזכה שיתקיים בו "ועבדו לעולם".

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בדין אדם שמסופק אם עברו לו שש שעות אם רשאי לאכול מאכלי חלב

רֵאשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמְתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶלְקִיךָ לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אָמוּ (כג, יט)

ראיתי ונתון אל לבי לברר הדין באדם שבא לאכול מאכל חלבי, ונסתפק אם עברו לו שש שעות מסוף אכילת הבשר, אם רשאי לאכול חלב מיד, או שצריך להמתין עד שיצא מכל ספק. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

א) ובהשקפה ראשונה נראה דכיון שעיקר איסור אכילת בשר בחלב הוא מדרבנן, דמדאורייתא לא נאסר אלא דרך בישול, וכדאיתא בחולין (קד): אבל הכא אי שרית ליה לאסוקי עוף וגבינה, אתי לאסוקי בשר וגבינה ומיכל בשר בחלב דאורייתא. מתקיף לה רב ששת סוף סוף צונן בצונן הוא. ופירש רש"י וז"ל אפילו את"ל בשר עוף בחלב דאורייתא, עדיין משכח"ל גזירה לגזירה, דהא העלאה דרבנן משום אכילה, ואכילה גופא דרבנן דהא סוף סוף צונן וצונן הוא, ואפי" אכיל להו כי הדדי ליכא איסור דאורייתא דדרך בישול אסרה תורה. עכ"ל. וכ"כ מרן בש"ע (יו"ד סי' פז ס"א). ע"ש. וא"כ כיון שאיסור אכילת בשר בחלב הוא מדרבנן, וכ"ש מה שצריך לחכות שש שעות בין אכילת בשר בחלב, א"כ אם יש לו ספק אם עברו שש שעות, יש לומר ספק דרבנן לקולא, וא"כ רשאי לאכול מאכלי חלב מיד. והנה בביצה (ד). איתא רב אשי אמר לעולם ספק יו"ט ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' בדרבנן לא בטיל. ופרש"י וז"ל הא דקתני וספקא אסור, ספק יו"ט ספק חול קאמר, ודקשיא לך לרב יוסף ולרב יצחק ספק דרבנן הוא ולקולא, הכא אזלינן לחומרא הואיל ויש לו מתירין למחר. עכ"ל. ומבואר בדבר שיש לו מתירין לא אמרי' ספק דרבנן לקולא. וכן דעת הרמב"ם (פ"א מיו"ט ה"כ ופ"ב ה"ו), וכמבואר במ"מ שם. ע"ש. וכן פסק מרן בש"ע (או"ח סי' תקיג ס"ב ויו"ד סי' קב ס"א). ע"ש. וה"נ שיכול להמתין עד שודאי יעבור לו שש שעות מסוף אכילת הבשר, הוי דבר שיש לו מתירין, ולא אמרי' ספק דרבנן לקולא. וכן ראיתי בס' יד יהודה (סי' פט בפיה"א סק"א ובפיה"ק סק"א) שכתב דאם יש לו ספק אם יש לו שש שעות, צריך להחמיר ולהמתין עד שיהא ודאי שש שעות, ואין מקילין מטעם ספק דרבנן לקולא, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין. ע"ש. אולם הנה הגאון הצ"ח בפסחים (ט): כתב דהא דקיי"ל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל, היינו דוקא לענין איסור אכילה, דאיכא טעמא דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, וכמו שפירש רש"י בביצה (ג): אבל לגבי טלטול ושימוש בכלי, שאפשר להשתמש בו גם היום וגם למחר, לא שייך דבר שיש לו מתירין, דהא עכ"פ מפסיד את השימוש של היום, ומשו"ה בטיל ברוב. עכת"ד. והניף ידו שנית בתשו' נודע ביהודה (תנינא אהע"ז סי' לח ד"ה ואחר), דכל שיכול לעשותו גם עכשיו וגם לאחר זמן לא חשיב דבר שיש לו מתירין, כיון שהפעולה של עכשיו אין לה מתירין. ע"ש.

וסמך ע"ז הגאון פתחי תשובה בנחלת צבי (יו"ד סי' קפז סק"ה) דמשו"ה ל"ש בוסתות דין דשיל"מ. ע"ש. וע' בס' כתר דוד (סי' ה) מה שהאריך בזה. ומה שהעיר בתשו' תורת חסד מלובלין (או"ח סי' לח אות ג) על דברי הצ"ח, ממש"כ הש"ך (יו"ד סי' קב סק"ח) על דברי מרן שם, שכלי שנאסר בבליעת איסור שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב. דמ"מ צריך להשהות הכלים מעל"ע משום דשיל"מ, דהא הרשב"א והטור והמחבר לא כתבו דלא הוי דבר שיש לו מתירין, אלא משום שצריך להוציא עליו הוצאות, ובכה"ג דיש לו מתירין מה"ת בלא שום הוצאות, לכו"ע אסור. ומשמע דלא כהצ"ח. ע"ש. וכן העיר איפכא בתשו' שואל ומשיב (קמא ח"ג סי' כח ד"ה והנה). ע"ש. וע"ע לו (שם סי' קנא). הנה בתשו' עמודי אש (סי' ז אות ה) כתב דגם הצ"ח מודה דלענין ביטול לא בטיל, כיון דאכתי שייך טעמא דהר"ן בנדרים (נב.), דל"ש ביטול גבי היתר בהיתר. ומשא"כ לענין ספק דל"ש טעמא דהר"ן, וכל הטעם שצריך להחמיר הוא כמש"כ רש"י בביצה הנ"ל, דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, וזה ל"ש אלא במידי דבר אכילה. עכת"ד. ע"ש. וע' בתשו' אחיעזר (ח"ב סי' יד אות ה) שכתב דגם הר"ן מודה לסברא דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר וכו'. ע"ש. וע"ע בתשו' באר יצחק (יו"ד סי' י). ודו"ק. ומן האמור תשובה מוצאת לדברי המלא הרועים (ע' דשיל"מ אות ו) שהביא דברי הצ"ח, וכתב דכל זה הוא לטעם רש"י, אבל לטעם הר"ן משום דהוי מין במינו, אין לחלק בזה, וראוי להיות אסור בהנאה ובטלטול היום וגם למחר. ע"ש. והובא בס' דרכי תשובה (סי' קב ס"ק לז). ע"ש. ולהאמור י"ל ע"ד. גם מה שהעיר בתשו' מהרש"ם (ח"ד סי' מח) על הצ"ח, מדברי התו' בעירובין (מה: ד"ה איבעית אימא), ושכן העיר גאון אחד על הצ"ח, וכמבואר בתשו' נודע ביהודה (תנינא או"ח סי' עד). ע"ש. כבר דחה ראייה זו בתשו' עמודי אש (שם). ע"ש. ולפי דברי הצ"ח נראה דגם בנידון דידן לא חשיב דבר שיש לו מתירין, דכמו שיכול לטלטל המוקצה גם היום וגם מחר, ה"נ יכול לאכול גבינה גם עכשיו וגם לאחר שודאי יעבור לו שש שעות מסוף אכילת הבשר. וכ"כ בס' דרכי תשובה (סי' פט סק"ה) להשיב ע"ד היד יהודה, לפמש"כ הצ"ח. ע"ש.

(ב) **אולם** ראיתי בס' בדי השלחן (שם בביאורים ד"ה שש שעות) שהביא דברי הדרכי תשובה, וכתב וז"ל אמנם נראה לדון על דבריו, דהכא דמיא שפיר לאכילת מוקצה, דעל על חתיכה וחתיכה אמרינן שלא יאכלנו עכשיו בספק איסור, אלא ימתין עד שיוכל לאוכלו בודאי היתר, ורק בטלטול שייכת סברת הצ"ח, כיון שהטלטול דהאידינא אינו שולל אפשרות הטלטול דאחר זמן מחפץ זה עצמו. עכ"ל. וכ"כ בס' זר השלחן (שם בפני השלחן ס"ק כט) להשיב ע"ד הדרכי תשובה, דלא דמי כלל לדברי הצ"ח, דהכא אינו יכול לאכול הגבינה אלא פעם אחת. ע"ש. ואחמה"ר אין דבריהם מחוורים, דבשלמא אם הנידון היה על כל חתיכה וחתיכה של גבינה, שפיר יש לומר דלא יאכלנו עתה בספק איסור, שהרי יכול לאוכלו בודאי היתר, אבל באמת אין אנו דנים על חתיכה מסוימת, אלא אנו דנים על כל גבינה שבעולם, אם רשאי לאכלה, וכיון שהוא נידון כללי אם מותר באכילת גבינה בהאי שעתא, א"כ שפיר דמי למש"כ הצ"ח לענין טלטול מוקצה, דלא חשיב דשיל"מ, כיון שיכול להשתמש בו גם היום וגם מחר, וה"נ יכול לאכול הגבינה

עכשיו, וגם אחר שודאי יעברו שש שעות. והנה הטור (יו"ד סי' פז) הביא שתי טעמים למה שצריך לחכות שש שעות אחר אכילת בשר, דרש"י פירש דהיינו משום שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך. ולפי"ז אם לא אכלו אלא שלעסו לתינוק, א"צ להמתין שש שעות, דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם. והרמב"ם פירש דהיינו משום בשר שבין השיניים. ולפי"ז לאחר ששהה כשיעור מותר אפילו אם נשאר בשר בין השיניים, והלועס לתינוק צריך להמתין. וכתב הטור, דטוב לאחוז בחומרי שתי הטעמים. ע"כ. ומרן בש"ע (שם ס"א) כתב וז"ל אכל בשר אפילו של חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שישהה שש שעות, ואפילו אם שהה כשיעור אם יש בשר בין השיניים צריך להסירו, והלועס לתינוק צריך להמתין. עכ"ל. ומבואר שפסק ג"כ כשתי הטעמים לחומרא, גם שהלועס לתינוק צריך להמתין, וגם שצריך להסיר בשר שבין השיניים אפילו לאחר ששהה שש שעות. וכן מבואר בט"ז (סק"א) ובש"ך (סק"ב). ע"ש. וע' בפמ"ג (שם מש"ז סק"א). וקשה דכיון שהאיסור לאכול חלב אחרי בשר אינו אלא מדרבנן וכנ"ל, א"כ אמאי פסקו לחומרא כשתי הטעמים, הא איפכא הו"ל למימר, דאזלינן לקולא כשתי הטעמים, כיון דספק דרבנן לקולא. ולכאורה י"ל דהיינו משום דהוי דשיל"מ, ומשו"ה לא אמרינן ספק דרבנן לקולא. ומוכח דגם בכה"ג חשיב דשיל"מ. אולם באמת ליכא למימר דה"ט דלא אמרינן סד"ר לקולא משום דהוי דשיל"מ, דהא הוי ספיקא דדינא, ובזה אזלינן לקולא גם בדשיל"מ, וכמש"כ הפר"ח (או"ח סי' תצז ס"ג). וכ"כ הרבה אחרונים. קיבצם כעמיר גורנה בס' נועם שיח (ח"ב סי' יד אות ג). ע"ש. וה"נ הוי ספיקא דדינא, אם טעמו של רש"י עיקר, או טעמו של הרמב"ם. ולכן צריך לומר דה"ט דלא אזלינן לקולא ככל ספק דרבנן, משום שבכל טעם איכא גם חומרא וגם קולא. וכן שמעתי מהגאון הראש"ל מוה"ר יצחק יוסף שליט"א.

ג) **ובדרכי תשובה** (שם) כתב עוד בשם הדלתי תשובה (שם) שהעתיק תשובה מרב א', שכתב עוד סברא דל"ש הכא דין דשיל"מ, כיון דהכא עיקר הספק הוא הזמן, והזמן הזה לא יבא לידי היתר לעולם, ולא דמי לספק ביצה שנולדה ביו"ט, דהתם הוי עיקר הספק על הביצה. עכ"ד. ועד"ז נראה דיש לדחות מה שכתב בס' קהילות יעקב (ברכות סי' ה) להוכיח דין זה דדשיל"מ גם בדרבנן ספיקו אסור, אינו אלא בספק איסור דרבנן, אבל בספק מצוה דרבנן לא מחמרינן בספיקו אפי' כשבידו לעשות על צד היתר, ממה שכתבו תו' במנחות (סו. ד"ה זכר), דיכול לברך על ספיה"ע בבין השמשות, כיון דהוא ספיקא דרבנן. ע"ש. ועיין בש"ע או"ח סי' תפט ס"ב ובמג"א ובמ"ב שם. עכ"ד. [ויש להוסיף דגם הר"ן בסוף פסחים (דף כח מדפי הרי"ף ד"ה ובהגדה) דנראה מדבריו דלא ס"ל כהתו', לא פליג מטעם דהוי דשיל"מ, אלא משום דאמאי יכנס בספק דרבנן לכתחילה. ע"ש]. אולם לפי האמור יש לומר, דכיון דהתם הספק הוא על הזמן דביה"ש, אם הוא יום או לילה, משו"ה לא חשיב דשיל"מ, כיון דזמן ביה"ש לעולם לא יבא לידי היתר. ומשא"כ היכא דהספק אינו על הזמן, אלא אם עשה המצוה אם לאו, יש לומר דחשיב דשיל"מ ולא אמרי' סד"ר לקולא. [ויש עוד לפלפל בדברי הקה"י הנ"ל, לפמש"כ בחידושי הגרעק"א (יו"ד סי' רסו ס"ח). ע"ש. ודו"ק]. וע' בתשו' קול אליהו (טופיק ח"ב או"ח סי' טו) שעמד

ג"כ בקושיא הנ"ל, היאך רשאי לספור בביה"ש מטעם סד"ר לקולא, הא הוי דבר שיש לו מתירין. ע"ש. ולא ירד למה שכתבנו. ובתשובה אחרת כתבתי עוד בזה. ובזה גם יש ליישב מה שהקשה ההג"מ ריש ביצה אהא דאמרי' במנחות (סח:): דרב פפא ורה הונא ברי' דר"י אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שבסר, קסברי חדש בחו"ל דרבנן ולספיקא לא חיישינן. ואמאי אמרי' סד"ר לקולא, הא חדש הוי דבר שיש לו מתירין. והובא בב"ח (יו"ד ר"ס קב). ע"ש. וע"ע בס' קהילות יעקב (ביצה סי' טד"ה ובוזה). ולהאמור א"ש, כיון דהתם הספק הוא מחמת הזמן דביה"ש, והזמן דביה"ש לעולם לא יבא לידי היתר. ולכאורה יש לומר עוד סברא דל"ש הכא דין דשיל"מ, לפמש"כ הגאון פרי תואר (סי' קב סק"א) דבכל מקום לא החמירו לאסור גם בספיקו בדשיל"מ, רק היכא דאיתחזק איסורא, אבל אם לא אתחזק איסורא והספק הוא בעיקר הדבר אם הוא מותר או אסור, כל דהוי ספיקא דרבנן לא גזרו עליו משום דשיל"מ. ע"ש. ואיכא תנא דמסייע ליה, הוא המרדכי בביצה (פ' אין צדין סי' תרפה) שכתב וז"ל דגרסינן פ' מי שהוציא אוהו גבי יש תחומין למעלה מי', ספק תחומין דרבנן להקל, ואע"ג דדבר שיש לו מתירין הוא, לא דמי לביצה דאמר ר"א פ"ק לעולם ספק יו"ט ספק חול וכו', דהתם כי מוקמית ליה אחזקתה, הרי לא נולדה, וכן בספק צידה חזקתה שלא ניצוד, משא"כ בספק תחומין. עכ"ל. ומבואר דדוקא לענין ביצה אמרי' דהוי דשיל"מ, כיון דמוקמינן התרנגולת בחזקת מעוברת, והשתא היא דנולדה, וכיון דאתחזק איסורא אזלינן לחומרא. ומשא"כ לענין תחומין ליכא חזקת איסור, ומשו"ה בספק אם הובא מחוץ לתחום או בתוך התחום אזלינן לקולא. וא"כ משמע דהיכא דליכא חזקת איסור, שרי בספיקא דרבנן אף בדשיל"מ. וכ"כ בתשו' תורת חסד (או"ח סי' כ סוף אות ג). ע"ש. וכ"כ בחוברת תורה מציון (שנה ראשונה חוברת א סי' לה) דאי ליכא חזקת איסור אזלינן לקולא אף בדשיל"מ. והובא בשד"ח (כללים מע' ד אות לח). ע"ש. וכן מצאתי בב"ח (או"ח סי' תצז ד"ה ואפילו) בדעת הרשב"א וז"ל אבל היכא דלא אתחזק איסורא הולכין להקל בשל דבריהם אפי' בדשיל"מ וכו'. עכ"ל. ע"ש. וע"ע בשד"ח (פאה"ש מע' ד כלל ט אות ב). ובזה א"ש קושית ההג"מ הנ"ל. וכ"כ בתשו' ברית יעקב (או"ח סי' כז) ובתשו' דבר משה (תאומים סי' נה). והובאו בס' מאור ישראל (ח"ב עמ' רעז). ע"ש.

ד) ובזה יש לדחות באופן אחר דברי הקהילות יעקב הנ"ל, דיש לומר דה"ט דרשאי לספור ספיה"ע בביה"ש, ולא אמרינן דהוי דשיל"מ, משום דביה"ש הוי ספיקא דדינא כמבואר בשבת (לד:), ובספיקא דדינא ל"ש לאוקמי אחזקה, וכמש"כ השלטי הגבורים (פ"ג דחולין) דבספיקא דדינא לא מוקמינן אחזקתיה, כיון שהחזקה לא תשנה את ההלכה. וכ"כ הכנה"ג (יו"ד סי' יח בהגה"ט אות ג וסי' כח בהגה"ט אות ג). וכ"כ בתשו' נודע ביהודה (תנינא יו"ד סי' קפח) ובתשו' הגרעק"א (קמא סי' לז). ועוד. וא"כ יש לומר, דמשו"ה רשאי לספור בביה"ש, אע"ג דהוי דשיל"מ, ולא משום דבספק מצוה אזלינן לקולא גם בדשיל"מ. ובלא"ה יש לדחות לפמש"כ הגאון פרי חדש (סי' תצז ס"ג), דהא דס"ל לרב אשי דבדבר שיל"מ לא אזלינן לקולא בספק דרבנן, היינו דוקא בספק במציאות, אבל בספיקא דדינא אזלינן לקולא אפי' בדשיל"מ. ע"ש. וכ"כ הגרעק"א (קמא סי' סה).

ועוד. וא"כ בביה"ש דהוי ספיקא דדינא אזלינן לקולא אע"ג דהוי דשיל"מ, ומשו"ה רשאי לספור ספיה"ע בביה"ש. והנה הגרי"ש נתנוזן בס' יוסף דעת (יו"ד סי' פט) כתב וז"ל הנה באם ספק אם כבר עבר ששה שעות, לכאורה הוה ספק דרבנן ולקולא, ומה גם שאינו רק יש מדקדקין, אבל לכאורה הו"ל ספק דרבנן באיתחזיק איסורא שהוחזק עליו איסור שאסור לאכול בשר, ובפרט שכן קבלו עליהן. אך נראה דל"ש איתחזיק איסור, דהא באמת א"א לומר דעד משך ששה שעות הטעם לגמרי בפיו ואח"כ עבר, וע"כ שמעט מעט עובר הטעם עד כלות הששה שעות, וא"כ עכ"פ אקלש הטעם בכל פעם, ושוב אתרע החזקה הראשונה עכ"פ, וכעין מש"כ הר"ש פ"ב דמקוואות לענין ספק שהיה מקודם טומאה דאורייתא ואח"כ נולד ספק דרבנן ודו"ק. עכ"ל. ומבואר דלא חשיב דאיכא חזקת איסור, כיון דבכל רגע שעובר בתוך השש שעות, אתרע החזקה הראשונה. [וע' בתשו' מור ואהלות (פוסק אהל ברכות והודאות סי' יב). ודו"ק]. וא"כ כיון דליכא חזקת איסור, כיון דבכל רגע אתרע החזקה, אע"פ דהוי דשיל"מ אזלינן לקולא, וכמבואר בדברי המרדכי הנ"ל, דאם ליכא חזקת איסור אזלינן לקולא אפי' אם יש לו מתירין. ועד"ז יש לומר לפמש"כ הגאון מהרי"ט (ח"א סי' מא) בדעת התו' ביבמות (סח. ד"ה רישא) שכתבו וז"ל וא"ת וספק בן ט' היאך פוסל בביאתו, נוקמיה אחזקה קמייתא דהוה פחות מבן תשע ונוקי איתתא בחזקת כשרות וכו'. וי"ל דהכא כגון דהשתא דאתי קמן הוי ודאי בן תשעה, אע"פ שהיה ספק שבא עליה לא מוקמינן ליה אחזקה קמייתא אלא אזלינן בתר השתא שהוא ודאי בן תשעה, דחזקה קמייתא איתרע ליה. עכ"ל. וכתב המהרי"ט, דעיקר קושית התו' היא מכח חזקת כשרות של האשה, אבל חזקת קטנות אינה חזקה, כיון שרגילות הוא להשתנות, שבכל יום ויום הוא גדל והולך, וכיון שעתידיה חזקה זו להסתר כשיגדל, אינה נחשבת לחזקה. ע"ש. גם הפנ"י בקידושין (קו"א אות צד) כתב שלולי דברי התו' היה נראה דחזקת קטנות ל"ה חזקה גמורה, כיון שבכל יום הולך וגדל, וא"א לומר כמו שהוא עכשיו כמ"כ היה מקודם. ואע"ג דקיי"ל דכל חזקה אע"פ שעשויה להשתנות אפ"ה מקרי חזקה, נראה דהיינו דוקא בדבר שעשוי להשתנות בספק, משא"כ הכא שהשינוי הוא בודאי, שבכל עת ורגע הקטן הולך וגדל, איכא למימר שפיר דלא הוי חזקה גמורה. עכ"ד. [ויש להעיר ע"ז מדברי המרדכי הנ"ל. ושוב ראיתי בתשו' יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' אות ח) שהעיר בזה. ע"ש]. ובתשו' יחודה דעת (ח"ג סי' ע בהערה) הביא שכן כתבו הגאון מהרי"ט אלגאזי בס' קהלת יעקב (תוספת דרבנן סוף אות ה), והגרעק"א בחידושיו (יו"ד סי' טו ס"ב). וכ"כ בתשו' קול אליהו (ח"א יו"ד סי' מא), ושכ"כ הר"ן בתשו'. ע"ש. וע"ע לו בתשו' יביע אומר (שם) מה שהאריך בזה. וע"ע בס' יוסף דעת (סי' ד אות ט) ובתשו' אוצרות יוסף (שבס"ס הלכה ברורה ח"ד סי' ז אות ג). ובזה ניחא הא דלא מוקמינן כל ספיקא דביה"ש אחזקה דהוי יום, דכיון דחזקה זו עשויה להשתנות לא הוי חזקה. ושוב מצאתי בתשו' יביע אומר (ח"ט או"ח סי' צז סוף אות יז) שכתב כן בשם כמה אחרונים. ע"ש. ובלא"ה יש לומר דספיקא דביה"ש הוי ספיקא דדינא, ובספיקא דדינא ל"ש לאוקמי אחזקה, וכמש"כ האחרונים הנ"ל.

ה) ולכאורה יש להעיר בזה עוד ממש"כ האחרונים בדעת הרמב"ם (פ"ב מברכות הי"ד) שכתב דאם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך, חוזר ומברך. ע"כ. והקשו עליו ממש"כ בתשו' (פריימן סי' צד) דברכה שא"צ אסורה מדאורייתא. וא"כ היאך כתב דבספק אם בירך חוזר ומברך, הרי הוא נכנס בספק איסור דאורייתא דברכה שא"צ. ואע"ג דמאידך איכא ספק מצוה דאורייתא דברכת המזון, מ"מ שוא"ת עדיף, וכדמוכח בזבחים דף פ. ע"ש. וע' בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' לג אות ו). וכתב הגאון מהר"ד פארדו בתשו' מכתם לדוד (או"ח סי' ג ד"ה ברם) דהיינו טעמא דבספק בירך ברכת המזון חוזר ומברך, משום חזקת חיוב דמעיקרא, שהרי גברא ודאי בר חיובא הוא, ומספק"ל אם נפטר מחיובו או לא, ומוקמינן ליה אחזקתיה. ע"ש. וכ"כ בתשו' זכרון יוסף (שטיינהרט דף צט ע"ב). ע"ש. ועוד. וכן צריך לומר בדעת מרן הש"ע (סי' קפד ס"ד) שהעתיק דברי הרמב"ם, דבספק אם בירך חוזר ומברך. דאע"ג דס"ל דברכה שא"צ אסורה מדאורייתא, וכמש"כ מרן החיד"א בברכ"י (או"ח סי' מו סק"ו ד"ה ואיכא וסי' רצה סק"ה ד"ה ומזה). ע"ש. והסכים לזה גאון עוזינו מהרי"ח בס' רב ברכות (דף קטו ע"ב). ע"ש. ועוד. מ"מ בספק אם בירך חוזר ומברך, כיון שיש לו חזקת חיוב, ומספק לא יצא מחזקתו. ומעתה מוכח מדברי הרמב"ם ומרן בש"ע הנ"ל, דחזקה העשויה להשתנות הוי חזקה, שהרי החזקת חיוב לברך ברהמ"ז עשויה להשתנות אחר שיתעכל המזון שבמעיו, ומ"מ ס"ל דהוי חזקה. ויש לפלפל בזה. ומ"מ אין הכרח לפרש בדעת הרמב"ם ומרן הש"ע, כדברי האחרונים הנ"ל. וע' בתשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' פד ד"ה ולפענ"ד) מה שכתב בדעת מרן הש"ע (סי' רב ס"ב). ודו"ק. ובתשובה אחרת הארכתי בזה בעזה"י. ומעתה יש לומר, דה"נ לא חשיבא האי חזקה שהוחזק עליו איסור אכילת בשר, כיון שהיא חזקה העשויה להשתנות בודאי, שהרי אחר שש שעות מותר באכילת בשר, וכה"ג לא חשיבא חזקה וכמש"כ האחרונים הנ"ל. ומשו"ה אע"פ דהוי דשיל"מ אזלינן לקולא, כיון דליכא חזקת איסור, דהא הוי חזקה העשויה להשתנות. אלא דמ"מ לא נוכל לבנות דבר זה על דברי המרדכי הנ"ל, כי מדבריו מוכח דס"ל דגם חזקה העשויה להשתנות הוי חזקה וכמש"כ לעיל. ולדבריו יש לומר דה"ט דלא חשיב חזקה, משום שבכל רגע שעובר איתרע החזקה הראשונה, וכמש"כ הגאון יוסף דעת הנ"ל, ומשו"ה איכא למיזל לקולא אע"ג דהוי דבר שיש לו מתירין.

ו) והנה יש לומר עוד טעם דל"ש הכא דין דשיל"מ, לפמש"כ בס' יד יהודה (סי' סט ס"ק נג אות ד) דדין דשיל"מ לא נאמר אלא באיסור שתלוי בחפצא, כיון דדבר זה אסור ולמחרת יהיה מותר מחמירין בספיקא, אבל בפעולת האדם הגם שיכול לעשות בהיתר גמור לא מחמירין עליו בספיקא היכא דהוא דרבנן. ושם (סי' קב סק"ה ד"ה ועדיין) הביא ראייה לזה מדברי התו' במנחות דף סו הנ"ל, דיכול לברך על ספיה"ע בביה"ש וכו'. ע"ש. [וכ"כ הצ"פ (פט"ו ממאכא"ס ה"ט) ובס' לפלגות ראובן (סוף גיה"נ). ע"ש]. ואמנם אין ראייתו מוכרחת, כי י"ל דהתם ה"ט דלא חשיב דשיל"מ, כיון דהספק הוא על הזמן דביה"ש, והרי זמן זה לעולם לא יבא לידי היתר, וכמו שנתבאר לעיל. וגם הוא עצמו פקפק בראיה זו. מ"מ הנה לפי דבריו י"ל דה"נ לא חשיב דשיל"מ, שהרי אין איסור על החפצא, דאין הגבינה נאסרת אלא למי שאכל בשר, אבל לשאר העולם שרי. וכיון שאין

איסור על החפצא, אלא דין על האדם שימתין שש שעות אחר אכילת בשר, לא נאמר בזה דין דשיל"מ. וכ"כ בתשו' יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' ה אות א ואות יב) דאכילת חלב אחרי בשר, חשיב שאוכל היתר גמור ורק השעה אסורה. ומשו"ה אם בירך על מאכלי חלב בתוך שש שעות לאכילת בשר, יטעם מיד, ודמיא למש"כ הרמ"א (סי' רעא ס"ה) שאם בירך על מאכל קודם הבדלה יאכל ממנו. ודלא כמש"כ לבושי מרדכי (תנינא יו"ד ר"ס קסז) שאחד שבירך על מאכל חלבי בתוך שש שעות, לא יטעם, כי לא יועיל כלום באכילתו, שהרי לדעת הרמב"ם (פ"א מברכות הי"ט) וסיעתו, האוכל דבר איסור אינו מברך עליו לו בתחילה ולא בסוף. וכן פסק מרן בש"ע (או"ח סי' קצו ס"א). וא"כ מ"מ הוי ברכה לבטלה. ולכן יאמר בשכמל"ו כדין מי שבירך ברכה לבטלה. דזה אינו, כי שאני הכא דהמאכל מצד עצמו היתר גמור הוא, ובכה"ג אף לדעת הרמב"ם ומרן בש"ע הנ"ל, שפיר דמי לברך. ע"ש. וא"כ יש להעיר על דברי היד יהודה (סי' פט סק"א) הנ"ל, שכתב שבספק אם עברו שש שעות, אין לומר סד"ר לקולא כיון דהוי דשיל"מ. שהרי לפי דבריו הנ"ל, יש לומר דל"ש בזה דין דשיל"מ, כיון דאין איסור על החפצא, אלא איסור על האדם.

(ז) והן אמת דיש לומר דלא חשיב מאכל היתר ממש, שהרי מה שהצריכו לשהות שש שעות, הוא משום שהבשר שאכל מוציא שומן ונדבק בפה ומאריך בטעמו כל שש שעות, וכמו שפירש רש"י בחולין (קה. ד"ה אסור). או משום הבשר שבין השיניים, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ט ממאכא"ס הכ"ח). וא"כ אם טועם מאכלי חלב בתוך שש שעות לאכילת בשר, יש בזה כעין תערובת בשר בחלב מדרבנן. וכן ראיתי בתשו' יחודה דעת (ח"ד סי' מא ד"ה אמנם), ושכן מתבאר בתשו' זכר יהוסף (או"ח ס"ס קצו). ע"ש. וכ"כ עוד בתשו' יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ד בהערה). ע"ש. וא"כ אע"פ שכל העולם מותרים באכילת גבינה, מ"מ לאדם זה שאכל בשר, והוא בתוך שש שעות, איכא איסור כלפיו בחפצא של הגבינה, ואחר שש שעות פקע שם בשר מהבשר שבין השיניים, ופקע הטעם שנדבק בפה, ומשו"ה מותר באכילת גבינה, אבל בתוך שש שעות חשיב איסור אכיל גבינה, כאיסור חפצא. אולם אכתי יש לומר דלא חשיב איסור חפצא, כי הנה הגאון הנתה"מ (חו"מ סי' רלד סק"ג) כתב וז"ל ואפשר דאף דבאיסורי תורה אפי' אכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגן על היסורין, מ"מ באיסור דרבנן א"צ שום כפרה וכאילו לו עבר דמי וכו'. עכ"ל. וביארו האחרונים, דהיינו משום דאיסורי דאורייתא איסורי חפצא הם, ולכן אפי' אם אכלם בשוגג צריך כפרה להגן מן היסורין. ומשא"כ איסורים דרבנן איסורי גברא הם, וכל שאוכל בשוגג לא קעביד איסורא והוי כאוכל כשירה. וכ"כ בתשו' בית שערים (או"ח סי' קיב ד"ה ואמנם) ובתשו' אבני צדק (או"ח ס"ס מה) ובתשו' מנחת אלעזר (ח"א סי' ה). והובאו בתשו' יביע אומר (שם אות ד). ושם (סי' יד אות ט) הביא שכ"כ בס' נחלת יעקב (ח"ב די"ג ע"ג) ובתשו' קרן לדוד (סי' יח ד"ה אלא) ובתשו' תורת חסד מלובלין (או"ח סי' לא אות ה) ובתשו' מנחת שי (סי' סב). ע"ש. והנה הרמ"א (יו"ד סי' שעב ס"א) כתב וז"ל כהן שהוא ישן ומת עמו באהל, צריכין להקיצו ולהגיד לו כדי שיצא. עכ"ל. ומקורו טהור מדברי המהרי"ל בתשו' (סי' סט) שכתב דאע"ג דהכהן לא ידע, מ"מ איסורא עביד בשוגג,

ואע"פ שאינו עושה מעשה איסורא איכא, ולאחרינא דידעי מצוה להפרישו. והש"ך (שם סק"ג) הביא דברי המהרי"ל, וכתב וז"ל ס"ל אע"ג דאינו מעשה ולא שאין בו מעשה אין לוקין עליו, איסור דאורייתא מיהא איכא. ולפי"ז משמע דבאיסורא דרבנן א"צ להקיצו, וא"כ היכא דאינו באהל המת עצמו רק בבית הסמוך דליכא אלא איסור דרבנן א"צ להקיצו, ואפשר דלזה דקדק הרב ומת עמו באהל. עכ"ל. ולכאורה דבריו תמוהים, דהיאך למד מלשון המהרי"ל דדוקא באיסור דאורייתא צריך להקיצו ובאיסור דרבנן א"צ להקיצו, הרי במהרי"ל לא נזכר דבר זה. ולפי האמור ניחא, דכיון שכתב המהרי"ל דאע"ג דהכהן לא ידע, מ"מ איסורא עביד בשוגג, א"כ ע"כ דהיינו דוקא באיסור דאורייתא, שהשוגג עובר איסור, ומשא"כ באיסור דרבנן, שהשוגג אינו עובר איסור, ומשו"ה א"צ כפרה וכנ"ל, א"צ להקיצו. ושוב ראיתי שכן כתב בתשו' קרן לדוד (שם). ע"ש. ויש לפלפל בזה.

ח) ומדי דברי זכור אזכור מה שהעירותי זה מכבר ע"ד הנתה"מ הנ"ל, ממש"כ הרמב"ם (פ"א מברכות הי"ט) וז"ל כל האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה, אינו מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף, כיצד האי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך וכו'. עכ"ל. ומבואר דאם אכל איסור דרבנן בשוגג, אינו מברך לבסוף. ואי נימא דהאוכל איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה כיון דהתירא קאכיל, א"כ אמאי לא יברך לבסוף, הא א"ז אכילת איסור כלל. ושוב ראיתי בתשו' יביע אומר (שם בהערה ד"ה ויש) שהעיר כן ע"ד הנתה"מ, ושכן הקשה עליו הגאון מהרש"ם בס' משפט שלום (סי' רלד) בשם אחיו הרה"ג ר' יעקב ז"ל. ע"ש. ובתשובה אחרת כתבתי ליישב לפמש"כ דודי הגאון שליט"א בתשו' דברי בניהו (ח"א או"ח סי' ז אות ג) בדעת הרמב"ם, דה"ט דס"ל דאין מברכים על דבר איסור, משום שכדי לברך צריך שהיה דין אוכל בחפצא, וכיון שהוא אסור באכילה, אין עליו תורת אוכל. ע"ש. וא"כ יש לומר דבאמת אם אכל דבר איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה כיון דבהיתרא קאכיל, ומ"מ אין לו לברך ע"ז ברכה אחרונה, כיון שאין עליו תורת אוכל והוי כעפרא דארעא, ולא שייך ברכה ע"ז, ולזה לא יהני זה שאכלו בשוגג. אולם יש לדחות, כי הא דיי"ל דמאכל אסור אין עליו תורת אוכל, הוא דוקא אי נימא דיש איסור על החפצא, אבל הרי לדעת הנתה"מ באיסורים דרבנן אין איסור על החפצא אלא על הגברא, וא"כ שפיר יש על המאכל תורת אוכל. וא"כ הדק"ל אמאי לא יברך לבסוף על אכילת איסור דרבנן בשוגג, הלא היתירא קאכיל. וצריך לומר דס"ל להרמב"ם דמעיקרא לא תקנו ברכה על מאכל האסור באכילה, וא"כ אפי' היכא שהאוכל לא עשה איסור, מ"מ אין לברך עליו לא בתחילה ולא בסוף. ולא דמי למה שפסק מרן בש"ע (סי' קצו ס"ב וסי' רד ס"ט) דהאוכל דבר איסור במקום סכנה מברך עליו תחילה וסוף. דהתם ה"ט דכיון דאיכא סכנה, מעיקרא אין איסור כלל, ואדרבה מצוה קעביד. ומשא"כ אכילת איסור בשוגג, אע"פ שבדיעבד לא עשה איסור כיון שהיה שוגג, מ"מ הרי אם היה יודע שהוא איסור, לא היה מברך עליו, וא"כ מה שלא עשה איסור הוא משום שלא ידע שהוא מאכל אסור, ולא מצד שהמאכל הותר לו באכילה, ומשו"ה אינו מברך עליו. ולפי"ז יש להעיר עמש"כ הט"ז (סי' 10)

קצו ס"ק א) לדמות אכילת איסור בשוגג, לאוכל דבר איסור במקום סכנה. ע"ש. וכן העירו על דבריו המור וקציעה (שם) והמאמר מרדכי (שם אות ג). ע"ש. וכן תמה בתשו' כתב סופר (או"ח סי' כב ד"ה והנה המחבר). וכן תמה עליו הערוה"ש (שם אות ד). ע"ש. ולכאורה יש להעיר עוד ע"ד האחרונים הנ"ל, שכתבו דכל האיסורים דרבנן איסורי גברא הם, מדברי התו' בגיטין (ו. ד"ה השתא) שכתבו דהא דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, היינו דוקא במידי דאכילה, ומשא"כ בשאר איסורים, וגם זה הוא דוקא במאכל האיסור בעצם, ולא במאכל שאסור מחמת הזמן כמו אכילה ביוה"כ וקודם הבדלה. וכ"כ התו' בחולין (ה: ד"ה צדיקים). ע"ש. והרי התם מיירי גבי בהמתו של רבי פנחס בן יאיר, שאכלה דמאי שאיסורו מדרבנן, וע"ז קאמר דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים. וא"כ מוכח דגם איסור דרבנן חשיב איסור חפצא. ויש לפלפל בזה. וע' בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' עא) מה שכתב על דברי הנתה"מ הנ"ל. ומ"מ הנה לפ"ד האחרונים הנ"ל, נראה דגם איסור אכילת חלב אחרי בשר, אינו על החפצא אלא על הגברא, שהרי אין איסורו אלא מדרבנן, ושוב ל"ש בזה דין דשיל"מ, וכמש"כ היד יהודה הנ"ל.

ט) והנה בחולין (קה). איתא אמר מר עוקבא אנא להא מילתא חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכיל גבינה עד למחר כי השתא (ע"פ הגהת הב"ח. וכן גרס רש"י), ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחרינא אכילנא. וכתבו התו' וז"ל לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית, אלא אפילו לאלתר אם סילק השלחן ובירך מותר, דלא פלוג רבנן. עכ"ל. ומבואר שא"צ להמתין כלל אחר אכילת בשר, אלא כל שסילק השלחן ובירך, מותר באכילת חלב. וכ"כ המרדכי (שם סי' תרפז) בשם הראב"ה. וכ"כ בפסקי רבינו יחיאל מפאריש (סי' קפב) דאפי' לאלתר אם סילק ובירך מותר, דלא פלוג רבנן. ע"ש. וכ"כ הרא"ה שם. ע"ש. ודעת ר"ת בתו' שם (קד: ד"ה עוף) דאכל בשר אסור לאכול גבינה, היינו בלא נטילה וקינוח, אבל בנטילה וקינוח שרי לאכול גבינה מיד. והובאו דבריו גם בס' הישר (חלק החידושים סי' תעב). ע"ש. וכתבו התו' שם שכן דעת בה"ג. ע"ש. וכ"כ הרז"ה בעל המאור שם (דף לז מדפי הרי"ף), ושכן נהגו כל חכמי צרפת. ע"ש. וכ"ה בהלכות פסוקות מן הגאונים (תרנג סי' קצו) בשם חכמי צרפת. ע"ש. וכ"כ ר"א ממיץ בס' יראים (סי' קמט). וכן דעת גאון, שהובא בתורת הבית (דף קפג ע"א). והביאו מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' פט בשיו"ב סק"ח). ע"ש. ואע"פ שאנו נוקטים להלכה כדעת רוב הראשונים דסבירא להו שצריך להמתין שש שעות אחר אכילת בשר. שכן דעת הרי"ף (שם). וכן דעת רבנו חננאל. הובא בתו' הרא"ש שם (ד"ה לסעודתא). וכ"כ הרמב"ם (פט"ו ממאכא"ס הכ"ח). וכן דעת הרא"ש בתוספותיו שם, ובפסקיו שם (סי' ה). ע"ש. וכ"כ הרשב"א שם (ד"ה אלא), ובס' תורת הבית (הארוך שער ד דף פו ע"ב, והקצר דף פה ע"ב). וכ"כ הריטב"א שם (ד"ה הא). וכ"כ הר"ן שם (דף לז ע"ב מדפי הרי"ף ובחידושו שם) שכבר פשט המנהג כדעת הרי"ף והרמב"ם. ע"ש. וכ"כ בס' העיטור (שער ראשון דף יג ע"ב). וכ"כ המאירי שם (ד"ה אכילת). ע"ש. וכ"כ הטור (סי' פט). וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"א). מ"מ בנידון דידן יש לומר ספק ספיקא, שמא הלכה כדעת הסוברים דלא בעינן לשהות שש שעות מסוף

אכילת הבשר, ואת"ל שצריך לשהות שש שעות, שמא באמת עברו לו שש שעות מסוף אכילת הבשר. וכיון דאיכא ספק ספיקא, יש להורות שרשאי לאכול מאכלי חלב מיד. וכ"כ בס' דרכי תשובה (שם) בשם הדלתי תשובה שהעתיק תשובה מרב א', שכתב להקל בזה מטעם ספק ספיקא. ע"ש. ואע"פ שהרמ"א (סי' קי"ח) כתב דדבר שיש לו מתירין אין להתיר מכח ספק ספיקא, וטוב להחמיר אם לא לצורך, מאחר שיש לו היתר בלאו הכי. ע"כ. וכן דעת הש"ך (שם ס"ק נו). ועוד. הנה מלבד שכבר ביארנו דהכא לא חשיב דבר שיש לו מתירין, מכמה טעמים. אולם אפי' אי נימא דחשיב הכא דשיל"מ (וכדס"ל להגאון יד יהודה הנ"ל), מ"מ הרי לדעת הרשב"א בתורת הבית (דף קטו ע"ב) מהני ס"ס אף בדשיל"מ, ושכ"ה בירושלמי. ע"ש. וכ"כ עוד בספרו עבודת הקודש (בסוף הספר) שהעיקר כדברי האומרים דמהני ס"ס אף בדשיל"מ. ע"ש. וכן מבואר בס' המאורות בשבת דף קלו, ושכן פסק דודו בס' ההשלמה בריש ביצה, בדין ביצה שנולדה ביו"ט, דאי איכא ס"ס להתיר מותרת, אע"פ שהיא בגדר דשיל"מ. ושכן דעת הרז"ה בעל המאור. ע"ש. וכן דעת המאירי בשבת שם. ע"ש. וכן דעת מהר"ש דוראן בתשו' חוט המשולש (סי' ב). ע"ש. וכן דעת רוב הפוסקים, וכמש"כ בס' מנחת כהן (שער התערובות ח"ג פי"א). ע"ש. וכן מוכח ממש"כ מרן בש"ע (או"ח סי' תצו ס"ד) וז"ל ספק מוכן מותר ביו"ט שני משום דהוי ספק ספיקא. עכ"ל. והיינו דאיכא ספק שמא יו"ט שני חול הוא, ואת"ל שהוא יו"ט, שמא כבר ניצוד מאתמול והוי מוכן. וכ"כ בס' מנחת כהן (שם), ושכן מוכח מדברי מרן בב"י (יו"ד סי' קי) דמהני ס"ס בדשיל"מ אפי' באיסורי תורה. ע"ש. וכ"כ הש"ך (שם ס"ק נו) בדעת מרן. ע"ש. וכ"כ הגאון פרי חדש (שם ס"ק מג) בדעתו, ודהכי נקטינן. ע"ש. והובאו דבריו בס' ארעא דרבנן (מע' ד אות קנט) ובס' יד מלאכי (כללי הדינים אות קסג) ובשער המלך (פ"ד מיו"ט הכ"ד). ע"ש. גם בס' בן אברהם (אבוקרא סי' לג דף כט ע"ב) כתב שדעת מרן להתיר ס"ס בדשיל"מ אפי' באיסור דאורייתא. ע"ש. וכן מבואר בביאור הגר"א (שם ס"ק לג). ע"ש.

י) **אולם** יש להעיר בזה ממש"כ מרן בש"ע (יו"ד סי' רסו ס"ח) דתינוק שנולד ביה"ש, ושמיני ספק תשיעי שלו חל ביו"ט, אינו דוחה אותו, ואפילו יו"ט שני של גלויות אינו דוחה. וקשה אמאי אינו דוחה, הא איכא ספק ספיקא, שמא היום זמנה, ואת"ל היום אחר זמנה, שמא היום חול, דהא יו"ט שני ספק הוא. וע"כ צריך לומר דס"ל דכיון דהוי דשיל"מ, שהרי יכול למול אחר יו"ט, משו"ה לא אמרינן ס"ס. וכ"כ בתשו' נודע ביהודה (קמא או"ח סי' ל"ד והנה) דס"ל כהרמ"א הנ"ל. ושוב הקשה מדברי מרן בש"ע (או"ח סי' תצו ס"ד) הנ"ל. וכתב דדוקא לענין מילה שהוא איסור תורה, החמיר בס"ס בדבר שיש לו מתירין, ומשא"כ לענין מוכן דרבנן, שרי בס"ס אע"ג דיש לו מתירין. ע"ש. וע"ע בהגהות הגרעק"א (יו"ד שם ד"ה ואפילו). וע' בשד"ח (מע' ס כלל נב). ודו"ק. ושוב מצאתי למור"ר מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ח יו"ד סי' כג) שהאריך ע"ד הנוב"י הנ"ל. ושם (אות ו) כתב להשיב עמש"כ הנוב"י דהוי דשיל"מ. ע"ש. ובעיקר דברי הנוב"י, יש להעיר מדברי עצמו הנ"ל, דלא חשיב דשיל"מ אלא כגון אכילת מוקצה, ומשא"כ טלטול מוקצה לא חשיב דשיל"מ, כיון שיכול לטלטלו גם היום וגם מחר. וא"כ

ה"נ לא חשיב דשיל"מ, כיון דאמרי' שיהיה מהול מהיום, ולא יהיה ערל עד מחר. ושוב ראיתי בתשו' ספר יהושע (סי' טז וסי' נב ד"ה וגדולה) שהעיר כן על הנוב"י. ע"ש. וע"ע בתשו' חתם סופר (יו"ד סי' רנב) ובס' העמק שאלה (שאילתא ט סק"ג וסק"ד) ובתשו' בית לוי (שפירא ח"א סי' יט). ועוד יש ליישב קושית הנוב"י, דה"ט דלא שרינן מטעם ס"ס, משום דהוי ס"ס בתרי גופי, דספק אחד אם היום זמנו או שעבר זמנו, וספק שני על היו"ט אם הוא חול, וס"ס בתרי גופי לא אמרינן. וכ"כ בס' מעשה חושב בערכין (ח: ד"ה לא יתר). ע"ש. וא"כ לעולם יש לומר שדעת מרן דמהני ס"ס בדשיל"מ, אפי' באיסור דאורייתא, וכמש"כ האחרונים הנ"ל בדעתו. ובדעת הנוב"י יש לומר דס"ל כמש"כ בתשו' שם אריה (בהוספות סי' כא דף לה ע"א) דהא דלא עבדינן ס"ס בתרי גופי, היינו דוקא כשתי הספיקות ענין אחד הם, כגון בטומטום, ששתי הספיקות הם אם הוא זכר או נקבה, אבל אם אין שתי הספיקות ענין אחד, כגון ספק אם הילד בר קיימא או לא, וספק אם היבם קטן או גדול, אע"פ שהם בתרי גופי, מהני בזה ס"ס, כיון ששתי הספיקות הם בענינים חלוקים. והובא בשד"ח (מע' ס כלל כד). ובתשובה אחרת הארכתני בזה. וה"נ שתי הספיקות הם בענינים חלוקים, ומשו"ה לא חשיב ס"ס בתרי גופי. ומ"מ בדעת מרן יש לומר, דמהני ס"ס בדשיל"מ אפי' באיסור דאורייתא וכנ"ל. גם הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בכרתי ופלתי (שם אות כח) כתב דמהני ס"ס גם בדשיל"מ. ע"ש. וכ"כ הגאון ערך השלחן (שם סוף אות יח). וכ"כ בס' זבחי צדק (שם אות צט). והובא בכה"ח (שם ס"ק לב). ע"ש. וע"ע לו (או"ח סי' תקיג סק"ז, וסי' תצז סק"כ).

יא) ואמנם ראיתי בתשו' רבינו יוסף מסלוצק (סי' לו ד"ה ובוזה יש) שכתב לתלות דין ס"ס בדשיל"מ, בפלוגתא דרבוותא אם ספד"א לחומרא מדאורייתא או מדרבנן, דלמ"ד ספד"א לחומרא מדרבנן, ה"ט דס"ס מותר משום דסד"ר לקולא. נוכ"כ הפנ"י בכתובות (ט. בתוד"ה לא צריכא), והפמ"ג בס' גנת ורדים (כלל ח ד"ה והטעם השני). ועוד. ובספק דרבנן לא אזלינן לקולא בדשיל"מ, ומשו"ה ל"מ ספק ספיקא בדשיל"מ. אבל למ"ד ספד"א לחומרא מדאורייתא, דס"ל דהיתר ס"ס הוא מטעם רוב, מהני ס"ס בדשיל"מ. ע"ש. ולפי"ז נראה דהרשב"א דס"ל דמהני ס"ס בדשיל"מ וכנ"ל, אזיל לשיטתיה בקדושין (עג). דספד"א לחומרא מדאורייתא, והיתר ס"ס הוא מטעם רוב, וכמש"כ בתשו' (סי' תא). ע"ש. אלא שלפי"ז יוצא שלדעת מרן דס"ל דספד"א לחומרא מדרבנן, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (ח"י יו"ד ס"ס ו). ע"ש. לא מהני ס"ס בדשיל"מ. אולם אינו מוכרח, שהרי דעת המאירי בחגיגה (ד.), דספד"א לחומרא מדרבנן. ומאידך ס"ל בשבת (קלו.), דמהני ס"ס בדשיל"מ. ע"ש. גם רבנו מאיר המעילי בס' המאורות שם (כג. ד"ה כתב) כתב דספד"א לחומרא היינו מדבריהם. ומ"מ כתב שם (קלו.), דמהני ס"ס בדשיל"מ. וע"כ דלא תליא הא בהא. וכן מוכח מדברי הפר"ח (או"ח בלקוטים סי' קפד ויו"ד סי' קי כללי ס"ס סק"א) שכתב דקיי"ל דספד"א לחומרא מדרבנן. ומ"מ ס"ל דמהני ס"ס בדשיל"מ וכנ"ל. ומאידך גיסא הנה הש"ך (שם ס"ק נו) שכתב דלא אמרינן ס"ס בדשיל"מ. ס"ל (שם כללי ס"ס ס"ק כה) דספד"א לחומרא מדאורייתא. וע' בס' ערך השלחן (שם סוף ס"ק יח). וע"ע לו (שם ס"ק יט וסי' סב סק"ו). וע"כ צריך לומר דגם מ"ד ספד"א לחומרא מדרבנן, מצי סבר דהיתר

ס"ס הוא מטעם רוב. וכן יש לומר בדעת מרן. ואיברא דגם לדעת הרמ"א יש לומר דמהני בזה ס"ס, שהרי הפר"ח (שם) כתב בדעת הרמ"א, דהא דס"ל דלא מהני ס"ס בדשיל"מ, היינו דוקא באיסור דאורייתא, ומשא"כ באיסור דרבנן. ע"ש. וע"ע בט"ז (שם ס"ק יא). ובזה מיושב מה שהקשה הש"ך (שם) על הרמ"א וז"ל מיהו קשה דבא"ח סי' תצז ס"ד סתם הרב כדברי המחבר דספק מוכן ביו"ט שני מותר. עכ"ל. אע"ג דהוי דבר שיש לו מתירין. והוא מדברי הר"ן שכתב ברפ"ק דביצה דס"ס שרי אפילו בדשיל"מ וכו' עכ"ל הש"ך. והיינו דכיון דס"ל להרמ"א דלא מהני ס"ס בדשיל"מ, א"כ היה לו להגיה על דברי מרן שם, דהא התם הוי דשיל"מ. אבל להאמור א"ש, כיון דדוקא באיסור דאורייתא ס"ל להרמ"א דל"מ ס"ס בדשיל"מ, אבל התם הרי הוי ס"ס באיסור דרבנן, ובהא גם הרמ"א מודה דמהני ס"ס אפילו בדשיל"מ, ומשו"ה לא הגיה שם כלום ע"ד מרן. ושוב ראיתי שכ"כ הפר"ח (שם). וכ"כ בתשו' נודע ביהודה (שם). וכ"כ הגאון מלובלין בתשו' תורת חסד (או"ח סי' כ אות ג) ליישב סתירת דברי הרמ"א, ושבזה יש ליישב ג"כ הסתירה בדברי הרשב"א שהקשה הש"ך בספר הארוך בסי' קב ע"ש. עכ"ד. וא"כ ה"נ שאיסור אכילת חלב אחרי בשר הוא מדרבנן, מהני ס"ס אף אי נימא דהוי דשיל"מ. ועוד יש לומר, דהנה הש"ך כתב ליישב קושיתו הנ"ל וז"ל א"נ והוא העיקר כמ"ש הרא"ש בתשובה כלל כ סוף דין א וז"ל ומה שכתבו בשם רבינו (ר"ל מהר"ם מרוטנבורק) דדבר שיל"מ אפי' ס"ס אסור, היינו דוקא בתערובות, דאע"ג דבעלמא מותר משום ס"ס, בדשיל"מ החמירו חז"ל דלא בטיל ע"י תערובות אפי' באלף בס"ס, דמאי נ"מ להתיר בביטול בלא"ה יש לו היתר. אבל ס"ס כי האי שעל התבואה אני אומר שהוא ישן, ואת"ל שהוא חדש שמא השריש קודם לעומר ואין כאן איסור חדש כלל, לא אסרינן ס"ס בדשיל"מ עכ"ל (הרא"ש). וספק מוכן ביו"ט שני דמי ממש לספק חדש וכו' עכ"ל הש"ך. וע' בשד"ח (מע' ד אות טל) שהביא מש"כ הרשב"ץ בתשו' חוט המשולש (סי' ב) דולד ספק תוך שמונה ימים שרי מטעם ס"ס, שמא יש לו שמונה ימים ושמא כלו לו חדשיו. וכתב בס' נחמד למראה (ח"א דף קו ע"ב) דאע"ג דהוי דשיל"מ, ובמחלוקת הוא שנוי אם מהני ס"ס בדשיל"מ, לא קשיא, משום דהרשב"ץ לדעת הרשב"א קאי, והרשב"א ס"ל דמהני ס"ס בדשיל"מ. וכתב השד"ח, שלפי דברי הש"ך יש לומר דהרשב"ץ לדברי הכל קאמר דמהני ס"ס, כיון שאין הס"ס ע"י תערובת אלא בגופו. וגם הרב יד מלאכי (כללי הדינים אות קסג) כתב כחילוק הנ"ל, בשם ס' אליהו רבא וזוטא (דף מב). עכ"ד. ע"ש. וא"כ ה"נ יש לומר, דכיון דהס"ס אינו מחמת תערובת, אלא הספק הוא בגופו אם יש בזה כלל איסור, דשמא א"צ לשהות כלל מסוף אכילת הבשר, ושמא כבר עברו לו שש שעות, שפיר מהני ס"ס בדשיל"מ גם לדעת הרמ"א. וע' בשעה"מ (פ"ח ממאכא"ס הי"א). וע"ע בפמ"ג (בשפ"ד שם ס"ק נו). ואין לומר דהוי ס"ס נגד חזקה, שלדעת כמה פוסקים לא מהני. שהרי נתבאר דהכא לא חשיב דאיכא חזקת איסור, חדא משום שבכל רגע אקלש הטעם ואתרע חזקה הראשונה, וכמש"כ הגאון יוסף דעת. ועוד משום דהוי חזקה העשויה להשתנות. ובלא"ה הרי כתב הגרעק"א בתשו' (קמא ס"ס כה) דהא דס"ס באיתחזק איסורא אסור, היינו דוקא אם שתי הספיקות נגד חזקה, ומשא"כ היכא דספק אחד ליכא חזקה כנגדו. ע"ש. וע"ע בתשו'

משיבת מרדכי (או"ח סי' יח) ובס' רב ברכות (מע' ס, דף קטז ע"ב). וה"נ הרי הספק שמא כדעת הסוברים שא"צ להמתין כלל בין אכילת בשר לחלב, ודאי ליכא חזקה כנגדו. אלא דיש לפקפק בזה, דכיון שמרן פסק כדעת רוב הראשונים, שצריך לשהות שש שעות מסוף אכילת הבשר, א"כ לא הוי ספק ספיקא, אלא ספק אחד אם עברו לו שש שעות מסוף אכילת הבשר או לא. והנה בס' זבחי צדק (סי' קי ס"ק קנח) כתב דעבדינן ס"ס אפילו בסברת מיעוט נגד הרוב, ואפי' אם נפסקה הלכה כהרוב, וסברת המיעוט היא סברא דחוויה, אעפ"כ עבדינן ס"ס. בית דוד חיו"ד סי' ויז. אהל יוסף סי' ל. דבר משה ח"ג חיו"ד סי' ב. חסד לאברהם חאו"ח סי' יג דף כח בד"ה הן אמת וכו'. והגם שרבינו מהרי"ט אלגאזי בשמחת יו"ט (סי' יא) כתב שאין לעשות ס"ס כנגד סברת מרן. וכ"כ החקרי לב (חיו"ד ח"ב סי' א). והכי נמי ס"ל בחק"ל (מהדו"ב חאה"ע סי' ב). אנו לרבים שומעים, כי רוב רבני האחרונים ס"ל דשפיר עבדינן ס"ס כנגד מרן. ועוד דהכי ס"ל למרן החיד"א במחב"ר (סי' מב סק"נ). וכ"כ עוד שם (סי' נב סוף סק"ה). ואנן פה בגדד גרירנא בתריה דהחיד"א. וכן דעת הרב שלחנו של אברהם (סי' לא סוף אות ב). עכת"ד. וכן דעת רבים וכן שלמים מגדולי רבותינו הפוסקים, וכמו שהאריך מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' מד אות ז ואילך). ע"ש. וה"נ אע"פ שדעת מרן כדעת רוב הראשונים, שצריך לשהות שש שעות מסוף אכילת הבשר, מ"מ יש לצרף דעת הראשונים דס"ל שא"צ לשהות כלל, ולהקל בצירוף הספק שמא כבר עברו לו שש שעות.

יב) ובר מן דין נראה, כי הנה הרמב"ם (פ"ט ממאכלות אסורות הכ"ח) כתב וז"ל מי שאכל בשר בתחלה, בין בשר בהמה בין בשר עוף, לא יאכל אחריו חלב עד שישהה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות וכו'. עכ"ל. וכ"כ הארחות חיים (ח"ב עמ' שלה) והכל בו (סי' קו). ומבואר שאין צריך לחכות שש שעות ממש, אלא כמו שש שעות. והמאירי בס' מגן אבות (סי' ט עמוד מז) כתב חמש שעות או שש שעות. ע"כ. ואמנם למעשה יש להחמיר בזה להמתין שש שעות שלימות, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (ח"א יו"ד סי' ד אות יג). ע"ש. וע"ע לו (ח"ג יו"ד סי' ג אות ט). מ"מ חזי לאיצטרופי בנידון דידן, דכיון שמסתמא עברו לו כבר חמש שעות וחצי, שהרי הספק הוא אם כבר עברו לו שש שעות שלימות, א"כ יש לצרף דעת הראשונים הנ"ל, להקל באכילת מאכלי חלב. ובס' בדי השלחן (שם) כתב דהסומך להקל בספק אם עברו לו שש שעות, לא הפסיד. ע"ש. וכן ראיתי להגאון הראש"ל מוה"ר יצחק יוסף שליט"א בס' ילקוט יוסף (איסור והיתר ח"ג עמ' שפ) שכתב להקל בזה משום סד"ר לקולא, ובצירוף הס"ס הנ"ל. ע"ש. וכ"כ בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' ריח) דיש להקל לאכול מאכלי חלב, אלא שיבדוק אם לא נשאר לו בשר בין השינים, ושכ"כ להקל בס' דעת קדושים (סי' פט). וכ"כ בס' גם אני אודך, תשובות בעל אבני ישפה (סי' קלו ענף ג). ע"ש. וכן העלה דודי הגאון שליט"א בתשו' דברי בניהו (ח"י"ח סי' כו אות ד). וכ"כ בתשו' תנובות שדי (דהן ח"א סי' קפא). ע"ש. וע"ע בתשו' משנה הלכות (ח"ה סי' צז אות ג) ובתשו' משנה שכיר (יו"ד סי' סח). ושוב אחר זמן ראיתי מה שהאריך בזה ידידי הג"ר יהודה יוסף שליט"א בתשו' הרי יהודה (ח"א יו"ד סי' יא). וכמה דברים כתבנו כדבריו. כיעו"ש. ונראה דה"ה אם מסופק אם אכל

בשר, דיש להקל מהטעמים האמורים. וכן העלה בתשו' הרי יהודה (שם). ע"ש. וע' בתשו' ויען אברהם (סאלם ח"א סי' כה) מה שכתב בנ"ד. ולפי האמור יש להשיב על דבריו. ואכמ"ל.

יג) **מסקנא** דדינא שאדם שיש לו ספק אם עברו לו שש שעות מסוף אכילת הבשר, וכן אם מסופק אם אכל בשר, רשאי להקל לאכול מאכלי חלב. ומ"מ ראוי שיבדוק קודם אם נשאר לו בשר בין השינים, וידיח את פיו. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"עמו אנכי בצרה", לחיות את הצער אף בשעת "שמחה"

וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו פָּמְעָה לְבַנַּת הַסִּפִּיר וּכְעָצַם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר (כד, י)
וברש"י: כמעשה לבנת הספיר - היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של
ישראל, שהיו משועבדים במעשה לבנים: וכעצם השמים לטהר - משנגאלו היה אור
וחדוה לפניו:

ובפשטות ביאור לשון רש"י, נכתבו כאן שני דברים, שהיתה לפניו יתברך לבנה, בשעת
השעבוד, ובשעה שנגאלו היה חדוה לפניו.

והנה כל מה שעתה נראה לאצילי בני ישראל שאז בזמן הצער היה צער לפניו לפני ה'.
אמנם מכל מקום בזמן הצער לא ידעו ישראל כן. ויש להקשות בשתים, מדוע בזמן
השעבוד לא ידעו ישראל דבר זה. ועוד יש להקשות מדוע עתה דווקא בזמן תורה, אז
הראה להם ה' את לבנת הספיר.

והנה בספרי זוטא במדבר פרשת בהעלותך פרק י פסוק לה נאמר ואומר בכל צרתם לו
צר (ישעיה סג ט) אבל אין אתה יודע אם צר הוא לו ואם אינו צר לו כשהוא אומר עמו
אנכי בצרה (תהלים צא טו) הא ידעת שכל זמן שישראל בצרה אף הקדש/הקדוש ברוך
הוא/ כאלו עמהן בצרה. וכן את מוצא בשעה שהיו ישראל משועבדים במצרים לא נגלית
שכינה על משה אלא מתוך הצער ומתוך הסנה וכן הוא אומר ויראו את אלקי ישר' ותחת
רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד י) זכר ללבנים שהיו בניו עושים במצרים אמר להם
אתם הייתם משועבדים במצרים בלבנים של טיט ולפני יהו משועבדים בלבנים של ספיר.

ומדברי המדרש נראה שלכך התגלה הקב"ה למשה דווקא מתוך הסנה להראות צערו
של מקום, אמנם מכל מקום ישראל לא ידעו כן עד זמן מתן תורה.

ובספר אזניים לתורה ביאר בזה שתהליך השעבוד בידוע הוא שכוונתו היה לזכך ולצרף
את כלל ישראל במטרה להביאם לדרגתם הגבוהה.

מעתה דווקא הראה להם הקב"ה את הלבנה דווקא אחר הגאולה להראות להם

שהלבנה אינה של "טיט", אלא שוב היא לבנת "ספיר" כעצם השמים לטוהר שוב
מאירה היא והיינו שהשעבוד לא היה ערך בפני עצמו, אלא מתוך מטרה להגיע
לתכלית. ולכך הראה להם באופן הזה. ונמצא שלבנה ועצם השמים לטוהר, הוא ענין
אחד של הלבנה אלא בזמנים שונים.

וכן הוא נראה מדברי הירושלמי (סוכה פ"ד ה"ג): דריש לוי בר סיסי בנהרדעא [שם כד
י] ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר. זו עד
שלא נגאלו אבל משנגאלו איכך דרכה של לבנה להינתן שם היא נתונה.

ומבואר ששתי חלקי הפסוק מדברים על הלבנה ועל מקומה, שלפני כן היתה תחת רגליו, ולאחר מכן לאחר שנזדככו שוב היתה אותה לבנה מאירה כעצם השמים לטוהר.

ומעתה לפי זה יבואר היטב שדווקא עכשיו בזמן מתן תורה הראה להם הקב"ה את הלבנה. שבכך הראה להם שהושלם הזיכוך שנעשה בכלל ישראל, ואחר שנעשו בבחינת כעצם השמים לטוהר, שוב מכח זה היו ראויים לקבל את התורה.

עוד מתבאר מכאן, שלעולם השעבוד הוא אינו מטרה בפני עצמה אלא תכליתו הוא לטהר ולנקות, ומשום כן הוזכרו שניהם יחדיו השעבוד והצרה הלבנה והטוהר שניהם יחדיו.

ולפי זה הביאור של זכירת הצער בזמן השמחה הוא משום שהם שתי חלקים הקשורים זה בזה, שתכלית הצער להביא לצרוף והוא מביא לידי הטוהר ולידי השמחה, ולהודיע שאין לצער מטרה בפני עצמה אלא אמצעי להביא לידי חדוה.

אמנם יש לבאר בזה עוד, שבדעת חכמה ומוסר חלק א מאמר יב לאדונינו רבי ירוחם כתב על אבן זו שהיתה לפני ה', וכתב להבין מהו ענין "תחת רגליו" ומהו ענין "נשא לבנה", כתב שהם סודות עמוקים מסודות התורה. וכתב שאין המדובר כאן אודות עצמותו יתברך שהרי אין לו לא תואר ולא דמות, אבל פשוט וברור מה שאמרו חז"ל "נשא לבנה" הוא אמת, "ותחת רגליו" הוא אמת, שהבורא יתברך כדי לזכור בצרתם של ישראל נשא לבנה. וכתב שהביאור בכך שבכדי להרגיש בעבודת האדם בחומר ובלבנים אין עצה אחרת כי אם לשאת לבנה.

ודבר זה הוא יסוד גדול, שהרי "אין שכחה לפניו יתברך", ומה צורך יש בזכרון לפניו, ואלא כאמור שהוא הוראת דרך שזכירת צרתו של השני זוקקת ביטוי מעשי בזכירת הצער.

וכתב עוד, שדרכם של בני אדם שזוכרים את שעת הצער ודוחק שהיה להם רק בשעת הצער, ואחר שנעלמת מהם הצרה נוטים לשכוח את הצרה שהיתה להם.

לא כן הקב"ה אף בשעת השמחה לא שכח את הצער שהיה להם לישראל.

והביאור בזה, שאצל הקב"ה אף בזמן השמחה אין היא מעלימה את הצער שהיה בזמן השעבוד, ואף שהוא שמח בשמחתם שמחתו, מכל מקום עדין מחזיק וזוכר את הצער שהיה לפניו, והביאור בזה שהוא שיעור בהרגשת השני לא לשכוח כמה צער עבר האחר.

ומעתה הוא ביאור חדש על מה שנאמר (בתהלים צא טו): "עמו אנכי בצרה", שאין הביאור בשעת הצרה, אלא אף לאחר הצער הסתיים, לעולם הוא זוכר את צרתם של ישראל.

ומעתה לא רק שהסבל ושמחה הם ענין אחד וכפי שנתבאר לעיל שתכלית הסבל להביא לידי השמחה שבסוף.

אלא מתבאר גדר נוסף, שבזמן שמחה יש לזכור את הצער, שהוא גדר בהרגשת צער השני שלעולם לא נעלם הצער שהיה להם לישראל לפני ה' אף בזמן השמחה.

ולפי זה יבואר היטב, מה שהקשנו לעיל מדוע לא ידעו ישראל את צער השכינה שהיה בזמן השעבוד. אמנם מכאן יבואר שנכתב לדורות שיעור גודל הצער שהיתה לשכינה על צערן של ישראל, שאף בזמן השמחה, לעולם זוכר הקב"ה את צערם של ישראל.

והנה בשעה שנראה הקב"ה למשה בסנה אמר לו ה', (רש"י שמות ג ז): **כי ידעתי את מכאביו - כמו (לעיל ב כה) וידע אלקים, כלומר כי שמתי לב להתבונן ולדעת את מכאביו ולא העלמתי עיני ולא אאטום את אזני מצעקתם:**

וכתב רש"י "ושמתי לב", וכן "ולא העלמתי עיני", וההדגשה בידיעת הסבל היא בלב והעינים. והיינו שידיעת הסבל היא לשים "לב ועינים".

ואחר המתבאר שהיה לפני הקב"ה לבנה בשעת הצר, וכמתבאר שהיה זה ביטוי מעשי לזכירת הסבל, וא"כ הוא הביאור שמחמת כן נתן הקב"ה לב ועינים לחוש בצערם של ישראל^ל שהוא שיעור והוראת דרך שכדי לשים לב ועינים צריכים פעולה מעשית לזכור את צער השני.

והנהגה זו מצינו גם אצל משה רבינו, על הפסוק (שמות ב יא): **וירא בסבלותם, וכתב רש"י - נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם:**

ולשון רש"י נתן "עיניו" ו"לבו". ומה הביטוי המעשי לעיניו של עיניו ולבו של משה רבינו, מצינו במדרש, (שמות רבה פרשה א סימן כז): **וירא בסבלותם, מהו וירא שהיה רואה בסבלותם ובוכה ואומר חבל לי עליכם מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן כתיפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן**

ומבואר שאף שסביביו של משה רבינו מלאות בצער מצערן של ישראל, מבואר שנתן עיניו ולבו הוא הסיוע בפועל שהיה מסיע להם והיינו הביטוי המעשי לצער הזולת ורק כשיש ביטוי מעשי לצער שייך לומר נתן עיניו ולבו.

ומעתה יבואר עוד שמה שנתן משה רבינו את עיניו ולבו בכך שנשא את הלבנים, הנהגה זו הוא חווה שישים שנים אחר כן בזמן הסנה ששכינה מתגלה מתוך הסנה קוצים ולא משום אילן אחר, כי הקב"ה שרוי בצער יחד עם ישראל בתוך צרתם להרגיש את הצער^ל.

והנהגה זו של זכירה בפועל של צער השני מצינו אצל לוי בן יעקב, וכתב השל"ה (פרשת וארא דרך חיים תוכחת מוסר): **ולוי ידע דבר זה, ורצה להשתתף בצרת הצבור. מה עשה, קרא שמות לבניו על שם הגלות, דהיינו שם 'גרשון' על שם כי גרים הם בארץ לא להם, ושם 'קהת' על שם שיניהם קהות, ושם 'מררי' על שם 'וימררו את חייהם' עכ"ל.**

^ל וראה עוד רש"י (שמות שמות ב כה): וידע אלקים - נתן עליהם לב ולא העלים עיניו:

^ל ולפ"ז הוא מבואר היטב שמיד אחר כן אומר הקב"ה למשה כי שמתי לב להתבונן ולדעת. אחר שיש ביטוי מעשי, ממילא יש לב ועינים.

ולכאורה והרי חיו שבט לוי בתוך הצער של כלל ישראל, ומכל מקום מבואר שלא היה די בכך והיה צורך לביטוי מעשי לצער זה, לזכור כל רגע את צערן של ישראל, כי היא הנהגת ה' וכך נוהגים בניו רק על ידי פעולה מעשית שייך לחוש בצער השני.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

מהות שנת השמיטה

מדוע נצרך לרבות דבשנת השמיטה ישמרו את השבת

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרֶצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וְהַשְּׁבִיעֵת תִּשְׁמְטָנָהּ וְנִטְשָׁתָהּ וְאָכְלוּ אֲבוֹנֵי עִמְךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חֵיט הַשְּׂדֵה בֵּין תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וַיִּנְפֹּשׂ בֵּין אֲמֹתְךָ וְהִגֵּר (כג, י-יב)

כתב רש"י וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת, אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה, שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהג בה שבת בראשית עכ"ל.

ותמוה אמאי ס"ד דבשנה השביעית לא יהיה השבת אסור במלאכה דאיצטריך קרא לרבויה.

*

ס"ד כיון דאין שייך בו כל הל"ט מלאכות לא נאסר

ונראה לומר עפ"י"מ דבגמרא שבת עד. מקשה וליחשב נמי כותש (במנין האבות מלאכות) וכו', רבא אמר הא מני רבי היא דאמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ואי חשיב כותש הוא ליה ארבעים, ופרש"י רבי היא דיליף לקמן בפרק הזורק דברים הדברים אלה הדברים למניינא עכ"ל. נמצינו למדין דלרבי מנין הל"ט מלאכות הוא בדווקא אין להוסיף עליו, והו"ה שאין לגרוע.

ומעתה כיון דבשנת השמיטה נאסרה החרישה והזריעה בחול גם בלא שבת הו"א דלא יהא נוהג כלל ל"ט מלאכות דשבת, קמ"ל דאף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה.

*

מה נשתנה מקרא זה דאמר ששת ימים תעשה מעשיך

ובזה יש לפרש מה נשתנה ציווי זה על שבת דכתיב ביה שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת, ובכל מקום אמר ששת ימים תעבוד, דהנה הרמב"ן (אמור כג, ז) כתב וז"ל אבל פירוש מלאכת עבודה כל מלאכה שאיננה לאוכל נפש, כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ, ט), ובכל עבדה בשדה (שמות א, ד), ונעבדתם ונזרעתם (יחזקאל לן, ט), וקין היה עבד אדמה (בראשית ד, ב), והמלאכה שהיא באוכל נפש מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה עכ"ל.

וכ"כ החינוך מצוה רצ"ח וז"ל ואמר כאן מלאכת עבודה ולא אמר כל מלאכה לפי שצרכי אכל נפש התרו לעשות ביום טוב וכו', וזה פירוש מלאכת עבודה כלומר מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש כענין שנאמר ובכל עבדה בשדה (שמות א, יד) וכן וקין היה עבד

אדמה (בראשית ד, ב) מלך לשדה נעבד (קהלת ה, ח), עובד אדמתו (משלי יב, יא), אבל המלאכה שהיא לאוכל נפש כמו הבישול וכיוצא בו מלאכת הנאה היא לא מלאכת עבודה כן פירש הרמב"ן ז"ל עכ"ל.

נמצינו למדין דעבודה דקרא בעיקרה קאי על מלאכת השדה, ומעתה נפרש דכיון דכל מטרת הכתוב ללמדנו דבשנת השמיטה הגם דגם בששת ימי המעשה אינו נוהג החרישה והזריעה שהיא מאכת השדה, וזה אומרו **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת**, והיינו דבשנה זו הגם דאינו נוהג עבודה שהיא עבודת קרקע בששת ימים מ"מ נוהגים שאר המלאכות והוא אומרו **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת** ודו"ק.

*

שנת השמיטה מיועדת להשלמת הביטול תורה הנגרמת מעבודת השדה בו' שנים

יש לומר עוד עפימש"כ הרב חיד"א בספרו נחל קדומים פרשת בהר ד"ה בהר סיני וז"ל ואפשר לומר טעם למה שהזכיר בהר סיני קודם מצוות השמיטה, לפי שבכל שנה מתבטלים שני חדשים ניסן ותשרי כמו שאמר רבא (ברכת לה:): לא תתחזי אפאי ביומי ניסן וביומי תשרי שיטרחו בקציר ובציר ושאר השנים יהיו פנויים ללמוד, ובששה שנים הם י"ב חדשים, ולכן באה שנת השמיטה דאין לטרוח בה שום דבר וילמדו תורה בי"ב חדשים, להשלים הי"ב חדשים דבטלו בששה שנים, ולכן כתיב בהר סיני רמז דבת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, והיא כמערכה על מצות השמיטה דבאה שיהיו פנויים ללמוד ולהשלים מה שחסרו מתלמוד תורה עכ"ל.

ולפום ריהטא דבריו תמוהים הלא שנת השמיטה גופא יש לה חיוב לימוד תורה מחמת עצמה והאיך תועיל להשלמת השש שנים שלא למדו תורה.

ונראה לומר דכיון דבשנת השמיטה לימוד התורה הוא באיכות יותר וברציפות וללא הפסקה, הרי תורתו חשובה לאין ערוך ומלבד חיוב הלימוד של שנה זו הרי הוא משלים כל הביטול תורה שנגרם במשך ששת השנים מחמת עבודת הקרקע.

עוד יש לומר עפימש"כ בסנהדרין כו: אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, ופרש"י מחשבה דאגת הלב על מזונותיו של אדם, מועלת מהניא לשכח תלמודו עכ"ל, ומעתה בשנת השמיטה שאין לאדם מחשבת ודאגה למזונות והוא סומך ובטוח על ההבטחה של וצויתי את ברכתי לכם, הרי תורתו נעשית בשלימות הרויה ובאיכות, ומלבד הזכות של לימוד תורה בשנה הזו היא משלמת גם החסרון של שאר השנים.

עוד יש לומר עפימש"כ החיד"א בספרו יוסף תהילות תהלים (עה) עה"פ **כי אקח מועד אני מישרים אשפוט** בשם ה"ר יעקב נעים ז"ל כי הנה עון ביטול תורה חמוד מאד ויאמר אדם שמוכרח להתעסק בסחורה ימים ולילות כדי למצוא כלכלה לאנשי ביתו דתלו ביה טפלי וכיוצא מטענות כוזביות, אך בשבת ויו"ט ובחול המועד דאסור במלאכה ומןציא הימים בשה"י פה"י והמשחקין בקורט"ין ודאהמן דא הור תבריתה, וז"ש דרך צחות **כי אקח מועד** שאינן עוסקין בתורה, אז **אני מישרים אשפוט** על כל הימים עכ"ל.

ובהקדמה זו יש לומר דע"י דבשנת השמיטה הוא לומד תורה הרי הוא מגלה כי מה שלא עסק בתורה בששת שני המעשה הוא מחמת טרדתו במזונות ולא מחמת ביטול תורה, ושוב אין עליו אשמה במה שנבטל בשאר שנים.

*

כיון שנת השמיטה אינה מחשבון שנות עולם ס"ד דאין נוהג בה מצוות שבת

עוד נראה לומר דהנראה מדברי החיד"א דס"ל דלולי הביטול תורה הנגרם כל שנה ושנה מחמת עבודת השדה ביומי ניסן ותשרי, לא היה מציאות של שנת השמיטה ושנות היובל שהם תתק"ס שנים והיה העולם עומד ה' אלפי ומ' שנים, וכל המציאות של הני שנים דשמיטה ויובל להשלמה באו.

ומעתה י"ל כיון דשאני שנים אלו דשמיטה ויובל משאר שנות עולם, ס"ד כיון דלהשלמה בא ובלאו שבת בטלין בו מעבודות שבשדה, לא יצטוו על שמירת שבת בשנה זו, קמ"ל דגם בשנת השמיטה אתה מצווה על מצוות השבת.

*

כיון דמטרת השבת הוא לעשות כולו תורה ס"ד דבשמיטה אין צריך לשבת

עוד י"ל עפימש"כ בתנא דבי אליהו רבה פרק א' וז"ל אמר להם הקב"ה לישראל לא כתבתי לכם בתורת (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, אע"פ שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים, שבת יעשה כולו תורה, מכאן אמרו ישכים אדם וישנה בשבת ילך לבית הכנסת ולבית המדרש ויקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה וכו' לפי שאין לו מנוחה להקב"ה אלא עם עושי תורה בלבד עכ"ל.

וס"ד כיון דבשנת השמיטה גם בכל ששת ימי המעשה הוא לומד תורה שוב אין צורך לאסור מלאכה ביום השבת, קמ"ל דגם בשנת שמיטה ביום השביעי תשבות.

*

מנלן לומר דקרא דלמען ינוח אתי לרבווי תן לו נייח שיהא תולש ואוכל עשבים

לְמַעַן יְנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וַיִּנְפֹּשׂ בֶּן אִמְתְּךָ וְהִגֵּר (כג, יב)

פרש"י, תן לו נייח להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע, או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו אמרת אין זה נייח אלא צער עכ"ל.

וצריך ביאור מה ההכרח דהפסוק בא להקל על מלאכת בהמתו, ולמה לא נאמר דהכתוב בא לומר לאסור מלאכת בהמתו.

ולהאמור רש"י לטעמיה אזיל דכל הני קראי אתי למימר דגם בשנה השביעית יש איסור מלאכה בשבת, וכיון דאיירי בשנה השביעית למאי הוצרך לומר למען ינוח שורך וחמרך הא בלא"ה אינן עושים מלאכה דליכא עבודת חרישה זריעה, וע"כ דאתי לחדושי תן לו נייח.

*

אמאי ס"ד דלא יהיה מצות עליה לרגל בשמיטה

שְׁלֹשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה. אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתֶךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בּוֹ יֵצְאֶת מִמִּצְרָיִם וְלֹא יֵרְאוּ פָנַי רִיקָם. וְחַג הַקִּצִּיר בְּפוּרֵי מַעֲשֵׂיֶיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאֶסֶף בְּיֵצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּךָ אֶת מַעֲשֵׂיֶיךָ מִן הַשָּׂדֶה. שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאֱדוֹן ה' (כג, יד-יז)

וברש"י על הפסוק שלש פעמים בשנה וגו' לפי שהעניין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יתעקרו הג' רגלים ממקומן.

ומפרשי רש"י תמהו דהו"ל לרש"י לכתוב דבר זה לעיל מיניה בקרא דאת חג המצות תשמור וגו', ודכתב דבריו גבי הני קראי דעליה לרגל משמע דעיקר הרבותא הוא דוקא לגבי עליה לרגל דהו"א דלא יעלו לרגל בשנה זו, ובעי טעמא.

וי"ל עפ"י מה שכתב השפתי צדיק בהר אות י"א וז"ל זקיני הקדוש ז"ל אמר על לשון אחוזה שהכתוב קורא, שטבע אדם מתאחוז יותר לבו ברכוש קרקע, בזה האר לנו להבין מאמר חז"ל בריש פסחים (ח:): מי שאין לו קרקע פטור מן הראיה שנאמר ולא יחמוד איש את ארצו, אמר שהתורה הקדושה רצתה שיתדבק אדם בימי הרגל בשרש חיותו, לכך צריך לעשות מעשה מצוה בפועל לנדוד מביתו ולהעלות להראות, כל זה מי שיש לו אחוזת קרקע צריך להתרחק מרכושו ולעלות, מה שאין כן מי שאין לו קרקע יש לו עליה ברגל אף בלי מעשה בפועל עכ"ל.

ומעתה א"ש דס"ל לרש"י דעיקר רבותא דקרא הוא באמת על עליה לרגל דס"ד דבשנת השביעית כיון דאין אדם עובד את קרקעו ואינו לו אחיזה וחיבור לקרקע כמו בשאר שנים יהא פטור מלעלות לרגל קמ"ל.

*

אמאי ס"ד דלא יהיה נוהג מצות ביכורים בשמיטה

רֵאשִׁית בְּפוּרֵי אֲדָמְתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶלְקִיךָ (כג, יט)

וברש"י אף השביעית חייבת בבכורים לכך נאמר אף כאן ראשית ביכורי אדמתך, כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליו גמי לסימן ומקדישה וכו' עכ"ל.

וצריך ביאור מה"ת דלא יהא נוהג ביכורים בשביעית, גם צ"ב הא רש"י אינו מפרש כי אם מה ששייך לפשוטו של מקרא ומה נצרך האי כיצד כיצד אדם נכנס וכו', לפשוטו של מקרא.

ויש לומר עפ"י מש"כ החידושי הרי"מ בפרשת כי תבא במהותה של מצות ביכורים וז"ל ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כו, ב), צונו לתת ראשית, מפני שהאדם דבוק בכל עוז לכל ראשית, ויש לו דביקות ותנועות הרגשה לזה, צוה לזאת שנביא את זה למקום הראוי עכ"ל.

והנה פנימיות מצוות השמיטה כתב השפ"א בהר תרל"ב וז"ל וזה היה כל הבריאה, שבני ישראל יתקנו הטבע ג"כ, וזה ענין השמיטין, שכל הגלות ע"י ביטולם, כי השמיטה הארה מלמעלה מן הזמן תוך הזמן, ושבתה הארץ להיות חיות ודביקות בשרש המנוחה גם בארציות וגשמיות ע"ש.

ומעתה ס"ד כיון דכל מהות הביכורים ליתן הראשית ובשמיטה כל כולה לה' הוא לא יצטרך להקריב ביכורים קמ"ל, דאף השביעית נוהגת בביכורים ודו"ק.

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים

**אוזן זו ששמעה על הר סיני – עשרה תירוצים על הקושיא
מדוע אינו נרצע בתחלת שש**

וְהִגִּישׁוּ אֶדְנִי אֶל הָאֱלֹקִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֶת אוּ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֶדְנִי אֶת אָזְנוֹ בַּמְרִצֵּ
וַעֲבָדוּ לְעֵלָם (כא, ו)

וברש"י: ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף, אמר רבי יוחנן בן זכאי אוזן
זאת ששמעה על הר סיני לא תגנב והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו, אוזן ששמעה על
הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע.

*

נשאלת השאלה:

לפי טעם זה היה צריך לירצע בתחלת שש כשגנב או מכר את עצמו, ואמאי דין רציעה
אינה אלא בסוף שש.

*

נאמרו בזה כמה תירוצים:

א.

ה'חזקוני' שואל קושיא זו על רש"י, וז"ל ואם תאמר הלא מתחלת שעבודו כשקנה אדון
לעצמו מחוייב הוא להיות נרצע. וכתב, שלפיכך גרס רש"י **והולך זה וקונה**, כלומר לסוף
שעבודו כשרוצה לצאת חפשי והולך וחוזר וקנה לו אדון פעם שנית תלקה במרצע.

וכ"כ ב'מושב זקנים' ומרחיב קצת יותר, שמה שנרצע אינו ממש מפני הגניבה שאם כן
מי שנשבע לשוא או שעבר בשאר עשרת הדברות חוץ מעונשו ירצע מפני ששמע בסיני
עשרת הדברות. ולכן צ"ל שאין הטעם בגלל הגניבה בלבד, כי נוכל לומר יצריה אנסיה או
מפני דוחקו גנב, וגם כשמוכר עצמו מפני דוחקו פעם ראשונה נמכר מחמת עוני, ולכן
אינו דין שירצע. אבל עתה שהגיע זמנו לצאת ואינו רוצה לצאת, משמע שניחא לו
בגניבה שהרי אינו רוצה לצאת, וגם במוכר עצמו הוא דין שירצעו שהרי עתה יוצא וג"כ
אדונו היה מעניק אותו, לכן ירצע.

וראה 'שפת אמת' (תרל"ה ד"ה טעם), כי המוכר עצמו מפני דוחקו אין עליו חטא, רק
אם אינו רוצה אח"כ לצאת אף שנתנה לו תורה מקום לצאת בשש נראה כי התחלת
המכירה לא היה באמת מתוך הדוחק, ולכן נענש על התחלת המכירה.

שוב מצאתי כן ברי"ף על עין יעקב בקידושין שם, שהמוכר עצמו מחמת עניות התיירו לו
למכור את עצמו, ואדרבה הקב"ה צוה לרבו שלא יתנהג עמו באותן שש שנים כעבד

שנאמר 'כי לי בני ישראל עבדים וכו' , ובצאתו צוה הקב"ה להעניקו מכל אשר לו. ואחר שיש בידו לפרנס את עצמו מהענקת רבו ובחר ברצונו להיות עבד לבשר ודם והוא עבד ה' ראוי לירצע, ולכן מצוות הרציעה עכשיו ולא קודם לכן.

גם במי שמכרוהו ב"ד, נמכר עפ"י התורה על חטאתו אשר חטא, וזה אחר שקיבל עונשו וחוזר למכור את עצמו ברצון נפשו מחדש א"כ נראה למפרע שאין מכירתו עונש, כי העונש נהפך לו לרצון, כי מתוך הגניבה מכרוהו ב"ד ומתוך כך בא לידי כך, ולכן ראוי עכשיו לירצע אוזן ששמעה בסיני לא תגנוב.

מוסיף על כך ה'דברי שאול', דלכן נקרא כאן 'העבד', דבתחלת המכירה היה משום דוחקו ואם כן לא נקרא עבד בעצם, אבל כאן שהיה יכול לצאת לחירות והלך וקנה אדון לעצמו ולכך נרצע, לכך נקרא כאן 'עבד'.

ב.

כתב הרא"ם, דהאי טעמע לאו טעמא דרציעה הוא, אלא טעמא דאוזן מכל שאר האברים, אבל רציעה עצמה גזירת הכתוב היא ולא מטעם הגניבה.

ג.

המהר"ל ב'גור אריה' תירץ, דלא נקרא 'קנה אדון לעצמו' אם הוא רק נמכר לשש שנים, ודווקא היכי דכתיב 'ועבדו לעולם' שהוא עולם גמור עד היובל, זה הוי 'קנה אדון לעצמו', ולפיכך כשעובדו עד היובל, וזה בא לו ע"י גנבתו, לפיכך ירצע אז על גניבתו, וכן במוכר עצמו.

וכ"כ ב'חשק שלמה' קידושין (כב:) דהא שאסרה תורה למכור עצמו לעבד היינו לעבוד לעולם ושלא יהיה יכול לחזור בו, דומיא דאנו עבדים להקב"ה, אבל לשש מותר, וכן יוצא בגרעון כסף בע"כ של אדון, אבל אם אמר יאמר העבד שלא אצא חפשי ורוצה להיות עבד לעולם, אז נרצע.

ומוסיף החש"ל שבזה ניחא מה דאמרי' בב"מ (יב) דפועל יכול לחזור בו משום דכתיב כי לי בני וגו', והיינו דאם נאמר דאינו יכול לחזור בו אז יעבור על האי קרא דכי לי בני ישראל.

ד.

ה'כלי יקר' כתב תשובה לדבר, שאין דנין את האדם בשני דינין, כי כל גנב אם יש לו לשלם גניבתו ישלם ובזה קבל דינו ונפטר, ואם אין לו ומכרוהו ב"ד בגניבתו עונשו העבדות. וכן מוכר עצמו מחמת דוחקו, גם היא אנוס על פי דבר הדוחק הגדול אשר הביאו לידי מדה זו.

אך גם את זה לעומת זה נתנה לו התורה מקום לצאת לחירות אחר שש, והוא מרצון טוב בלתי שום אונס כלל אומר 'אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי', הרי הוא בוחר בעצמו להיות עבד לעבדים ומסיר אזנו משמוע בקול ה', אז דין הוא שילקה באזנו.

והנמכר בגניבתו צריך ג"כ עונש אחר מן העבדות, כי אגלאי מילתא למפרע שאין העבדות אצלו שום עונש, שהרי עדיין הוא בוחר בעבדות 'כי טוב לו עמך' והיכן עונשו על לא תגנוב ועל כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, על כן ירצע באוזן, כי בזה יפטר משני עבירות אלו, כי עונש אחד שייך לשניהם.

וכעין זה כתב ה'פנים יפות', דבתחלה אינו נרצע משום דקי"ל (מכות ד.) אין לוקה ומשלם משום דכתיב כדי רשעתו ולא שתי רשעיות ולכן כשמוכרין אותו אין לעשות בו עוד חבלה משום שתי רשעיות, דאע"ג דחייב לשלם כדי גניבתו מ"מ לא מצינו שיתחייב להשתעבד בשביל תשלומי שום חוב, וכיון שמכרו אותו אין לעשות בו עוד חבלה בגוף. אבל זה שאמר 'אהבתי את אדוני' דניחא ליה טפי בעבדות מבחירות גלי מילתא שאין זה עונש מה שמכרוהו, לכך אמרה תורה שירצע.

ה.

עוד כתב ה'פנים יפות' בדרך מפולפל, דמצינו בגמ' (קידושין יח.) דאף דדרשינן 'בגניבתו' כיון שנמכר פעם אחת שוב אי אתה רשאי למכרו, ס"ל לרבא דזה רק בגניבה אחת אבל בשתי גניבות נמכר וחוזר ונמכר בשביל הגניבה השניה. וא"כ היה מקום לא להעניש עבד ברציעת האוזן על שעבר על מה שאמרה התורה 'כי לי בני ישראל עבדים', כי אולי יודע בעצמו שחוזר וגנב ומתירא שיבואו עדים ויעידו על גניבה אחרת ויחזרו הב"ד וימכרו אותו לאדון אחר, ע"כ בורר לו להשתעבד לאדון זה לעולם. אלא כיון שמתחלה כשגנב מפני דוחק מזונות אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ו, ל) 'לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב', (פירש"י אם יגנוב הגנב גניבה אין לבזותו כל כך, למה, כי לרעבון נפשו הוא עושה, ואולי אין לו מה יאכל), אבל זה שהיה כבר אצל רבו שחייב במזונותיו ובמזונות אשתו ובניו והלך וגנב א"כ איך שיהיה ראוי להענישו ברציעת האוזן.

ו.

ב'תורת משה' להחתם סופר פירש בדרך מחודש כדרכו, די"ל דבנמכר לישראל לא שייך 'אזן ששמעה כי לי בני ישראל עבדים', דהרי כתיב באותה פרשה (ויקרא כה, מו) 'והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך' ושם בהמשך (פסוק נה) כתיב הפסוק 'כי לי בני ישראל עבדים', הרי שבנמכר לישראל עדיין מתקיים 'כי לי בני ישראל עבדים'. וגם נמצא מבואר בקרא דהנמכר לישראל איננו עבד, א"כ אדרבה כיון ששמע בהר סיני כי לי בני ישראל עבדים ולא ירדו בו בפרך ולא ינחלוהו לרשת אחוזה, ע"כ מכר עצמו לאחיו ישראל.

אמנם אחז"ל (ב"מ עג:) תנינא ראית שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי להשתעבד בו ת"ל 'לעולם בהם תעבדו ובאחיכם', יכול אפי' נוהג כשורה ת"ל 'ובאחיכם בני ישראל באחיו וגו'', הרי שמי שאינו נוהג כשורה מותר לעבוד בו עבודת פרך. והנה זה שגנב ונמכר בגניבתו אעפ"י שעשה שלא כדין מ"מ מכירתו כפרה על עונו, וכיון שלקה הרי הוא כאחיק ואסור לעבוד בו עבודת עבד. אך כשמלאו לו ימיו והוא בשרירות לבו דבק

בשפחה ובניה הכנענים הרי עדיין לא שב ממנהגיו הרעים, ונמצא שהוא 'אינו נוהג כשורה' ומעתה יהא מותר לעבוד בו עבודת פרך, ע"כ ירצע באזנו ובדלת ששמע 'כי לי בני ישראל עבדים' וזה התיר עצמו לעבוד בו עבודת עבד.

ז.

בספר 'אמרי הרי"ם' מביא מהחי' הרי"ם לתרץ שבמכירה הראשונה הוא לא ידע עבדות מה הוא, אולם עכשיו לאחר שכבר טעם טעמה של עבדות ולמרות הכל אמר 'אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני' שעודנו רוצה להיות עבד, לכן תירצע.

וכן כתב ב'שפת אמת' (תרל"ה ד"ה טעם) בהרחבה, וכלשונו, טעם הנרצע אחר שש, אוזן ששמעה עבדי הם כו', ולא בשעת המכירה. כי סבור היה שיכול לקבל העבדות שלא ינתק עי"ז מעבדות של הקב"ה. ואחר שידע טעם עבדות בשר ודם שעי"ז פורק עול מלכות שמים אין לו לומר אהבתי כו'.

מוסיף ה'שפת אמת', אף כי לעיני בשר נראה להקל חומר העבירה ע"י ההרגל שדש בה, אבל באמת צריך להיות שונא יותר מי שיודע ומרגיש גודל החטא.

ח.

עוד מובא בשם החי' הרי"ם זי"ע ליישב, דבמוכר עצמו י"ל אעפ"י שהוא כבר עבר על 'כי לי בני ישראל עבדים' בשעת המכרו בתחלה, אעפ"כ מרצעין אותו עכשיו כשאינו רוצה לצאת מהעבדות, מפני ששנה בחטא באותו חטא עצמו. אבל במכרוהו ב"ד בגנתו מאי איכא למימר הרי אין זה אותו חטא, וי"ל עפ"י מה שאמרו חז"ל (ב"ק ע"ט): מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגולן שזה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה ע"ש, הרי שכל חומר החטא של הגנב הוא מפני שקיבל עליו מורא בשר ודם יותר ממורא שמים. ולפי זה י"ל שזה ג"כ הטעם מה שגנב נמכר בגנתו ואין הגולן נמכר בגנתו, מפני שהוא נענש מדה כנגד מדה הואיל שנטל עליו מוראו של ב"ד לכך הוא נמכר לעבדות של ב"ד. ולפי זה ניחא מה שמרצעין אזנו עכשיו לאחר שאמר אהבתי, מפני שגם הוא שנה עכשיו בחטא של לי בני עבדים באותו חטא עצמו.

ט.

הג"ר שמעון שוואב זצ"ל בספרו 'מעין בית השואבה' מפרש בדרך דומה ובסגנון שלו, והוא בא לתרץ עוד קושיא מפורסמת, שהרי מה שנאמר בסיני 'לא תגנוב' הכוונה על גניבת נפשות ולא על גניבת ממון כדפירש"י שם מגמ' סנהדרין (פו.), ואיך נאמר על עבד זה שגנב ממון שעבר על מה ששמע 'לא תגנוב' בהר סיני.

אלא דבאמת הגונב נפש מישראל אינו גונב את הנפש לא מהאדם עצמו ולא מאביו ואמו ולא מאשתו ובני ביתו, שהרי כולם אינם "בעלים" שלו. ומההכרח לפרש שהגונב נפש האדם הוא גונב אותו מהקב"ה, שממליך את עצמו על האדם ומעכבו מלהיות עבד גמור להקב"ה. וכמו"כ כל מי שממשיך על עצמו את מצב העבדות הרי הוא עובר על "לא

תגנוב" האמור בעשרת הדברות. ולכן רק עכשיו מגיע לו עונש, שעכשיו גילה דעתו שהוא רוצה להשאר במצב של עבד לעבדים ולא להקב"ה.

ונמצא שהנמכר בגניבתו וגם המוכר את עצמו, שניהם "נשתרשו בחטא" על ידי אמירתם "לא אצא חפשי", והגונב ממון נעשה אז בבחינת "גונב נפש", והמוכר את עצמו לזמן קצוב נעשה למוכר את עצמו לעולם, ששניהם ממליכים בשר ודם על עצמם וכאילו פורקים עול מלכות שמים מעליהם, ועכשיו מגיע להם את העונש של רציעת האוזן שלא שמעה.

ט.

ב'דברי שאול' כתב לפרש בדרך מפליא. דבאמת יפלא, אחר שאמר העבד 'אהבתי את אדוני וגו' לא אצא חפשי' הרי זה רצונו, ואיך יקנסוהו במה שרצונו שיהיה עבד, אדרבה מהראוי היה שיקנסוהו להיפך שילך לחפשי ולא יהיה עבד.

אלא נראה דידוע על פי חוש ושכל דיקשה לאדם להשתעבד לחבירו בעל כרחו, אבל מרצונו הטוב עושה בקלות. ולפי זה כשהעבד אומר 'אהבתי את אדוני וגו' לא אצא חפשי' הרי ברצון נפשו הוא משתעבד, על כן החכימה התורה שבאותו דיבור עצמו יהיה לו עונשו משלם, ועל כן גזרה התורה שירצע אדוניו את אזנו במרצע שזה מורה על עבדות, והיינו שיהיה מוכרח להשתעבד ולא שיעבוד מרצון נפשו. ובזה תקשה עליו העבודה כיון שהוא עכשיו ברשות האדון בעל כרחו.

ולכך בתחלה כשנמכר מחמת דחקו או בגנבתו, עכ"פ לא קנה אדון לעצמו ועל כן נמכר וא"כ מה שייך הקנס של רציעה ועבדות, הא כבר נמכר לעבד, אבל כשקנה אדון לעצמו שפיר שייך גזרת התורה. ומסיים הדברי שאול "ודו"ק היטב כי נחמד ונעים הוא והבן הדברים".

י.

בספר 'קומץ המנחה' למהרא"ל צינץ זצ"ל (פרשת כי תצא) כתב להבין הענין על פי משל, לאחד שהיה חשוב בחצר המלך, וחטא, ובהיותו בחצר המלך היה מן השרים ורואי פני המלך, ולפי בחינת החטא יצא דינו 'כלה גרש יגרש' מחצר המלך, וישב באחד הכפרים בפונדק שקורין 'קרעטשמע'. והנה אין ספק שלמשכיל, עונש גדול הוא ביתר שאת, מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ואולם השר לא ישים לבו לזה, וכאשר ארכו לו שם הימים, היה נראה בעיניו שטוב להיות בפונדק להתערב עם הכפריים משיהיה בחצר המלך לישב שמה להתנהג בתכסיסי מלך במלבושים נאים ונקיים, וזה ערב לו לילך כאחד הכפריים. וכאשר כלה זמנו והגיע זמנו לצאת, לא אבה לצאת משם, באומרו כי טוב לו עתה מאז בחצר המלך. ויחר אף המלך בו ויסטרו על הלחי, ויאמר: אתה לא תשאר כפריי לעולם, ובהגיע זמנו לשוב בהכרח לחצר המלך תראה מה נפסדת ממדריגתך.

והנה כי כן, בודאי מי שנתחייב להיות עבד, אין ספק שהוא מחלל הקדושה עליונה שנתקדשו עם בני ישראל, וחטאיו גרמו שהתחלל מקדושתו וימכר לעבד להיות תחת

ההשתעבדות, וראיה לדבר: היתר לישא שפחה אשר לא הותרה לעם קדוש, אין ספק שכאשר המשיך עליו עול העבדות, פקעה קדושתו דמעיקרא, שנטמא בשפחה, ואבד יחוס זרע קדוש עם בני ישראל. ולמשכיל אין ספק שזה עונש גדול ועצום, שאיבד מדריגת קדושתו, ואין צריך עונש יותר. ואולם בהיות ימים רבים לעבד נמכר, והורגל בפחיתות וכבר התגשם מקדושת נשמתו, אף לא ישכיל, ויטיב לו היותו כפרי ועבד נמכר משיהיה בחצר המלך, אזי יחרה אף המלך לרצוע אזנו, וכאשר דיבר כן יעשה לו להיות עבד עולם. ואחר צאת הנשמה מן הגוף, בשובו לחצר המלך, יראה כמה הפסיד וירד פלאים ממדריגת קדושתו. לכן בתחילה נחשב לו זאת לעונש שנגזר עליו השתעבדות בשר ודם, אבל אחר שלא השגיח בזה, ירצע.

לבנו בתורתו / הרב אברהם דהאן, מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת, מג"ש בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים

חידושים, קושיות, וסיפורים בפרשת משפטים

וּרְפָא יִרְפָּא (כא, יט)

בטעם הדבר שכאן כתיב רפא וְרַפָּא הפ"א דגושה, ואילו בנביא ירמיהו (יז, יד) כתיב רפאני ה' וְאֶרְפָּא הפ"א רפה, כתב לבאר רבינו בחיי (פר' משפטים) כי רפואה שהיא ע"י רופא בשר ודם בדרך כלל אינה אלא ע"י צער וטורח משא"כ רפואה של הקב"ה, בנחת אין שם צער כלל, כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. ויה"ר שירפא ה' את כל חולי ישראל במהרה, בלא צער. והבריאים יתמיד בריאותם. אמן.

*

פִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קְצִים וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ (כב, ה)

בגמ' בב"ק (כב ע"א) אמרו שלרבי יוחנן יסוד החיוב באש הוא משום "חיציו" והיינו כשם שהזורק חץ חייב כאילו עשה בידים ממש, כך גם המבעיר אש והלכה והזיקה חייב כאילו עשה בידים.

מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף (סי' רנה) הביא בשם המהר"י מולכו שהמכין מערכת עצים ומדליק מרחוק חבל ארוך, וכשמגיע האש אצל המערכת בוערים העצים, מותר לקחת או להוסיף עצים (קודם שתגיע האש) ואין כאן לא משום מכבה ולא משום מבעיר. וכן העתיקו השערי תשובה והפתח הדביר דבריו להלכה.

בספר שביתת השבת (מעשה חושב פ"ד דיני גרם מלאכה אות א') הביא דבריהם וכתב לתמוה "ונוראות נפלאות על הני תלת רבנן סמוכי שהעתיקו דין זה בפשיטות" הרי אשו משום חיציו, וכשם שהכופף קמתו של חברו בפני הדליקה נחשב האש כחציו, וכפי שביארו התוס' (סנהדרין עז ע"א ד"ה סוף) שאין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש, כך גם כשמרבה עצים ועי"ז גורם להרבות את האש כשתגיע לעצים הרי זה כחיציו וחייב.

אולם הביא (השביתת השבת סוף מלאכת טוחן) בשם אחד מחכמי ירושלים, שהאריך להוכיח שרוב הראשונים חולקים על התוס' (הנ"ל) וסוברים שלא אמרינן אשו משום חיציו אלא במקרב האש אצל הדבר, ולא במקרב הדבר אצל האש, ולכן המרבה עצים קודם שתבוא האש לא אמרינן בזה אשו משום חיציו. וא"כ מחוורים דברי מרן החיד"א וסיעתו.

ועי' למרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' כ"ז (לא)) מה שהאריך להוכיח שלא אמרינן אשו משום חיציו גבי שבת ולפי"ד ג"כ אתי שפיר דברי מרן החיד"א וסיעתו. עיי"ש דאכמ"ל.

*

פִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמִצָּאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ (כב, ה)

בגמ' בב"ק (כב ע"א) **אמרו** שלרבי יוחנן יסוד החיוב באש הוא משום "חיציו" והיינו כשם שהזורק חץ חייב כאילו עשה בידים ממש, כך גם המבעיר אש והלכה והזיקה חייב כאילו עשה בידים.

וכתב הנימוקי יוסף לבאר שאנו מחשיבים כאילו נגמר כל מעשה השריפה ברגע שהדליק, ולכן מותר להדליק נרות בערב שבת סמוך לחשיכה, למרות שהם הולכים ודולקים בשבת.

ולכאוי' לפי דברי הנימוקי"י אלו, צ"ב מהא דאמר רבי יוחנן עצמו בגמ' תענית (כט ע"א) "אלמלא הייתי באותו הדור (שקבעו את יום ט' באב לתענית) לא קבעתיו אלא בעשירי, שרובו של היכל נשרף בעשירי". והרי לרבי יוחנן פעולת ההצתה היא הקובעת, ומאחר ופעולת ההצתה נעשתה בתשיעי באב, נחשב הדבר כאילו כל מעשה השריפה נגמר בתשיעי.

בספר מרפסין איגרא (ענינים עמ' קפט) מובא שמרן הגאון רבי אהרן יהודה ליב שטיינמן זצ"ל אמר ליישב בזה שגם אם כל מעשה השריפה או יריית החץ נגמר בעת תחילתו, אך ברור שהאבילות על מי שמת בגין אותו מעשה שריפה או יריה, תתחיל רק מאותו יום שהוא ימות בפועל, שאז בפועל קורה האובדן המחייב את האבילות, שהרי האבילות נמדדת לפי שעת התוצאה ולא לפי שעת המעשה.

לפי זה הוא הדין לגבי תענית ט' באב, שמהותה אבילות על החורבן, גם היא נקבעת לפי שעת התוצאה, שרובו של היכל נשרף בפועל בעשירי, ולכן אמר רבי יוחנן שהיה קובע את התענית בעשירי ולא בתשיעי.

ובשם האדמו"ר מקוצק זצ"ל מובא שתירץ בזה דסברת הנמוקי"י שייכת רק על האדם הפועל, דאם דנין על הפועל אז י"ל דעשה הכל מתחלה, אבל אם דנין על עצם הפעולה א"א לומר שנעשית רק ברגע שנעשית באמת.

ובספר שיח השדה (פרומר, שער הכללים כלל ה') כתב כן, בשם בעל האבני נזר זצ"ל. והוסיף ראייה לזה דהרי אסור ליטע ל' יום קודם ר"ה של שנת שביעית, משום שנקלט בשביעית כמבואר בפ"ק דר"ה (י ע"ב) וקשה לכאוי' לפי מה שכתב הנימוקי"י דחשיב כאלו הכל נעשה עכשיו, א"כ חשיב כאילו הקליטה הוא קודם שביעית, אבל למ"ש אתי שפיר, דאם דנין על עצם הפעולה אי אפשר לומר שנעשה עתה רק בשביעית, וכיון דשביעית עיקר האיסור על הקרקע דכתיב ושבתה הארץ כמ"ש בתוס' רי"ד ע"ז (טו ע"א) לענין אמירה לעכו"ם, וכיון דהקליטה הוא בשביעית א"כ הארץ אינו שובת.

*

אם בעליו עמו לא ישלם (כב, יד)

בגמ' בב"מ (צז ע"א) אמרו "אמרו ליה רבנן לרבא שאיל לן מר", ופרש"י (ד"ה שאיל) רבינו נשאל לנו למלאכתנו, ללמוד לנו תורה, שיושב ומלמד לנו תורה כל היום, ואם נשאל ממנו בהמה ומתה - נפטר. וענה להם רבא דאדרבה "אתון שאילתון לי" ופרש"י (ד"ה אתון) למלאכתי, שכשאני חפץ להתחיל במסכת אחרת, שלא תשכח ממני - אין אתם יכולין למחות בידי.

וצ"ב מהא דאמר רבא עצמו בגמ' ע"ז (יט ע"א) לעולם ילמוד אדם תורה במקום שליבו חפץ, שנאמר 'כי אם בתורת ה' חפצו'. ופרש"י (ד"ה ממקום) לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש הימנו, שאם ישנה לו מסכת אחרת - אין מתקיימת, לפי שלבו על תאותו. מבואר שהרב צריך ללמד את תלמידו את המסכת אותה התלמיד רוצה ללמוד, ולא את המסכת שהרב חפץ ללמוד.

בשאלה זו נשאל הגאון בעל שו"ת ארץ צבי (ח"א סי' צב) ע"י בעל האמרי אמת זצ"ל, וכתב ליישב ע"פ דיוק דברי רש"י (ד"ה אתון) שכתב כשאני חפץ להתחיל מסכת אחרת שלא "תשתכח ממני". והיינו רק מפני שרוצה להתחיל במסכת כדי שלא תשתכח ממנו. והיינו שלא יעבור על הלאו של השוכח דבר ממשנתו, לכן יכול להכריח את התלמיד אפוא שהוא רוצה. הלא"ה הבחירה ביד התלמיד.

עוד כתב ליישב (שם) שאם לב הרב חפץ במסכת אחת, והתלמיד חפץ במסכת אחרת יש לדון ש"חיינו קודמים" כיון דלא גרע חיי עולם מחיי שעה. ולפי"ז מבואר דמה שאמרו בגמ' ע"ז היינו כשאין לרב לימוד מסויים ואז התלמיד קודם וקובע איפוא ללמוד, אבל כשהרב חפץ באיזה מסכת אזי חיי של הרב קודמים, ויכול ללמוד איפוא שהוא רוצה.

ובנותן טעם להביא את דברי המקנה בהקדמתו (אות מ"ג) שכתב ע"ד הגמ' בחגיגה (טו ע"ב) אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו, שהרב בשעה שמלמד לתלמידיו להסבירם בפנים יפות אל יחשוב באותה שעה תועלת עליות עצמו, כי מחשבת עליות עצמו הוא מניעת עליות תלמידיו, וצריך להיות באותה שעה כמלאך הנקרא עומד.

*

אם פסוף תלוה את עמי את העני עמך (כב, כד)

בגמ' יבמות (סג ע"א) אמרו 'המלוה סלע לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אמר אז תקרא וד' יענה'.

ויש להבין, מה הכוונה 'לעני בשעת דוחקו', וכי יש שעה שהעני אינו דחוק, והלא אם אינו דחוק אינו עני.

הגאון רבי אליעזר פאפו זצ"ל בספרו פלא יועץ (ערך הלואה סוף ד"ה וכשילוה) כתב לבאר ש'בשעת דחקו' אין הכוונה לשעת דחקו של העני, אלא לשעת דחקו של נותן

הצדקה, וזהו שאמרו, כי המלוה כסף לעני אף על פי שהמלוה עצמו דחוק הוא ואין הפרוטה מצויה בכיסו, עליו נאמר 'אז תקרא וה' יענה'.

רמז לזה הביא הגאון רבי יוסף עדס זצ"ל מהפסוק שלפנינו, 'את העני עמך', כלומר, גם כאשר העני הוא 'עמך' שאף אתה עני כמוהו, יש לדחוק עצמך להשתדל במדת האפשר להלוות לעני, וזו היא הצדקה המעולה שעליה אמר הכתוב 'אז תקרא וה' יענה'.

*

וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּן לִי וּבִשָּׂר בְּשֹׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ (כב, ל)

הגאון רבי יוסף מלכו זצ"ל בספרו שולחן גבוה (יו"ד סוף סי' סג) הביא מעשה נפלא בגאון רבי יצחק אברבנאל זצ"ל שהיה קרוב למלך ספרד מהיושבים ראשונה במלכות.

כי פעם איוותה נפש המלך לאכול עם מקורבו, אמר לו רבי יצחק: "אתכבד להזמין המלך לביתי, אך לא אוכל לאכול על שולחנו", אמר המלך "נבשל בשר כשר", ענה הרב: "אסור הוא, אם נתבשל בכליכם". אמר המלך: "יביאו הבשר המבושל מביתך", ענה הרב: "בשר שהוסרה השגחתנו ממנו נאסר לנו, כדין 'בשר שנתעלם מן העין' שמא הוחלף", אמר המלך: "ניחא! יובא הבשר מביתך ומשרתך ישגיח עליו עד שיבא לשולחן", לכך הסכים השר, הורה המלך לעשות שולחן עגול, מסתובב, העומד על רגל אחת, ולהכין מנות זהות למנתו של השר, המשרת היהודי הביא את מנת הרב, והרב לא הסיר ממנה עיניו, לפתע קרא המלך "ראה נא את הציפור שם, בחוץ!" נשא הרב את עיניו, והמלך סובב ברגלו את השולחן כהרף עין, ומנתו באה לפני השר, עקב הרב אחר הציפור במעופה, והחזיר פניו, אמר המלך "נמשיך בארוחה" ענה הרב "תודה כבר אכלתי דיין".

תמה המלך "הרי בקושי טעמת מאומה!" והוכיחו קשות: ראה כמה טרחנו לכבודך, הבאנו המאכל במיוחד, ועתה אינך אוכל", התנצל: "מה אעשה והסחתי דעת לרגע, כשהבטתי בציפור לבקשת המלך".

אמר המלך "אשריך ואשרי תורתך, שהיצלתך ממאכל אסור". (הובא בספר מע"ה ועי' בשולחן גבוה (שם) איך שסיפר זאת בארוכה במתק לשונו).

*

וְדָל לֹא תִהְדָּר בְּרִיבוֹ (כג, ג)

מעשה היה באדם אחד, שבחצרו גדלה תרנגולת יפת נוצות, מרהיבה היתה ביופיה, והתהלכה בין חברותיה בחשיבות ובגאווה, אף בעליה התגאה בה, ושמרה כבבת עינו. פינק אותה בזרעונים, השתבח בה תמיד, ובלילה היה נועל את הלול במפתח מיוחד שהטמין במקום סתר. בוקר אחד יצא לפתוח את הלול בפני התרנגולת היקירה, והנה שוד ושבר, הלול פתוח לרווחה, והתרנגולת אינה, מיד הקים קול זעקה גדולה ומרה. נאספו השכנים, וגיחכו לאבלו "האם כדאי לעורר כזו מהומה על תרנגולת שאבדה?" אך היו שדיברו על ליבו "הרגע, זעקותיך לא ישיבו את האבדה, חשוב בהגיון מי יכול היה לקחתה". נזכר האיש ששכנו עקב אחריו, וראה היכן מטמין הוא את מפתח הלול. אין

ספק, הוא הגנב! השכן נפגע, וטען "להד"ם, לא היו דברים מעולם" תבעו האיש לדין תורה בפני הגאון רבי יצחק יחיא הלוי זצ"ל, ראה הגאון את השכן לבוש קרעים ומזה רעב, שמע את נימת הכחשתו, והבין כי עוניו העבירו על דעתו ודעת קונו, לא עמד בפיתוי ונכשל בגניבה.

מה יעשה? מצד אחד – הן כתוב "ודל לא תהדר בריבו" ומצד שני – איך אפשר להמיט עליו קלון ולהכתים את שמו כגנב בגלל מעידה.

פנה הגאון אל התובע, ואמר "כלום ראית שגנב?" הודה ואמר "לא".

אמר הגאון "אם כן, איך העזת להאשימו קבל עם ועדה? לא יעשה כן! אומר לך מה היה: אמש שכחת לנעול את הלול, התרנגולת יצאה, והשכן מצאה הוא ביקש להחזירה, אבל אתה הקמת זעקת גניבה, ועכשיו אינו יכול להשיבה מבלי שייחשד כגנב". אורו פני השכן, וקרא, "אכן, רבי כך היה" והכל בא על מקומו בשלום... (מע"ה עמ' שנ"ד).

*

מְדַבֵּר שְׁקֵר תִּרְחֶק (כג, ז)

הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' פא) **נשאל** האם מותר לטעון טענת שקר בשביל להוציא לאור דבר אמת. **והשיב** בזה"ל "חס ליה לזרעיה דאברהם דלימא שיקרא ואפילו במקום פסידא, דכתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. וכו' ודאי שנוי השקר, ואהוב האמת, ואין תמורתו כלי פז". מבואר להדיא בדבריו דאף לצורך הוצאת האמת לאור אין היתר לומר דבר שקר.

אולם דברי הרשב"א לכאן 'צ"ב מהא דאמרו בגמ' גיטין (יד ע"א) רב ששת הוה ליה (היה לו) אשרתא דסרבלי במחוזא (אשראי, שמכר לאנשים ממחוזא סרבליים ולא שילמו לו עדיין. והתחייבו לשלם לו לזמן קצוב). אמר ליה לרב יוסף בר חמא: בהדי דאתית (כשתבוא משם) אייתינהו ניהלי (הביאם לי, שכבר הגיע זמן הפרעון). אזל (הלך רב יוסף בר חמא וביקש מהם את החוב). יהבינהו ליה (נתנו לו). אמרי ליה: ניקני מינך (ביקשו ממנו לעשות קנין, שאם יאנסו אצלו המעות בדרך, לא יחזור רב ששת לתבוע מהם שנית). אמר להו אין (כן אעשה כדבריכם). אולם לסוף (בסופו של דבר) אישתמיט להו (נשמט מהם והלך לדרכו, מבלי לעשות קנין).

כי אתא לגביה (כשבא אצלו) אמר ליה רב ששת: שפיר עבדת (טוב עשית) דלא שוית נפשך (שלא עשית את עצמך לחינם) "עבד ליה לאיש מלוה" (שהמשועבד לאחר נחשב עבדו). **מבואר** שאף שנענה רב יוסף לבקשתם, לבסוף לא קיים, מחמת שהסכים רק לצורך הענין שיסכימו להחזיר לו את החוב.

בספר ברכת אברהם (ארלנגר, ב"ב מו ע"ב ד"ה ואי חכים) כתב שכל דברי הרשב"א אינם אלא באופן שטוען בבית הדין, שעל ידי זה פוסקים על פי הנחות שהם שקר, אבל בינו לבין חבירו באופן שאין יוצא מזה דבר רמאות מותר. ולפי"ז מיושבים דברי הרשב"א מהא דעבד רב יוסף מכיון שלא היה זה בפני ב"ד ולצורך דבר אמת.

וסיעתא לזה נראה להביא משו"ת תורה לשמה (סי' שעא) המיוחס לרבנו יוסף חיים בעל הבא"ח זיע"א שכתב להתיר טענת שקר אפי' בערכאות של גוים בשביל למנוע עבירה.
דנשאל אודות בת המורדת בדיני תורה ותובעת ירושה מנחלת אביה בערכאות של גוים במקום שיש בנים יורשים כי לפי דיניהם הבת לוקחת ירושה עם הבן אי שרי לעשות שטר צואה או מתנה בשקר מפי האב על שם הבנים היורשים בד"ת או אם יש בזה חשש מדבר שקר תרחק ואין אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חברך.

והשיב "דודאי שרי ואין בזה חשש מדבר שקר דארז"ל משנים מפני דרכי השלום והא עדיפא להקים דגל התורה ואין לך שלום גדול מזה". והביא ראיה מהגמ' ר"ה (כ ע"א) עיי"ש. אלא שסיים "ודאי צריך לשקול בפלס משפט העניינים ואין לעשות היתר זה בכל גוונא וישימו יראת השם על פניהם ותחלת הכל יהיו רואים היטב את הנולד שלא יצא מזה חילול ה' ח"ו אח"כ ואם אפשר שיהיה נודע לערכאות ששקר עשו ודאי צריך שיחדלו מעשות הדבר הזה כי אין לך דבר שעומד בפני חילול ה' ועל הכל צריך עצה ויתיישבו בדבר בחכמה ובתבונה ובדעת".

וע"ע בספר מכתב מאליהו ח"א עמ' 96-94 מה שהאריך לבאר בגדר אמת ושקר ואכמ"ל.

(ועי' בשו"ת פני יהושע (סי' פד) שכתב שאין איסור שקר אלא כשמוציא בפיו, או מראה בגופו, אבל בכתיבה לא מקרי משקר. וכ"כ המהרש"א (בב"ב טו ע"א) עיי"ש).

*

וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ (כג, כה)

כתב רבנו בחיי (הספרדי) בספרו חובות הלבבות (שער ב פ"ד) בזה"ל "וכבר נאמר, כי מדרגת הטבע מן התורה כמדרגת העבד מאדוניו, כי כחות הטבע הם נוהגים בהנהגת העולם, כפי מה שיאות לתורה, כמ"ש ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך".

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פנשה לא תשימון עליו נשך (כב, כד)
"אם כסף^ב תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פנשה, לא תשימון עליו נשך, אם
חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו, כי הוא כסותו לבדה, הוא שמלתו
לעורו, במה ישכב, והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני".

יש לדייק בפסוקים אלו. א: שיש כאן כפילות 'את עמי'. 'את העני'^ג. ב: שמתחילה אמר
עמי, ושוב קראו עני, ואח"כ קראו 'רעך'. ג: צריך להבין כפילות הלשון "אם חבל תחבל
שלמת רעך".

הכלי יקר כותב לבאר: שתורה באה לומר שיש ב' סיבות למה צריך להלוות לעני. א.
'את עמי'. שבנוהג שבעולם שהמלך דואג לשרי ממשלתו ולכל מי שעובד אצלו, שיהא
להם מה לאכול, ואם יהיה הם נקלעים למצב שאין להם מה לאכול בזמן שליחותם,
יכולים הם ללוות כסף על 'חשבון המלכות'. ואח"כ המלך פורע את החוב, והמלווה אינו
דואג כלל על פירעון החוב, כיון שהוא יודע שההלוואה היא למלך עצמו. וכמו כן אומר
הקב"ה כיון שעם ישראל הם עמי צריך המלווה לדעת שנחשב כאילו הוא מלווה את
החוב להקב"ה עצמו ולא לדאוג על החזרתו. וכמש"כ בפסוק 'ומלווה ה' חונן דל'. (משלי
יט, יז). דהיינו שמי שמלווה כסף לעני נחשב שמלווה לקב"ה בעצמו.

ב. 'את העני עמך'. וסיבה נוספת שצריך להלוות לעני היא משום שיותר ממה שהעשיר
עושה עם העני, העני עושה עם העשיר. (מ"ר במדבר לד, ח) ל"ד. ולזה אמר 'עמך' דהיינו
שידע שמה שמלווה לעני יותר ממה שהוא לטובת העני הוא לטובת עצמו.

---

^ב רבינו הלאשיך מדייק לשון 'כסף'. שהתורה באה לומר שלא יאמר אדם שרק אם הוא עשיר ויש לו זהב אז ילווה
לעני, אלא גם אם יש לו 'כסף' בלבד. גם ילווה לעני. ועל ידי זה תזכה שאותו שהוא את העני, שהוא הקב"ה כי
יעמוד לימין אביון, יהיה עמך ויעשירך.

^ג רש"י פרש וז"ל: את העני עמך: הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה העני. דהיינו שהתורה באה לומר שע"י שאדם
מרגיש כאילו הוא עצמו עני זה גורם לו לפתוח את הלב, וכע"ז פרשו המפרשים "צרות לבבי הרחיבו". (תהילים
כה, יז). שע"י שאדם מרגיש צער הלב זה גורם לו שהלב מתרחב להבין אחרים. עוד פרשו ע"ד דרש שיש אנשים
שמוכנים לעשות צדקה לבניני בהכ"נ וישיבות שתרומה נשאת עומדת 'לעד' וגם שמים שלט לכבוד התורם.. אבל
לתת לעני צדקה בשביל שהא לו מה לאכול הם לא כ"כ מוכנים לתת, לזה הוסיפה תו' את העני שיש מצוה לתת
לעני יותר מאשר לדברים שקיימים לעולם.

עוד יש לפרש שהתורה באה לומר שאם אדם מלווה 'לעני'. צריך לעשות זאת 'עמך' בלבד ללא פרסומת וללא ביוש
הלווה. ב: עוד יש לפרש שבכל המצוות שאדם עושה אם אח"כ הוא מתחרט עליהם הפסיד המצווה, וכן אם לא כיון
למצווה לא עלתה לו. משא"כ בצדקה מבואר בחז"ל שאין הדין כן, וגם אם ח"ו התחרט או שלא כיון לצדקה
[וכדברי המדרש שנאבד ממנו כסף ועני זכה בו שנחשב לו לצדקה] ולזה אמר: 'עמך' שמצווה זאת נשאת לך
לעולם.

^ד תני ר' יהושע: יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, שכן רות אומרת לנעמי "שם
האיש אשר עשיתי עמו היום, בועז". (רות ב יט). ומדייק המדרש שלא כתבו אשר עשה עמי. אלא אשר עשיתי עמו.

וכנגד שני ציווים אלו הוסיפה התורה. א. כנגד מה שאמר 'את עמי'. אמר: 'לא תהיה לו כנושה'. שכיון שביארנו שהמלווה הוא הקב"ה בעצמו, ממילא אל תהיה ללוה כנושה, כיון שלא אותו אתה נושה אלא את הקב"ה עצמו, ונאמן בעל מלאכתך לשלם לך בעבור עמו לפיכך לא תדחוק עליו לתבענו. ב. וכנגד מה שאמר 'את העני עמך' אמר: 'לא תשימון עליו נשך'. שכיון שביארנו שיותר ממה שהעשיר עושה עם העני, העני עושה עמו, ממילא אל תוסיף לו על החוב ריבית, שהרי כבר יש לך רווח מעצם מה שהלוות לעני, ואינך צריך לבקש עוד ריבית להרבות ממונך.

ואח"כ קראו התורה 'רעך' שבא לומר שאם ח"ו אדם לא מאמין בהקב"ה שישולם לו הלוואתו, מאוצר הגנוז לעושה צדקה, יבוא עליו עונש שגם הוא יהא עני, וזה הכוונה 'רעך'. שגם המלווה יהפך להיות רעו של הלווה, ויהא מוכרח לקחת ממנו 'חבול' כיון שגם הוא יהא עני כמהו. ובזה מבואר הכפילות 'חבול תחבול'. כיון שגם המלווה נהפך להיות עני.

ועל דרך רמז הוסיף הרב ביאור הכתוב: "עד בא השמש תשיבנו לו". שאם אדם יסתכל על השמש הזורחת וממנה ילמד מוסר, שהרי הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, ועושה חסד לכל בריותיו במה שמאיר להם, וכל המצוות שעושים בעולם יראי וחושבי שמו, עדיין אינן כדאי לחסד גדול זה כמו שנאמר: "וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה". (מלאכי ג, כ). **כי אפילו ליראי ה' השמש זורחת רק מצד הצדקה**, ובזה יתבאר דבריו של שלמה המלך ע"ה "ואין יתרון תחת השמש". (קהלת ב, יא). דהיינו שאין בכל מעשי האדם כדי להשיב לקב"ה על חסד גדול זה. ועל כן אמר "עד בא השמש תשיבנו לו". כי יתבונן האדם תסתכל שהקב"ה עושה צדקה במה שמזריח השמש, כן הוא יזריח לעני ההולך חשכים ואין נוגה לו כמו שנאמר: "הלא פרוס לרעב לחמך". (ישעיה נח, ז) וסמך ליה "אז יבקע כשחר אורך.. זרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים". (שם ח-י).

ועל דרך זה יתפרש שאר הפסוקים: "עד בא השמש תשיבנו לו". דהיינו שמי שיש לו משכון בידו, שיזדרז להחזירו לעני קודם מותו, כמש"כ "עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם". (קהלת יב, ב). ולא יחכה שאחרי מותו יורשיו יחזירוהו, כי אחרי שמת כבר לא שייך במצוות כמש"כ "במתים חופשי". (תהלים פח, ו). כיון שמת אדם נעשה חופשי מן המצוות.

ואומר: "כי הוא כסותו לבדה, הוא שמלתו לעורו, במה ישכב". דהיינו שאם ח"ו אדם מונע עצמו מלתת צדקה במה ישכב בקבר? כיון שהצדקה נחשב למלבוש כמש"כ "צדק לבשתי וילבישני". (איוב כט, יד). ואמרו חז"ל (ב"ב ט:): שהצדקה נמשלה לבגד שכל נימא ונימא מצטרפת לבגד גדול, כך הצדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, לכך

אמרה לה הרבה פעולות וטובות עשיתי עמו היום, בשביל פרוסה שנתן לי. ובגמ' (ב"ב י.) עי"ש בגמ' תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסך? אמור לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם.

אמר במה ישכב, ולכך נאמר כסותה בה"א לדרוש בו כי היא כסותה של הנשמה של המלוה.

'אם' - חובה

והנה אמרו רבותינו "אם כסף תלוה את עמי". רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלושה וזה אחד מהן. וקשה א"כ מדוע כתבה התורה זאת בלשון 'אם' ולא בלשון ציווי. וביאר רבינו אוה"ח זיע"א שבאמת מן הדין היה אמור להיות שכל העולם יזונו ע"י הקב"ה בשווה, אמנם בהיות שאדם חוטא אינו ראוי לקבל פרנסתו מהקב"ה, לכך הקב"ה נותן את כספו שהיה מגיע לו לאחרים וגורם לו שיצטרך ללכת ולהתבזות ולבקש מאחרים כדי פרנסתו. ולזה אומר הכתוב 'אם כסף תלוה את עמי' דהיינו שאם אדם רואה שהקב"ה השפיע עליו ממון רב יותר ממה שהוא צריך בכדי לחיות נפשו. הסיבה לכך היא משום שהכסף הזה הוא של 'עמי'. ולכך צריך הוא לפתוח את ידו ולהלוות בשמחה לעני. ובזה יש לפרש הלשון "לא תהיה לו כנושה". מלשון 'מתנשא' שלא יהא לו הרגשה של עליונות על הלווה כיון שבאמת הכסף הזה היה שייך לעני.

וכע"ז פירש רבינו הלשיך שאמרו במדרש (תנחומא משפטים ט) "אם כסף תלוה את עמי" אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולם ישב "עולם לפני אלקים". (תהלים סא, ח). תישר עולמך בשוה העשירים והעניים, אמר לו א"כ "חסד ואמת מן ינצרוהו". (שם). אם יהיו כולם עשירים או עניים מי יוכל לעשות חסד? נמצא שכדי שיזכו העשירים שיבא פרנסת העניים על ידם, מושך הקב"ה ידו מהם ולא נותן להם פרנסה. ולכך אמר "אל ירע לבבך בתתך לו כי אם הוא עני הוא". כי הוא 'עמך' שתזכה בו בתתך לו.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער

סגולת ופנימיות חודש אדר!

חודש אדר! חודש מיוחד במינו! ובמיוחד מה שהשנה זכינו לשבת ראש חודש אדר ביחד עם פרשת שקלים – והזמן גרמא ביותר לעיין במהות ופנימיות הענין. יש דברים ידועים כמו "מזל אדר דגים", ואף טבלאות יפות שתלויים בבתי ישראל ובבתי כנסיות, אבל יש הרבה דברים שמצינו כבר בחז"ל ובספה"ק אודות חודש זה שבכוחה לעורר אותנו מאד ולזכות לשאוב מסגולת הזמן!

מצינו בטור (הלכ' ר"ח) שהשנים עשר חודש מכוונים כנגד הי"ב שבטים, ויש בזה דרכים שונים בדברי הראשונים והקדמונים איך לחשב החדשים והשבטים, ראובן שמעון וכו' או לפי הסדר שחנו במדבר, דגל מחנה יהודה וכו'. נבוא ללקט יחד בס"ד אודות פנייות החודש ונשתדל להיות איזה שייכות לזה שהמליצו דורשי רשומות עה"פ במגילת אסתר "ויאמר לחכמים יודעי העתים", כי ה"חכמים" זוכים להיות "יודעי העתים" ולהבין ולהשתמש עם סגולת הזמן לכה"פ בנגיעה במקצת.

הקדמה

פתח דברינו הוא דברי הסניגורן של ישראל בספרו "קדושת לוי" פ' תצוה וז"ל "הנה נודע דיי"ב חדשי השנה ששה חדשים בימי החורף וששה חדשים בימי הקיץ הם נגד י"ב מזלות אשר יש ברקיע ובכל חודש משמש מזל אחד והי"ב מזלות הם כנגד הששה מדות הקדושים בסוד אור ישר ואור חוזר הם י"ב. ואלו הששה מדות הם... והמדה הו' הוא התקשרות (מדת היסוד) מה שאדם מקשר את עצמו בהבורא. והם נגד י"ב שבטי י"ה י"ב אבני החושן וחודש אדר הוא נגד יוסף וממנו יצאו ב' שבטים אפרים ומנשה לכך חודש אדר מעובר. ויש לפעמים שני חדשים אדר ולכן אדר מזל דגים שהוא בחינת יוסף דכתיב (בראשית מח, טז) וידגו לרוב בקרב הארץ, ע"ש עוד.

למדנו מדבריו אשר יסוד החודש הוא "התקשרות!" והיינו מהות מדת היסוד, כי כידוע התרגום עה"פ בדברי הימים שאומרים בכל יום בתפלת "ויברך דוד" לך ה' הגדולה והגבורה וגו' "כי כל בשמים ובארץ" שמכוון למדת היסוד, היינו "דאחיד שמיא וארעא" – להחזיר הכל על השורש והפנימיות האמיתי כי אין עוד מלבדו. ידועים דברי רז"ל "קוב"ה ישראל ואורייתא חד הוא" והיינו האחדות וההתקשרות השלם. וכאשר נעיין במהות החודש נראה בס"ד עד היכן יכולים בימים אלו ליתר התקשרות בהאי ענינא.

התקשרות ב"קודשא בריך הוא"

ידוע מה שאמר הרה"ק מרוז'ין זי"ע (מובא בגנזי ישראל פ' תרומה תרע"ד) כי "אדר" הוא אותיות א'-דר, היינו הזמן של השראת השכינה, א' היינו אלופו של עולם, דר. וכ"כ במאור עינים (פ' תרומה). וע' בס' חידושי הרי"ם עה"ת (עניני חודש אדר) וכן הביא בשמו

בשפת אמת פר' תרומה תרל"ב שאמר טעם נוסף לשם חודש אדר וז"ל אדר על שם מה שאמחוז"ל במדרש ריש פר' תרומה בנוגע לבניית המשכן "עשו לי קיטון ו"אדור" ביניכם" עכ"ל, והיינו ד"אדר" הוא מלשון דירה! וכעין דברי חז"ל שם שאמר הקב"ה שיעשו לו דירה כביכול בתחתונים כלומר שתהא השראת השכינה וביארו שם בזה דחודש אדר הוא זמן שיש בו השראת השכינה ומתקיים בו הענין של אבא ואדור ביניכם. ודבר זה עולה יפה עם הצירוף של החודש, דהיינו כי בכל חודש יש צירוף מיוחד של השם הוי' היוצא מראשי תיבות או מסופי תיבות מפסוק בתנ"ך ונדפסים בסידור (נוסח ספרד) במוסף לראש חודש. הפסוק הוא בפרשת ויחי (בראשית מ"ט, י"א) "אֶסְרִי לְגַפְּנֵי עֵירֵיהֶּ וְלִשְׂרָקֶיהָ בְּנֵי אֶתְנֹו" ופרש"י מהתרגום "גפן" הם ישראל, "עירה" זו ירושלים. "שורקה" אלו ישראל. "בני אתונו" יבנון היכליה. ועולה יפה עם המבואר כי סגולת החודש לזכות להשראת השכינה. ומעתה יטעמו יותר דברי חז"ל (תענית כט.) "אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה", וצ"ב מהו השייכות. ולאור המבואר, י"ל כי מכיון דאין השכינה שורה אלו מתוך שמחה, לכן מכיון שבחודש "אב" מתאבלים על מיעוט השראת השכינה, ולכן ממעטין בשמחה, כמו כן בחודש אדר שמסוגל להשראת השכינה, חייבים להיות מרבים בשמחה.

דבר בעתו מה טוב, שקוראים אנו בחודש זה הפרשיות של "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" כידוע משל"ה הק' ר"פ וישב כי הפרשיות שייכות לזמני השנה, הפרשת של תרומה תצוה כי תשא ויקהל פקודי שעוסקים בבניית המשכן.

ויש לצרף לזה מה שע"פ סדר הדגלים חודש אדר הוא מכוון כנגד שבט נפתלי, והרי פרש"י (בראשית ל' ח') שהוא לשון חיבור ולשון תפילה. כי ההתקשרות שיש לנו להשי"ת כמה פעמים ביום הוא ע"י התפלה.

והנה בשפת אמת (ליקוטים לראש חודש אדר) מגלה לנו דבר נפלא וכותב "אדר כמו אלול, עת רצון לתשובה, באלול קודם ראש השנה בבחי' יראה, ואדר קודם ניסן שגם כן ראש השנה זמן תשובה מתוך אהבה ושמחה ונדיבות להשי"ת". והרי תשובה מאהבה הוא התקשרות פשוטו כמשמעו, לשוב אליו יתברך בחוזק! ויש להטעים עוד ע"פ מש"כ רבינו בחיי בפרשת תצוה לגלות סגולות אבני החושן, איך כל אחד ואחד שייך לאותה שבט. והנה חודש אדר שמכוון כנגד שבט נפתלי היה להם האבן על החושן בשם "שבו" מפסוק "לשם שבו ואחלמה", וכותב "וסגולת האבן הזאת שהיא מושכת האדם על הרכב, ומצלחת אותו בענין הרכיבה כל ימיו, ולכך נקראת "שבו", ועל שהיא מחברת אותו אל הרכב ניתנה לנפתלי שהיא לשון חיבור על שם נפתולי אלקים נפתלתי (בראשית ל, ח), עכ"ד. וי"ל עוד בזה כי הוא מלשון "תשובה" שמשיב האדם אל בוראו. האדם זוכה להיות הרוכב על הסוס, שהנפש אלקי יהיה המושל על העיר קטנה של הנפש הבהמית ה"סוס"!

התקשרות ב"ישראל"

"לך כנוס את כל היהודים" - התקשרות ב"ישראל" להיות כאיש אחד בלב אחד להרבות באחוה וריעות במשלוח מנות ומתנות לאביונים - "איש אל רעהו". ומישך שייכי להמבואר לעיל כמפורש בקרא (דברים ל"ג, ה') "וַיְהִי בִישְׂרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רְאִישֵׁי עַם יִשְׂרָאֵל, וּפְרָשׁוּ בְּהַתְּאַסֵּף בְּהַתְּאַסֵּף יָחַד בְּאֵגוּדָה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם הוּא מַלְכָם וְלֹא כְשֵׁי שִׁמְרֵי מַחְלֻקָּת בֵּינֵיהֶם. וַיֵּשׁ לְרִמְזוֹ כֵּן בְּ"מִזְלֵ אֲדָר דְּגִים", כִּי בְּקִדּוּשׁ לוֹי הַנִּזְכָּר מֵרַחֵב בְּעֵינֵי הָאוֹתִיּוֹת ג' ד' שְׂמֻצֵינוּ בְּגַמ' (שבת קד.) שֶׁהֵם מוֹרִים עַל "גּוֹמֵל דְּלִים", ע"ש. וְכִמוֹ כֵּן מֻצֵינוּ בְּסִפְהַ"ק מֵהַ שְׁנֵי מַרְאֵי בְּזוּהַ"ק אֲוֹדוֹת דְּגִים "אֲסִיפְתָן זֶה טַהֲרַתְּן" שְׁאִינָם צְרִיכִים שְׁחִיטָה אֲלֵא לְאַסּוֹף אוֹתָם מֵהַמִּים, וּמֵרִמְזֵי בְּזוּהַ, כִּי כִמוֹ כֵּן בְּכֻלֵּי יִשְׂרָאֵל בְּזוּהַ גּוֹפֵא שְׂמֵתֵאֲסִיפִים מֵטַהֲרַת אוֹתָן.

וְהֵנָּה פְּרִשְׁתָּ שְׁקִלִים, שְׂזֻמְנָה בְּעֵיקָר בְּשַׁבַּת ר"ח אֲדָר, מוֹרָה לָנוּ עַל הַהֲתַקְשְׁרוֹת לְ"יִשְׂרָאֵל" וְכִידוּעַ מִסִּפְהַ"ק כִּי כָל אֶחָד רַק "חֲצִי" וְחַיִּיב לְהַשְׁתַּתֵּף לְהַזוּלָת לְבּוֹא לְיַדֵּי הַשְּׁלִימוֹת.

התקשרות ב"תורה"

"קיימו וקבלו היהודים" קבלת התורה מאהבת הנס בימים אלו כמבואר בגמ' שבת (פח.), וכמבואר כאשר הקבלה והתשובה מתוך אהבה, הרי נעשית בדרגת "התקשרות". והתורה"ק דא קוב"ה, וביותר כמפורש בנפש החיים (שער ד' פרק ל"ד) מדרש נפלא בזה ואלו דבריו - "ובעסק התורה הוא עושה כביכול דירה לו יתברך בתחתונים לשכון כבוד בארץ ית"ש כמאמרם ז"ל בשמות רבה (פל"ג), עד שלא ניתנה תורה לישראל ומשה עלה אל האלקים - משניתנה תורה אמר הקב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (!)". ויש לציין למש"כ הרמב"ן ר"פ תרומה לדייק לשו"ן הַכְּתוּבִים וְלִיִּסֵד כִּי הַשְּׂרָאָת הַשְּׁכִינָה בְּהַמְשַׁכֵּן הִיָּה הַמְשַׁךְ לְהַשְּׂרָאָת הַשְּׁכִינָה בְּמַעַמַד הַר סִינַי. וְעַ' בְּפָרִי צְדִיק שְׂמֵבֵאָר כִּי הַפְּסוּקִים בְּחֻדְשׁ נִפְתְּלֵי בְּבִרְכַת יַעֲקֹב מֵתִפְרָשִׁים עַל הַתּוֹרָה"ק.

ויש לרמז עוד כי "אדר" אותיות אל"ף דור, והרי הפסוק (תהלים ק"ה, ח') "זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צְוָה לְאַלְפֵי דוֹר" פְּרָשׁוּ דְקֵאֵי עַל הַתּוֹרָה"ק וְזוּ"ל "דָּבָר צְוָה לְאַלְפֵי דוֹר - הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צְוָה לְהוֹדִיעָה בְּעוֹלָם לְאַחַר אֲלֵפֵי דוֹר וְרֵאָה שְׁאִין הָעוֹלָם מֵתִקְיִים בְּלֹא תּוֹרָה וְהַעֲבִיר מֵהֶם תִּשְׁעַ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבַּעַה דוֹרוֹת". וְא"כ הִרִי חוֹדֵשׁ זֶה, חוֹדֵשׁ אֲלֵפֵי דוֹר, מֵרִמְזוֹ בְּשֵׁמוֹ גּוֹדֵל הַשְּׁיִיכוֹת לְתּוֹרָה"ק, וּבְנוֹסַח זְכָר לְעוֹלָם "בְּרִיתוֹ" - בְּרִית הַתּוֹרָה, הַתַּקְשְׁרוֹת. וַיֵּשׁ לְרִמְזוֹ זֶה בְּ"מִזְלֵ אֲדָר דְּגִים" כִּי בְּגַמ' (בְּרִכּוֹת ס"א:) מְסוּפָר אֲוֹדוֹת ר"ע שְׁבִיאָר כִּי אֵי אֲפֻשָׁר לִיהוּדֵי לְחַיּוֹת בְּלֵי תּוֹרָה כִּמוֹ שְׁאֵי אֲפֻשָׁר לְדָגִים לְחַיּוֹת בְּלֵי מִים, וְזֶה מוֹרָה עַל גּוֹדֵל הַהֲכָרַח לְחַיּוֹת מְקוּשָׁר בְּתּוֹרָה כְּרֵאוּי.

קוב"ה ישראל ואורייתא

ובהא נחתינן וסלקינן כי חודש מסוגל ל"התקשרות" כמבואר בארוכה, ומורה לנו דרך ועבודה למעשה. זוכים אנו לשעה שיכולים להתקשר אליו יתברך בעבותות אהבה ותשובה שלימה בתפלה מתוך התקשרות, יכולים אנו להתאחד ולחשוב על הזולת, וביותר בימים אלו כי הרבה בני זקוקים להארת פנים ול"מילה טובה" ולצלצלם להגיד להם שחושבים עליהם, וגם לרבות התורה"ק בהתקשרות ודביקות וקבלת התורה מתוך אהבת הנס! שנזכה ליחוד השלם, בב"א.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

**מיד לאחר מתן תורה פתחה התורה בפרשת נמכר בגניבתו
כי בדיני עבד עברי נכלל יסוד חשוב לעבודת ה'**

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיהֶם. וְגו' (שמות כא, א ..)

צ"ב הרי בני ישראל התעלו והתרוממו בהר סיני למעלות הנשגבות ביותר. הקב"ה פתח להם את שבעת הרקיעים והכל נגלה לנגד עיניהם.

הם זכו לגילוי שכינה ושמעו את קול ה' בהדר, שהיה מהדהד מסוף העולם ועד סופו: "אנכי ה' אלוקיך" (שמות כ ב).

בעודם מצויים ברום מעלתם, מן הראוי היה שהמצוות שיצוו עליהם מיד לאחר מכן יעסקו בעניינים מרוממים ונעלים, כגון מצוות 'קדושים תהיו' (ויקרא יט ב) וכדומה. ולא לפתוח בפרשה על גנב הנמכר בגניבתו?

בדיני עבד עברי נכלל יסוד חשוב לעבודת ה'

אלא יש לבאר עפ"י מש"כ בספר ילקוט יוסיף לקח בראשונים מבואר, אומר הגר"ז אפשטיין זצ"ל בספרו "הערות", שכל דיני התורה כלולים בעשרת הדברות. לאור זה יש ליתן את הדעת לעובדה שמיד אחרי שקיבל משה רבינו לידיו את הלוחות שבהם כתובים עשרת הדברות, הוא החל ללמד את בני ישראל דיני עבד עברי. הרי בכל מקום מיחסת התורה חשיבות מיוחדת להתחלה, שהיא כוללת תמיד את החלק החשוב שבדבר. נשאלת, איפוא, מאליה השאלה: איזון חשיבות נועדה לפרשת עבד עברי, הרי ענין זה אינו מצוי כל-כך ואינו נוגע לכל אחד ואחד!

קושיה זו עורר כבר הגר"י לוינשטיין זצ"ל, והוא תירץ שאכן משפט הבכורה ראוי למצוה זו, כי היא חשובה עד למאד ומונח בה יסוד לכל עבודת האדם! כי בדיני עבד עברי אנו מוצאים שהתורה משתדלת לשלול עבדות מוחלטת, התורה מסרבת להעניק לאדון בעלות בלתי מוגבלת על העבד. משך זמן העבדות נקבע לשש שנים בלבד, בתום מועד זה חייב האדון לשחרר את עבדו. ובתוך הזמן הזה מצווה האדון שלא לרדות בעבד בפרך, ובמקביל הוא חייב לדאוג לעבד שיהיה לו מצב של "כי טוב לו עמך"; עד שאמרו (קידושין כ.). כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. אלה הם מושגי העבדות לפי השקפת התורה, האדון חייב להתחשב מאד בעבד, ולא לחשוב כל הזמן כיצד לנצלו ולהפיק ממנו רק תועלת ורווח.

הנהגה זו יש לה בסיס, שהוא למעשה יסוד חשוב לכל עבודת האדם. בספר ויקרא (כה) נאמר: "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", ודרשו חז"ל (בבא מציעא י.): "עבדי הם, ולא עבדים לעבדים". משמעות הדברים היא שהתורה באה לשלול מצב של עבדות, שמהותו ביטול העצמיות ושליטת כל רצון עצמי ומטרה פרטית בחיים, מצב שבו הכל מסור ושייך לאדון ללא כל הגבלה. לכך אין התורה מסכימה. כי מושגים כאלה וחיים באופן כזה ייתכנו אך ורק ביחסו של האדם להקב"ה, שם נדרש האדם לבטל את עצמו לחלוטין לרצון ה' יתברך. מטרת כל אדם צריכה להיות אך ורק עשיית רצונו יתברך בשלימות.

האמת היא שעבדות כזו לה' יתברך, בפועל היא חירות, כי היא לאשרו, לשלימותו ולתכליתו של האדם בחייו. העבדות המושלמת היא המצב של "ובו תדבק"; כל חסרון בדבקות, וכמו כן כל זמן שיש לאדם שעבוד כלשהו לדברים אחרים, הוא פגם במילוי השלם של רצון ה'. רק התורה והמצוות יכולות להביא את האדם אל החיים האמיתיים ולחירות גמורה. זהו מה שאומרים: "אשר קדשנו במצוותיו" – כל מצוה מקדשת את האדם לה' יתברך. לעומת זאת, ההתחברות להנאות העולם, לתאוות הממון ולכבוד, היא עבדות ולא חירות. וכבר אמרו חז"ל (אבות ו): "שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה".

עתה מובן היטב מדוע הבנת מהות העבדות, היא יסוד לכל המצוות ולקבלת עול מלכות שמים, כי יש להתרחק מעבדות לבני אדם ומהשתעבדות לכל גורם שהוא. את הסיבה לזה, מלמדת פרשת העבדות. כי כאן למדנו שעבדות היא ביטול העצמיות, ואוי לו לאדם המאבד את עצמיותו אפילו במשהו, מתוך עבדות-השתעבדות לאל זר. בין אם מדובר בשיעבוד לאדם אחר, או הליכה אחרי רצונות ותאוות. אשרי מי שזוכה להיות עבד ה'! אשרי העם שה' אלוקיו: כי רק עבודת ה' יתברך היא חירות אמיתית.

החסיד יעב"ץ (אבות א, ג) אומר שכל הירידה למצרים נועדה לחנכם, להרגילם ולנתקם מהרגש העצמאי ולהרגילם בעבדות. אחרי זמן ארוך של מאות שנים שהיו בני ישראל עבדים במצרים, השתנו המושגים שלהם והם שכחו את זמן היותם בני חורין משוללי שעבוד כלשהו, או-אז הוציאם ה' ממצרים, מבית עבדים, כדי להיות עבדיו, כנאמר: "כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים". העבדות שלי, אומר הקב"ה, היא יציאה מעבדות, יען כי היא החירות האמיתית, עבדות של הצלחה, אושר ועושר.

יוצא, איפוא, שבדינים הראשונים שנאמרו מיד אחר מתן תורה, נכלל היסוד לכל המצוות וחוק הבניין של האמונה.

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' לא יחרץ כלב לשונו

וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבֶשֶׁר בְּשׂוּדָה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ (כב, ל)
כתב רש"י: "לכלב תשליכון אותו... מה תלמוד לומר 'לכלב'? למדך הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, שנאמר (יא, ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו', אמר הקדוש ברוך הוא: תנו לו שכרו".

סיפר מרן רבי חיים קנייבסקי שליט"א (שיח הפסח, מכת צפרדע): "שמעתי בשם רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל [שהקשה]: מה טעם הכלבים ששתקו בשעת מכת בכורות זכו לקבל את הנבילות, ואילו הצפרדעים שלכאורה מסרו נפשם יותר על קידוש השם - כי הלא נכנסו לתנור החם אצל פרעה - לא קיבלו גמול, מלבד שלא מתו ונשארו לחיות ביאור?

[ותירץ]: כי יותר קשה לשתוק מלהישרף באש".

ראיתי את הדברים מבוארים יותר (שלא בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א) בספר "אשיחה בחקיק" וז"ל: "אלא ללמדך שמעשה הכלבים היה יותר מעולה ממעשה הצפרדעים. קל יותר לקבל החלטה חד-פעמית ולקפוץ לכבשן האש, מאשר להתנהג נגד הטבע שאתה רגיל בו מעת שנולדת. לכן דוקא לכלבים, שכבשו את טבעם הרגיל לנבוח, מגיע שכר".

מוסיף הספר הנ"ל: "כי האדם אשר רגיל עוד מילדותו לדבר ולדבר... ואינו משקיע מחשבה במה שמוציא מפיו, ככל שיכבוש את טבעו ויתגבר עליו, לחסום פיו, ולחשב חשבונו של עולם מה מותר לדבר ומה אסור לדבר - יזכה לשכר גדול ועצום שאין לשער ולדמין".

אגב, את אותו הרעיון שמסר מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א בשם מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, מצאתי אחרים מוסרים בשם רבי דוד מטאלנא זצ"ל, ואף שהדברים ממש דומים הריני מעתיקם, כי אין בית-המדרש בלא חידוש, ואף כאן יש שינויים ותוספות קלים:

"...חזינן ששכרם של הכלבים היה גדול יותר עשרת מונים [מהצפרדעים], כי הם קיבלו בשר נבילות וטריפות עד סוף כל הדורות [דהיינו פרנסה בהרחבה להם ולבניהם אחריהם], ואילו הצפרדעים לא קיבלו מאומה ליוצאי חלציהן, רק שהן עצמן יאריכו ימים, ותו לא?

ומכאן שהרבה יותר קשה להבליג בעת עלבון ולא לנבוח בפה, מאשר לקפוץ לתוך כבשן האש ולמסור את הנפש לכבודו יתברך שמו, וזה הטעם ששכרם גדול יותר משם הצפרדעים".

והנה אמרו חז"ל (פסחים קיח ע"א): "אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה: כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר 'לכלב תשלכון אתו' וכתוב בתריה 'לא תשא שמע שוא' וקרי ביה 'לא תשיא'".

מדוע העונש הראוי על דיבורים אסורים הוא "להשליכו לכלבים" דוקא? ומדוע לא לאריות, למשל?

מבאר כ"ק מרן החפץ חיים זצ"ל בשם מהר"ל מפראג (שמירת הלשון ח"א שער הזכירה פ"ח): "הטעם הוא פשוט, כי הכלבים היו שומרים את עצמן בעת הצורך מלחרוץ לשונם, כמו שכתוב 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו'. והוא - אשר חלק לו ה' בינה ודעת - לא יוכל לעצור את יצרו מזה, על כן הוא גרוע ממנו".

והנה אמרו חז"ל (מדרש תנחומא פרשת מצורע סימן ה, וכע"ז במדרש רבה): "אמרו רבותינו מעשה ברוכל אחד שהיה מסבב בעיירות, והיה מכריז ואומר 'מי מבקש סם חיים?', שמעה בתו של רבי ינאי. אמרה לאביה: 'רוכל אחד מסבב ואומר מי מבקש סם של חיים?'. אמר לה: 'לכי וקראי לו'. הלכה וקרא לו אצל רבי ינאי. אמר לו: 'איזהו סם של חיים שאתה מוכר?'. אמר לו אותו הרוכל 'בי' [וכי] אין אתה יודע מה הסם הזה?'. אמר לו 'אפילו כן הודיעני'. אמר לו 'הבא לי ספר (תלים) [תהלים]. הביאו לו וגיללו, והוא מראה לו מה שאמר דוד 'מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב. נצר לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה' (תהלים לד, יג-יד). מה עשה רבי ינאי? נתן לו ששה סלעים. אמרו לו תלמידיו: 'רבי, לא היית יודע הפסוק הזה?'. אמר להם: 'הן, אלא שבא זה וביירו בידיו וכו'".

והנה נתקשו כולם, מה חידש אותו רוכל לרבי ינאי?

ובקונטרס "כף הדן" כתב וזה לשונו: "בהסכמת בעל 'אבן האזל' לספר 'עקרי דינים' ביאר [את המדרש הנ"ל], דקא משמע לן שאף בשתיקה - שהוא בשב ואל תעשה - הוי כסם המועיל בפועל להחיות, כשאר מצוות עשה, יעויין שם דבריו.

עוד שמעתי לפרש מה שכתב הגר"א בשם המדרש שעל ידי כל רגע שחוסם פיו זוכה לאור הגנוז שאי אפשר לשער, משום שבשב ואל תעשה הוא, ולא נגדר במעשה שיוכל להגבילו".

והוא מוסיף שם: "ומהאי טעמא הכלבים זכו יותר מהצפרדעים, אף שהם נכנסו לתנורים, מכל מקום השתיקה של הכלבים אין גבול למעלתה, ועל כן זכו לקבל 'בשר בשדה טריפה לכלב תשליכון לעולם'.

ולענין פיו להוציא דיבור לחסימת שור בדישו וכיוצא בו, נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אי הוי מעשה. אבל עצימת פיו לכולי עלמא עדיף ממעשה, שיותר קל לדבר מלשתוק! עד שישלים אומנותו בעולם הזה לעשות עצמו כאלם", עכ"ל קונטרס "כף הדן".

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

תליית שלטי "משנכנס אדר מרבנים בשמחה"

נהגו בק"ק פולין והונגריה, עם כניסת 'חודש אדר' לתלות בבתי כנסיות ובבתים דף כנ"ל שעליו כתוב 'משנכנס אדר וכו'. ועל כך בעז"ה במאמר שלפנינו.

זכור אזכור בהיותי ילד קט, צועד הייתי עם אבי ז"ל לבית הכנסת 'צאנו' בב"ב (רח' רבי יהודה הלוי. שם בת"ת, החילותי את צעדי הראשונים בתורה), לתפילת מנחה גדולה בערש"ק. בזמן זה התפללו שם גדולי ארץ, רבנים ראשי ישיבות יושבים על מדין זצ"ל, ויבלחט"א. א' מהמנהגים שתמיד סיקרנו אותי שם היה, בעת שנכנס חודש השמחה 'אדר' – שלט ובו הכיתוב 'משנכנס אדר וכו' בצירוף איורים עתיקים בענין משתה ושמחה, וכמו"כ ציורי דגים של מזל החודש (כמובא לעיל), מודבק היה מעל פתח בית הכנסת. ושאלתי הייתה למה ועל מה ראו כך לעשות? כמובן שלאחר עיון קצר בספרים ראו ראיתי שכך נהגו בהרבה מקהילות ישראל מקדמא דנא, ואף על פתחי או כתלי הבתים נהגו כך ומנהג ישראל תורה.

בספר ילקוט אברהם (לר' אברהם ליפשיטץ. סי' תרפ"ו י"ל במונקאטש בשנת תרצ"א) הביא מקור למנהג ישראל קדמון לכתוב 'משנכנס אדר מרבנים בשמחה' על נייר ולהדביק מול הפתח בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ואמנם בגמ' כתוב 'משנכנס אדר וכו', אך לכתוב זאת על נייר ולתלות על הקיר מניין? וביאר דהא נפסק בשו"ע (סי' תקס'), שיש לשייר בכל בית אמה על אמה זכר לחורבן, ולכך נהגו להדביק זאת דוקא על מקום ההוא שבמקום תוגה יהא שמחה וששון ליהודים. (עי' בס' שערי נחמה עמ' קפב')

בשו"ת אפרקסתא דעניא (לרבי דוד שפערבער, אבד"ק בראשוו. ח"ב או"ח סי' לו, אות ד'. י"ל בסאטו – מארע. רומעניען) כתב (במענה לשאלה): ואשר דרש מני אם מצאתי טעם למנהג העולם שמדבקי' על הפתחים "משנכנס אדר מרבין בשמחה". ואם משום כדי להזכיר את הדין למה אין מדבקי' באלול "משנכנס אלול מרבין בתשובה". הנה אנכי לא ראיתי ולא שמעתי טעם למנהג זה, ובספרי המנהגים הגדולים שבידי כמדומה שלא ימצא. ויש לחפש בס' הקטן הנקרא מטעמים - ישן וחדש (לרבי יצחק ליפיעץ, משעדליץ, י"ל בוורשא בשנת תרס"ד. ספר זה י"ל בשני מהדורות), ובס' אמרי צדיקים, ובס' מנהגי ישרון (לרבי אברהם אליעזר הירשאוויץ, מקאוונא. י"ל בוילנא בשנת תרנ"ט). ועוד, וגם יש לעיין בספר פחד יצחק (לרבי יצחק רפאל חזקיה לאמפרונטי, י"ל בוורשא בשנת תרמ"ה. ערך – משנכנס אדר), אף שאינו מסוג זה מ"מ אולי יש בו דבר מן החדש, וכולם אינם תחת ידי וכו'.

ויען כי מנהג ישראל תורה היא. (ובתוס' מנחות כ' ע"ב, ד"ה נפסל, איתא מנהג אבותינו וכו'). וכתב בספר שפתי צדיקים (הובא בספר טעמי המנהגים, בסוף קו"א), שפי' דכשתסתכל בכל מנהג שבישראל תלמד ליראה את ה' כמו מן התורה, כי התורה ומנהג ישראל אחד הוא, ע"ש. ונ"ל להוסיף תבלין, דמנהג במספר קטן כמס"ק תורה. על כן בוודאי מצוה לשים לב להתבונן בכל מנהג שבישראל למצוא בו טעם לשבח.

והנראה בעיני על דרך דרוש מוסר להסמיך המנהג הלז, על מה שכתוב: הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים. והוא עפאז"ל (ביצה ט"ו ע"ב) הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר (ע"ש ברש"י). ופי' בס' בני יששכר (במאמרי אדר - מאמר א' סי' ט' וי'), עפמ"ש האריז"ל, דאדר הוא החוטם שבו חוש הריח. והנה כל החושים נזכרים בחטא עץ הדעת שנשתמשו בהם ונפגמו, וחוש הריח לא נזכר, כיון שלא נפגם רק בדרך בהדי הוצא לקי כרבא, כי לא נשתמשו בו אז ע"כ הנשמה נהנית. וזהו הרמז, הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר, שהוא בחי' חוש הריח, שהוא פעולת הנשמה דבר המתקיים ולא פעולת הגוף. ע"ש דברות קדשו. השתא אתי שפיר מנהג ישראל לדבק על הפתחים בחדש אדר, גליון כתוב בו באתוון רברבין "משנכנס אדר מרבין בשמחה", כאלו כרוזא קרי בחיל לעורר לב ישראל על סגולת החדש להתפתחות והתפשטות כח הרוחני בבחי' חוש הריח שלא נפגם בעץ הדעת, שבו אפשר התיקון והוא פת"ח ומבוא גדול לזכך אתו עמו גם החושים שנפגמו. ורמוז במאמר קרא הנ"ל, הדודאים, כמו הדודים רמז למרדכי ואסתר, שהם מארי דריחין טבין, ולכך נקראו, מירא דכיא בתרגום על הפסוק 'מור דרור', והדסה. ועל כל פתחינו מגדים, אנו קובעים על פתחי בתינו לוח המזכיר מגדים של חודש אדר וכו', ע"ש עוד מש"כ.

וראיתי בספרים עוד טעם למנהג הנ"ל, בשם הרה"ק רבי זאב מזבארז, שתולים על בית הכנסת זה הכיתוב, כדי שכותלי בית המדרש יוכיחו ויכריזו הלכה זו שנשמטה ברמב"ם ובשו"ע (ובאמת צ"ע מדוע השמיטו זה, ומאידך תחילת המימרא בגמ' תענית כט' ע"א 'משנכנס אב ממעטין בשמחה' כתבו? ובעז"ה עוד חזון למועד ואכתוב ע"כ).

ובקונטרס שמחת יהושע (לרבי יהושע מנחם אהרנברג, ראב"ד ת"א יפו) כתב, ויש מקומות נוהגין לדבק על הכותל לוח עליו כתוב 'משנכנס אדר וכו' שמחת טירדא עלול לשכחה ומנהג ישראל תורה היא.

רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, ביאר שמה שאמרו חז"ל, 'משנכנס אדר מרבנים בשמחה', אין הכוונה שיש להרבות בפעולות של שמחה דוקא, אלא עיקר הכוונה להסיר מלבנו אלו כל דאגה ועצב. ולשוואלים הזכיר רבי שלמה זלמן גם את המנהג לקבוע שלט 'משנכנס אדר וכו' בבתים ובבתי כנסיות (הליכות שלמה).

כתובת בביכ"נ בהונגריה

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בדין האם בורר יכול ליטול שכר

וְשָׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הִשְׁחָד יַעֲזֹר פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים (כג, ח)

המקור שאסור ליקח שכר הוא ממתניתין בכורות י"ט, ובגמ' ילפי' מראה למדתי בחנם, מה אני בחנם אף אתם בחנם. וחזינן דאסור מדאורייתא ליטול שכר על די"ת. (וקצת תמוה דהעה"ש כתב דאסור ליקח שכר על די"ת, מפני שאין כבודם של הדיינים ליטול שכר כמו שאר מלאכות). דין שנטל שכר כל דינו שדן בטלים. הטעם לזה שכל דינו בטלים: כתבו הפוסקים דהוא משום קנס, דרבנן קנסוהו כיון דעבר על די"ת.

האם הדיין צריך להחזיר השכר שקיבל

יש לדון אם צריך להחזיר את השכר שקיבל עבור הדין או לא, ומצינו שנחלקו בזה הפוסקים, דהב"ח כתב דלא בעי להחזיר, כיון דאינו גזל כמו שוחד, אלא קנס בעלמא. והמנחת חינוך (מצוה פ"ג) סבר דצריך להחזיר מתרי טעמי, א. כיון דכל מילתא וכו' אי עביד לא מהני, ב. דלא עשה מלאכתו כיון שהדין בטל, והיינו דכיון שהדין בטל נמצא כל המתן שכר הוא בגדר של מקח טעות. המחנ"א (שכירות ט"ז) סבר דצריך להחזיר מהטעם הב' של המנח"ח, דנחשב מקח טעות, דכל הנתינה היתה נתינה בטעות, אכן השער משפט (סק"ב) קיים דברי הב"ח, דכיון דמן התורה דינו דין ורבנן ביטלוהו, אי"ז נחשב נתינה בטעות, ואי עביד לא מהני לא שייך כאן, כיון דלא אמרינן כן בעשה בעלמא, וכן בחידושי הרי"ם (סימן ל"ד סקי"ח) הסכים עם הב"ח, אבל הוא כתב טעם אחר, כיון דאמדינן כונת הנתינה של השכר כדי שיודיע הדיין את ההלכה שבדבר, ולא ע"מ שיהיה לזה תורת פסק בי"ד, וכ"כ המהרי"ל דיסקין (סי' נ"א אות ז'), ויעויין באמרי בינה (דיינים סי' י"ח) דכתב, דכיון שבטל הדין א"כ חייב להחזיר מה שנטל, ומוכיח כן דאל"כ מה הקנס שקנסוהו, והא הוא לא הפסיד מידי במה שהדין בטל, אלא הבעלי דינים הפסידו, והמוכרח דחייב להחזיר מה שנטל, והרחיב בזה. עוד מבאר שם, דהא כל מה שדנים היום הוא משום דשליחותיהו קא עבדינן, וכל שנוטלים שכר בזה לא ניתן רשות לדון, וא"כ הדין אינו דין, ואיך יוכל להשאיר את השכר אצלו, והא השכר ניתן לו בעבור הדין שיפסוק, וכאן אי"ז דין כלל וכלל. הפתחי תשובה מביא בשם הדברי חיים דאם רוצים לקיים הפסק חייבים לשלם, דאהני מעשיו של הדיין. ולכאוי נראה למעשה דהדיין יוכל לומר קים לי ולא להשיב השכר שקיבל.

כשהחזיר את השכר האם דינו קיים

באופן שהדיין לקח שכר והחזירו: כתב הדרכ"מ בשם הרמב"ן דדינו ומעשיו קיימים. ויש לחקור אי הכונה שצריך לדון שוב, והחידוש דכשר לדון, או דהכונה דדינו דין ולא בעי לדון שוב. ובפת"ש (סימן ל"ד סקכ"ו) מביא דעת הנו"ב (אה"ע קמא סי' כ"ז) דכתב לגבי

עדות דהעדות הראשונה שהעיד כשרה אם העד החזיר את השכר, ולפי"ז אף כאן לכאור' כל שהדיין החזיר שכרו דינו דין ולא בעי שוב לדון, אכן הפת"ש מביא דעת הר"ן ורוב הפוסקים דצריך לחזור ולהעיד ועדותו עדות. אלא דשם מיירי לענין עדות, ובענין דיינים מצינו לכנה"ג (הגה"ט סקכ"ו) דר"ל שלא יוכל לחזור ולדון, כיון דכסיפא ליה מילתא לחזור בו, ולמעשה מביא מהרשד"ם (חו"מ סי' ב') ומרהיב"ל (ח"ג סי' צ"ז) דכתבו דיכול לחזור ולדון מה שדן כבר. והיינו דלמסקנא דין הוא כמו עדות, ולמ"ד שצריך להעיד מחדש ה"ה כאן צריך לדון מחדש, ומ"מ אפשר לדון מחדש, ולא אמרינן דכסיפא להו מילתא.

בקיבלו עליהם אי אפשר ליקח שכר

באופן שקיבלו עליהם את הדיין לפסוק: כתב החכמת שלמה דקבלה מועילה, וכשבאו מעצמם לדון אצלו וידעו שלוקח שכר נחשב קבלה, עוד כתב דכשדן שלא בכפיה אי"ז פסול כלל, דבזה אין שם דיין עליו, ואי"ז אלא מתנה בעלמא, וכתב דמזה נתפשט המנהג שלוקחים הדיינים שכר בזה"ז, ולכן מותר ליקח שכר. וכ"כ החידושי הרי"ם (סי' ל"ד סקי"ז). אכן יש שכתבו ובכללם העין משפט, וכן משמע באמרי בינה (דיינים סי' י"ח), דלא מהני קבלה ליטול שכר, דסוף סוף לוקח שכר על חוקות ה' ומשפטיו.

קבלו עליהם קרוב או פסול

קבלו עליהם קרוב או פסול: השער משפט מסתפק בזה, והמנחת חינוך (מצוה פ"ג) מכריע דשרי, והאמרי בינה (דיינים סי' ט"ז וי"ח) מכריע דאסור, והטעם להתיר, כיון דאינו חייב לדון ויכול להסתלק, א"כ יכול לומר שאם רוצים שידון מבקש שכר, והאמרי בינה כתב ע"ז, דא"כ כל דיין באופן שיש בי"ד אחר קבוע יוכל לבקש שכר, והלא אין הדין כן, ע"כ כתב דאסור, כיון דסוף סוף לאחר שקיבלוהו דן באיסור, ועובר על מה אני בחנם. אכן כתב דאם דן בקבלה של קרוב או פסול וקיבל שכר, אינו חייב להחזיר השכר, דבכה"ג לא קנסינן להו, דלא איכפת לן במה שנוסף פסול על פסולו.

פשרה

לב"ח והש"ך והנתיבות שרי ליקח שכר על פשרה, אכן הפנים מאירות (ח"ב סימן קנ"ט - מובא בפת"ש) חלק, וכתב דכיון דכל דיין מצווה להתחיל בפשרה, ע"כ נחשב שהפשרה היא ג"כ דין בעצמה. ומהות המח' היא בגדר פשרה, אם היא דין או לא. אכן לתת שוחד ע"מ שיעשה הדיין פשרה פשיטא שאסור.

נטילת שכר לאחר הדיון

נטל שכר לאחר הדיון: מביא הפת"ש מח' אם דינו בטל למפרע או לא, וכתב דאם סיכמו קודם על השכר פשיטא שאסור אף שבפועל נתנו השכר לאחר הדיון, ואם לא סיכמו קודם ונתנו שכר לאחר מכן הדין קיים, אבל מ"מ אסור לעשות זאת.

כמה טעמים להתיר בימינו ליקח שכר על בוררות או די"ת

הנה בימינו מצינו שהרבה דיינים לוקחים שכר, ובפרט בוררים נראה שרוב הבוררים לוקחים שכר בימינו, ונראה שמותר ליקח שכר. והביאור בזה מכמה צדדים: א. דבקבלו עליהם הבאנו הרבה פוסקים שמתירים. ב. מטעם פשרה, וכמו שכתב השבות יעקב המובא בפת"ש (סקי"א), דבימינו הדינים נחשבים פשרה, כיון שלא יודעים לפסוק דין. ג. מטעם קבלו עליהם קרוב או פסול, וזה היתר לבורר יחידי הלוקח שכר, דהא נחשב פסול, כיון שדן יחידי. ד. מטעם משכ"ת התומים (אורים סק"ט), דכל שעוסק בזה בקביעות, ואל"כ ודאי היה עוסק במלאכה אחרת, יכול ליקח שכר, ופסק זאת אף הנתה"מ, והפת"ש נמי מביאו. ה. הנתיבות (ח' סק"ו) כתב דמתקנת הקהל שלא ידון שם אדם בלא נתינת שכר. וכתב עוד שם בשם התומים דבנהגו חשוב כאילו התנו. הפת"ש כתב דבהלך הדיין לדון לעיר אחרת שרי ליקח שכר על ההליכה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

חובת העזרה לזולת ולסייע למחזיקי התורה – קל וחומר מבעלי חיים

כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱכַר רִבֵּץ תַּחַת מְשָׁאוֹ וְחָדְלָתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עֲזֹב תֵּעָזֵב עִמּוֹ (כג, ה) שאלות

א) שואלת הגמרא במסכת פסחים דף קיג ע"ב אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב וכו', ומי שריא למסניה? והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך אלא וכו', דחויא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע. ואם כן עלינו להבין מדוע התורה מצווה לעזור לאדם שיש מצווה לשנוא אותו?

ב) עוד שואל המלבי"ם מדוע התורה כותבת לנו את מחשבת האדם אולי יחשוב לחדול להושיט עזרה ומצוה עליו עזוב תעזוב, הרי דרכה של התורה לכתוב את הציווי ולא את המחשבות השליליות של האדם?

ג) עוד קשה מדוע כפל הלשון עזוב תעזוב, למרות שחז"ל כבר דרשו מכפל הלשון לרבות שצריך לעזור אפילו מאה פעמים, עדיין אין מקרא יוצא מידי פשוטו?

הלכי רוחות

יש הסבורים שקיימת חלוקה בתפקידי הבית בין בני הזוג, כך שכל ענייני הבית מוטל על האשה ומאידך כלכלת הבית והרוחניות מוטל על הבעל. כתוצאה מכך נוצר מצב שהאשה יכולה להיות מטופלת בילדים קטנים וכו' ואף עול הבית בישול וכביסה וניקיון ועוד, ואינו רואה לעצמו מחוייבות להושיט יד לעזור בבית כי כלים ניקיון וסדר וטיפול בילדים הן ממחוייבות האשה ואינם לפי כבודו לעשות כלים או לנקות את הבית או להוריד את האשפה וכדומה, ולצערנו מובן מאליו שבבית כזה אין שלום בית ולא שמחה מאחר והאשה קורסת והבעל מתעלם. כמו כן לקום בלילה לתינוק שבוכה מובן לו מאליו שהכל מוטל על האשה, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו "שיעורי בית" כיצד לבנות את הבית ומה החובות המוטלות על כל אדם באשר הוא, לעזור אפילו לשונאו, כדלקמן.

ביאור בעלי התוספות לכפות את יצרו

בזה נבוא לביאור הפסוקים, בכדי להבין את המצווה של פריקה וטעינה נביא את ביאור בעלי התוספות (מסכת פסחים דף קיג ע"ב) שראה בו דבר ערוה, ואם תאמר דבאלו מציאות (ב"מ דף לב: ושם) אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו? וי"ל כיון שהוא שונאו גם חבירו

שונא אותו דכתיב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר ע"כ.

ביאור הדברים, בעלי התוספות התקשו מאחר ומדובר בעובר עבירה שמצוה לשנאתו אם כן מדוע כאשר מזדמנים לו שני מקרים בבת אחת, רואה חמור אוהבו וחמור שונאו אחד רובץ ואחד לטעון, צריך לעזור לשונא כדי לכפות את יצרו, והדבר אינו מובן הרי יש עליו מצוה לשנאתו ומה שייך לכפות את יצרו?

לזאת ביארו התוספות שאמנם מצווה לשנאתו בגלל דבר העבירה שעשה פירושו לשנות מעשיו, אבל כתוצאה מכך נהפך בעל החמור גם הוא לשונא שלו כיון שכמים פנים לפנים כן לב האדם, ומתפתחת שנאה בלב בעל החמור, וגם הוא יחזור וישנא אותו גם שנאה אישית.

וכאן עומד המבחן הדק שהתורה תובעת מהאדם, מאחר ובעל החמור שונא אותו הרי שמטבעם של דברים כיון שיש שנאה בניהם אינו חפץ לעזור לו, ולא מפני שעשה דבר עבירה, ולזאת מצווה על האדם להתעלות על מידותיו ולכפות יצרו לעזור לו, ובזה מוכיח שמה שאינו שונא אותו אלא את דבר העבירה.

מעשה כמים פנים לפנים

ישנן מעשיות רבות על המציאות כמים פנים לפנים כן לב האדם.

בסוף מלחמת העולם השנייה היה חורבן גדול ומצב כלכלי קשה והחיילים הפכו להיות שודדים שעשו פוגרום, אחד הקצינים שיצא שמו לשמצה באכזריותו היה יהודי בשם לנצה והיה בראש גדוד גדול החליט שהוא רוצה להתנקם מרבו שזרקו מהשיבה ולכן הלך לאותה עיר. זימן אליו את ראש העיר אמר לו שמיד יביא לפניו את הרב להריגה או יעשה שמות בכל העיר. כמובן אותו ראש עיר שלח להביא את הרב שהוא זומן על ידי אותו קצין אכזרי, כולם הבינו שזה כנראה סופו. אחד התלמידים הפציר בו להתלוות אליו ולבסוף הסכים, בתנאי שאינו מדבר עם אף אחד עד שחוזרים, והלכו, עד שהגיעו למקום הגדוד. התלמיד היה כעגלון שהביא את הרב שהוזמן למפקד. כל הדרך היה הרב מהורהר ולא דיבר, ובהגיעו ירד והלך למפקד, ואף המפקד יצא לקראתו והנה פלא פלאים, התנפלו אחד על השני בנשיקות ובכיות על כל העבר, וחזר בשלום לביתו. שאלו תלמידו, מה קרה, כיצד התהפך ליבו של האכזרי הזה? וסיפר לו, שכל הדרך היפך בזכותו ועורר רחמים עליו ועל כל עברו, עד שהשפיע על ליבו של האכזרי להתעורר ברחמים וכך ניצל.

ביאור התורה תמימה שונאך ולא שונאך

כתב לבאר התורה תמימה בחלק הביאורים (שמות פרק כג פסוק ה אות לו), לאחר שהביא דברי התוספות ולא ניחא ליה בתירוץ, כתב לבאר בשם חמיו וז"ל: **ושמעתי ממו"ח הגאון הראמ"ה ז"ל**, כי אין הפי' שונאך שאתה שונא אותו, משום דא"כ הול"ל שונאך כמו כי שנואה לאה, אחת אהובה והאחת שנואה, אבל שונאך הפירוש שהוא

שונא אותך, כמו אם רעב שונאך, ונוסף גם הוא על שונאינו, ואני אראה בשונאי, וכדומה, ולפי זה מכוון מאד פשט הגמרא: אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה לטעון לשונא כדי לכוף את יצרו. והרבותא היא אע"פ שידעת שהוא שונא אותך, בכ"ז תכוף את יצרך ותעזור לו. וגם הלשון שבגמרא מורה על כוונה זו, דאל"ה הול"ל אהוב ושונא. ובסוגית הדרשה כאן בגמרא יתפרש הכל על בעל האבדה, ודו"ק.

מעשה עם הגרי"ס כיצד השתדל להטיב עם מעליבו

ללמדנו שהתורה תובעת מהאדם עבודה על המידות ולהתגבר על השנאה ולהטיב עם שונאו, כמסופר על הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, אשר פעם בנסיעתו ברכבת ליעד אשר הוזמן, מאחר והיה דרכו לעשן לכן התיישב בקרון המיועד לכך, ובסמוך אליו התיישב אדם שאינו מכירו. החלון היה פתוח מפני המעשנים, והנה במהלך הנסיעה הגרי"ס עישן ושכנו אשר ישב העיר לו מדוע מעשן זה מפריע לו. לא השיב דבר שכאן זה קרון של מעשנים, אלא כיבה את הסיגריה מיד. לאחר מכן שוב מעיר לגרי"ס מדוע החלון פתוח קר לו, ושוב לא השיבו שלא הוא פתח אלא סגר החלון בשקט. לאחר שהגיעו למקום היעד, היה ציבור גדול מאוד שהגיע להקביל את פני הגרי"ס, ואותו אחד נודע לו שמדובר בגאון רבי ישראל סלנטר, ותפס את ראשו איך התנהג אליו כך. למחרת חיפש את האכסניה שנמצא הגרי"ס ובא להתחנן על נפשו שפגע בכבוד התורה. הרגיעו הגרי"ס ושאלו לצורך מה הגיע, והשיב בכדי להסמיכו לשחיטה אצל חתנו שהיה ממונה על כך. כמובן שהודיע הגרי"ס לחתנו שיקבלו ויעזור לו להוציא סמיכה, ולאחר שנבחן ולא ידע ישב ולמדו עד שיקבל תעודת סמיכה. כאשר שאלו את הגרי"ס, אמנם מחל על כבודו אבל מדוע התאמץ באופן מיוחד להוציא לו סמיכה, והשיב, שעשה זאת בכדי להוציא מלבו כל חשש טינה כלפיו ולכפות את יצרו.

חובת ומצוות עזוב תעזוב בתוך ביתו

אם כך שהתורה מחייבת לסייע לשונאו מצער בהמתו, קל וחומר אלף פעמים שמחוייב לעזור בבית. ולא רק כאשר האוירה בבית נעימה וטובה אבל כשיש מתח בין בני הזוג אחד מתנכר לשני, תורתנו מלמדת אותנו ההיפך, שאדרבה יש כאן מצווה נוספת לכפות את יצרו ולעבוד על המידות ולהושיט עזרה בפרט כשהיצר גובר שלא יעשה כך.

ולכן כאשר יש לפרוק אוהב או לטעון שונא השונא קודם, כיון שזו ההודמנות לעבוד על המידות ולהרבות אהבה.

ואכן בענין זה כתב בספר המאורות הגדולים (עמוד רלה): סח אחד מתלמידיו של הסבא מסלבודקה, שזמן קצר לאחר חתונתו הפתיעו פעם ה'סבא' בשאלה האם הוא עוזר לאשתו בבית בערבי שבתות. התלמיד השיב לו מיד בחיוב, והוסיף שהרי חז"ל מזהירים לעשות לכבוד השבת ונהגו כך בעצמם, רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא וכו', **וכך כתב בספר חמדת ימים** (ח"א שבת פ"ב נט): אזהרה לאיש לסייע בתקון מאכלי השבת. וכל ירא אלקים יהא זהיר בקרב ביתו בערב שבת לעזור לאשתו בכל תבשילי

שבת, איש איש לפי שיעורו, כמו שהיה מנהג קדמונינו רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא, והכל מפני כבוד השבת להיות תבשיליו מוטעמים ומתובלים.

חייך ה'סבא' ואמר: צדיק'ל, וכי משום כבוד שבת לבד ורק מתוך דברי חז"ל צריך אדם לעזור לאשתו, הלא זו מצות עשה מפורשת מן התורה 'עזוב תעזוב עמו', ועל אחת כמה וכמה לאשתו שיש כלפיה חובות מיוחדות, ועוד בערב שבת שהעבודה מרובה והאשה יגעה וממהרת להספיק את עבודות הבית עד להדלקת הנרות, האם יש לך מצוה שבין אדם לחבירו גדולה מזו?! והוסיף להאריך בזה כהנה וכהנה.

הנהגות גדולי ישראל כיצד עזרו בביתם

רבי שמואל סלנט רבה של ירושלים עלה לעליית ביתו לעזור לאשתו לתלות הכביסה. אמרה לו אשתו, לא נאה ולא יאה לרבה של ירושלים לתלות הכביסה, השיב לה רבי שמואל הרי את עכשיו לאחר מחלה וקשה לך, למעשה הייתי צריך עכשיו לשכור עזרה מבחוץ אבל כסף אין לי, אם כן אין אני פטור ממצוה זו ואין בידי ברירה אלא לעשות בעצמי.

מעשה עם הסטייפלר והגר"מ פיינשטיין שעשו כלים

פעם כאשר גמר הסטייפלר את לימודו בשעה מאוחרת, ראה ערימת כלים במטבח. כיון שבדרך כלל מנהג אשתו היה לנקות הכל הבין שכנראה הייתה מאוד עייפה, וידע שתשמח לקום בבוקר למטבח נקי, לכן שטף את הכלים וניקה הכל לשמח אשתו.

וכן פעם נראה רבי משה פיינשטיין והוא כבר בא בימים, עומד במטבח ומדיח כלים.

מעשה עם הרה"ג יוסף חיים זוננפלד זצ"ל

מספר יהודי ירושלמי שדר בשכונה הסמוכה לדירתו של רבי יוסף חיים זוננפלד:

פעם פתחתי את דלת ביתי לקול דפיקה הבאה מבחוץ, והופתעתי מאד לראות בפתח את רבי יוסף חיים, כשהוא נושא בידיו את דליי המים השיכים לי, כשהם מלאים עד גדותיהם, והרב מבקש להכניסם פנימה. הוכיתי בתדהמה, ורק לאחר שהתאוששתי מעט יצאתי החוצה בעקבות הרב. התברר לי, כי אשתי הלכה לשאוב מים מן הבור שהיה סמוך לביתו של הרב זוננפלד. היא מילאה את הדליים, אך מאחר שהילדים השתרכו אחריה, נטלה עמה רק אחד מן הדליים. ואת האחרים השאירה על יד הבור. וביקשה מן הקטנים לשמור עליהם. לילדים לא הייתה סבלנות לחכות, והם החלו לשאת בעצמם את הדליים הנותרים. בדיוק באותה שעה יצא רבי יוסף חיים מביתו. וכשראה איך עמלים הפעוטות בנשיאת הדליים, ניגש אליהם ושאל אותם לכתובתם. לקח את הדליים והעלה אותם לביתנו, לקול צהלתם ושמחתם של הילדים. לא מצאתי מלים כיצד להצטדק, ועיני החלו זולגות דמעות. כיון שראה רבי יוסף חיים כך, תמה ואמר "תמהני בה בשעה שגדולים אינם מניחים בידי לקיים מצות עזב תעזב, המזדמנת לי לעתים נדירות ביותר, הרי ילדי ישראל הפעוטות זכוני במצוה זו בשמחה.

תוכחת מרן הרב שך לר"מ בישיבה

מעשה עם הרב שך. אברך יקר בפוניבו' ישב ושקד בתורה, ואף היה עוזר בביתו עם הילדים להלבישם ולרחצם ולהסיעם. והנה לאחר זמן הוצע לו להיות מגיד שיעור בישיבה, ולאחר שקיבל את המשרה הופסקה העזרה בבית. היה מאוד קשה לאשה, ולמרות שביקשה ממנו לא נענתה מאחר ונהיה כבר מגיד שיעור והיה סבור שזה לא לפי כבודו.

אחת מחברותיה של אשתו הציעה לה לפנות לרב שך, ואכן שחה את לבה לפני הרב שך. הרב שלח לקרא לו, והתעניין אצלו איך בישיבה והשיעורים, ואיך בבית, ולאחר מכן אמר לו שיש לו בקשה. כיון שתורה צריכה להיות עם חסד, ישנה אשה מטופלת בילדים שקורסת ואין לה בעל שיעזור לה, וביקשו אם יהיה מוכן לעשות עימה חסד. השיב בשמחה שהרב יתן לו את שם המשפחה והכתובת והוא יעזור, והרב שך נתן את לו את הכתובת שלו עצמו ושם משפחתו... רק אז תפס עד כמה הוא טעה בדרכו.

מעשה שהיה עם רבי ישמעאל לעזור גם באינו לפי כבודו

מסופר בגמרא במסכת בבא מציעא (דף ל ע"ב) "רבי ישמעאל ברבי יוסי הוה קאזיל באורחא, פגע ביה ההוא גברא, הוה דרי פתכא דאופי, אותבינהו וקא מיתפח. אמר ליה דלי לי. אמר ליה כמה שוינ? אמר ליה פלגא דזוזא. יהיב ליה פלגא דזוזא, ואפקרה. הדר זכה בהו, הדר יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרה. חזייה דהוה קא בעי למיהדר למזכיה בהו, אמר ליה לכולי עלמא אפקרנהו ולך לא אפקרנהו. ומי הוי הפקר כי האי גוונא? והתנן, בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר, ובית הלל אומרים אינו הפקר, עד שיהא הפקר לעניים ולעשירים כשמיטה. אלא רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא אפקרינהו, ובמלתא בעלמא הוא דאוקמיה. **והא רבי ישמעאל ברבי יוסי זקן ואינו לפי כבודו הוה רבי ישמעאל ברבי יוסי לפנים משורת הדין הוא דעבד.** דתני רב יוסף [שמות י"ח] והודעת להם - זה בית חיהם, את הדרך זו גמילות חסדים, (אשר) ילכו זה ביקור חולים, בה זו קבורה, ואת המעשה זה הדין, אשר יעשון זו לפנים משורת הדין."

להוריד אשפה

החתם סופר העיר, שבכל פרשת ויקרא לא נזכר שמו של אהרן לבד אלא בני אהרן, רק בפרשת הוצאת הדשן נאמר צו את אהרן (ויקרא ו ד), כי הוצאת הדשן נראית כעבודה בזויה ועבודת השמשים, לכן אמרה תורה שבעבודה שעל פי ציווי ה' אין הבדל מה היא העבודה. ועוד יותר מזה, ככל שנראה עבודה בזויה, אהרן לבד צריך לעשותה. וכמו שכתב בחובת הלבבות שהוצאת הדשן מביאה שישפיל עצמו ויסיר הגבהת לבו.

ולכן המצוה גם להוריד את האשפה מהבית ולעזור לאשה למרות שאינו לפי כבודו.

העוזר לזולת עושה עם עצמו חסד

בספר פנים יפות (פרשת משפטים, שמות כג ה) כתב לבאר את כפל הלשון "עזוב תעזוב", כי תראה חמור שנאך וגו'. עיין פירש"י לפי פשוטו י"ל ע"ד שאמרו חז"ל [ויק"ר לד, ח] יותר ממה שהעשיר עושה עם העני עושה העני עם העשיר, וכו' וצריך האדם שיבחין זה כשעושה חסד עם חבירו שהוא מה שחבירו עושה עמו, וזהו שאמר שיחדל מלחשוב שהוא עושה חסד ועוזר את חבירו, כי כמו כן חבירו עוזר לו, והיינו דכתיב עזוב תעזוב עמו.

ביאור דבריו, כי על ידי שעוזר לחבירו הקב"ה עוזרו וזהו כפל הלשון אם אתה עזוב לחברך תעזוב אז יעזור לך השם וזהו גומל נפשו איש חסד.

על ידי מצוה זו מרבין שלום בעולם

כתוב במדרש תנחומא (בובר. פרשת משפטים סימן א): אמר ר' אלכסנדר, שני חמרים היו מהלכין בדרך, והיו שונאין זה את זה, רבץ לו חמורו של אחד מהם, ראה אותו חבירו, ועבר, משעבר אמר כתיב בתורה כי תראה חמור שונאך [וגו' עזב תעזוב עמו] (שמות כג ה), מיד חזר וטען עמו, התחיל לשיח בלבו אמר כך היה פלוני אוהבו ולא הייתי יודע, נכנסו להם לפונדק ואכלו ושתו, מי גרם להם שעשו שלום וכו' – בגלל שהושיט עזרה כמצוות התורה.

*

מוסר השכל

עלה בידינו ללמוד כי צריך לדעת שלמרות חלוקת התפקידים באופן טבעי בין בני הזוג, חובת החשיבה אחד על השני ולדעת להושיט עזרה הדדית בין בני הזוג, ולא לראות איך אחד קורס והשני יושב במנוחה. כמו שיש זוגות אשר לצערנו הבעל יכול לישון עד שעה מאוחרת והאשה צריכה להתמודד לבד עם הילדים, ותורתנו מלמדת אותנו שחובת האדם לעבוד על מידותיו לעזור אפילו לשונא ולאויב שהתורה מתירה לשונאו, בכדי לחנך עצמו ולהתגבר על מידותיו, ומכך ילמד האדם לנהל את חייו ברוח התורה ויבין וישכיל שבתוך הבית חובה כפולה ומכופלת לתת כתף ולעזור בשעות הלחץ, הן בבית והן עם הילדים ובפרט בכל שעת צורך, וזה כבודו של האדם שמתעלה מעל הכל לעשות רצון בוראנו וללכת בדרכיו שמטיב עם הבריות.

ובזה נזכה שתשרה השכינה בביתנו באהבה ואחוה שלום ורעות כל הימים אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך

הצב"י מרדכי מלכא

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין בטחון ברפואה

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המפה רק שבתו יתן ורפא ורפא (כא, יט)
איתא בב"ק (פה, ע"א): "דתניא דבי ר' ישמעאל אומר ורפא ורפא מכאן שניתן רשות
לרופא לרפאות", ע"כ. ופרש"י וז"ל, "ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי", עכ"ל. [וע"ע
מש"כ רש"י בברכות (ס, ע"א ד"ה שאין דרכן) וז"ל, "כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות
אלא לבקש רחמים", עכ"ל.] הרי, דאי לאו שהתיר הכתוב ללכת ולדרוש אצל הרופאים,
היה אסור לו ללכת, ומי שנחלה ע"כ רצונו יתב"ש גזר עליו כן, ואופן רפואתו היתה רק
ע"י שיבקש רחמים, כי הרפואה מסורה אך ורק ביד הקב"ה, קמ"ל קרא, דמותר גם כן
להשתדל אצל הרופאים, והוא והא סגי.

ניתנה רשות לרופא לרפאות

וכן נפסק להלכה (יו"ד סי' של"ו) ז"ל, "נתנה התורה רשות לרופא לרפאות. ומצוה היא.
ובכלל פיקוח נפש הוא. ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים וכו'", ע"כ.

והק' הט"ז: כיון דבאמת מצוה היא למה קרי לה תחלה רשות? ותירץ: "ונראה דהכי
הוא כוונת הענין זה דרפואה האמיתית היא ע"פ בקשת רחמים דמשמיא יש לו רפואה
כמ"ש מחצתי ואני ארפא אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי
טבע העולם והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה ע"י טבע הרפואות וזהו נתינת רשות
של הקדוש ב"ה וכיון שכבר בא האדם לידי כך יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו ...
ועיין ברמב"ן פ' בחקותי האריך בענין זה של רפואות ומדבריו משמע בפירוש ורפא ורפא
כמ"ש: אך יש לי מקום עיון במה שכתב שם שאין מעשה רפואות בבית הצדיקים וכן
אמרו כל כ"ב שנה דמלך רבה [ר' יוסף] אפילו אומנא לביתיה לא קרא עכ"ל משמע
דמפרש שלא הוצרך לרפואה וכו'", עכ"ל. עי"ש בכל דבריו.

וכבר ידוע שיש פלוגתא בין רבותינו ז"ל בענין הליכה לרופאים. הנה דעת הרמב"ן
(ויקרא כו, יא), דלעולם לא הותר לחולה ללכת לרופא, וכוונת הש"ס "שניתן רשות
לרופא לרפאות", היינו, למי שאינו בוטח בה' והוא הלך אצל רופא, לאותו איש הותר
לרופא לרפאותו. אבל לעולם ליכא שום היתר לחולה להלך אצל רופא.

אולם דעת הרמב"ם (פי' המשניות פסחים סוף פ"ד), דכמו שצריך לאכול שלא ימות
מחמת חולי הרעב, כמו כן לענין רפואה צריך לעשות השתדלות בדרך הטבע לרפאות
עצמו מחליו, ואין שום חסרון בזה וחלילה לומר שהאיש העושה כן אינו מאמין ובוטח
בהקב"ה כראוי - וכדמשמע מהרמב"ן הנ"ל.

אמנם, כבר למדונו רבותינו ז"ל (מכתב מאליהו [ח"ג, עמ' קע ואילך], חזו"א באמונה
ובטחון [פ"ה אות ה], אבן ישראל [דרוש ג']) ואמרו שבאמת אין כאן פלוגתא בין הרמב"ן

והרמב"ם, רק הרמב"ן איירי במי שהוא בוטח באמת ובתם לב בהקב"ה בדרגה גבוהה מאוד, אבל באיש שאין בטחונו שלם, הכל מודים שגם לדעת הרמב"ן האדם צריך לעשות השתדלות בעניני רפואה. והרמב"ם שנקט דבריו באופן זה הוא משום שכן הוא בסתם אינשי דעלמא שאין בטחונם חזק כ"כ בדרגה גבוהה מאוד עד כדי כך שיכולים לשום ידם בכפם ולבטוח בה' ית' בלי שום דאגה כלל וכלל. כן העלו רבותינו בזה, מר כדאית ליה ומר כדאית ליה, עי' בדבריהם. ונמצא דהכל תלוי כפי מדת הבטחון של כל אחד ואחד, ככל שאר עניני השתדלות.

השתדלות אינה מועילה

א"כ, מאחר שמבואר דאיכא חובת השתדלות לדרוש ברופאים, הרי הוא כמו שאר עניני השתדלות, שההשתדלות אינו מועיל כלל. ואין שום כח לעצם ההשתדלות. כמו שכ' החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ד) וז"ל, "וכמו שאמרנו בחיים ובמות, כן נאמר בחיוב תביעת סבות הבריאות והמזון והמלבוש והדירה, והמדות הטובות, ולהרחיק שכנגדם, עם ברור אמונתו כי הסבות אין מועילות אותו בזה כלום, אלא בגזרת הבורא יתברך ... וכן נאמר בענין הבריאות והחולי, כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות, בסבות אשר מטבעם זה, ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שצוה הבורא יתעלה: ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה ובלתי סבה, כמ"ש: ישלח דברו וירפאם וגו', ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה", עכ"ל.

ר"ל, הגם דאיכא חובה לעסוק בהשתדלות, מ"מ אין שום כח לעצם ההשתדלות, רק כל מה שמגיע לו, בין בעניני פרנסה ובין בעניני רפואה - הוא רק בגזירת הבורא. וא"א בשום אופן לשנות גזירת הבורא יתברך [ברבוי השתדלות, רק ע"י זכותים, כגון ע"י בטחון, תפילה ותשובה ומעשים טובים]. ומ"מ הגם שכל דבר כבר נגזר מאת הבורא יתברך, מ"מ הגזירה הוא דוקא אם יעשה האדם ההשתדלות המוטלת עליו לעשות. ואין לומר, דאילו כבר נקצבו מזונותיו מאת הבורא אמאי יעסוק בסיבות להשיג פרנסתו, דהא כך הוא רצונו של השי"ת, ואם לא יעסוק בהשתדלות, לא ישיג פרנסתו ורפואתו [וכבר האריך החובת הלבבות בשער הבטחון פ"ג בביאור טעמים לחובת השתדלות].

הרופא אינו אפילו שליח

וא"כ, מאחר שמבואר דעסק בכל עניני השתדלות, וגם העסק בעניני רפואה אינו מועיל כלל, וכל מה שעוסק בזה הוא רק לקיים גזירת הבורא לעסוק בהשתדלות - וההשתדלות אינו מועיל כלל. א"כ החובה מוטלת עלינו להאמין שהרופא אין לו שום כח כלל לרפאות, ואם נתרפא ע"י מעשיו של הרופא, הרפואה אינו כלל מכח הרופא, אלא אך ורק מכח הקב"ה בעצמו.

ויש להוסיף דברי המשגיח מוריני ורבינו הגה"צ הרב מתתיהו סלומון שליט"א, שמה שהעולם רגילים לומר שהרופא הוא "שליח" - הוא טעות, ואין זה אמת כלל. שהפי' של 'שליח': היינו שמוסר להשליח כח לעשות איזה דבר. אבל מאחר שכל הרפואה הוא כולו

מהשי"ת, שאנו מאמינים "שהבורא יתברך שמו בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לברו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", וא"כ אנו מאמינים שאין להרופא שום כח כלל, וא"כ הרופא אינו אפילו שליח. וכל מה שאנו הולכין לרופא הוא אך ורק לקיים חובת השתדלות המוטלת עלינו לעשות.

בורא רפואות 'מחדש רפואות חדשות'

ומאחר שמבואר שהרפואה אינו תלוי כלל בעצם ההשתדלות שהחולה דורש ועוסק, רק הרפואה הוא אך ורק מאת השי"ת, א"כ אם אין שום אופן להשתדל להשיג רפואה לאיזה חולי שהיא, אין זה מגרע היכולת של השי"ת לרפאות החולי. שהרי הרפואה אינה תלויה כלל בעצם ההשתדלות. ואנו מאמינים שהי"ת הוא "כל יכול" ואין שום דבר נמנע ממנו מלעשות, ויש לו היכולת לרפאות כל חולי שבעולם אפילו אם ליכא שום השתדלות שיתכן לעשות בדרך הטבע.

ועל דבר זה ביאר ר' שמשון פינקוס (נפש שמשון - אמונה עמ' מה) מה שאנו אומרים בכל יום בברכת יוצא אור "בורא רפואות" וז"ל: "והרי כל יום אומרים אנו בתפילה שהקב"ה הוא "בורא רפואות" ופירש הרמב"ן ש"בריאה" פירושה יש מאין, הקב"ה בורא רפואות יש מאין. אם כן, גם כשהרופא אומר שהכל אבוד - הקב"ה יכול לברוא רפואה חדשה שלא היתה עד היום - יש מאין. עצם ידיעה זו אמורה לנסוך בחולה כוחות חדשים ולגרום לו שלא להתרגש יתר על המידה מדברי הרופאים, עכ"ל.

הבוטח בה' זוכה לרפואת ה'

הנה רבינו בחיי פי' הקרא מדוע נאמר וְרָפָא וְרָפָא וְרָפָא וְרָפָא וְרָפָא, "כל רפואה בבשר ודם לא מצאנוהו בכל הכתובים כי אם בדגש, וכך: (ירמיה נא, ט) "רפאנו את בבל ולא נרפתה", אבל בהקב"ה מצינו ברפה, והוא שכתוב: (שם יז, יד) "רפאני ה' וארפא", וכתוב: (תהלים קמז, ג) "הרופא לשבורי לב", (הושע יד, ה) "ארפא משובתם", (בראשית כ, יז) "וירפא אלקים את אבימלך", (לעיל טו, כו) "כי אני ה' רופאך". והטעם בזה כי הרפואה בבשר ודם אינה אלא ע"י צער וטורח והוא שיסבול הסם או המשקה המר, אבל רפואה של הקדוש ברוך הוא בנחת אין שם צער כלל (משלי י, כב) "כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה", עכ"ל. ונראה לבאר דבריו, דהרשות נתונה לכל אדם לבחור אם רוצה רפואת ה' - דהיינו רפואה שלימה בלי שום צער, או רפואת בשר ודם - דהיינו שיש בו צער באותו רפואה. שאם בעת עסקו בהשתדלות יבטח בה' שירפא אותו - הרי הוא זוכה לרפואת ה', לרפואה בלי שום צער כלל. אבל אם חו"ש לא יבטח בה' כשיעסוק בעסק ההשתדלות, יהיה לו צער, שהרי הוא לא יזכה לרפואת ה', כי אם לרפואת בשר ודם, שאינה אלא ע"י צער וטורח.

תפילה להתרפאות

הנה בשו"ע (סי' ר"ל ס"ד) מובא, "הנכנס להקיז דם, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה, ולאחר שהקיז, יאמר: ברוך רופא חולים", ע"כ. וכתב ע"ז המשנ"ב (שם) וז"ל, "וה"ה בכל מידי דרפואה יאמר זה ולא יחשוב שתהיה

איזה דבר לו רפואה אלא ע"י הבורא ית"ש ולכן ע"י תפלה זו ישים בטחוננו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה, עכ"ל. הרי, מאחר שאין שום כח בעניני עסק הרפואה לרפאות, וכל הרפואה הוא אך ורק מאת השי"ת, ע"כ צריך להתפלל ולבטוח בהשי"ת שירפא אותנו, דרך ע"י השי"ת יכול להתרפאות, ואין שום דרך אחרת. שאם חו"ש יעלה על דעתו שיתכן להתרפאות בדרך אחרת, הרי הוא אינו מבקש רחמים ממקור כל הרפואות, שאינו סומך עליו, אלא סומך על רפואה פלונית וכדומה.

תכלית של כל צרה

ויש להוסיף עוד, דתכלית של התפילה אינו רק לזכות לישועת ה', אלא אדרבא, התכלית של הצרה הוא כדי שיתפלל להשי"ת. כמו שאמרו חז"ל (שיר השירים רבה ב, לד): מפני מה נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ע"כ. הרי, שהתכלית של תפילה אינו רק סיבה לינצל מהצרות ויסורים, אלא אדרבה הסיבה של הצרות הוא להתפלל להשי"ת. מפני שהקב"ה מתאוה לאותן תפילות.

וכן אוקים הבית הלוי (בקו' הבטחון) שזהו האופן שראוי לנהוג כשמגיע איזה צער וצרה לאדם וז"ל, "וזאת תורת האדם הישר כשמגיע לו איזה צער חלילה או חסרון מזונות, לא ירבה בהשתדלות, רק יפשפש במעשיו אשר לא טובים שסיבבו לו כל זה, וכאמרם (ברכות ה, ע"א) אם רואה אדם שיסורים באין עליו יפשפש במעשיו, וישוב ממעשיו הרעים וישפוך שיחו לפני הקב"ה שיחלצו למרחב כמאמר הכתוב (תהלים קב, א) "תפילה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו". וכאמרם במסכת נדה (ע, ע"ב) מה יעשה אדם ויתעשר יתפלל למי שהעושר והנכסים שלו. ויחזק לבו בבטחון ובתקוותו בו יתברך, ויקבע בלבו אשר בלעדו יתברך אין לו ממי לבקש עזרה. וכבר מבואר בספר נפש החיים (שער ג', פרק י"ב) אשר אם רואה אדם את עצמו בצער חלילה, יתבונן באחדות הבורא אשר אין עוד מלבדו, ואז ממילא יסתלקו ממנו כל הדינים והקטרוגים, עכ"ל. הרי מי שיש לו איזה צער, מוטל עליו לפשפש במעשיו ולעשות תשובה, ולהתפלל לה' ולבטוח בו, ואם יעשה כל זה בודאי ינצל מכל צער וצרה, ויזכה לישועת ה' כהרף עין!

הבוטח בשמי אני מצילו

ונסיים בדברי המדרש (תהלים שוחר טוב מזמור לא) וז"ל, "אמר להם הקדוש ברוך הוא בטחו בשמי ואני עומד להם, שנאמר יבטח בשם ה' וישען באלקיו (ישעיהו נ, א), ולמה, שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו, תדע לך שכן חנניה מישאל ועזריה בטחו בשמי, ובשביל שבטחו בשמי הצלתי אותם, נבוכדנצר הרשע אמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו, די התרחיצו עלוהי (דניאל ג, כח), וכן דניאל לא הצלתי אותו אלא על שבטח בשמי, שנאמר והסק דניאל מן גובא (דניאל ו, כד), ולמה, די הימן באלהה (שם), אמר דוד הואיל שכך הוא, כל הבוטח בך נמלט, אף אני אבטח בך, שנאמר בך ה' חסיתי, ע"כ. דברים נפלאים! אם נמצא האדם בכל צרה שהיא ל"ע, יבטח בה', ויזכה לינצל!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!! לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' וש"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' וש"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף
הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית עבור זה

אם כִּסְף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנִשָּׁה לֹא תִשְׁיָמוֹן עָלָיו נֶשֶׁךְ (כב, כד)
הנה חקר הגאון המפורסם רבי מאיר לוריא שליט"א, ראש כולל חלקת יעקב ומח"ס
שערי שבת. האם גבאי או אפטרופוס מותר להלוות כסף לאנשים על מנת שיחזירו לו
בריבית, וירוויח "לעצמו" את כסף הריבית.

*

א.

וכתב לו תשובה נפלאה בזה הגאון האדיר רבי אליהו כ"ץ זצ"ל, אב"ד ור"מ קרית יואל
וקהל יטב לב ד'סאטמאר בני ברק, בעמח"ס שו"ת ראש אליהו ג"ח, ראש אליהו דרושים
ב"ח, וזה לשונו:

הצדדים לאיסור ולהיתר בנד"ד, עפ"י דברי הרשב"א בסימן תרס"ט

באמת בפשטות אפשר לומר, דכיון שכסף הגמ"ח אינו שלו ואינו מוטל על אחריותו, כי
אם הלווים לא ישלמו הרי אינו מחויב לשלם לקופת הגמ"ח את הכסף שחסר, ממילא יש
מקום לומר שאין זה ריבית הבאה מלוה להמלוה לה אלא הוא כאיש המשתדל להשיג
הלוואה בשביל אדם אחר ולוקח שכר על זה שזה לכאורה מותר וכמה דאיתא במסכת
בבא מציעא (סט:): ואמר רבא, שרי ליה לאיניש למימר לי לחברי שקיל לך ארבעה זוזי
וא"ל לפלוני לאוזפן זוזי. וכמו שכתבנו כבר בספרנו שו"ת ראש אליהו (ח"ב יו"ד סי' ז' -
מאות ו' והלאה) דבמעות גמ"ח עדיף יותר לגבי ההיתר ללות בריבית, מאשר במעות של
הקדש עניים וכדו', לפי מה שכתב הב"י (סי' ק"ס. ג: ד"ה וכן הדין) מדברי תשובת
הרשב"א (חלק א' סי' תרס"ט) שדן שם בענין ההיתר להלוות בריבית קצוצה לישראל
ממעות של תלמוד תורה וכיוצא בו, מטעמא דמעוה הללו אין להם בעלים ידועים ואין
זה רבית הבא מלוה למלוה, אלא שאין ראוי לעשות כן פן יפרצו גדר וכו'.

נמצא דמעיקר הדין בנידון דידן הרי ג"כ שייך טעם זה, דהרי המלוה הוא מלוה כסף
להלוה מקופת הגמ"ח, וג"כ שייך לומר 'שאין להם בעלים ידועים' כי הוא קופה של כסף

^{לה} וכמבואר במסכת בבא מציעא (סט:), לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מלוה למלוה.

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

שאינ להם בעלים ידועים כי נתאסף הכסף במשך השנים מתורמים ונדבנים שונים מהארץ ומחוץ לארץ, והגבאים המה רק "הממונים" לנהל את הקופה ולא שהם המה "הבעלים" של הכסף, והרבית שהגבאי מקבל אינו ריבית הבאה מלוה למלוה, אלא ריוח וטובת הנאה שיש לגבאי על מה שטורח במעות הגמ"ח, אשר מצד אחד יכול להיות בזה מעלה יותר כי אין הרבית נכנס לחשבון הקופה שמשם מלויים הכסף, אבל מאידך גיסא הרי הרבית אינו הולך למעות צדקה כמו עניים ויתומים רק לאדם פרטי היינו הגבאי, וא"כ לכאורה מטעם מעות צדקה ויתומים אין כאן מקום ומעלה להתיר, אבל מהטעם שאין כאן רבית הבא מלוה למלוה יש כאן. האמנם, דמהטעם שמסיים שם הרשב"א בכתבו: 'שאינ ראוי לעשות כן פן יפרצו גדר בזה' וכו', אשר הסיבה של פריצת גדר אינו מסביר הרשב"א סיבת הדבר. ומסתבר, דכל שכן בענין זה שהגבאי לוקח רבית לעצמו ואין כאן ענין רבית לטובת עניים ויתומים וכדו', דודאי יש מקום לחשוש שלא יפרצו גדר.

*

ב.

דין גוי הממנה ישראל לשלוחו להלוות בריבית לישראל אחר, כשהריבית הוא להגוי או כשהריבית הוא להישראל

וגם בח"ד סי' ס"ג (שצינתי לזה בתשובה הנ"ל) כתב הרשב"א כן, דאחר שאין לממון זה בעלים בשעת הלואה מי נאסר. ולא מחמת שהגובר מלוה אותם נאסר, שכל שהממון אינו שלו אלא שנעשה עליו אפטרופוס או גזבר מותר, ובלבד שלא יהיה בעל הממון אסור ברבית, וכדתניא בתוספתא (בבא מציעא פ"ה ה"ח) וכו', וגוי שאמר לישראל הילך שכרך ובא והלוה מעותי ברבית, מותר, אבל אסור מפני מראית העין וכו', ומכל מקום לא למעשה אני אומר להלוותן ברבית קצוצה, אבל בקרוב לשכר ורחוק להפסד כמעות של יתומים נראה לי הדבר ברור שהוא מותר, עכ"ל הרשב"א.

הנה בתוספתא זו משמע בפשטות, שהגוי אמר לישראל להלוות מעותיו לישראל אחר ברבית והיינו שהריבית יהיה של הגוי, כי בפשטות ודאי שאין הגוי נותן כסף לישראל להלוותן לישראל אחר כדי שהישראל הזה ירויח הרבית, ועל מה שהישראל פועל עבורו הרי אמר לו הילך שכרך - והיינו שנתן לו הגוי שכר פעולה על שעוסק ומרויח בכספו ועבורו. אבל באם יהיה אופן שהריבית יהיה של הישראל (שלוחו של הגוי) והגוי אומר לו "הנני נותן לך כסף שלי שהנך יכול להשתמש בו כדי להלוות לישראל ותרויח הריבית לעצמך", מבלי שיקבל עליו הישראל אחריות כלפי הגוי, עדיין לא ידעינן מזה אם בזה ג"כ מותר, אבל מסתבר לכאורה דאין בזה איסור כיון שאין כאן רבית מלוה למלוה וכנ"ל (ענף א') אלא נשאר לנו האיסור משום מראית העין או משום שלא יפרצו גדר וכנ"ל שם, אשר לכאורה בפשטות משמע שהוא קל וחומר: דאם במעות של הגוי והרבית הולך להגוי - או במעות של תלמוד תורה והרבית הולך לתלמוד תורה, אמרינן דשייך החשש שלא יפרוץ גדר או משום מראית העין, כל שכן בהלוואה של מעות ת"ת או של גמ"ח או

מפרסם הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

של גוי והישראל לוקח הרבית לעצמו שאין הוא בעל המעות, דבו וודאי שייך חששות
אלו. וכן שייך לומר דברים אלו למה שהבאנו בתשובתנו (שם ענף ח' ט') מדברי שו"ת
מהרי"ט ומהמחנה אפרים, עיי"ש בפנים.

*

ג.

**בירור דין "גזבר" מעות הקדש, אם יש עליו דין 'שליח' או דין 'בעלים' של ההקדש, ומהו
הכוונה: 'בעלים' של ההקדש**

אבל עדיין יש מקום לדון בזה לפי דברי השו"ת דובב מישרים (ח"א סי' י' ד"ה ולכאורה
ל^ו) שדן בענין הגזבר אי יש לו דין כשליח או כבעלים עצמם, ודעתו הוא, דגזבר לא חשיב
כשליח רק כבעלים עצמן, והביא בשם אביו הגאון בעל הכוכב מיעקב ז"ל ל^ז (והוא בסוף
סימן קצ"ח) שכתב על מה שהעיר לו השואל בהא דמבואר בש"ס במסכת ב"מ (נו:): דאין
רבית להקדש, תיפוק ליה דהוי רבית ע"י שליח לשיטת רש"י (הובא במרדכי בבא מציעא
סימן של"ח) דריבית על ידי שליח מותר, כיון דגזבר הוא שליח של ההקדש, ועל זה הביא
את דברי הירושלמי במסכת תרומות (פ"א הלכה א', דף ג.) דר' אידי סובר דגזבר חשיב
כבעלים ל^ח ודלא כר' יוסי דס"ל דחשיב כאחר. וכתב עוד שם הדובב מישרים, דמצא
בדברי הרשב"א במסכת קידושין (כט. ד"ה פדאו וכו', והא דאמרינן הכא אטו הדיוט וכו')
דהעלה, דגזבר אם חוזר במקח - שבענין כזה אצל הדיוט בכהאי גוונא מקבל מי שפרע,
מכל מקום הגזבר אינו מקבל מי שפרע משום דגזבר הוא שליח של ההקדש ושליח אינו
מקבל מי שפרע, כמבואר במסכת בבא מציעא (עד:): ותיפוק ליה דשליח שויה, עכתו"ד
עיי"ש עוד.

ל^ו ושאלתו הוא כעין שאלתכם - בדבר שהגבאים גובים הריבית 'לקופת הגמ"ח' על סמך מה שהיה אפשר להם
לגבות שכר טירחא לעצמם אלא שהם מוותרים עליה לטובת קופת הגמ"ח. והוא ממש מהיחידים שמצאתי בענין
שאלה זו.

ל^ז ומצאתי עוד בסוף השו"ת כוכב מיעקב שנדפס שם הערות והגהות על הירושלמי, ושם (בד"ה דף ג') כתב על
הירושלמי שם במס' תרומות בענין אי גזבר הוא שליח או בעלים, דירושלמי זה מובא גם במסכת חלה (פ"א הל' ה').
ח:): וגם בסוף פ"ה דמסכת מעשרות (הל' ג'). כה:): ובעל המסורת הש"ס לא ציינו זאת. ועם דברי הירושלמי מתרץ
דברי הרמב"ם התמודדים דפסק דלא מהני חזרה בהקדש תוך כדי דיבור, עיי"ש מה שביירר בזה.
ל^ח אגב, יעויין בספר המעשר והתרומה (הגר"ז גרוסברג, ירושלים מהדורה ג' שנת תשנ"ד. פרק ד', בבית האוצר
סק"ה) שכתב בא"ד: והתורם פירות של הפקר אחר המירוה, "בירושלמי פ"ק דתרומות בעי לה אם דמי לתורם את
שאינו שלו, ולא איפשיטא", והמנחת חינוך מצוה שצ"ה דפשיטא ליה מדנפשיה דלא מהני, נעלם ממנו הירושלמי
הלז וכו', עכ"ד.

הרי דאינו פשוט כל כך דדעת הירושלמי הוא דגזבר חשיב כבעלים.
וזה לשון המנחת חינוך שם (סק"ז ד"ה וראיתי בתוס'): והנה מדברי התוס' שכתבו וכו' הוא הדין דאין יכול לתרום
של הפקר כיון דאינו שלו, מה לי אם הפירות של אחרים או של הפקר, הוי ליה אינו שלו ואינו יכול לתרום ואין
תרומתו תרומה כדן התורם שאינו שלו וכו', עכ"ד.

ויש להעיר. דבאמת המעיין שם בפנים דברי הרשב"א יראה דיש מקום לומר, שגם אם הגזבר נחשב 'כבעלים' לא שייך מי שפרע, וכוונת הרשב"א אינו דייקא רק אם הגזבר הנקרא 'שליח', עיין שם.

ולי הק' צ"ע קושית השואל שבכוכב מיעקב שם, דמה רצה להרויח בזה בשנאמר הטעם כשיטת רש"י דריבית ע"י שליח מותר - יותר ממה שהתירו חז"ל מטעמא דאין ריבית להקדש. ובפרט שיכול להיות שהגזבר בעצמו רוצה ללוות מההקדש בריבית דאו לכאורה לא שייך ההיתר של 'שליח', כי אין כאן שליח כי הגזבר לוקח ההלוואה לעצמו. אם לא שנאמר כי הגזבר יהיה נחשב ללוה ולמלוה ולשליח ומשלח.

עכ"פ נראה מדבריהם, דאם נחשב הגזבר כשליח ההקדש או אפשר לצרף שיטת רש"י דזה הוי רבית ע"י שליח שמותר, משא"כ באם הגזבר נחשב כבעלים או אי אפשר לצרף שיטת רש"י. אשר יש להבין בזה מהו הפירוש "שהגזבר הוא כבעלים", הלא ודאי שאין הוא יכול לעשות עם ההקדש כרצונו דהיינו ליקח הממון לעצמו או להלוותן לאחרים כמו שאמרו במסכת ב"מ הנ"ל, דאו הרי הוא מועל בהקדש והכסף יוצא לחולין, וכדברי רש"י ז"ל (שם בד"ה והלא מעל ובד"ה והווי) שכתב: והלא מעל - שהוציא מעות הקדש לחולין ולא הכניס תחתיהן להקדש כלום ושוגג הוא אצלו, כסבור שמותר משום שכר הקדש. והווי להו דהדיוט - של גזבר, שהרי עליו לשלם להקדש קרן וחומש, עכל"ק של רש"י. אלא הכוונה במה שאמרו שהוא "כבעלים", היינו שאינו נקרא 'שליח' של ההקדש אלא שהוא כמו 'הבעל הבית' של ההקדש שיכול לעשות מה שצריכים לעשות עם ההקדש, ומתנהג בזה כמעשה בעל הבית ולא כשליח.

*

ד.

לגבי מה הוא הנפק"מ אם דין הגזבר הוא כשליח או כבעלים

ולפי זה משמע לכאורה, שאם הגזבר של 'ההקדש' נחשב כבעלים הרי כן נחשב כריבית הבאה מלוה למלוה, דהיינו מהלוה ההדיוט - למלוה שהוא הגזבר וההקדש, וצ"ב אם הגזברים של הגמחיים נחשבים כבעלים או כשלוחים, ואם הם נחשבים כבעלים א"כ הן אם הלוה נותן ריבית להקדש והן אם נותן הריבית לגזבר ייחשב כריבית הבאה מלוה למלוה ויאסר, וצ"ע ענין זה.

וגם יהיה נפקא מינה אם דין שליח עליו או דין בעל הבית, אשר לכאורה לדברי הרשב"א הנ"ל (כפי המובא בשו"ת כוכב מיעקב) הרי אין הגזבר מקבל מי שפרע כשהוא חוזר מן המקח כיון שלדעתו דין הגזבר כשליח, אשר משמע מזה, שאם נדון עליו שהוא כבעלים אז יתכן דאם נתן הכסף למוכר לקנות איזה דבר עבור הקדש ואח"כ חוזר מזה כן יקבל מי שפרע. אבל יש לעיין אם שייך דבר כזה, כי כשנתן המעות להמוכר עבור איזה דבר הרי יצאו המעות לחולין, וכמו שאמרו במסכת ב"מ הנ"ל, וא"כ גם אם הגזבר נחשב

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

רק כשליח הוזה לי לקבל מי שפרע. וגם שייך לחלק בין אם יש עליו דין שליח או דין בעלים לפי דברי הכוכב מיעקב בהגהות על הירושלמי (תרומות דף ג') - אם מועיל חזרה תוכ"ד או לא, שתלוי בזה אי הוי גזבר כבעלים, עיי"ש בפנים, וכן בשו"ת באר יצחק (להגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל. סימן כ"ח ענף ג' ד"ה ובעיקר) שדן בזה דהחילוק אם הוא כבעלים הוא נפק"מ אם מהני קנין משיכה, עיי"ש.

*

ה.

לכאורה דומה נד"ד לדין האומר אלוך מנה ע"מ שתתן זוז לפלוני דאסור, ומברר טעם האיסור בדין ההוא ולפי"ז חלוקים הנושאים בדיניהם

אבל בפשטות נראה לומר בזה, דאפילו אם נאמר דהגזבר הוא בעלים ולא שליח ושאו היה מסתבר לאסור בנידון שאלתינו, מכל מקום כיון שאין זה הון עצמי ואין הכסף שייך לו רק הוא ממונה על זה לשמור ולעשות כדינו של ממון הקדש, אם כן אם הוא עוסק בזה כדינו ועושה הלוואה כפי המבואר שם במס' ב"מ ולוקח על זה רבית לעצמו, הרי זה כאילו שראובן מלוה כסף לשמעון על מנת שיתן ריבית ללוי, כגון ששמעון רוצה לסייע את לוי שהוא עני ונצרך, ועושה בדרך זה שמלוה מכספו לאנשים אחרים על מנת שיתנו כסף ללוי, שנפסק בשו"ע יו"ד (סי' ק"ס סי"ד) שאסור לעשות כן. אשר יש להסביר הדבר בזה, דלכאורה הלא אין כאן רבית מהלוה למלוה, כי המלוה הוא ראובן ואילו מקבל הרבית הוא לוי וא"כ אמאי אכן אסור. אבל טעם האיסור בזה הוא מכיון שהמלוה ראובן מקבל משמעון ההנאה שיש לו ממנו, דהיינו בזה שעושה רצונו ועל פי דברו נותן הכסף ללוי, וכנראה מדברי ההג"א (בבא מציעא פ"ה סעיף מ"ז) שכתב על האיסור הנ"ל בזה"ל: דמה שהוא נותן בצוייו לאחר, כאילו היה נותן לעצמו מדין ערב, פר"י, עכ"ל. וכן כתב בדברי המרדכי שם (סי' שכ"ח) דאסור להלוות לחבירו מאה על מנת שיתן עשרים להקדש ומאה יחזיר לו, דמה שנותן בצוייו להקדש או לצדקה חשוב כאילו נותן למלוה, מידי דהוה אתן מנה לפלוני ואקדש אני לך דמקודשת מדין ערב וכו', עכ"ל. אשר ענין זה הוא במס' קדושין (ז. בד"ה ערב), וזה לשון הריטב"א שם: ערב, לאו אע"ג דלא מטי הנאה לידי משתעבד, פי' לאו למימרא דלא מטי ליה שום הנאה דא"כ במאי משתעבד, אלא לומר דאע"ג דלא מטי לידיה הנאת מעות שהוציא המלוה ולא הגיע לידו של ערב לא כסף ולא שוה כסף, אפילו הכי משתעבד בהנאה דמטי ליה במה שהלוה לזה על אמונתו, דהנאה בכל דוכתא "חשובה" ככסף כדפרישנא בכמה דוכתי, הכי נמי אע"ג דלא מטי לידיה הנאת מנה עצמו מקניא נפשה בההיא הנאה דשויה פרוטה דיהיב מנה לפלוני בדבורה, עכ"ד. ועיי"ש בדברי הפני יהושע (בד"ה אמר רבא) מה שדן בדבריו. וכן ברמב"ם (הל' אישות פ"ה הלכה כ"א). וכן מפורש בדברי שו"ת הרשב"א (ח"ה סי' קנ"ד ריש ד"ה

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

תשובה) דכל שהוא עושה בתנאו לט ובשליחותו מ הרי זה כהנאת רבית הבאה מלוח למלוח. ועיין גם בספר מחנה אפרים (הל' רבית פי"א) בדברי הרמב"ם והרשב"א והריטב"א, וכן יש להרחיב הדיבור בדברי הראשונים והאחרונים בזה.

אמנם העיקר מה שאסור בדין הנ"ל הוא משום דהרי יש הנאה למלוח במה שעושה הלוח, ממילא הרי זה נחשב לרבית מלוח **למלוח**, משא"כ בנד"ד הרי לא שייך דבר זה, וכמו שכתב הרשב"א שם: דשלא בתנאי - אלא שנתנו הקהל לבן או לבת (כדי שיאריכו להם הזמן), יש חילוק בין אם הבן סמוך על שולחנו או לא. וכן עיין בשו"ת הר"ן (סימן כ"ט בד"ה שמא) שמחלק כן. א"כ אפילו אם נחשיב את הגבאי כבעלים של ההקדש הרי סוף כל סוף אמרנו (לעיל סוף ענף ג') שאין הוא הבעלים של הממון הקדש שיהא נחשב כשלו ממש, והרבית שמקבל מהלוח הרי זה לכיסו ממש ואין זה נחשב לרבית מלוח למלוח, כי הלוואה הוא מהקדש, והרבית הולך לכיסו של הגבאי. וממילא יוצא לנו לפי הדברים אלה, שמעיקר הדין יש מקום להתיר הדבר רק עומד לפנינו דברי הרשב"א הנ"ל לחשוש לפריצת גדר וכו'.

*

ו.

מסקנת הדברים - הלכה למעשה

והשתא אם אמת דברינו, הרי זה הדין הוא בכל מיני גבאים שהם ממונים על כסף צדקה או של יתומים או של קרנות גמחיים. דהנה בשו"ת נו"ב (תנינא. בתשובת בן המחבר, חו"מ סי' נ' ד"ה אמנם) מחלק בין גבאי שנתמנה מהציבור לחלק צדקה לעניים, דאז הטובת הנאה הוא לגבאי ליתן הצדקה כפי שיקול דעתו לאיזה עני שיבחר ולהרבות במתנות ולמעט לכל עני כפי ראות עיניו וכו', וכיון שכן אין הגבאי נחשב "שליח" מנותני הצדקה, דהא אין בידם לצוות לגבאי איך יתנהג בחלוקת כסף הצדקה. לבין אם אדם נותן לחבירו מנה ואמר הולך מנה לפלוני עני, דאז אין דין גבאי על השליח שנמסר לו המנה, דהא אין בכוחו ליתנו לעני אחר ולשנות דעת בעלים ואינו אלא "כשליח" מהנותן ואין לו טובת הנאה מזה, כי צריך ליתנו לעני שאמר לו המשלח וכו', עכתו"ד.

א"כ בנידון דידן: לא מבעיא אם גבאי הגמ"ח הוא רק שליח לחלק הכסף או ליתן הלוואות לפי רשימה שנקבע מראש, שאז ודאי שאין לו שום בעלות בכסף זה והוא רק שליח הגמ"ח, וממילא שייך בזה יותר לומר שמקבל רק שכר טרחה וכדו'. אלא אפילו כשהוא ממונה באופן שיכול לחלק ולהלוות כפי שיקול דעתו ושעל כן שייך לומר שיש לו בזה טובת הנאה למי ליתן ולמי להלוות, הרי בכל זאת הוא עושה את עבודתו המוטל

^{לט} ויש תנאי בין הציבור לבין המלוח ליתן כסף לבנו או אפילו לאחד מן השוק, עבור ההלוואה.
^מ אף שאין כסף הריבית בא מהלוח ישר להמלוה, אלא לבניו או לבנותיו של המלוה שכמובן יש הנאה למלוח מזה שנותנין לבניו ולבנותיו.

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

עליו לעשות אבל אינו יכול לשנות ולעשות בכסף זה דברים אחרים ממה שקבעו לעשות בו, וא"כ הרי הוא אינו המלוה, והרי באנו לזה שאין כאן רבית מלוה למלוה, וא"כ לפי זה היה אפשר להתיר הדבר, אבל מאידך עומד לנגדינו דברי קדשו של הרשב"א הנ"ל שאין לעשות כן מטעם פן יפרצו גדר, או משום מראית עין כדכבר כתבנו לעיל כמה פעמים.

אבל מה שנלענ"ד לומר הוא, דאם על ידי מה שהלוה נותן את הריבית לכיסו של הגבאי, מעדיף הגבאי את הלוה ליתן לו הלוואה יותר מאשר ליתן לשאר אנשים, אז תלוי אם אין זה נקרא 'שמעל בשליחותו', כשיש תקנות ויסודות איך ולמי ליתן הלוואות ושאלם הוא משנה הרי הוא מועל בשליחותו, ותלוי עכשיו האם דין זה הוא כמו השולח יד בפקדון שנקנה לו הכסף וצריך לשלם כסף אחר, וא"כ הכסף שהלוה לחבירו נעשה שלו וממילא שפיר יש כאן איסור ריבית, ודו"ק.

*

כל זאת כתבנו לבירור הדברים, ביסודות חזקים נכונים וברורים, שהלכה זו בטוב טעם מבוארים, אבל יש להקפיד לא לפרוץ גדרים, כי גם במראית עין הדברים אמורים, כי דיני ריבית הוא מהדברים החמורים, כמבואר בדברי חז"ל להיות נזהרים, על כן ודאי לההולכים בדרך ישרים, עליהם להקפיד מאד ולהיות זהירים, בכל אלה עניני הדברים הנאמרים, ובזה יתברכו מהמאיר לארץ ולדרים, שיאיר עיניהם בתוה"ק לדור דורים, וקרן התורה וישראל למעלה ירים, ויזכו במהרה להתברך במאה שערים, עדי יכונן בית מקדשינו בראש הרים, ונזכה בקרוב לראות הכהן על האורים.

ועל זה באתי על החתום ביום ז' טבת שנת "טוב בגבאי מלוה בלא ריבית"

הק' אלי' כ"ץ

*

תמצית וקיצור כל האמור:

א) בפשטות מסתבר, דכיון שאין המלוה אחראי על כסף הגמ"ח ואינו חייב בכיסוי ההפסדים, א"כ אין זה ריבית הבא מלוה 'למלוה' ומותר כמו בכל הלוואות מעות גמ"ח בריבית מטעם שאין להם בעלים ידועים, וה"נ בנד"ד אין להם בעלים ידועים והגבאים המה רק 'ממונים' על הכסף ולא 'בעלים' על הכסף, א"כ הריבית שהגבאי מקבל לעצמו אינו גרוע יותר מסתם שכר טירחא שיקח אדם מחבירו בעבור שהשיג הלוואה עבורו מפלוני * יתכן, דבנד"ד גרע יותר מסתם הלוואת כסף גמ"ח בריבית ושהריבית הולך לגמ"ח, כיון דשם הריבית הוא 'לעניים' או לצדקה' ואילו הכא הוא 'לגבאי עצמו' ואין כאן המעלה מטעם מעות צדקה ויתומים * אם אף על מעות צדקה כתב הרשב"א שאין ראוי לעשות כן פן יפרצו גדר בזה וכו', הרי כל שכן לנד"ד לומר כן, (ענף א').

ב) הרשב"א בתשובותיו ג"כ כתב להתיר הלוואת כסף צדקה בריבית קצוצה מטעם דאינו ריבית הבאה מלוה 'למלוה' * שם הביא מהתוספתא ע"ד גוי האומר לישראל הילך

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

שכרך ובא והלוה מעותי בריבית, דמותר אבל אסור מפני מראית העין * גם בהא
דהתוספתא לכאורה הכוונה שהריבית מזה שהישראל מלוה עבור הגוי הוא "לגוי" ולא
"לישראל השליח" - וכדמוכח כן גם מנוסח הלשון שאומר הגוי להישראל 'הילך שכרך',
דאילו אם הריבית הוא להישראל והישראל אינו מתחייב באחריות המעות כלפי הגוי,
הרי לזה עדיין אין הוכחה משם להתיר ג"כ * לכאורה מעיקר הדין אפ"ל דאין בזה איסור,
כיון שאינו ריבית מלוה 'למלוה' וכנ"ל, ורק משום מראית עין או שלא יפרצו גדר יאסר
בזה - ובקל וחומר ממעות עניים וצדקה הנ"ל, (ענף ב').

ג) בשו"ת דובב מישרים דן אי יש דין 'שליח' על גזבר מעות ההקדש או דין 'בעלים',
ומשאו ומתנו בראיות לכל אחד מהצדדים הנ"ל - מדין אין ריבית להקדש ומחידוש
הרשב"א דגזבר החוזר ממקח של הקדש אינו מקבל מי שפרע משום דהוי רק כשליח,
ועוד בזה * ב' הערות: א] בהבנת הדובב מישרים מהרשב"א לגבי גזבר בקבלת 'מי שפרע'
דהגזבר חשיב 'כשליח', המעיין ברשב"א יראה דאינו מוכרח, ואף אי נחשב כבעלים אינו
בכלל מי שפרע, ב] בקושית השואל בכוכב מיעקב אמאי לא התירו ריבית בהקדש מטעם
דאין ריבית ע"י שליח, צ"ע מה הריווח בטעם זה יותר מהטעם הפשוט דאין ריבית
להקדש כלל וכו' * מדבריו נראה, דאם הגזבר נחשב כשליח 'ההקדש' אז אפשר לצרף
לזה שיטת רש"י דהוי ריבית ע"י 'שליח' וליכא איסור בזה * בכוונת הצד לומר דהגזבר הוי
'כבעלים' של ההקדש, אין הכוונה על שהוא יכול לעשות עם כסף ההקדש כרצונו וליקחו
לעצמו וכו', אלא הכוונה לאפוקי שאינו נקרא 'שליח' ההקדש אלא הוא כמו בעלים של
ההקדש וכו', (ענף ג').

ד) לפי האמור צ"ע הדין לגבי גזברי 'הגמחיים' אם נחשבים כשלוחים או כבעלים, ואם
הם נחשבים כבעלים אז הן אם הלוה נותן הריבית להקדש והן אם נותנו להגזבר, ייחשב
כריבית מלוה 'למלוה' * נפק"מ נוספת איכא בין אם דין שליח על הגזבר או דין בעלים, -
לגבי קולת 'מי שפרע' במקח הקדש וכחידוש הרשב"א הנ"ל, אבל זה צ"ע מטעם דברגע
ששילם על המקח מיד יצאו המעות לחולין וכו' * נפק"מ נוספת איכא ביניהם לגבי חזרה
תוך כדי דיבור או לגבי לקנות בקנין משיכה, (ענף ד').

ה) המלוה את חבירו מנה על מנת שיתן זוו לפלוני, אסור מדין ריבית * לכאורה אכן צ"ב
בטעם האיסור שבדין האמור, שהרי אינו כסף הבא מהלוה 'להמלוה', אמנם יש להסביר
האיסור בזה משום שנחשב כאילו כן הגיע הכסף 'להמלוה' ע"י ההנאה שיש לו מזה
שעושה כציוויו ומצד דין ערב, ודומה לתן מנה לפלוני ואתקדש אני לך, דמקודשת מדין
ערב * הסברו הנפלא של הריטב"א בטעם הדין תן מנה לפלוני ואתקדש וכו' * דברי שו"ת
הרשב"א דכל שהוא עושה בתנאו ובשליחותו של המלוה הרי זה כהנאת ריבית הבא
מהלוה 'להמלוה' * עפ"י כל זה מובן היטב טעם האיסור בהאומר אלוך מנה ע"מ שתתן
זוו לפלוני * לפי האמור, הרי בנידון שאלתנו אף אם נחשיב את הגזבר 'כבעלי' ההקדש
הרי עדיין אין הריבית בא מהלוה 'להמלוה' כי כסף הגמ"ח אינו הונו העצמי ואינו שייך

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה
'אור החכמה'
האם מותר לגבאי או אפטרופוס הגמ"ח, להלוות כסף הגמ"ח לאנשים שיתנו 'לו' ריבית
עבור זה

לו ממש, ואם לאסור בזה הוא רק מצד הדין הנ"ל האומר אלוך מנה ע"מ שתתן זוז
'לפלוני' - שהכא 'הגבאי' הוא 'הפלוני', א"כ אי משום הכי שפיר יש להתיר בנד"ד כי בזה
לא שייך טעם האיסור הנ"ל בדין האומר אלוך וכו' מצד שיש הנאה להמלוה, אלא הכא
דומה יותר לסברת הרשב"א שם דשלא בתנאי אלא שנתנו הקהל לבן או לבת יש חילוק
בין אם הבן סמוך על שולחנו וכו', ורק שמצד סברת הרשב"א כדי שלא יבואו לפרוץ גדר
בזה וכו' - יש לאסור בזה, (ענף ה').

ו) בשו"ת נו"ב מחלק בין גבאי שנתמנה מהציבור לחלק צדקה לעניים כפי ראות עיניו
ובסמכותו לצוות על כל הענינים הכרוכים בה, דבזה אינו נחשב 'לשליח' של הצדקה,
לבין אם אדם נותן לחבירו מנה ומשלחו שיתננו לעני פלוני דבזה שפיר נחשב רק
'כשלוחו' של הנותן * בנד"ד אף אם גבאי הגמ"ח נתמנה בסמכות מלאה שיהא בכוחו
לחלק ולהלוות כרצונו בלי שום רשימה וסדר מראש, מכל מקום עדיין נחשב שאין
הריבית הבא אליו הוא מהלוה 'למלוה' כיון דסוכ"ס אף שעושה עבודתו המוטלת עליו
לעשות הרי אין בכוחו לשנות ולעשות בכסף הזה דברים אחרים ממה שקבעו לעשות בו,
ויש להתיר בזה אם לא משום סברת הרשב"א הנ"ל * אם גבאי הגמ"ח מעדיף את הלוה
המדובר להלוות עבורו בשכר מה שנותן התשלום (הריבית) לכיסו הפרטי, יל"ע אם אין
זה 'מעל בשליחותו' ושאז יחשב כשולח יד בפקדון שנקנה לו הכסף ועליו לשלם לגמ"ח
כסף אחר, ובכה"ג שפיר יאסר מצד ריבית הבא מהלוה "להמלוה" דייקא, (ענף ו'). (עכ"ל
הגאון האדיר בעל ראש אליהו)

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

שנה שביעית לעבד עברי

פִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד, וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֻפְשֵׁי, חָנֹם (כא, ב)

תמהו המפרשים, מדוע כאן נכתב וּבְשִׁבְעַת בכתוב חסר, ואילו להלן, וְהַשְּׁבִיעִת תשמטנה ונטשתה, בכתוב מלא, 'י' לאחר הב'.

*

בלשון הקודש אין שם לכלל יום אלא רק מספר. למשל היום השביעי הוא גם שבת וגם יום מס' 7. שביעי במנין ימים לארוע כלשהו. ביום השביעי יגלחנו. ביום השביעי כטוב לב המלך ביין. שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה'. כך גם במנין השנים ליובל. אין כל קשר בין מנין שבע שנים לארוע שהיה כמו המלכת מלך וכדומה, לבין שנת השמיטה. אבל המילה זהה. שניהם נקראים שביעי. דו משמעות יש גם בשפות אחרות. חמרא משמעה יין ומשמעה חמור. אין כל זיקה בין המשמעויות.

כך גם בשנים. המילה שביעית היא דו משמעית. שנה מס' שבע ושנת השמיטה. כאן יש זיקה בין שתי המשמעויות אבל עדיין מדובר בשתי משמעויות שונות. לשנת השמיטה יש לה שמות משלה. שמיטה או שביעית. אין זה סתם כינוי כמו שנה רביעית או תשיעית לארוע אלא שם בעצם. מה שאין כן עבד עברי. ציון מספר השנה בא רק להדגיש שאת השנה השישית יעבוד במלואה ובשנה שאחריה ישתחרר, שהיא שנה מס' שבע, שנה לאחר שנת שש, אבל איננה "שנת השביעית" כמו שאיננה "שנת השמיטה".

לפי זה אין מקום לשאלה. שביעית משמש לשתי משמעויות אבל אין מקום להקשות מאחת על חברתה. (למיסבר קראי)

*

מרן הגר"ח שליט"א באר שהכתוב בא לרמוז שלשנת השביעית תוספת שביעית לפנייה ולאחריה. לכן כתב כאן 'י' יתירא. (טעמא דקרא). ותמהו עליו הרי בכל התורה כולה שביעית כתובה מלא. בהם גם (דברים טו, יב) כי יימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים, ובשנה השביעית תשלחנו חופשי מעימך. וצ"ע.

*

הבאת ביכורים בשביעית

וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמָטְנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וַיִּתְּרֶם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה פֶּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת. שְׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחַג לִי בַשָּׂנָה. אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמַר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת פֶּאֶשֶׁר צְוִיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב פִּי בּוֹ יִצְאֶת מִמִּצְרָיִם וְלֹא יֵרְאוּ פָנַי רִיקָם. וְחַג הַקִּצִּיר בְּפוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג

הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפֶּךָ אֶת מַעֲשֶׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה. שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאֲדוֹן ה' . רֵאשִׁית בְּכוּרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה' אֶלְקִיךָ (כג, יא-יט)

פירש רש"י הפסוקים: וביום השביעי תשבת – מכילתא: אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהוג בה שבת בראשית. שלש פעמים וגו' - לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יתעקרו שלש רגלים ממקומן (מכילתא). ראשית בכורי אדמתך - אף השביעית חייבת בבכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך כיצד אדם נכנס לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ומקדישה. עכ"ל רש"י.

תמה רבי אליהו מזרחי, ראשון מפרשי רש"י, הרי השביעית אינה חייבת בביכורים! וכן בגור אריה כאן: אף השביעית חייבת בביכורים. בודאי טעות סופר הוא, דאיך שייך שהשביעית תהיה חייבת בביכורים. איך קורא אני כאן ועתה הבאתי ראשית פרי האדמה אשר נתת לי, דהא לא לו נתן, ואיך שייך שחייב בביכורים. עכ"ל. גם מסקנת שאר מפרשי רש"י שיש למחוק את המשפט הראשון, מתיבות "אף השביעית" עד "בכורי אדמתך".

*

במצות תשמטנה ונטשתה נחלקו הפוסקים. האם אדם מצווה להפקיר פירותיו, אפקעתא דגברא, ואם לא הפקירם, אף שביטל מצוות עשה, הפירות אינם הפקר. או שפירות שביעית הפקר גם אם לא הפקירם הבעלים. אפקעתא דמלכא. הקב"ה הפקיעם מיד בעליהם. נפק"מ, אם שביעית אפקעתא דמלכא הפירות הפקר ופטורים מתרו"מ כדין פירות שדה הפקר. אם השביעית אפקעתא דגברא כל זמן שלא הפקירו את הפירות הם חייבים בתרו"מ. עוד נפק"מ העלה המנחת חינוך (מצוה פד) אם שביעית אפקעתא דגברא היא מצות עשה שהזמן גרמה.

מלשון הרמב"ם (שביעית פ"ד הכ"ד) משמע דשמיטה אינה אפקעתא דמלכא. וז"ל, מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. וכל הנועל כרמו ביטל מצוות עשה. עכ"ל. ויותר מפורש בבית יוסף (אבקת רוכל סי' כד) דאפקעתא דגברא היא. לכן פירות נכרי חייבים בתרו"מ. אבל המבי"ט (שם) והמהרי"ט (סי' מג) סוברים דאפקעתא דמלכא היא.

*

והנה, הכלי חמדה (חמדת ישראל, קונט' נר מצוה ס"ק ל') באר שאם אפקעתא דגברא היא החובה להפקיר היא רק בגמר הפרי ולא בעודו בוסר. אם כך, לשיטת הבית יוסף לא קשה קושיית המזרחי והגור אריה. גם בשביעית האדמה שייכת לבעליה, ושפיר קריא ביה אשר נתת לי. (בית נאמן סי' טו)

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

סדר העולם

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיהֶם (כא, א)

ה'משפטים', נסמכו – לפרשת המזבח. 'ולא תעלה במעלות על מזבחי, אשר לא תגלה ערותך עליו'.

דרש בר קפרא: מנא הא מילתא דאמרו רבנן הוו מתונין בדין, דכתיב לא תעלה במעלת, וסמיך ליה – ואלה המשפטים (סנהדרין ז:).

המתינות בדין, נלמדת – מ'לא תעלה במעלות'; מהעובדה, שדין זה סמוך – למילה 'משפטים'.

הדברים טעונים ביאור.

להכין סעודה

ה'מזבח', עשוי – מ'אדמה'. מה'ארץ'. מהארציות שלנו. מהחיים הטבעיים שלנו. הקרבן, הוא האדם עצמו. חלבו ודמו, אימוריו, כל כולו.

וזו ה'סעודה' שלו יתברך. 'אכילת גבוה'.

המקריב – מוסר את נפשו, כדי לקיים את אור ה' עלי אדמות (עי' בכ"ז ברש"ר הירש בראשית ח, כ).

כל עצמו של האדם, כל אישיותו, כל תכונה בנפשו, וכל תא בגופו – הכל מוגש להשי"ת, כסעודה. כמשהו, ש'מפרנס' את אור ה' – המתגלה כאן. כמשהו, המפרנס את ההתגלות הזו עצמה.

ואז האדם הופך להיות משהו אחר לגמרי. האדם שהיה כאן קודם – נעלם ואיננו. ויש כאן אדם חדש, יהודי חדש: כלי של אור ה'.

כי אם הכל מוקדש להשי"ת – אזי האדם עצמו משתנה. האדם מוסר את עצמו למיתה – כדי לזכות מידי ה' בחיים חדשים. חיי קודש עלי אדמות (רש"ר הירש, שם).

הוא הופך להיות – ה'אוכל' של האור העליון. חלק ממנו.

– וזו המטרה. זהו – 'סדר' הבריאה הנכון.

המזבח – הוא הכלי לגילוי הסדר העליון, האמיתי. הסדר – האלוקי. בו מתבררת האמת העליונה: המציאות כולה – הינה כלי לגילוי כבודו של השי"ת. כך הוא ה'סדר' שלה. התכנון. המהלך. התפקיד. המטרה.

יש חלקים במציאות – שהם 'אדמה'. הארץ. החיים. תפקידם – להיות הכלי, השולחן, עליו נערכת הסעודה. ויש חלקים במציאות – שהם הסעודה בעצמה.

אנחנו, נבחרנו – זכינו, להיות – הסעודה עצמה.
המציאות, החיים, הארץ, הם ה'כלי'. אתה משתמש בהם – לקיום מצוותיו יתברך.
לגלות את אורו.

המידות שלך, התכונות, הרצונות, הכוחות – הם ה'אוכל' של אותו האור העליון. הם
עומדים הכן לשירותו, להיות חלק מאותו גילוי עליון.
אולי קוראים לזה – להיות 'מרכבה' לאור העליון.

סדר מדויק

על אותו מזבח קדוש, נאמר – 'לא תעלה במעלות'.
כשאתה על המזבח, אתה צריך להיות כה דבוק במטרה, כה מחובר ל'סדר' האלוקי –
עד שסטייה קלה מן הקלות, לכיוון של 'גילוי ערוה' – אפילו שבמציאות זה רחוק משם
מאוד – הינה אסורה.

במקום אחר, פחות מהותי, רק יציאה גסה יותר – נחשבת יציאה: עבירה ממש. אבל
במקום כה רגיש, המקום בו מקריבים עולות תמימות להשי"ת; המקום – בו כל חוט
השערה הופך להיות 'פרנסה' – מאכל – לאור האלוקי, שם אסור שיהיו 'מעלות' (יעוי'
מהר"ל נתי"ע נתיב הדין פ"א. יסוד זה של 'יציאה מן הסדר', מוזכר פעמים רבות בכתבי
המהר"ל).

הבריאה כולה, בנויה – על סדר.

יש 'סדר'. צורה נכונה. כל פרט במקומו, ובזמנו.

לדוגמא – כשמרכיבים מחשב. עשרות 'שבבים', ופיסות מתכת ופלסטיק, שעליהם
להיות במקומם המדויק. אם אחד מהם לא יהיה במקומו, ובגודלו הנכון, ויפעל בזמנו
הראוי – המחשב לא יפעל.

כך גם עולמו של השי"ת.

יש כאן מציאות – שזקוקה לכלי 'שלם', כדי להתגלות. כלי – שכל פרט ממנו, עומד
במקומו הנכון. רק כך הוא 'שלם'.

כלי חסר, או שהפרטים שבו – אינם במקומם הנכון, לא יכול להכיל את המציאות
שלשמה הוא נברא.

המזבח, מבטא יותר מכל – את הסדר האלוקי. את התהליך, בו הבריאה כולה הופכת
להיות כלי לגילוי כבודו יתברך.

פזיזות מסוכנת

בסמיכות לדין הנ"ל, הוזכרו ה'משפטים'. הסנהדרין. הם 'שותפים' של השי"ת, במעשה
בראשית. הם 'בית היוצר' של הסדר האלוקי.

כי כשהממון, אחד הכלים לגילוי כבוד שמים, נמצא שלא במקומו – יש כאן מזבח, שמקומו 'אינו מכוון' (עי' רמב"ם פ"ב מביה"ב ה"א). בעליו – זה שצריך להיות ה'כהן', המקריב עליו קדשי שמים – את עצמו, אינו יכול להשתמש בו.

הסנהדרין, דנים דין תורה. בסופה של דרישה וחקירה, הכסף מוחזר לבעליו. מעתה, המזבח – מכוון. הכל נמצא על מכונו ותכונתו. הכל במקום הנכון והראוי. ה'סדר' הושב על כנו.

מעתה, אפשר להמשיך ולהקריב קדשי שמים. אפשר 'לפרנס' את אור השי"ת שבכאן.

'הדין, הוא מה שאינו יוצא כלל מן הראוי – בשום דבר' (לשון המהר"ל שם).

נתאר לעצמנו. דיין. יושב על כסא דין, ושומע את דבריהם של בעלי הדין.

התמונה – מתבהרת. הדיין 'מכיר' את המציאות. היו לפניו כבר מאות דינים מאותו הסוג. טענת התובע, אינה 'טענה'. ההלכה ברורה ומחוורת.

בעלי הדין משתתקים, ומצפים למוצא פיו. והוא כמעט שולף את הפסק המוכן.

ברגע האחרון, הוא נזכר. 'מתינות'.

הפסק המוכן – פסול הוא. מה שהוא כבר 'מכיר', אינו ראוי להיקרא בשם פסק הלכה.

ולמה?

– כי זהו הפסק 'שלו'. הוא מוכן, ערוך ומפורט, במוחו שלו. הפסק – הוא מה'אני' של הדיין. הוא לא טרח 'לקבל' אותו עתה, מחדש.

גם מי שאינו דיין, אם הוא למדן – הוא מכיר את התהליך. כשאתה לומד תוס' חדש, אם במושכל ראשון, שאלת התוס' מכוונת בדיוק לשאלה שהתעוררה לך – יתכן מאוד שזו טעות.

יכול להיות – שבסופו של דבר תהיה צודק. אבל תמיד – יהיה לזה גוון שונה. זה לא יהיה 'בדיוק' מה שאתה חשבת. צריך 'עמל'. להתבונן. ללמוד – כאילו מחדש. להתייחס לתוס', כאל מציאות חדשה לחלוטין.

וכשהדיין יודע – שהמשפט לאלוקים הוא; כשהוא מודע לכך, ש'אין השכל נמצא איתו בפועל, ואין איתו המשפט' (לשון המהר"ל שם); כשהוא מתייחס למקרה שלפניו – כאל מקרה חדש לחלוטין, ולומד את הסוגיא מחדש – אז הוא מגלה באמת – סוגיא חדשה. מציאות חדשה.

הסיבה לזה, כפי הנראה מדברי המהר"ל – שהאדם, הוא 'גשמי'. ולכן המושכל ראשון שלו – נוטה ל'גשמיות'.

הדין, צריך להיות – 'שכלי'. וכדי לקנות שכל, צריך עיכוב והמתנה. צריך 'להיכנס' לזה. וזה לוקח זמן.

ומי שממהר לפסוק, הפסק יוצא מהחלק היותר נמוך שלו. מאותו החלק המשתייך – ל'מעלות', לנטיה הדקה ל'גילוי ערוה'.

'נטיה'. הוא כבר לא יהיה 'מסודר'. הוא כבר לא יהיה – ה'קו האמצעי'. אותו הקו, העולה ועולה – ומגיע עד האין סוף.

[הדברים עמוקים, וכדאי לעיין במקורם. אנו משתדלים כאן לבאר, כפי ערכנו, ובדרך 'אפשר'.]

הסדר הפרטי שלי

ננסה להמחיש מעט סוגיה נכבדה זו.

אתה הולך – לצרכים הגשמיים. לקנות במכולת. לנסות לסדר את החוב – ההולך ותופח – של הארנונה. לבנק, לרכך את זעמו של המנהל דשם – על שאינך מוכן לשתף אותו ברווחי עסקיך. ואולי, על כך שהוא אינו מסכים להיות שותף – בחובות שהם יצרו.

כך או כך, אלו צרכים ארציים. מלאים בגשמיות. לפעמים, לאחר כמה ימים – או שעות – או דקות כאלו, תלוי בדבקות שלך בתורה הקדושה, אתה מרגיש שאתה צריך 'לנשום' אויר, והגמרא נפתחת בשקיקה.

ולמה?

כי היית 'בחוץ'. מחוץ לבית המדרש. מחוץ למקור החיים.

וזו דרגה.

אבל – בן תורה, יודע – שהוא מעולם לא 'בחוץ'.

הוא תמיד – בונה 'מזבח'.

ועל המזבח, הוא מקריב – את עצמו. את המידות שלו. את התכונות. על המזבח, הוא הופך להיות ה'מגיש' של 'מאכל גבוה'.

יש, שתפקידם – להגיש את ה'מנה הראשונה'. ויש, שעליהם הוטלה האחריות – למנה העיקרית.

כל אחד – ותפקידו שלו. כל אחד, ומקומו ה'מכוון'.

– כל אחד, וה'סדר' עליו הוא מופקד.

ומי שיוצא מהסדר; יוצא מהתפקיד שלו – אל מקום אחר, אליו הוא לא נשלח, הוא מגיש את המנה השניה – לפני הראשונה.

ופעמים, שהמזבח – הופך להיות הזבח. והזבח, יורד לדרגת המזבח.

עלינו לזכור תמיד. התפקיד – מכוון. מקומו מדויק.

עלינו לברר, לחשוב היטב, מהן התכונות שלנו. במה יש לנו טעם מיוחד. למה אנחנו מוכשרים. לאיזה חלק של ה'סעודה' אנחנו מתאימים.

האם אנו 'משוררים', או 'משוערים' (עי' ערכין יא:). מה הייעוד שלנו. מה התפקיד שלנו. לפי התכונות אותן חנן אותנו – אותו האחד, שייעד אותנו להיות 'פרנסה' לאור שלו.

הסדר שבסגר

פעמים, שה' מוביל אותנו למצבים מסויימים. למקומות מסויימים. כל אחד יודע. לדוגמא – סגר. אתה במקום בו לא חלמת להיות. עדת צרחנים סביבך, ואסור לך לצאת 'לנשום' בחוץ. גם אם אתה חומק פה ושם, עדיין – הם בבית. הבייבי סיטר הקבועים, בחופשה כללית. הכל מוטל עליך.

ה', קבע לך סדר. הוא הכין לך את המקום המכוון. אתה לא צריך לעמול לחפש אותו. הוא כאן. ליד האף שלך. אולי קרוב מידי לאותו אף. ואם החוש שבאיבר הנ"ל נעלם, לפעמים זו הצלה פורתא.

ושם, כל התכנונים שלך – נעלמו. הכל 'מכוון' למטרה אחת ויחידה – לשרוד את הסגר. 'לשרוד' אמרנו?

תלוי. אם אתה לא מרגיש 'מכוון', אז – תשרוד. תעבור את זה איכשהו. תשתדל שה'פה ושם' דלעיל יתרחב ככל האפשר. תשתדל תמיד לקיים באדיקות בלתי מתפשרת את 'היא תקום'. לכוון אותה היטב ל'מקום' המיועד לה מששת ימי בראשית. כל שאר הזמן – 'תסחוב'. אין לך ברירה.

יש כאלו, שאפילו משתדלים בענין המזבח דלעיל. הקרבנות, הם אותם יצורים המסתובבים בין הרגלים, ללא לאות. אלו שעדין לא אמרת עליהם 'ברוך שפטרני'. וגם אלו שכן...

אבל אם אתה יודע – שאתה תמיד 'מכוון'. שהמְכוּוֹן שלך, הוא הכי מדויק שיכול להיות. שכל שניה שלך בסגר, מכוונת באופן המושלם ביותר שיתכן – אז אתה תמיד בונה מזבחות קדושים, ומקריב עליהן קרבנות להשי"ת.

ומכל חוט השערה של קרבן, אתה נעשה – בעל חיים חדשים. חיי קודש עלי אדמות.

להיות חלק מתכנית

כעס, לדוגמא, הוא 'יציאה מן הסדר'. יציאה גדולה מאוד (עי' מהר"ל בדרך חיים – אבות, פ"ה משנה יא).

אני, רוצה שיהיה כך. שהסדר – יהיה בצורה מסויימת מאוד. ויש, למרבה הפלא, איזה יצור חי – אשר מעז לנסות ולייצר סדר אחר.

אני רוצה, שהבית יהיה מאורגן. שהילדים, יהיו תמיד – ספונים לבטח בחדרם. ושזה האחרון יהיה תמיד מסודר היטב, ובאופן מושלם.

אני גם רוצה, שהילדים יהיו תמיד – שבעים. תמיד. כך הם גם יהיו שקטים, ורגועים, ולא יריבו.

וגם, שהם ילכו לישון – מוקדם. הכי מוקדם שאפשר, אולי אפילו מיד אחרי החידר. וכשיש סגר, שילכו לישון – מיד לאחר ה'מודה אני'...

בעצם – לא. כי ב'סדר' שבדמיוני, יש שעה שעתים ביום – של נחת. לשמוע מהם איך הם מברכים יפה, לומדים בהתמדה. מתפללים ברגש רב. אחרי זה – שילכו לישון. עד הנחת הבאה... ככה אני רוצה. זהו ה'סדר' שלי. סדר העולם הפרטי שלי. – העולם הפרטי – שלי.

'שלי'!!

וכשאחד הילדים, למרבה הפלא, מעז לנוע – מעט יותר מה'סדר' דלעיל, אני – מתקומם. 'אורייתא מרתחא'.

מאוד מאוד 'מרתחא'.

וקצת קשה לשייך את זה ל'אורייתא'.

הלא יש לי תכנון. וסדר. דמיינתי – רוגע. זה האחרון כבר היה כמעט במציאות. בדמיון שלי – הוא היה קיים. חי ונושם. ומענג.

ו'הוא' – 'לקח' לי אותו.

וזו הבעיה כאן.

יש לי 'סדר' – שלי.

תכתיבי הסדר האחרים, לא מוצאים חן בעיני. אני לא מסכים.

ולפעמים אני שוכח – שה'מסדר' השני, הוא לא אחר – ממי שסידר לי את החיים. את כל המציאות שסביבי.

והוא רוצה, סדר אחר. שונה. סדר בו אני רק 'בורג' קטן. סדר, בו יש תנועה מרובה בבית. הכל מלא וגדוש. והילדים זזים, ונעים, וקולניים. וגם דורשים תשומת לב רבה. ועלי – להיענות לדרישה.

זה הסדר שלו.

וזה הסדר הנכון, והאמיתי.

ופשוט שכך, ואסור לחשוב אחרת. אבל המילים הנ"ל – יכולות לסייע ברגעי קושי. ברגעים בהם הסדר החדש כמעט מוציא מישהו מהדעת. אז אפשר להבין, שמה שמוציא מהדעת – זה רק חוסר ההסכמה לסדר שלו. לא הסדר עצמו.

ומה שיכול עוד לסייע, הוא – לימוד ההלכה. לימוד – הסדר האלוקי. להבין אותו. להפנים. 'לחיות' אותו.

להבין – מה הסדר הנכון. מהי הדרך בה בחר – ה'. כיצד הוא מדריך אותי בכל עת ובכל שעה.

וכשאתה לומד את הדברים, אתה מתחבר אליהם. הם נהיים – חלק ממך. זה נהיה 'תורתו'.

הכח ההוא, זה שהתמודדת איתו – כשמישהו מרד ב'סדר' שלך, יש לו תפקיד. כח זה הוא כח הקפדה – על פרטים. וכמו כל כח, כל מידה, יש לה את הביטוי הנכון והראוי – בעבודת ה'.

מידה זו, המקום הנכון שלה הוא – ההקפדה על פרטי ה'סדר' האלוקי: לימוד וקיום ההלכה.

מלכות שמים

קורה, שהתוכנית של מישהו – נכשלת. והוא מנסה שוב, ומבקש מאוד מה' – שיעזור לו. לפעמים – זה הדבר הנכון.

אבל יש, שהדבר הנכון הוא – להבין, שזו אינה התוכנית שלי. שבמקום להבין שאני חלק מהתוכנית שלו, אני מנסה שהוא יתברך – יהיה חלק מהתוכנית שלי.

המילים – חריפות. אבל מבוארות מאוד, למתבונן הישר.

וזאת עלינו לדעת: כדאי מאוד להיות חלק מהסדר האלוקי. כי התוכנית האלוקית, ה'סדר' האלוקי – הוא שיהיה לנו טוב. ונעים. ושמח.

כך הוא הסדר הנכון, האמיתי. שבניו של מלך מלכי המלכים – 'אוכלים ושותים ושמחים' (עי' מלכים ד, כ).

וגם – שאין כל צרה מסביב. אין קורונה, אין סגרים. אין אויבים.

ושיש פרנסה בשפע רב ועצום. וה'בני חיי מזוני' של כל אחד ואחד מאיתנו – במצב הטוב ביותר שאפשר. הרבה יותר ממה שאנו מסוגלים לדמיין, וכמו שהיה בזמן בו הסדר האלוקי היה עומד על כנו.

ועלינו – להתפלל על זה. ולבקש. ולהתחנן.

– ובו בזמן לדעת, ולהפנים – זו לא התוכנית שלנו. זו התוכנית – שלו יתברך. זה מה שהוא רוצה.

ועלינו אכן להתפלל ולבקש ולהתחנן – על הגשמת התוכניות שלו יתברך. שלא יהיה 'קלני מראשי'. שיהיה אושר ושמחה, ושפע – לשכינה הקדושה.

וזו ה'דעת' שעלינו לקנות. אנחנו – שותפים איתה. אנחנו, בניה. בנוסח אחר, אנחנו – האיברים שלה. חלק ממנה. חלק – ממלכות שמים.

והסדר האלוקי הוא – שמלכות שמים תתגלה. שהשכינה תהיה 'פנים בפנים' עם קוב"ה. שהשפע כולו, הטוב כולו, יושפע – אליה. ולא למקום אחר חלילה. שלא ניתן כח לשום מציאות 'אחרת'.

שיהיה לה, כח. ועוז. ותעצומות. שהיא תנהיג – את העולם כולו. 'לתקן עולם במלכות שדי'.

על זה אנו מבקשים. לזה נשואות עינינו – תמיד. בכל מעשה, דיבור, מחשבה. על הדרך, גם לנו יהיה טוב – הכי טוב שיכול להיות.

ואם ישיאנו יצרנו – שלא לדאוג ל'מישהו אחר'; שה'אני' שלי עלול להיפגע מזה, צא
תאמר לו – זו הדרך הטובה ביותר – לדאוג לעצמי.

– כי היא, ואני, חד.

'עשה רצונך כרצונו. כדי – שיעשה רצונו, כרצונך'.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

מחנה לוויה בשעת המסעות לענין קליטת רוצח

פרק כא פסוק יג. וְאֶשֶׁר לֹא צָדָה וְהַאֲלָקִים אָנָּה לְיָדוֹ וְשִׁמְתִי לְךָ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה.

רש"י, אף במדבר שינוס שמה. ואי זה מקום קולטו, זה מחנה לוויה (מכות יב):

רבינו הגאון הרוגוצ'ובער זצ"ל הסתפק לאור דרשת הגמרא הנ"ל ברש"י, למ"ד במנחות דף צ"ה ע"א [וראה זבחים דף נ"ה ע"ב ודף ס"א ע"א ודף קט"ז ע"ב] דבזמן שנסעו המסעות בטל שם מחנה, איך יהיה הדין ברוצח שרצח בשגגה באותה שעה של המסע, וכן האם באותה שעה מותר לגואל הדם להרוג את הרוצח. או שנחשב שהרוצח יצא מעיר מקלטו ברשות. [מקורות: צ"פ מכות שם]

*

הוכחה לשיטת הרמב"ם שדין 'יום או יומים' שייך דוקא בהכאה ב'שבט' ולא בדבר אחר

שם פסוק כא. אַךְ אִם יוֹם או יוֹמִים יַעֲמֵד לֹא יָקָם כִּי כִסְפוֹ הוּא

י"ב מרחשון תרע"ח

להרב ר' שמואל רבינוביץ אב"ד במוסקבה.

אשר הגיד לי בערב אשר אמר לו הגאון ר' רוזין מדבינסק מחבר "צפנת פענח" על אודות הרמב"ם פ"ב מה' רוצח הי"ד דרק אם האדון הכה את עבדו בשבט, או נידון בדין יום או יומים מפני שכן הדרך להכותו בשבט, אבל לא בדבר אחר. והביא הגאון ראיה לדבריו ממכילתא משפטים פ"ז ש"שורו שהמית עבדו חייב מיתה אף ששהה יום או יומים", וקשה הא כמיתת בעלים כך מיתת השור. אע"כ דאף הבעלים אין להם רשות להמיתו ע"י נגיחה או דבר אחר רק בשבט. [מקורות: שו"ת צ"פ החדשות ח"ה - ליקוטים מתוך ספר זכרון להגרי"ל גרויבארט ז"ל עמו' 233 והובא גם בס' כרם הצבי שמות עמו' קס"ז]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

להמשיך את הנעשה ונשמע עד לדורינו – ולזכות לסייעתא
דשמיא מעין אותו דור...

וְרַצַּע אֲדָנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמְרַצֵּעַ (כא, ו)

ברש"י: ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף (מכילתא) אמר ר' יוחנן בן זכאי, און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב, והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו, און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. עד כאן דברי רש"י. והנה יש להבין מה הפירוש, און ששמעה על הר סיני, וכי האון של עבד זה שמעה על הר סיני. וצריך לומר שכאן למדנו, שכל יהודי ויהודי קיבל בהר סיני כוחות רוחניים נעלים שאמורים לעזור לו לעמוד בנסיונות החיים. ולכן זה נחשב לאון ששמעה על הר סיני.

און ששמעה – תרצע. מבואר שיש תביעה באופן מיוחד על האון, דאם לא כן מדוע האון נרצעת, הרי החטא הי' בשאר האברים. ומוכח שאמנם שורש החטא לא היה אלא בכח השמיעה, והיינו שאם היתה האון שומעת שמיעה מעולה, לא הי' בא לידי חטא, והיינו משום דשמיעה היא קבלה, וכבר למדנו, שאם תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך, וכאשר לב האדם חפץ במשהו הריהו מבצע אותו ממילא...

והנה יש ואדם עובר עבירה מחמת שחסר לו יראת שמים באופן כללי, אמנם כאן גילתה התורה שיש סיבה מיוחדת מדוע עבר על איסור גניבה, כי לא שמע, ועל כן עליו להרצע באזנו.

ויש בזה הערה נוראה, עד היכן דברים מגיעים, ששואה לרצוע און לאדם ולהפוך אותו לבעל מום כל ימיו, בשביל חסרון קיום של עבדי ולא עבדים לעבדים. ובשלמא במכרוהו ב"ד שעבר על גניבה, אבל מוכר עצמו שעבר על איסור עשה דעבדי הם ולא עבדים לעבדים, מדוע כ"כ חמור עונשו, ואמנם צריך לומר דכך היא המדה, דאפילו באיסור עשה, כאשר רואים שחסר שמיעה הוא, יש להחמיר עליו.

ויש לומר דהטעם הוא משום דיש יסוד להניח שיש לו חסרון שמיעה באופן כללי, ואם אינו שומע את מעמד הר סיני, מי יודע עד היכן יגיע. והיום אומר לו היצר הרע עשה כך ומחר אומר לו עשה כך, עד שעובד עבודת כוכבים והולך ועובד. והדבר היחיד שיכול לעזור לאדם לעמוד בנסיונות החיים, הוא כאשר קולות מעמד הר סיני מצלצלין עדיין באזניו...

והנה כלל ישראל אמרו נעשה ונשמע, ואמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני, שמלאכי השרת משתמשים בו, ויש להבין מהו הסוד המיוחד שרק מלאכי השרת יודעים להשתמש בו. וי"ל שהנה לנו נראה שכל השמיעה היא בשביל העשיה, ואם עשה הרי השמיעה כבר מיותרת מכאן ואילך, שהרי עשה המצוה, ומה יש עוד לשמוע. אמנם עם ישראל גילו הסוד והרוז, שנתגלה למלאכי השרת, דאחר הנעשה צריך להעפיל עוד, כי אין גבול לאפשרויות העליה, וכיצד עושים זאת, ע"י תוספת שמיעה, דהשמיעה מתוך הכנה מביאה עוד עשיה, ולא סתם עשיה אלא אפי' מעל הטבע, אמנם בתנאי אחד של קדמיתו פומיכו לאודניכו, והיינו ההתבוננות והנכונות לעשות רצון אביו שבשמים, מתוך שעבוד מוחלט לרצונו יתברך.

ובאמת כהיום יש מקצוע כזה שלומדים כיצד לשכנע אנשים לעשות כאשר יאמרו להם, וישנם אנשים המנצלים כח זה לרע, להשתלט על אחרים ולשעבדם לשגעונות המנהיג. אמנם כאשר מנצלים כח זה לטוב, נאמר בן תומת ישרים תנחם, וזוכין לשני כתרין, והוא הבן חורין האמיתי, כפי ששנינו בפרק קנין תורה. וזו הרי כל תכלית האדם בעולמו, והוא מתעלה וגם כל העולם מתעלה עמו. ואילו כאשר חסרה נכונות זו למקום המתאים שהיא התורה וקיום מצוותיה, על זה נאמר וסלף בוגדים ישדם. עי' במסכת שבת דף פ"ח, ויובא להלן.

והנה לא כאשר נדמה לנו במבט שטחי, שיש כאן מסירות נפש והקרבה מצד מקבלי התורה, אלא להיפך, תומת ישרים תנחם - אל מחוז חפצם, ואילו סלף בוגדים - ישדם, והיינו כי חוסר האימון בד' ובתורתו ח"ו הוא חסר הגיון, והרי זה דומה לאנשים שמפתחים פחדים מכל מיני דברים שיכולים להועיל להם, ולפעמים גם להציל את חייהם מכל מיני מחלות ופגעים, ללא סיבה אמיתית, וזו סכנה ממש לחייהם, וכמו כן בזה, עצת היצר היא, שאינה אמיתית, שהרי מי פתי לא יאמין לבוראו ויוצרו יש מאין. אמנם כאשר האדם מניח לאוזנו לשמוע והולך בתמימות עם הקב"ה, הרי הוא זוכה להגיע לתכלית ולטוב האמיתי.

*

והנה בשבת דף פ"ח ע"א, ההוא (צדוקי) [מינא] דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייץ בהו וקא מבען אצבעתיה דמא, אמר ליה עמא פזיזא דקדמיתו פומיכו לאודניכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו, אמר ליה אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תמת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם.

ועי' מהרש"א שבת פ"ח ע"ב שם שכתב, די"ל ע"ד בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והבא לטהר מסייעין אותו, והיינו תומת ישרים שרוצים לילך בדרך ישר גם כי קשה עליהם לעשות, תנחם לסייעם מן השמים, וההפך סלף בוגדים שרוצים לילך דרך סילוף ואינו ישר ישדם, דהבא לטמא פותחין לו וק"ל.

ומבואר מדבריו, דתומת ישרים תנחם היינו שהישרים השואפים לילך בדרך ישר, זוכים לסייעתא דשמיא, וסלף בוגדים ישדם הוא בגדר של בא לטמא פותחים לו. ולכאורה יש להבין דברי המהרש"א, דמה ענין הא דהבא לטהר מסייעין אותו למה שהשיב רבא לההוא מינא, הרי רבא היה חי הרבה אחרי מתן תורה, ומה שאמרו הם נעשה ונשמע, זו זכות גדולה אמנם, אבל של דור המדבר ולא של רבא. והצריך לומר הוא, שכל יהודי ויהודי שמתנהג כפי מה שמתחייב מקבלת התורה ואמירת נעשה ונשמע, הרי הוא זוכה לסייעתא דשמיא מכח מה שאמרו כלל ישראל בהר סיני, והרי הוא נחשב בגדר הבא לטהר, מעין דור המדבר.

ובאמת גם מדברי אותו המין שהביאה הגמ' רואים גם כן שהוא דימה את רבא לדור מקבלי התורה, וכפי הנראה שהיתה לו ההבנה שכח כזה של עיון בשמעתתא עד כדי שאצבעותיו יזבו דם, הוא רק מתוך השפעה ודביקות בקבלת התורה של דור המדבר. ואף שאותו מין בא לגנות את חכמי האמוראים, הרי מתוך מחשבתו הרעה של המין אנו באים לשבחו של רבא...

והנה חז"ל אמרו, תורה משפטים לפני' ומשפטים אחרי', ע"ש. וי"ל דהגדר הוא דע"י שהאדם הוא בן תורה, הוא בגדר של מלך במשפט יעמיד ארץ, ורואים שדיבורו בנחת עם הבריות, אף דפעמים שגם בן תורה נמצא במצב לחוץ, אבל אבלו בלבו וצהלתו על פניו, והאדם שרוצה להתדבק בדרכי התורה מסייעין לו מן השמים גם לזה, וזהו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ודו"ק, והיינו שכאשר האדם נדבק בדרך התורה הרי כל הנהגתו היא בדרך משפט. ודי' יעזרינו על דבר כבוד שמו, לקדש שם שמים בכל הנהגתינו.

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"שבת שקלים – מטבע של אש"

אָמַר מֹשֶׁה לְפָנַי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִשְׁאַנִּי מֵת אֵין אָנִי נִזְכָּר. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, חַיִּיךְ, בְּשֵׁם שְׂאֵתָה עוֹמֵד עִכְשָׁו וְנוֹתֵן לָהֶם פְּרִשְׁת שְׁקָלִים וְאֵתָה זוֹקֵף אֶת רֵאשֵׁן, כִּי בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה שְׁקוֹרְאִין אוֹתָהּ לְפָנַי, בְּאֵלוֹ אֵתָה עוֹמֵד שֵׁם בְּאוֹתָהּ שְׁעָה וְזוֹקֵף אֶת רֵאשֵׁן (מדרש תנחומא)

יש לעיין מה היתה דאגת משה רבינו ע"ה 'משאני מת אין אני נזכר'? כמו כן יש להבין מה הייתה ענין תשובת השם ית' למשה?

*

ברחבי אפריקה הרחוקה, שכן לו יער ענק אשר התפרש על פני מאות דונמים. ביום מן הימים החליט שליט המחוז, להשמיד את היער ולהקים בו עיר חדשה וגדולה אשר תכיל בה מאות אלפי תושבים.

מיד עם החלטתו, כינס את כל טובי האדריכלים והמהנדסים והקבלנים למיניהם, לביצוע התכנית הגדולה מהכח אל הפועל.

לאחר שבועות וחודשים של מחשבות ותכנונים, החלה התכנית לצאת לפועל, כשהשלב הראשון הולך ומתגבש. עשרות פועלים הוזמנו לכרות את העצים הרחבים והגדולים שהתפרשו בהמוניהם ברחבי היער.

לא קלה הייתה עבודת כריתת העצים, עצי היער נודעו משכבר הימים, כעצים חסינים גדולים ורחבים, אשר עבודת הכריתה בהם הייתה כרוכה בעמל ובזיע רב, בהכאה אחר הכאה בגרון הכבד, שאך לאחר כמה שעות של עבודה זכו לראות את העץ נטול ממקומו. כך התנהלה העבודה יום אחר יום, כשהם מספיקים בכל יום להוריד בסך הכל כשלשים עצים.

יום אחד הגיע שליט המחוז אל היער, לחוות מקרוב את העבודות הנעשות בשטח. והנה לתדהמתו הוא רואה, שאך בקושי פינו כשלש מאות עצים, בעוד מספר העצים ביער עומד על מעבר לשלש מיליון עצים!!!

חושב הוא לעצמו: 'בתהליך התקדמות זו, מי יודע מתי נזכה לסיים את כריתת העצים?! הרי עדין עומדים וניצבים מאות אלפי עצים?!'.

כך חכך בדעתו שוב ושוב, למצוא פתרון שיוביל לקידום התכנית.

עד שעלה במוחו רעיון לשרוף את כל עצי היער.

ממחשבה למעשה, הזמין שוב מומחים בענין שיסייעו בשריפת היער.

אכן ביום המיועד, התקבצו מאות פועלים למעמד שריפת היער, רובם של הפועלים שימשו כמכבי אש, ועמדו מוכנים עם חביות גדולות של מים, למניעת שריפות ענק, בישובים הסובבים את היער.

כך נגמר השלב הראשון בכריתת הכמות המרבית של עצי היער. מכאן היתה קלה הדרך להשלמת המשימה.

*

עומד לו אדם בעבודתו, והנה חפץ הוא להמשיך בעבודתו, אך הוא נתקל ביער עם מיליוני עצים – עם הרבה ניסיונות קשים ומרים.

חושב הוא לעצמו: וכי כיצד אזכה לעבור את היער – את כל הניסיונות הקשים? וכי כיצד אצליח לכרות את כל העצים הגדולים והחזקים?!

אך שיקול מחשבה נוסף בו: להצית את כל עצי היער – את כל הניסיונות הקשים, ומכאן ואילך הדרך ברורה.

*

כל אדם נתקל בחייו עם הרבה ניסיונות קשים, עם דיכאונות ואכזבות ייאוש וחוסר חיות, ובשאר כל טרדות החיים.

ישנן שתי גישות כיצד לגבור על ניסיונות החיים, א' לבוא ולהתמקד בפחיתות הקיימת בו, וזה יביא לו את הדחף להתגבר על הקשיים ולהתקדם בעבודתו מעלה מעלה.

אמנם ישנה דרך נוספת, והוא על ידי ההתמקדות בטוב ובחיובי שבאדם. על ידי ההתמקדות בחיובי האדם מקבל סיפוק וחיות ושמחה ממצויאותו, וזה הכח המניע אותו להתקדם הלאה בעבודתו.

כאשר אדם מצית ניצוץ קטן בהתמקדות באור הנשמה, ניצוץ זה מאיר בקרבו ועוזר לו למגר את כל הרע, ולהתעלות מעלה מעלה.

*

חלק מתפקידו של הצדיק המנהיג את עדתו, הוא לרומם ולעודד את מצב רוחם, לתת הרגשה לכל יהודי ויהודי שבכל מצב הינו מחובר להשי"ת. גם כשעובר עליו כל מיני דברים קשים ונכשל בעבירות, עדיין הינו יכול להרים ראש ולהתחיל בעבודת הבורא.

משה רבינו הנהיג את כלל ישראל, ותמיד היה מרומם את רוחם ומגלה להם את אור נשמתם, בכח זה היה מפיק בהם חיות לצאת ממצבם הרע, ולהתעלות מעלה מעלה.

אמר משה רבינו: כשאני מת מי יזקוף את ראשן, מי ירומם את רוחם ויגלה את אור נשמתם?! השיב לו השי"ת: כשהם קוראים את פרשת מחצית השקל, הרי אתה עומד שם וזוקף את ראשן – על ידי קריאת פרשת שקלים יתרומם רוחם ויזקוף ראשן.

*

נשאלת השאלה? מהו גודל הענין של מחצית השקל שבוה נזקף ראשן של כלל ישראל?!
רש"י מזכיר בפרשתנו שמשה רבינו נתקשה במחצית השקל, ואז הראהו השם ית' מטבע של אש.

מקשים הספרים, וכי מה היה קשה למשה להבין מהו מחצית השקל, הלא לכאורה זוהי מצוה קלה ופשוטה?!

הרעיון במחצית השקל - כתבו בספרים הקדושים, שהוא רומז על ענין של 'מחצית', דהיינו שכל אדם עליו לראות את עצמו כבעל ערך חשוב מאוד, אך זה רק חצי דהיינו שחסרה לו עדין שלימות. השלימות הגמורה היא על ידי שהוא מצרף אליו את החצי השני, דהיינו את חבירו. בכח האחדות האדם מקבל את השלימות הגמורה ונהיה 'אדם השלם'.

אך גם בזה נתקשה משה רבינו, כיצד יש בכח האדם להתחבר לחצי שבו למציאות הטובה שיש לו, ובכח זה לראות את הטוב שבכל אחד ולהתחבר לכל אחד ואחד ולהגיע לשלמות הרצויה.

אך הראה לו השם ית' מטבע של אש. 'מטבע' הוא מלשון 'טבוע', ובא לרמוז על הענין שבקרבנו של כל יהודי טבועה 'אש שלהבת קודש' הבושרת בקרבנו. ברגע שמתחברים לנקודת האש, האש מתלקחת ומתלהבת, ובכח זה הרי הוא מתגבר על כל המכשולים הניצבים לו בדרכו ומתעלה מעלה מעלה.

בוה ניתן לפרש את מה שאנו אומרים ביוצר לפרשת שקלים: "אור פניך עלינו אדון נסה ושקל אשא".

כאשר מתגלה באדם אור פניו, כשהוא מלהיב את האור הפנימי שבו, על ידי כך הוא זוכה להגיע לשלימות של החצי שבו, ובכח זה הוא יכול להכיר ולהתחבר לשני. אז נשלמת בו המחצית השנייה ומגיע לשקל שלם - לשלמות הרצויה.

ענין זה היה בבית המקדש בזמן העלייה לרגל. כאשר היו פותחים את פתח קודש הקדשים ורואים את שני הכרובים שפניהם איש אל אחיו, אז היו אומרים להם: 'ראו חיבתכם לפני המקום'. אז היה ניכר ענין הקשר והחיבה של השם ית' לכל יהודי ויהודי.

ובכח חיבה זו היה בכוחם להקרין אור וחיבה האחד על השני, ולהחזיק עצמם באחדות אחד עם השני, ובדרך זו היו מגיעים לשלמות הרצויה.

יעזור ה' שנזכה להתחבר לחלק הפנימי הטוב שבתוכנו. בדרך זו נוכל לעבור ולהתרומם בכל המצבים, ונזכה להכיר ולהתחבר למעלת השני. אזי נזכה להגיע לשלמות הרצויה הנדרשת מאתנו, עם הרבה שפע טוב נראה ונגלה, מתוך רחמים וחסדים גלויים.

א גוטן שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי הנמסר לאחר התפילה)

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

התמסרות למניעת צער מאלמנה

כָּל אֱלֵמָנָה וַיְתוּם לֹא תַעֲנוּן. אִם עָנָה תַעֲנֶנָּה אַתּוּ כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי שָׁמַע אֲשַׁמַּע
צָעַקְתּוּ (כב, כא-כב)

להלן עובדה שסיפר הרה"ח ר' שמחה וויינריך ז"ל, מחסידי ויעליפולי שהתגורר בקראקא:

יוהאן, הערל הגוי, לטש עין זה מכבר על המגרש הגדול של שכנו היהודי החרד ובעל הזקן והפאות הארוכות, שאפילו את שמו 'יענקל' התקשה להגות כהלכה, ולכן היה קורא לו 'ינקו'. שניהם התגוררו בעיר 'באכניע' (בוכניה) בגליציה והם היו בר מצרא למגרש הרחב. שני צדדיו של המגרש גבלו בתחומי בתיהם. ליענקל הייתה מחשבה להקים שם בית מלאכה לפרוול, ומסתבר שגם יוהאן השתעשע במחשבות כאלו בדיוק. יוהאן ניסה את מזלו בכל מיני דרכים. פעם הבטיח כסף ליענקל, פעם אחרת ניסה לשחד אותו בהבטחות כוזבות, אודות שותפות בבית מלאכה גדול ששניהם יהפכו בו לעשירים. לא התפתה יענקל. התחיל יוהאן לאיים עליו באיומים שונים. בתחילה ברמזים ומהר מאד באיומים מפורשים. יענקל לא התפעל בשעתו מהפיתויים החומרניים שהרעיף יוהאן על ראשו, ובמידה שווה התייחס גם לאיומים על חייו. הדברים לא עשו עליו כל רושם.

שנים חלפו כך, והגוי כבר נואש מחלומו הכמוס להוציא את המגרש מידי שכנו. יום אחד פשט יענקל את רגליו. ומת מיתה חטופה למרבה השבר והיגון. הותיר את אלמנתו ויתומיו כספינה נטרפת בים סוער. אם לא די לה לביילה האלמנה בצרת אלמנתה, התרגשה עליה גם צרתו של בן בלייעל ערל זה, שעט על טרפו כזאב טורף המבחין בצאן שנותר ללא רועה. יוהאן החמסן ניצל הזדמנות-פז שנקרתה לידיה להילחם באלמנה חלשה. הוא עתר לערכאות המקומיות בבאכניע, וגיבב ראיות שווא שהמגרש הוא שלו ונעשק ממנו בידי שכנו המנוח. ביילה, האלמנה הרצוצה, נאלצה להותיר את ניהול ביתה בידי ילדיה הקטנים, ולבזבז את זמנה וכוחותיה בדיונים ארוכים בבית המשפט המקומי.

השופטים הנוכריים לא התאמצו להסתיר את חד צדדיותם ודעותיהם האנטישמיות. לרוע המזל לא התמצאה ביילה בעסקי בעלה, ולא ידעה איך להוכיח עובדה כה פשוטה וידועה שהמגרש שבבעלותה, הוא אכן שלה. לאחר דיון שהיה מוטה מלכתחילה לרעת היהודייה. פסקו השופטים הגויים לטובת יוהאן. באה האלמנה ביילה אל האדמו"ר רבי יצחק'ל מויליפולי, שהיה רבו של בעלה המנוח, ודמעתה על לחיה. ספרה לו בדמעות שלישי כי שכנה הגוי ניצח אותה במשפט והפקיע את המגרש היקר מידיה.

רבי יצחק'ל היה נסער ונרגש מאוד מן הדברים ששמע. הוא קם מכיסאו והחל מתהלך בחדרו אנה ואנה. "שמעי לעצתי" אמר, "העולם אינו הפקר! הגישי ערעור לבית המשפט

המחוזי בעיר קראקא". שמעה האלמנה לעצת הרבי וכך עשתה. כעבור חמישה חודשים חזרה אל בית הרבי וסיפרה לו, שהגיע עת הדיון בבית המשפט המחוזי בקראקא. בקשה את ברכתו ועצתו ולא פיללה לשמוע את הדברים הבאים: "ברכה? עצה? אני בעצמי נוסע לקראקא" ענה ברגשה.

הרבי הבין שסיכוייה של האלמנה להחזיר לידיה את הגולה, אינם גבוהים, כשהיא נלחמת לבדה בסיוע עורך-דין קטן שעלה בידה לשכור, מול המנגנון המשומן שיעמוד מולה. הוא רצה להיות במקום ולעשות כל שביכולתו. ואמנם, כשהגיע רבי יצחק'ל מויליפולי לקראקא, החל לפעול מידיית ועשה השתדלויות שונות, כשהוא פועל בעקיפין ובמישרין כדי שהאלמנה תנצח במשפט נגד הנוכרי, אך אלו לא צלחו בידו לפי שעה.

התגוררתי אז בקראקא – סיפר רבי שמחה וויינריך – ועמדתי בחנותי בבוקרו של יום. פתאום בא אלי הרה"ח ר' בן ציון, הגבאי של רבנו, ואומר לי שהרבי בא לקראקא במפתיע, וכי דבר נחוץ לו לדבר עמי. הבנתי מתוך דבריו שהעניין דחוף מאוד. השארתי הכול מאחורי ובאתי מיד לבית האכסניה שלו. האדמו"ר קיבל אותי בסבר פנים יפות, כדרכו בקודש: נכנס איתי לחדר פנימי, והכניס אותי במהירות לסוד העניינים.

הוא עדכן אותי בפרטים. "בעוד כמה ימים יתקיים הערעור של האלמנה נגד הגוי הגולן, בבית המשפט המחוזי כאן בקראקא". "ובמה קשור אני לכל העניין?" לא הבנתי. "הדיון מתקיים לפני השופט יוזף שטרוק שהוא יהודי. שמעתי עליו שאתה מכיר אותו. האם זה נכון?". "אנחנו מיודדים במקצת" הודיתי על האמת. "אני חושב שאם כך עליך לנצל את הידידות, הנני מצווה אליך לגשת אל השופט, ולהשפיע עליו שיצדד במשפט לזכותה של האלמנה, שהיא מאחיו בני ישראל".

יוזף שטרוק אמנם היה אחד הבודדים שבין השופטים היהודים בפולין, אלא שהיה רחוק מאוד מיהדות, ולא היה לו שום קשר עם העולם היהודי. אבל העניין נראה לי לא מעשי. יוזף היה בטבעו אדם ישר כסרגל, ולא יהיה מוכן לעשות שום פרוטקציה, להטות את המשפט לטובתה של יהודייה. במיוחד לאור העובדה שהוא כיהן בבית-משפט של נכרים, וידע שכל פעולה שלו נבחנת מבעד לזכוכית מגדלת. לא היה לי ספק שהוא לא יעז לעשות פעולה שיש בה סממן כלשהו של הטיית דין, אפילו זה האמת. הסברתי לרבי, כי לאור זאת, אינני רואה טעם לגשת אל השופט, ובטוח הנני, כי בעת שאבוא אליו וירגיש לאיזו מטרה באתי ידחה אותי על הסף!

אבל הרבי עמד בתוקף על דעתו, זה הרי האמת שהמגרש שייך לה, גולו זאת ממנה, ועלינו לפעול בכל כוחותינו להשיב את הגולה לבעליה, וציווה עלי לקבל שליחות זו.

פתאום עלה במחשבתי רעיון מבריק. "נזכרתי במשהו חשוב" אמרתי בעידוד, "יש לי פתח קטן של רחמים להטות את השופט לטובת היהודייה". "אדרבה, הבה ואשמע" אמר הרבי. "השופט ואשתו הם חשוכי-בנים, שנים רבות הם נשואים ולא זכו להיפקד בפרי-בטן. אם רבנו יסכים שאתן ברכה בשמו לשופט, שעל-ידי זה שייטיב עם אותה אלמנה אומללה, ויוציא דינה לאור כצדק וכמשפט, הרבי מבטיח לו ולרעייתו, להיפקד בקרוב

בזרע של קיימא מוכן הנני מיד ללכת אליו ולשוחח אתו על כך!". רבי יצחק'ל נראה מהורהר לרגע קט. מיד הניע בראשו בהסכמה, "לך והצלח במשימתך!" חייך בסיפוק.

קיבלתי את השליחות והלכתי אל השופט. כשבאתי אליו, מצאתיו יושב בחדרו ומתעמק בספרי חוק שונים. השתעלתי בנימוס והוא נשא עיניו מן הספרים, ומבט של תמיהה פשט על פניו. "ידידי ר' שמחה, מה אתה עושה בביתי בשעה כזו, האם אינך צריך לעמוד עכשיו בחנות ולשרת לקוחות? שמא נקלעת לאיזו צרה משפטית?" ניסה את כוחו בניחוש כשראה את המבוכה על פני. "אני בעצמי בסדר גמור" הבהרתי את המצב, "אבל יש איזה עניין שאינו סובל דיחוי ולשמו באתי לכאן. האם אפשר לבקש מכבוד השופט שגם אשתו תהיה נוכחת בחדר בשעת השיחה?" "אתה צופן סודות היום" הצטחק יוזף, "אם אתה עומד על כך אקרא לגברת". כשנכנסה אשת השופט לחדר, פתחתי בדברים. הסברתי לשני בני הזוג מהי מהותו של רבי בחסידות באופן כללי, ובמיוחד הרחבתי בדברים אודות אישיותו הבלתי רגילה של האדמו"ר רבי יצחק'ל מויליפולי. איש קדוש, הידוע כבעל מופת, פוקד עקרונות ועוד. הרבי הקדוש שכבר אינו אדם צעיר עזב את ביתו המרוחק, טלטל את גופו בדרכים, ובא לכאן כדי לסייע לאלמנה עשוקה במשפט-חוזר. "עד כדי כך?" קראה אשת השופט בהשתוממות. "כן, כן" הנדתי בראשי בספקנות, "דעו לכם כי מרוב אהבת ישראל שיש לרבי, אין הוא מסוגל להשלים עם המציאות שגוזלים שטח קרקע של אלמנה מדוכא! הדבר הזה מוציאו משלוותו והוא בא לכאן לעשות כל מאמץ להצלחת הערעור". השופט ואשתו שתקו. מעשהו האצילי של הרבי הרשים אותם כדי כך שלא ידעו כיצד להגיב. דפוסי התנהגות כאלו לא היו רגילים בקרב אנשי "האצולה" שהם ישבו בתוכה. החלטתי לנצל את רגע הריכוך ולהכות בברזל בעודנו חם. "הנני שליח של הרבי. יש לכם כעת הזדמנות נדירה שהרבי הקדוש יברך אתכם בזרע של קיימא, אם כבוד השופט יקבל את בקשתו של הרבי לתקן את המעוות בערעור, ולהשיב את הגזלה לידיה של האלמנה".

חששתי כבר שמא יגבר השופט שבו על היהודי שבו ושפתי רחשו פסוקי תהילים. באותו רגע באה לעזרתי אשת השופט שמאוד רצתה לקבל את ברכת הרבי לילדים. היא קראה לו לפינת החדר והם הסתודדו שם בפולנית שעה ארוכה. כשצעד אלי יוזף מעדנות ידעתי לפי הזיק הנוצץ באישוניו שהצלחה בכיסי. "אחרי לבטים רבים, החלטנו להיעתר לבקשת הרבי" אמר יוזף רכות, "מחר בבוקר אעבור על התיק. אעשה כל אשר לאל ידי כדי שהאלמנה תזכה במשפט". כשיצאתי משם היו שני הצדדים מרוצים ושרויים בשמחה. אני בגלל הבטחת השופט, ואילו יוזף שטרק ואשתו בגין הברכה לזרע של קיימא.

את דרכי חזרה עשיתי בצעדים זריזים. באתי אל הרבי וספרתי לו אודות העסקה שעשיתי בשליחותו, ואגב מסרתי לו פתקה עם שמות השופט ושם אמו, שם רעייתו ושם אמה, כדי שיתפלל עבורם שיזכו לזרע של קיימא. הרבי היה שרוי בהתרוממות רוח לאחר הדיווח שלי. הוא אמר משפט בעל משקל: "להחיות לב יהודי נשבר, זהו דבר גדול".

נאמן להבטחתו, צלל יוזף שטרוק לחקירה של פרשיית המגרש הגזול, עד שגילה את תרמיתו של יוהאן וכיצד הצליח להוליך שולל את כולם. כעת לא עמד איש בדרכו בעת שהוציא פסק-דין לטובת האלמנה. היא זכתה לקבל את רכושה, ואילו השופט שטרוק ואשתו חבקו בן זכר במלאת השנה.

לאחר מלחמת העולם השנייה – מספר נכד הרבי, הרה"צ רבי נטע ליפשיץ שליט"א, קבלתי מכתב מאחד מחסידי זקני בארץ ישראל, בו כתב, שאיש אחד מחפש אותי בדחיפות. הסתקרנתי לדעת מי האיש ומה טיבו. כשראיתיו נדהמת. זה היה יוזף שטרוק, השופט הפולני בכבודו ובעצמו! ולצדו מקפץ על רגליו ילד נחמד כבן עשר. "כיצד הגעת לכאן?" שאלתי נרעש. השופט צחק באושר. "אתה בוודאי זוכר את המשפט שסבך היה מעורב בו. ובכן, שנה לאחר המשפט נולד לי בן-זכר למזל-טוב. ברכתו של סבך הרבי התקיימה. כשנולד הבן, החלטנו לגדל אותו כיהודי, ובעקבות זאת עלינו לארץ-ישראל. כך ניצלנו ממאורעות הזעם והשואה הנוראה שעברה על עמנו על ידי הקלגסים הגרמנים ימ"ש. כששמעתי, שיש כאן נכד לרבי מויעליפולי, חשבתי שבוודאי תשמח לראות את המופת החי. הילד שנולד לזוג חשוך בנים לאחר שנים רבות".

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

בענין נ"ט בר נ"ט ודינים נוספים בעניני בשר בחלב

לא תבשל גדי בחלב אמו (כג, יט)

'דבי רבי ישמעאל תנא לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול' (חולין קט"ו ע"ב).

פעמיים בשנה שנהגו ישראל קדושים לאכול מאכלי חלב, א בחג השבועות - עפ"י דברי הרמ"א באור"ח סי' תצ"ד סעי' ה', ונוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות, ב בימי החנוכה - עפ"י דברי הרמ"א באור"ח סי' תר"ע סעי' ב', ו"א שיש לאכול גבינה בחנוכה, לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב.

והנה חלק מהציבור איננו רגיל כ"כ במשך ימות השנה בתבשילים חלביים, ומחמת כן אין ברשותו מלאי מספיק של קדירות חלביות וכלי הגשה חלביים, ולחלקם אף אין תנור חלבי, וע"כ מתעוררות שאלות מעשיות לגבי שימוש בכלים בשריים - למאכלי חלב.

מקור הדין מבואר בגמ' בחולין דף קי"א ע"ב, 'איתמר דגים שעלו בקערה רב אמר אסור לאכלן בכותח ושמואל אמר מותר לאכלן בכותח רב אמר אסור נותן טעם הוא ושמואל אמר מותר נותן טעם בר נ"ט הוא ... אמר חזקיה משום אביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח'. דהיינו שדגים או שאר מאכל פרווה שקיבלו טעם מכלי בשר, רשאי לערבם יחד עם חלב, כיון שהטעם שקיבלו הדגים אינו 'טעם ראשון' - ישיר מהבשר, אלא הוא 'טעם שני', שטעם הבשר נבלע בקדירה, ומן הקדירה הוא יצא לדגים - ועדיין הוא היתר, וע"כ אין איסור לערבו עם חלב.

ונאמרו בראשונים שני טעמים להיתר זה, א דעת הרמב"ן (שם) דכיון ד'טעם שני' הוא קלוש - לא נאמר בו דין 'טעם כעיקר', ב דעת הרשב"א (תורת הבית בית ג' פר' ו', ובשו"ת סי' תקט"ז) וז"ל (שם), דכיון ד'טעם שני' הוא קלוש - לא ראוי לחול עליו איסור 'בשר בחלב'.

והבית יוסף ביור"ד ריש סימן צ"ה, האריך להביא את מחלוקת הראשונים - באיזה אופן נבלע ה'טעם השני' במאכל הפרווה.

א. שיטת ריב"ן - חתנו של רש"י: דאיירי בעלו, דהיינו שהמאכל הפרווה התבשל בקדירה פרווה, וניתן על קדירה של בשר - הבלועה מבשר.

ב. שיטת הרשב"א: דאיירי בנתבשלו או נצלו, דהיינו שהמאכל הפרווה התבשל או נצלה בקדירה של בשר - הבלועה מבשר.

ג. **שיטת ספר התרומה:** דאיירי דווקא **בנתבשלו** בקדירה של בשר, אך בנצלו בקדירה שלבשר – אינם חשובים 'טעם שני', ואסורים לאכלם בחלב.

בהמשך דבריו, מביא הבית יוסף שעוד נחלקו הראשונים, האם דין נ"ט בר נ"ט – הותר רק בדיעבד או אף לכתחילה, די"א דכל ההיתר הוא רק בדיעבד, דהיינו שאותו מאכל פרווה שקיבל 'טעם שני' של בשר – כבר נתערב עם מאכל חלבי, אך אין היתר לערבו לכתחילה עם חלב, וי"א שההיתר הוא אף לכתחילה.

ולהלכה נחלקו בזה השו"ע והרמ"א, **דדעת השו"ע** (שם סעי' א') דהיתר נ"ט בר נ"ט (טעם שני) הוא אף לכתחילה, דהיינו דמאכל פרווה שקיבל 'טעם שני' של בשר – רשאי לכתחילה לערבו עם חלב, ואין חילוק בין עלו בין נתבשלו ובין נצלו.

אלא שנחלקו הפוסקים בדברי השו"ע – האם לדעתו רשאי אף לכתחילה **לגרום** נ"ט בר נ"ט, דהיינו שמותר לבשל פרווה בכלי בשרי ע"מ לערבו אח"כ עם חלב. דהב"י כתב בשם הסמ"ק, הגהות מיימוניות ורבנו ירוחם דדהיתר הוא רק בדיעבד – כשכבר קיבלו 'טעם שני', וראייתו מדקאמר בגמ' שעלו – בלשון דיעבד, אבל בעל התרומה כתב דמותר אף לכתחילה. עו"כ הבית יוסף (שם) בבדק הבית, דדעת רבנו ירוחם דאסור לבשל פרווה בקדירה של בשר – ע"מ לערבה אח"כ עם חלב, 'אך אין דבריו נראים, אלא לכתחילה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכלו עם בשר'.

והנה משמעות דבריו בבדק הבית, שדעתו דמותר **לגרום** נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ואילו בשו"ע כתב 'דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר ... מותר לאכלם בכותח', ומדנקט **שעלו** ו**שנתבשלו** – בלשון דיעבד, משמע שאף לדעתו אסור לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה. יש מהפוסקים שהבינו שדעתו של השו"ע להקל בזה, וכן פסק בשו"ת יביע אומר (ח"ט סי' ד'), אולם רבים מהאחרונים ס"ל דאף לשיטת השו"ע אסור לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ובראשם הש"ך ס"ק ג', שכתב במפורש 'אבל לבשלן לכתחילה בקדירה של בשר – אסור אפילו להמחבר וסייעתו, וכן מבואר בט"ז ס"ק ד', וכ"כ בספר כשרות השלחן (סי' י"ד) בשם האור לציון. אולם כשהכלי אינו בן יומו, לכו"ע מותר לגרום לכתחילה.

*

אולם דעת הרמ"א (סעי' ב') שיש לחלק בין עלו ובין נתבשלו, ובין כלי בן יומו לכלי שאינו בן יומו:

א. **בעלו** יש להתיר לכתחילה. וע"כ בין במאכל פרווה קר שניתן על קדירה של בשר חמה, ובין מאכל חם שניתן על קדירה של בשר קרה – רשאי לכתחילה לערבם בחלב.

ב. וה"ה מאכל שנתבשל או נצלה בקדירה של בשר, רשאי לכתחילה להעלותו על צלחת של חלב.מא

^{מא} ואף בדבריו נחלקו האחרונים אי שרי לגרום כן לכתחילה, דדעת הב"ח והפר"ח (ס"ק ז') שמותר לכתחילה לבשל מאכל פרווה בכלי של בשר – ע"מ להניחו אח"כ ע"ג צלחת של חלב, אך דעת הפמ"ג (משב"ז ס"ק ה') והחכמת אדם

ג. **בנתבשלו או נצלו בכלי בן יומו** - לכתחילה אסור ובדיעבד מותר. וע"כ מאכל שהתבשל או נצלה בקדירה של בשר בן יומו – לכתחילה אין לערבו בחלב, ורק בדיעבד שכבר נתערב בחלב, אין התערובת נאסרת. ודעת הש"ך ס"ק ד' דבנצלו – יש להחמיר אף בדיעבד.

ד. **בנתבשלו או נצלו בכלי שאינו בן יומו** – מותר אף לכתחילה לערבו בחלב. אלא שדעת החכמת אדם (שם דין ב') דאסור לגרום לכתחילה - אף בכלי שאינו בן יומו, ורק בשעת הדחק (כגון שאין לו כלים של חלב) רשאי לגרום כן לכתחילה.^{מב}

ה. **דבר חריף שנתבשל או נצלה בכלי שאינו בן יומו** – אסור אפילו בדיעבד.^{מג} כיון שדעת הרמ"א (סי' צ"ו סעי' ג') שדבר חריף גם משביח את הבליעה - ומחשיבה לבן יומו, וגם מחשיב את הבליעה לטעם ראשון, וע"כ לא שייך בזה ההיתר של נ"ט בר נ"ט. ולכן אם נתערב דבר חריף זה בחלב - נאסרה כל התערובת, אא"כ יש בחלב שישים כנגד הבליעה של הבשר (ואין צריך שישים כנגד כל הדבר החריף, כיון שבדבר היתר לא שייך לומר 'חתיכה עצמה נעשית נבילה').

ו. **מאכל חריף (אפילו צונן) שנחתך בסכין של בשר שאינו בן יומו** – הרי הוא נחשב כבשר ממש (כמבואר ברמ"א בסי' צ"ו סעי' ג'), וע"כ גם בזה יש לאסור אף בדיעבד, עד שיהיה בחלב שישים כנגד היכדי נטילה, שבדבר החריף.

*

העולה מהדברים

הבא לערב דבר מאכל פרווה שנתבשל בקדירה של בשר - עם חלב, כגון לבשל פסטה בסיר בשרי ולהקרימה עם שמנת או גבינה צהובה, לטגן בצל בסיר בשרי ולערב בו אח"כ (בקערת ההגשה או בצלחת) גבינה צהובה, או לבשל מים בסיר בשרי - ע"מ להכין מהם קפה עם חלב, וה"ה לענין אפיית עוגה בתנור בשרי - ע"מ לאוכלה עם חלב, או לצפותה בקרם חלבימדי.

א. **בישול מאכל פרווה בכלי בשרי בן יומו - ע"מ לערבו אח"כ עם חלב.**

לבני ספרד י"אמה שמותר לעשות כן לכתחילה, וי"אמו שלכתחילה אין לגרום נ"ט בר נ"ט. אולם לכו"ע אם כבר בישל את הפסטה – רשאי לערבה עם המאכלי חלב.

(כלל מ"ח דין א') דלא התיר הרמ"א לעשות כן לכתחילה, ורק בשעת הדחק – כגון שאין לו כלי אחר, יש להתיר, ועי' אגרות משה (חלק ג' סי' י' אות ב') שמיקל בזה.

^{מב} ובשבות יצחק (חלק ב' עמ' ר"ה) הביא בשם הגרי"ש אלישיב שמחמיר בזה כהחכמ"א, וכ"כ בקובץ מבית לוי (יור"ד עמ' מ' הערה ב') בשם השב"ל.

^{מג} ועיין פתחי תשובה ס"ק ד' שהביא מתשובת מקום שמואל (סי' פ"ט), דבדבר שיש להסתפק בו – אם הוא חשוב 'דבר חריף', וכמבואר בסי' צ"ו – יש להתיר.

^{מד} י"א בשם הגרי"ש"א שמותר לאפות חלות או שאר דברים יבשים (שאינן בהם משום זיעה) בתנור חלבי בן יומו, אפילו על מנת לאוכלם בבשר, אף ללא הכשרת התנור (וישתמש לצורך זה בתבנית ח.פ., או יפריד בין העיסות לתבנית בנייר אלומניום).

^{מה} יביע אומר.

לבני אשכנז לכתחילה אין לבשל בכלי בשרי ע"מ לערבו אח"כ בחלב, ואף אם כבר נתבשל – אין לערבו עם החלבי, אך אם כבר עירבם יחד – מותר באכילה.

ב. בישול מאכל פרווה בכלי שאינו בן יומו – ע"מ לערבו אח"כ עם חלב.

לבני ספרד הדבר מותר לכתחילה.

לבני אשכנז לכתחילה אין לבשל בכלי בשרי – אפילו אינו בן יומו, ע"מ לערבו אח"כ עם חלב, אא"כ בשעת הדחק, כגון שאין בניקל להשיג כלים של חלב. ואם כבר נתבשל כך, רשאי לכתחילה לערבם עם חלב.

ג. מאכל חריף (כגון בצל) שנטגן בקדירה של בשר.

לבני ספרד אם הכלי בן יומו מבליעת הבשר – אסור לערב את הבצל עם חלב, ואם נתערב בחלב, בעינן שיהיה בחלב פי שישים מבליעת הבשר.

לבני אשכנז אף כשהכלי אינו בן יומו מבליעת הבשר – אסור לערב הבצל עם חלב, ואף בדיעבד יש לאסור, אא"כ יש בחלב שישים כנגד בליעת הבשר.

ד. מאכל חריף (כגון בצל) שנחתך בסכין נקיה של בשר.

לבני ספרד אם הסכין בן יומו מבליעת הבשר – אסור לערב את הבצל עם חלב, ואם נתערב בחלב, בעינן שיהיה בחלב פי שישים כנגד ה'כדי נטילה' שבבצל, או כנגד הסכין או כנגד הבצל (המועט מבין שלשלתן).

לבני אשכנז אף כשהסכין אינו בן יומו מבליעת הבשר – הדין כנ"ל.

*

ענינים נוספים בדיני בשר וחלב

א. המתנה אחר אכילת גבינה.

בשו"ע יור"ד סי' פ"ט סעי' ב', מבואר שמותר לאכול בשר מיד אחר שאכל גבינה, ובלבד שיעיין בידיו שלא נדבק בהם גבינה, ובלילה וכדו' שאין יכול לעיין בידיו – צריך לרחצם^{מז}, לרחצם^{מז}, אלא דאם הוא בשר בהמה או חיה – צריך נמי 'קינוח והדחה'^{מח}, אולם לדעת הרמ"א – צריך 'קינוח והדחה' אף כשבא לאכול בשר עוף^{מט}.

ידועים דברי הזוה"ק (פרשת משפטים דף קכ"ה ע"א) שהובאו בב"י באור"ח סי' קע"ג, שיש להחמיר שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודתא חדא ובשעתא חדא. ונחלקו הפוסקים בכוונת דבריו 'בשעתא חדא'. ומנהג הרבה קהילות להמתין חצי שעה.

^{מז} אור לציון.

^{מז} ודעת הפר"ח ועו"פ דהיכא שאוכל הגבינה בכף או מזלג, אין צריך לעיין בידיו או לרחצן, אולם דעת הפמ"ג (שפ"ד ס"ק כ') שנכון להחמיר גם בכה"ג.

^{מח} קינוח – אכילת דבר מה, ע"מ למשוך את כל שאריות הגבינה שבפיו. הדחה – שטיפת פיו במים.

^{מט} חכמת אדם כלל ל', (אך בערוך השלחן סעי' י' הבין שאף לדעת הרמ"א אין צריך קינוח והדחה לבשר עוף).

^נ קובץ מבית לוי (ניסן תשנ"ו סי' ק"מ), ונחלקו הפוסקים האם בכה"ג צריך גם 'קינוח והדחה'.

ב. המתנה אחר אכילת גבינה קשה.

מנהג בני אשכנז להמתין שש שעות אחר אכילת גבינה קשה^{יא}. ונחלקו גדולי ההוראה בענין 'גבינה צהובה' המצויה כהיום, שאינה עומדת ששה חודשים, אך מתקשית באופן מלאכותי ע"י חומרים שונים^{יב}.

דעת הגרי"ש אלישיב^{יג}, דבגבינה קשה שלנו או בגבינה צהובה, יש להקל בהמתנת שלש שעות, בצירוף שינה (אף שינת יום)^{יד}.

ג. אכילת גבינה ובשר באותה סעודה.

בזוה"ק (הו"ד לעיל) מבואר שאין לאכול גבינה ובשר בסעודתא חדא. והנה המג"א באור"ח סי' תצ"ד ס"ק ו' כתב להחמיר בכך - רק בגבינה קשה, וכבר תמה עליו בספר באר מים חיים (מטשערנאוויץ - לפני כ-200 שנה) מדברי הזוה"ק הנ"ל^{יח}, וכתב שלכאור' הו"ט ס"ס במג"א, ועיין בספר מטה ראובן (קליין) סי' קפ"ז, שהמג"א שולח לעיין ביו"ד סי' פ"ט, ושם מביא הדרכ"מ את דברי האו"ה כלל מ' סי' ח', י' שכותב ממש כדברי המג"א. ועיי"ע במג"א אור"ח סי' קצ"ו ס"ק א', שמבואר בדבריו שרשאי לאכלם באותה סעודה. ובמשנ"ב סי' תצ"ד ס"ק ט"ז, ג"כ פוסק כדברי המג"א.

ואילו בשל"ה מסכת שבועות אות ט"ז, כתב 'העולם נוהגין לאכול בחג השבועות מאכלי חלב, ואחר כך אוכלין בשר, לקיים וְשִׂמְחָתָּ בְּחֶגְגְךָ - ואין שמחה בלא בשר, אז צריך לדקדק להתקדש, בפרט ביום קדוש כזה שהוא מתן תורתנו, לעשות קינוח והדחה היטב, ולהפסיק בברכת המזון ולהמתין שעה, ואחר כך יפרוס מפה אחרת, ויערוך השלחן ובשר, ורמז לדבר ראשית בפורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג - יט), שיהיה נזהר שלא יערבבם, ומי שמתקדש בזה ביותר, קדוש יאמר לו'. וכ"כ הפמ"ג (יור"ד סי' פ"ט במשב"ז ס"ק ג'), שצריך להפסיק בברכת המזון.

^{יא} לשון הרמ"א יור"ד סי' פ"ט סעי' ב', 'וכן נוהגים ... ויש מקילין ואין למחות ... מיהו טוב להחמיר'.
^{יב} דעת הגרי"ש אלישיב (מאור השבת ח"ג עמ' תכ"ו) השבה"ל (שו"ת שבה"ל ח"ב סי' ל"ב) והגר"ן קרליץ (הבית וכשרותו עמ' מ"א) דדינם כגבינה קשה. ואילו דעת הגר"א קוטלר (קיצור שו"ע בב"ח פפו"ר דף קל"ח) והגר"מ פיינשטיין (משנה הלכות חלק ט"ז סי' י"ט) והרב פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' ס"ח) דאין דינם כגבינה קשה. יש שנהגו להקל בגבינה צהובה הנמצאת ע"ג פיצה - כיון שעברה תהליך אפיה, וכמבואר ביד יהודה יור"ד סי' פ"ט ס"ק ל', אך דעת הגרי"ש אלישיב (במכתב שהובא בחק למלך) להחמיר אף בזה, כיון שסו"ס הרי הוא מושך טעם, וכן נקט הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה שבועות פרק י"ב סעי' י"ג).
^{יג} יש לציין שמצוי היום פתינים לפיצה וכדו', שחלקם אין צריך להמתין עליהם שש שעות, והוראות הבד"צ עדה"ח שכל שלא מופיע עליהם המילה 'גבינה', אין בהם חשש.

^{יד} הלכות חג בחג ספירת העומר ושבועות הע' 118.

^{יז} בהסתמך על הדעת קדושים סי' פ"ט ס"ק ב' - וכמובא בפסקי תשובה סי' רפ"ה בשם הגה"ק מטשכנוב, שהיקל בזה אף אחר אכילת בשר. אך מנהג העולם שלא מקילים בזה אחר אכילת בשר, וידוע המעשה מהחת"ס (כמובא בזכרון למשה דף ס"ה) שדעתו היתה להקל, ופעם רצה לעשות מעשה ולשתות חלב אחר השינה - קודם שעברו שש שעות, ונפל הכוס מידו, ואז אמר דרואה אני שמן השמים אין מסכימים להוראתי זו, ולא פלוג חז"ל בזמן השהיה אחרי בשר.

^{יח} ועיי"ש שהסביר שאע"ה הביא תחילה את החלב לבדו, ורק אח"כ הביא את הלחם והבשר - דלא ליהוו באותה סעודה.

ד. המתנה אחר מאכל שהוא 'בחזקת בשרי' או חריף.

בשו"ע ביור"ד סי' פ"ט סעי' ג' מבואר, שדעת השו"ע שהאוכל תבשיל של בשר – אי"צ להמתין אחריו שש שעות, ורשאי לאכול אחריו חלבי, (אלא דאם אוכל אחריו גבינה – צריך קינוח ונט"י, אך באוכל אחריו תבשיל של חלב – אי"צ קינוח ונט"י). ואילו דעת הרמ"א דאם בא לאכול אחריו גבינה – צריך להמתין שש שעות, אך כשבא לאכול אחריו תבשיל של גבינה – די בקינוח ונט"י. אולם כבר כתבו האחרונים שעכשיו המנהג להחמיר גם בתבשיל של גבינה, ובכל אופן ממתין שש שעות אחר אכילת (תבשיל) של בשרי.

ומבואר ברמ"א ביור"ד (שם) שמאכל שנתבשל בקדירה של בשר – אין צריך להמתין אחריו שש שעות, ואף בקדירה בשרית בת יומא. ורעק"א מוסיף בזה, שאף מאכל חריף שבושל בקדירה של בשר בן יומו, אין צריך להמתין אחריו שש שעות.

ועיין בפמ"ג (אור"ח סי' תצ"ד א"א ס"ק ו') שמאכל חריף שנתבשל בכלי בשרי (ב"י) או נחתך בסכין בשרי (ב"י), אין לאכלו תוך שש שעות מאכילת הבשר. אולם רבים מהפוסקים ס"ל שאין צריך להמתין כלל.

ה. סכין (פרווה) שחתך בו בצל - שנחתך קודם בסכין בשרי.

דבר חריף (כגון בצל) שנחתך בסכין בשרי, ושוב חתכוהו בסכין פרווה (או במעבד מזון פרווה), נחלקו הפוסקים מה דינו של הסכין הפרווה, דעת המג"א (סי' תנ"א ס"ק ל"א) והמשנ"ב (ס"ק צ') שהסכין בלעה את טעם הבשר מהדבר חריף, ומעתה היא בשרית, ואילו דעת האבן העוזר, חו"ד (סי' צ"ו ס"ק ו') והפמ"ג (אור"ח סי' תמ"ז א"א ס"ק ל"ב) שאין טעם הבשר שבדבר החריף נבלע בסכין. ועיין בספר 'דבר חריף' (עמ' נ"ד) שכתב בשם גדולי ההוראה, שלכתחילה ראוי להקפיד בזה, שלא לחתוך את אותו דבר החריף – בסכין פרווה, ובדיעבד יש להקל שהסכין לא הפכה להיות בשרית.

וה"ה אם הסכין השניה היתה חלבית, דתלוי ג"כ במחלוקת הנ"ל, וע"כ יש לחוש לכך לכתחילה, ואף אם חתך שוב את הדבר החריף בסכין חלבית – יש להגעילה, אך בדיעבד או במקום הפסד – יש להקל.

ו. שימוש באותם כלים לבשר ודגים.

כתב בשו"ע ביור"ד סי' קט"ז סעי' ב', 'צריך להזהר שלא לאכול בשר ודג יחד, מפני שקשה לצרעת'. ובטור (שם) הוסיף ע"כ 'ויש מחמירין בדבר ליחד לדגים כלים לבדן, והחכמ"א (כלל ס"ח סעי' א') העתיק את דבריו. אולם בט"ז (יור"ד סי' צ"ה ס"ק ג') מבואר להקל בזה. וה"ה לגבי חיתוך בצל בסכין בשרי ע"מ לערבו אח"כ בדגים. ועיין בשו"ת

¹¹ אולם מצינו שהב"י בעצמו באור"ח סי' קע"ג, כתב ג"כ שהמנהג להחמיר שלא לאכול גבינה, ואין לפרוץ גדר (וזהו המקור של דברי הרמ"א), וכבר נתקשו האחרונים מדוע ביור"ד לא הביא את המנהג הזה, ועיין בשו"ת גינת ורדים (כלל א' סי' י"ד) שכתב שהשו"ע חזר בו ממש"כ בב"י שם, אולם כבר כתב בברכי יוסף (שיורי ברכה אות כ"ו) שא"א לומר שחזר בו, כיון שהוי 'מנהג'. והסכמת גדולי פוסקי ספרד להחמיר בזה (כנה"ג, שלחן גבוה, זבחי צדק וכף החיים), וכן פשט המנהג גם אצל בני ספרד.

¹² קיצור שו"ע פפויפער (סי' י' הע' 13) בשם הגרי"ש אלישיב, קובץ מבית לוי (בב"ח עמ' ל"ד אות ח', ובהע' שם) בשם הגר"ש וואזנר.

שבה"ל (ח"ו סי' קי"א ענף ד'), שכתב ע"ז 'ובענין כלים מנהג העולם להקל לבשל דגים בכלי בשר ולהיפך, וגם בזה המדקדקים מייחדים כלי בשר ודגים לבשול לחוד'.

עו"כ בשבה"ל שם לענין מטחנה שטוחנים בה בשר עם בצל, 'א"כ יש לחוש לטעם בעין שיוצא ע"י חריף של בצל, ואמנם גם בזה איכא מקילים ... ולצורך איכא למסמך אהא'.

ז. עשיית לחם חלבי.

איתא בפסחים דף ל' ע"א, 'אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת כולה אסורה מפני הרגל עבירה כיוצא בו אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסורה', ומבואר בזה חידוש, שהעובר ולש עיסה בחלב או בבשר, הפת אסורה באכילה – אפילו לבדה.^{נ"ה} וכן פסק השו"ע יור"ד סי' צ"ז סעי' א.

אולם [שם] בדף ל"ו ע"א מוסיפה ע"ז הגמ', 'והתניא אין לשין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה ... ואיבעית אימא לעולם בחלבא כדאמר רבינא כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא'. ונחלקו הראשונים מהו ההיתר של 'כעין תורא', שיטת רש"י שעשאה בכמות מועטת – דהיינו כמות שנאכלת בבת אחת, וכע"ז הסביר בהגהת שע"ד (סי' ל"ה ס"ק ו'), אלא דס"ל דאי"צ שיאכל בבת אחת, אלא די שנאכל ביום אחד. שיטת הרי"ף (חולין דף ל"ח ע"א) והרמב"ם (פ"ט מהל' מאכלות אסורות הל' כ"ב), דהיינו ששינה בצורת הפת, וע"י היכר זה – לא יבואו לאכלה עם המים שכנגד. וכע"ז כתב הרשב"א (תוה"ב הקצר בית ג' שער ד') שע"י ששינה בצורת הפת ועשה כעכים קטנים – כעין השור, לא יבוא לאכלו עם המין שכנגד. וע"י בדרכי משה שהביא משם הארוך (כלל מ' דין י"ט), דהו"ה שמותר לאפות פשטידה וכדו' שניכר עליהן השומן מבחוץ, וכ"פ בהגהותיו ע"ד השו"ע,

ולהלכה השו"ע פסק לקולא - כשני הפירושים, וע"כ בין שעשה כמות מועטת, ובין שעשה בפת היכר – שרי. אלא שנחלקו השו"ע והרמ"א מהי כמות מועטת, דדעת השו"ע [שם] כשיטת רש"י – דהיינו כמות הנאכלת בבת אחת, ואילו הרמ"א ס"ל דכל שנאכל ליום אחד – חשיב דבר מועט, ולכן נוהגין ללוש פת עם חלב בחג השבועות, גם בשומן לכבוד שבת – כי כל מחשב כדבר מועט'.

וכתב הפת"ש ס"ק ג' בשם המהרי"ט (ח"ב סי' י"ח), דבעינן שההיכר יהיה ניכר לאוכליו, וע"כ אם דעתו לאוכלו בביתו – די שבני ביתו יכירו בשינוי, אך בדעתו למכרו בשוק – בעינן שבני העיר יכירו בשינוי זה.

עו"כ הפת"ש (שם) בשם החו"ד ס"ק ו', דב' ההיתרים הנ"ל מועילים דווקא כשנעשו קודם האפיה, אך לאחר שכבר נאפה ונאסר – שוב ל"מ להתירם ע"י שיעשה עליהם שינוי, או שיחלקם להרבה אנשים. וכע"ז כתב החמודי דניאל (הל' תערובות סי' י"ח),

^{נ"ה} ויש מהפוסקים דס"ל דאוסר אף את הבליעה שממנה, וע"כ אף התבנית צריכה הגעלה! וכעין המבואר ביור"ד סי' קי"ג סעי' ט"ז, גבי כלים שהתבשל בהם 'בישול עכו"ם', וכע"ז במג"א באור"ח סי' שי"ח ס"ק א', גבי כלים שבושל בהם בשבת.

דלא מועיל להניח פתק וכדו' – לאחר האפיה. אולם עי' בפמ"ג (שפ"ד ס"ק א') שהביא בשם הכרתי ופליתי (ס"ק א') שמועיל היכר – אף לאחר האפיה. ועיין בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ז), שחידש שאם בדעתו בשעת הלישה להדביק עליה לאחר האפיה – מדבקה של בשר / חלב, דמהני, דכיון שבשעת הלישה היתה דעתו לזה, לא נאסרה הפת מעיקרא.

עו"כ הפת"ש ס"ק ג' בשם המהרי"ט (שם), דמאכל המגיע לקינוח סעודה, ואין דרכו לאכלו ממש עם בשר / חלב – לא גזרו, וע"כ אין חשש ללוש בחלב מיני מתיקה או עוגות.^ט

ח. אכילת דגים בחלב.

במשנה בחולין ריש פ"ח, 'כל הבשר אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים', וכתב ע"ז הר"ן (חולין ל"ז ע"א) 'דכיון דלבשלן שרי - משמע דלאכלן בחלב נמי שרי, דאיסור בשר בחלב בלשון בישול אפקיה רחמנא, וכ"פ הרמב"ם (פ"ט מהל' מאכלות אסורות הל' ה)'.^ה

והב"י יור"ד סי' פ"ז, לאחר שהביא את דברי המשנה והרמב"ם, כתב ע"ז, 'ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה, כמו שנתבאר בספר אורח חיים סי' קע"ג'. וכבר תמה עליו בדרכי משה (ס"ק ד') שבאור"ח בסי' קע"ג מבואר רק שבאכילת בשר ודגים – יש סכנה, אך לא מבואר שם כלל גבי אכילת דגים בחלב, 'ולכן נראה שנתערב להרב ב"י בשר בחלב, ולא ראיתי מימי שנוזהרים בזה'. ועי' בכנסת הגדולה (בהגהת ב"י אות י"ט) שהסביר, שכוונת הב"י, דכשם שמצינו באור"ח סי' קע"ג שבאכילת דגים עם בשר – יש סכנת צרעת, הו"ה שבאכילת דגים בחלב – יש סכנה באכילתם, וזאת עפ"י דברי הרופאים, וכמש"כ בעל שארית יהודה מפי הרופאים.

עיי"ע בפת"ש ס"ק ט' שהביא מתשובת אדני פז (סי' מ"ב), שברבנו בחיי בפרשת משפטים כתב, דיש סכנה גמורה בדג עם גבינה או עם חלב. ועיי"ש בפת"ש שמביא בשם כמה פוסקים, דאף דבדגים עם חלב או גבינה יש סכנה, אך בחמאה עם דגים – אין חשש סכנה.

אולם הש"ך ס"ק ה' והט"ז ס"ק ג', פסקו כדברי הדרכי משה, שמותר לאכול דגים בחלב. וכן כתב האדני פז (שם), 'דהאידנא שכל העולם מבשלים גם עם חלב – שרי, דכיון דשו בה רבים וכו'.

מנהג בני ספרד לחוש לדברי הב"י, וכ"כ בכף החיים (אור"ח סי' קע"ג ס"ק ג', וביו"ד סי' פ"ז ס"ק כ"ד), דכיון שאין כל המקומות שוים וגם לא כל הטבעים של בני אדם שוים – וסכנתא חמירא מאיסורא, ולכן יש להחמיר בחלב וגבינה, אך בחמאה יש להתיר. וכ"כ בבן איש חי (ח"ב פרשת בהעלותך אות ט"ו).

^ט עי' יד יהודה (הקצר ס"ק ג') שמחמיר בזה, ומשום שמא יאכל הנילוש עם גבינה מיד לאחר אכילת בשר – קודם המתנת שש שעות. אולם רבים מהפוסקים הביאו את דברי המהרי"ט להלכה.

ומנהג בני אשכנז להקל בזה, וכ"כ הגרי"ש אלישיב ('הערות' למס' חולין דף ק"ד) דשרי לאכלן יחד (אך נוהגים שלא לבשלם יחד). ועיין בספר הליכות שלמה (פסח פרק י"ב הע' 48), שבבית הגרש"ז אויערבך נהגו שלא לאכול דג עם גבינה – כמו שנהגו בבית אבותיו, אך לשואלים הורה שכיון שאין מנהג מוסכם, אי"צ להזהר בזה – אלא למי שיש לו מסורת על כך, ובודאי השומר נפשו ירחק מזה.

לתגובות: YR4295@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנשעסטער

באילו דברים יש רשות לרופא לרפאות

ורפא ירפא (כא, יט)

ורפא ירפא, מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות (ב"ק פה).

מסופר מאדמו"ר הזקן מסאדיגורא זי"ע (בספר סיפורי נפלאות מגדולי ישראל), שפעם אחת נחלה מאוד אחד מחסידיו (ושמו ר' אנשיל שוחט ז"ל מטשערנוביץ) במחלת הריאות והרופאים התייאשו ממנו ואמרו שנשאר לו רק כמה ימים לחיות רח"ל. שלח החולה שליח מיוחד להרבי, למסור לו דברי הרופאים ולבקש מלפניו שיעורר הרבי רחמים עליו. כאשר הרבי שמע את דברי הרופאים אמר, "הלא פלא הוא איך יוכל רופא להעריך את ימי חיי האדם לומר כמה יש לו לחיות. הנני שומע שהרופא אומר שהוא מבין על ריאה של אדם כמו שקצב מבין על ריאה של בהמה ואני אומר שהאמת הוא שאינו יודע כלום".

ושתק האדמו"ר מסאדיגורא מעט והמשיך ואמר, "הנה השי"ת ברא את העולם ומלואו ולפעמים קורה שחייבים לחתוך אבר אחד כגון יד או רגל המסכן את גופו של האדם והוא נשאר מחוסר אבר ח"ו, האם נאמר שאין ביכלתו של הקב"ה להמציא לאיש הזה אבר אחר כמו שהיה לו מקודם? בודאי אנו מאמינים באמונה שלימה שהבורא כל עולמים הכל יכול אם היה רק רוצה לברוא לו אבר אחר חדש במקומו היה נעשה זה מיד, אך מכיון שזהו דבר נראה לעין כל, אזי אם השי"ת היה מראה דברים נפלאים כאילו היה יכול להתבטל הבחירה החפשית על כן נשאר האיש מחוסר אבר. אך הא תינח באברים חיצוניים הגלויים לפני כולם אבל ריאה שהיא מאברים הפנימיים אפילו כשיברא ריאה אחרת לא תתבטל על ידי זה הבחירה, אם כן יכול השי"ת לברוא ריאה אחרת ואין איש יודע מזה כלום. השי"ת יעזור לו רפואה שלימה בקרוב". (והוא על דרך הגמרא בתענית (ח:), "תנא דבי ר' ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין". וביאר שם השפת אמת, "נראה הטעם דדרך הנס להיות בהסתר כי אין הטבע משתנה בפרהסיא").

החולה נתרפא והבריא לגמרי וכאשר בא לסאדיגורא, אמר לו הרה"ק ר' נחום בער זי"ע מסאדיגורא שהיה חתן האדמו"ר הזקן, "תאמין לי אנשיל, חותני (היינו אדמו"ר הזקן) הוציא ריאה פון א רוסישען קאזאק' ושתל אותה בתוך גופך!"

והנה מה שחילק אדמו"ר הזקן מסאדיגורא בין אברים חיצוניים לבין אברים פנימיים, מבואר לפי דברי האבן עזרא שכתב עה"פ (שמות כא, יט) "ורפא ירפא", "ניתן רשות לרופאים לרפאות המכות והפצעים שיראו בחוץ, רק כל חולי שהוא בפנים בגוף ביד ה' לרפאות". וכן כתב רבינו בחיי (שם), "ומה שאמרו רז"ל 'ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות' לא אמרו אלא במכה שבחוץ שהכתוב מדבר בה, אבל חולי מבפנים אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד ה' רופא כל בשר' 'אשר בידו נפש כל חי'". (וראה עוד

בפתח עינים להחיד"א שבת יב: מה שכתב לגבי תפלה על חולים "דיש חילוק בין חולאים
דאין רישומן ניכר כגון קדחת וכדומה ליסורין שרישומן ניכר" עיי"ד).

וכן איתא בספר אדרת אליהו (שמות כב, יט) להגר"א ז"ל, "שני חולאים יש, חולי
החיצוני וחולי הפנים, חולי הפנים מתרפא על פי דרך הטבע מהקב"ה כי הוא יודע חליו
ומזורו וחולי החיצוני על פי דרך הטבע על פי רופא ממוחה". והגאון ר' יצחק כהנא ז"ל
כותב בספרו תולדות יצחק (בביאורו על ליקוטי הגר"א בסופו), "לא רצה רבינו הגדול
הגר"א ז"ל לקבל שום רפואה מרופא על חולי פנימית ר"ל, ואמר שאינם יודעים רק
בחיצוניות האדם ולא בפנימיותו".

אבל בספר מטה משה (ח"ד פר' ג, עמ' קיא:) מאת הגאון רבי משה תלמיד המהרש"ל
הקשה, "אם כדברי האבן עזרא ורבינו בחיי ז"ל למה הורו לנו חז"ל בתלמוד בכמה דוכתי
עניני רפואות ורובם על עניני מכה פנימית, מה גם דאיתא (ב"ק, פה.) דשמואל ירחינא
אסייה דרבי הוה, חלש רבי בעיניה וכו' והתם במכה פנימית שבאה על ידי השי"ת מיירי
וחלילה להו לשני המאורות הגדולים לעשות דבר שלא ניתן רשות לעשותו, אלא מה
שאמרו שניתן רשות לרופא לרפאותו בכל עניני רפואות קמיירי הן פנימיות הן חיצוניות,
והזריז הרי זה משובח ואם הוא מונע עצמו הרי זה שופך דמים". גם התורת חיים (ב"ק,
שם) הביא דברי האבן עזרא וכתב שמסתימת הגמרא נראה דשרי לדרוש רופאים במכה
פנימית.

והמהרש"ם בספרו דעת תורה (יו"ד, ריש סי' שלו) הביא דברי רבינו בחיי וציין שגם
הגאון רבי יונתן אייבשיץ סבירא ליה הכי בספרו הפלתי (סי' קפח, ס"ק ה), "ורופאים אין
בהם דבר ברור והחלטי אשר יאמרו עליו 'כי הוא זה' ברור בלי ספק רק לפי שכלם
ומראה עין ישפוטו ולכן אמרו (קידושין פב.) 'טוב שברופאים לגיהנם', ואף שנאמר בתורה
'רפא ירפא' ודרשו מלמד שניתנה רשות לרפאות, אבל התורה דברה ממכות חוץ באבר
שבר יד או פצע או חבורה, משא"כ בחולי האברים הפנימיים שאין עין רופא שולט בו בזה
ידונו לפי שכלם עד כי רבים חללים הפילו ועצומים כל הרוגיה כי לדברים כאלה צריך
ישוב הדעת ומתון וכהנה תנאים רבים לבל ישגה ונפש הוא חובל ח"ו".

לאור דברי הפלתי, כתב הגרא"ב בורשטין שליט"א בספרו חיים של פרנסה (ריש פר' ב)
דיש ליישב שיטת האבן עזרא רבינו בחיי והגר"א, דהסיבה לחוש בריפוי אברים פנימיים
הוא משום שהרופאים אינם יודעים בדיוק כיצד לרפאות כי סומכים על אומדנות וכו',
אם כן היכא דיש לסמוך על רופא שהוא בטוח בצדקת דרכו והוא רופא מוחזק דאתמחי
גברא ואיתמחאי קמיעא, כי כהאי גוונא גם האבן עזרא ורבינו בחיי והגר"א יודו דשרי
להתרפאות ממנו ועל רופאים ורפואות כאלו מיירי חז"ל בהנך דוכתי.

ובזה מבואר פעולת אדמו"ר הזקן בפתח דבריו באומרו, "הנני שומע שהרופא אומר
שהוא מבין על ריאה של אדם כמו שקצב מבין על ריאה של בהמה ואני אומר שהאמת
הוא שאינו יודע כלום", והיינו שהבהיר הרבי, שבחולה זה אין עין הרופאים שולטת
במחלתו והם אינם מבינים מאומה אודות הריאה, ועל ידי זה נתן פתח לקחת בחזרה

המחלה הנ"ל מרשות הרופאים ולהעבירו "ביד ה' רופא כל בשר" אשר בידו נפש כל חי" וכלשון רבינו בחיי הנ"ל.

ובספר אוהב ישראל מהרה"ק מאפטא זי"ע ביאר על דרך זה הפסוק (שמות כג כה) "ועבדתם את ה' אלקיכם וגו' והסירותי מחלה מקרבך", דצריך להבין תיבת "מקרבך" דהל"ל ממך או מאתך? וכתב האוהב ישראל "ולפי פשוטו י"ל דקאי על חולאים וחולשות באברים הפנימים רח"ל אשר גם הרופאים המומחים הגדולים אינם יודעים הרפואה על בוריה רק מתעתעים המה בזה כנודע. ולזה הבטיחנו השי"ת כאשר נעבדהו באמת יסיר מאתנו חולשת החולאים אפילו מהאברים הפנימים וזהו "מקרבך" כפשוטו."

(ובזמן הזה שהרופאים הם מומחים גדולים ועושים צילומים לראות בבהירות גדולה לתוך פנים הגוף, עמא דבר ללכת לרופאים גם על מחלות הפנים. ויש לציין מה שסיפר הרה"ג ר' משה לייטר ז"ל (מוינה-ניו יארק) שהיה ממקורבי זקני הק' רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע, וסיפר דכאשר הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע היה בעיר וויען לדרוש ברופאים בשנת תרפ"ז, הלך לבקר את זקני הק' מטשארטקוב, ואמר לזקני הק' שהרופאים יעצו לו לעשות צילום רנטגן על גבו בכדי שיוכלו לבדוק את מצבו כראוי. אבל הרה"ק מבעלזא החליט שאינו הולך לעשות הצילומים, והסביר את טעמו ואמר: "אין בדעתי לעשותם שהרי גם אבי ז"ל לא עשה זאת."

והשיב לו זקני הק' ואמר: "אביכם לא היה זקוק לטיפולים אלו ולכן לא עשה זאת, משא"כ אתם שבאתם במיוחד לוועין לשאול בדעת הרופאים המומחים, ואם כן עליכם לקבל עצתם. ולא עוד אלא מוסר השכל יש בדבר שכשם שמכונת הצילום יכולה לצלם את פנים הגוף של אדם, על אחת כמה וכמה הקב"ה הוא בוחן כליות ולב וחופש כל חדרי בטן". (וע"ע בזה בישמח ישראל לסוכות שנת תרפ"ט). כאשר סיים הרבי את דבריו, פנה הרה"ק מבעלזא למשמשו ואמר לו "אתה שומע מה שהרבי מטשארטקוב אומר? אי"ה מחר נלך לפרופסור ונעשה כדברי הרבי מטשארטקוב!"

*

זמן סעודת ראש חודש כשחל בערב שבת

השולחן ערוך פסק (ס' תיט ס"א) "מצוה להרבות בסעודת ראש חודש", ובשער הציון מביא שם בשם האור זרוע "דלכחלה טוב יותר שיאכל פת לשם סעודת ראש חודש, וכן כתב הפרי חדש". וצריכים לדעת האם אפשר לקיים מצות סעודת ר"ח בליל ר"ח, או דצריכים לאכלה דוקא ביום, ונ"מ לר"ח שחל בערב שבת, דהא כבר פסק השולחן ערוך (ס' רמ"ט ס"ב) "אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין מפני כבוד השבת", והגם שהרמ"א שם כתב "וסעודה שזמנה ערב שבת כגון ברית מילה או פדיון הבן מותר, כן נראה לי וכן המנהג הפשוט", מסתמא דבריו נאמרים רק בסעודה שעוד לא הגיע זמנה בליל שישי, אבל אם אפשר לקיים מצות סעודת ר"ח בליל ר"ח, מסתמא שגם לשיטת הרמ"א אסור לו לקבוע סעודתו בערב שבת.

הערוך לנר (סנהדרין ע:): חקר בשאלה זו (לגבי דיני בן סורר ומורה דאם אכל בסעודת עיבור חודש שאינו נעשה בן סורר ומורה) וז"ל שם "ואפשר לומר דסעודת ר"ח לא קיים רק כשעשאה ביום כמו סעודת פורים דהא גם החדש אין מקדשין אלא ביום וכיון דסעודה זו עושין בלילה לא יצאו בה ידי סעודת ר"ח, אכן לפי מה שכתב המגן אברהם בסי' תי"ט הנ"ל נראה דס"ל דיצא בלילה בסעודת ראש חודש":

הרי שמסקנת הערוך לנר היא, שלפי המגן אברהם יכולים לצאת סעודת ראש חודש בלילה, וכן איתא בספר נאות דשא (חלק א, עמ' קמו) מהרה"ק בעל אבני נזר מסאכאטשוב זצ"ל שנקט בפשיטות שיכולים לאכול סעודת ראש חודש בליל ר"ל וז"ל שם: **הטעם למה יוצאין ידי סעודת ר"ח בלילה**, והלוא אין מקדשין החודש בלילה דמטעם זה אם שכח יעלה ויבוא בלילה אינו חוזר.

ובאמת יש להבין למה אינו חוזר דהא כשקדשו בית דין את החודש נתקדש למפרע (רמב"ם פר' ג מהל' קידוש החודש הל' ט"ז), אך אמרינן בבכור (חולין ע. וברש"י ד"ה לא) אם יצא מחותך נתקדש למפרע, אבל אם האכיל ראשון ראשון לכלבים לא אמרינן שיתקדש למפרע לפי שבשעה שיש לומד נתקדש למפרע אין כאן דבר שיחול. לכן בר"ח ג"כ אינו חוזר בלילה (אם שכח יעלה ויבוא) משום דלמחר כשנתקדש כבר עבר זמן התפילה של לילה, רק נפקא מינה לענין השלמה, והנה בהשלמה צריך להתפלל תחילה שחרית ואז אין צריך להתפלל ערבית עוד דכן הדין דאם נזכר אחר מוסף אינו צריך לחזור כיון שהזכיר ר"ח ולכן אינו חוזר בלילה משום דבשעת התפילה של בוקר אין שום נפקא מינה לא אמרינן בזה נתקדש למפרע.

ומטעם זה בראש השנה בלילה חוזר (אם שכח המלך הקדוש וכדאיתא בטור ס'תקפ"ב) משום דגם אחר תפילת מוסף חוזר אם התפלל שחרית של חול אמרינן בזה נתקדש למפרע, **לכן בסעודת ר"ח דיכול לאכול למחר ג"כ שפיר אמרינן נתקדש למפרע ודו"ק** היטב עכ"ל האבני נזר.

בספר נמוקי אורח חיים (ס' תי"ט) מהרה"ק ממונקאטש זצ"ל כתב "הנה דעת אמור"ר זצ"ללה"ה היה דצריך להיות הסעודת ראש חודש ביום דייקא ואין יוצאין אם עשוהו בלילה בלבד כיון דפסקינן דאין קידוש החדש בלילה". אמנם לפי דברי האבני נזר הנ"ל אין שום הוכחה מזה דאין קידוש החודש בלילה.

המשנה ברורה (ס' תי"ז ס' ד) מביא משו"ת הרמ"ע מפאנו (ס' עט) שכתב "הנוהגים להתענות ערב ר"ח ג"כ מרבים בכבוד הלילה ויום המחרת שהרי הקישו הנביאים ר"ח לשבת בכמה מעלות טובות, והתורה הקישתהו למועדי השמחה לתקוע בחצוצרות על הקרבן כו' גם אנשי כנסת הגדולה קבעו לו חתימה שוה לרגלים ואמרו ישראל מקדשים לרגלים ולראשי חדשים, לפיכך יזהרו המתענים שלא יכנסו בו כשהן מעונים אלא ראוי למהר בסעודת הלילה".

אמנם יש לומר דאין ראיה מדברי הרמ"ע מפאנו, שסובר שיוצאים סעודת ר"ח בלילה, ונראה דעיקר דכוונתו שאסור להיות מעונה בליל ראש חודש, אבל אין כוונתו שיוצא אז

מצות סעודת ר"ח, אמנם בספר נפש דוד (אות נא) מהגאון בעל האדרת זצ"ל איתא "בערב ראש חודש בימי החורף לא אכלתי סעודת צהרים עד הלילה לאכול סעודת מצוה", הרי שנקט שאכילת סעודה בליל ראש חודש נחשבת כסעודת מצוה. וכן הוא שיטת הערוך לנר ובעל אבני נזר הנ"ל, ולפי דבריהם נמצא שאין לקבוע סעודת ראש חודש בערב שבת, דהא שפיר יכולים לצאת המצוה בליל ראש חודש.

ואפשר להוסיף עוד סברא לדבריהם ששיפר יכולים לקיים סעודת ראש חודש בלילה, והוא מבואר לפי דברי הכל בו המובא באליהו רבה (ס' תיט) וז"ל "מצוה להרבות בסעודת ראש חודש מפני כבוד היום שהוא כפרה לישראל, שאמרו חז"ל 'זהביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח' כלומר בעבורי על שמעטתי הירח ממאור שלה, ואני רוצה לעשות לה כבוד שיתכפרו בה כל ישראל בכל עת שמתחדש".

הרי שטעם הסעודה היא כדי לחלוק כבוד ופיוס ללבנה, ולכן עושים סעודה "בכל עת שמתחדש הלבנה", והנה זמן התחדשות הלבנה היא בלילה, ואם כן מסתברא שהזמן גורם שיש לחלוק כבוד ללבנה בעת שהיא מופיע בלילה, שאז ניכר מיעוט מאור שלה ואנו באים לרצותה.

אבל בשו"ת משנה שכיר (ח"א ס' פד) מהגרי"ש טייכטאל הי"ד העלה דאין יכולים לצאת סעודת ר"ח בלילה, והביא דברי אור זרוע הגדול (הל' ראש חודש סי' תנט) בטעם שאין חוזרים אם שכח יעלה ויבוא בלילה שסיים בזה הלשון "הלכך בערבית לית ביה ראש חודש כל כך, הלכך אינו חוזר".

ולפי זה טוען המשנה שכיר "ולפי דברי האור זרוע הנ"ל שפיר יש מקום לומר דגם ידי סעודת ר"ח אינן יוצאין בלילה כיון דלית ביה ר"ח כל כך, ואם כי בדיעבד היכא דלא היה אפשר לעשות ביום ועשאו בלילה י"ל דיוצא בסעודת לילה כיון דעכ"פ ר"ח הוא, עכ"פ כיון דאינו ר"ח כל כך כביום ודאי דיש להקפיד לעשותו ביום.

וי"ל עוד יותר דעפ"י האור זרוע הנ"ל גם מדברי המג"א הנ"ל אינו ראייה דיוצא בלילה, כיון דעיקר החילוק בין לילה ליום הוא כיון דבלילה לא הוי ר"ח כל כך כמו ביום א"כ הא תינח בר"ח גופא, אבל המג"א מדבר שם בשהיה ר"ח בשבת דצריך לעשות הסעודה ביום א' כמבואר בב"ח שם סק"א ובטו"ז שם סק"א דהעלה המג"א דסגי בהמשיך סעודה שלישית בלילה כדי לצאת סעודת ר"ח, א"כ דוקא שם דאין חילוק בין לילה ליום דבשניהם לא הוי ר"ח רק השלמה בעלמא, א"כ באמת אין נפ"מ בין לילה ליום ושפיר יוצא בלילה כביום, אבל בר"ח גופא שפיר יודה אף המג"א דהעיקר לעשות דוקא ביום כיון דיום הוא ר"ח טפי מבלילה כן נראה לי ודוק.

וכעת מצאתי בתוספות הרא"ש ברכות מט: (ד.ה. שבתות) דכתב בפירוש דסעודת ראש חודש דוקא ביום, דאילו בלילה אפילו אין מחזירין דאין מקדשין את החודש בלילה ודו"ק עכ"ל המשנה שכיר.

ויש מקום עיון בסברת המשנה שכיר, שהגם שהמגן אברהם אינו מיירי בסעודה ביום ראש חודש גופא, אלא בסעודת השלמה של ר"ח, עכ"ז יש סברא לומר שאין לאכול

סעודת השלמה רק בזמן שאם היה אז ר"ח היה יכול לצאת הסעודה, אבל לעשות סעודת השלמה בזמן שבר"ח גופא אינו יכול לצאת המצוה, אולי אין זה נחשב כהשלמה. ובזה מבואר דברי הערוך לנר שהבין שמדברי המגן אברהם מבואר דסובר שיוצאים סעודת ר"ח בלילה.

והנה בערוך השולחן (ס' רמ"ט סק' ז) כתב שאין לאכול סעודת ראש חודש בערב שבת, משום "ראש חודש נראה לי שהיא כחול לגבי שבת", והיינו דמאחר שסעודת ר"ח אינה חיוב כלל והיא רק למצוה מן המובחר, לכן כשחל ר"ח בערב שבת סובר הערוך השולחן שמפני כבוד שבת, עדיף יותר לא להרבות בסעודה כלל אפילו לפני חצות, ומדלא הזכיר העצה שיכולים לעשות הסעודה בליל ראש חודש, שמע מינה דגם סובר דאין יוצאין בלילה. אבל בספר תורת חיים (ס' רמ"ט סק"י) מהגרי"ש סופר זצ"ל כתב "ונ"ל דסעודת ר"ח הוא בכלל אותם שזמנם בערב שבת עסי' תי"ט ויעשהו בשחרית עד חצות".

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

ביאור מחלוקת רש"י ותוס' ביסוד איסור טבל ותרומה.

מְלֵאֲתֶךָ וְדַמְעָךָ לֹא תֵאָחֵר (כב, כח)

'מלאתך' אלו הביכורים 'ודמעך' אלו תרומה (גמ' תמורה ד ע"א).

המקדים תרומה לביכורים, מעשר ראשון לתרומה, ומעשר שני לראשון, עובר בלא תעשה, שנאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר" (תרומות פ"ג מ"ו).

ובגמ' [תמורה ג ע"א] כל לא תעשה שבתורה, עשה בו מעשה לוקה, לא עשה בו מעשה פטור, חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם, אע"פ שלא עשה מעשה חייב, משום רבי יוסי ברבי חנינא אמרו אף המקדים תרומה לביכורים [הגם שאין בו מעשה, אפ"ה לוקה].

למה מפריש תרומותיו נקרא אינו עושה מעשה.

וצ"ב למה המקדים תרומה לביכורים, דהיינו שמפריש תרומותיו למה נקרא אינו עושה מעשה.

ורבינו גרשום כתב דמיירי שהפריש רק במחשבה, דאם הפריש בידיים הרי עשה מעשה, ובמעדני ארץ [הל' תרומות ג, כג] כתב דגם אם מפריש בידיים אינו נקרא שעשה מעשה, דכיוון דהפרשת תרומות הוא במחשבה, הרי בזה כבר התיר פירותיו, ואח"כ מה שבפועל מפריש בידיים זה כבר לאחר חלות דין תרומה.

מחלוקת רש"י ותוס' ביסוד איסור טבל ותרומה, האם תרומה מעורב בטבל, או שהיא איסור חדש.

ונראה לבאר עוד, עפ"י מה שכתב רש"י בכמה מקומות ביסוד איסור טבל ותרומה, רש"י ביבמות [פ"ו ע"א] ד"ה מה תרומה טובלת, כתב רש"י, 'שכל זמן שלא הופרשה חייבין מיתה על אכילתו של טבל דהא מיתה כתיב ביה', ומשמע דסבירא ליה דכל עיקר איסורו של טבל הוא משום התרומה המעורבת בתוכו, ובתוס' [שם] הקשו עליו, דאי מטעם זה לא ליתסר טבל לכהן כיון דתרומה שריא ליה עיי"ש.

ומבואר דנחלקו רש"י ותוס' האם תרומה הוי איסור מחודש על ידי מי שהפרישה מן הטבל, או דקדושת תרומה קיימת כבר בטבל, והטבל אסור משום התרומה המעורבת בתוכו, ונמצא שכאשר קורא שם תרומה ומפרישה אין המפריש צריך לחדש שם קדושת תרומה אלא שמבררה מתוך הטבל.

ועי' ר"ן [נדרים פ"ד ע"ב ד"ה קסבר] שכתב, 'דבשלמא תרומה בדין הוא שתהא טובלת דכיון שהיא עצמה אסורה ראוי הוא שתאסור תערובתה', ומשמע דסיבת איסור טבל היא מחמת התרומה המעורבת בתוכו, וכן עי' גבורות ארי [מכות ט"ז ע"ב], ובתוס' וברא"ש נדרים [י"ב ע"א] דתרומה לא הוי דבר הנדור דבלאו הכי אסור משום טבל, ופיו לא אסר

אלא התיר שהוציא השירים מידי טבל, ומבואר דאיסור טבל הוא רק מחמת התרומה שבתוכו.

ורש"י בחגיגה [כ"ה ע"א ד"ה המדומעת] כתב 'והשתא משמע של טבל תרומה וחולין מעורבין', ולשיטתו אזיל דטבל איסורו מחמת תרומה המעורבת בתוכו, וכן היא ברש"י פסחים [ל"ג ע"א ד"ה שהיתה] 'שנראית כבר לתרומה קודם שנטמא', והיינו לשיטתו דתרומה מונחת בטבל.

לגבי האיסור לטמא טבל, כתב רש"י [נדה ו ע"ב ד"ה תעשה] דאסור משום משמרת תרומותי, היינו רש"י לשיטתו דכיון דכבר מעורב בו תרומה אסור לטמאו, אמנם בחידושי רבינו קרקש [גיטין ס"א ע"א] כתב טעם אחר הא דאין לאסור לטמא טבל משום משמרת תרומותי שהרי עדיין ליכא כאן תרומה, והוא כשי' התוס' דהתרומה נוצר רק בהפרשה, והביא מדברי הירושלמי [חלה פ"ג מ"ה] בדין הוא שיטמא את טבלו דבר תורה דכתיב משמרת תרומותי, תרומה צריכה שימור, ואין טבל צריך שימור, ומה אני מקיים ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן, עשה שיתננו לכהן בכהונתו, וכן בתוס' הרא"ש הביא דברי הירושלמי, וכתב דלפי זה אסור לטמא טבל כדי להפסידו לכהן.

ובזה מבואר היטב למה המפריש תרומותיו אינו נקרא עושה מעשה, דהנה רש"י פירש [לגבי מימר] בדיבורו אתעביד מעשה שעושה מחולין קדשים, היינו שע"י דיבורו הוא עושה חלות דין חדש, שמוציאו מחולין לקדשים, וא"כ בתרומה לפי רש"י דסיבת איסור טבל הוא משום שהתרומה מעורבת בתוכו, נמצא דזה שמפריש את התרומה אינו מחדש איסור חדש, שהרי איסור תרומה כבר מונח בתוך התבואה של טבל, והמפריש אינו אלא מברר את התבואה שעליו יחול שם תרומה, ומסלק את שם התרומה משאר התבואה ומחילו רק על התבואה המופרשת, וזה אינו נקרא שעשה מעשה, כיוון דלא עשה שום מעשה חלות, אלא בירור, ואין כאן שום איסור חדש.

למה נקרא תרומה "דמעך".

הא דדרשו בגמ' [תמורה ד ע"א] "דמעך" זו תרומה רש"י פירש [שם] לפי שהיא מדמעת ועולה באחד ומאה, מפיק לה קרא בלשון דימוע, והתוס' פירשו [שם] בשם רבינו משה מפונטוויזא שלכך קורא לתרומה דמע, לפי שנוהגת בין בלח ובין ביבש, וביכורים אינן אלא ביבש, שאין מביאים ביכורים אלא מפרי, כדאיתא (חולין ק"כ ע"ב) פרי אתה מביא ואי אתה מביא משקה, לתוס' דמעך מלשון דמעה הנוטפת מן העין.

ולפי מה שנתבאר לעיל שיטת רש"י י"ל ביאור חדש למה "דמעך" זו תרומה, דלפי רש"י התרומה במקורו עוד לפני ההפרשה כשהוא טבל הוא כבר נמצא מעורב בחולין, ולכן נקרא "דמעך" ע"ש שבמקורו הוא מעורב עם חולין.

ג' פירושים ע"ש מה נקרא "טבל", ותלוי במחלוקת רש"י ותוס' הנ"ל.

רבינו מנוח (חמץ ומצה ו', ז) כתב ג' פירושים ע"ש מה נקרא "טבל", פירוש הראשון "טב לא" - דבר שאיננו טוב, פירוש השני 'טבלא' (לוח) של עץ או מתכת, שאי אפשר לאכלה, פירוש השלישי שהוא מלשון בלבול ותערובת.

וי"ל דהיא תלוי במחלוקת הנ"ל רש"י ותוס' ביסוד איסור טבל ותרומה, דשני פירושים הראשונים הוא כדעת התוס' דבהפרשת תרומה הוא מחדש איסור חדש, ולפני ההפרשה הוא "טבל" – לא טוב, או טבלא (לוח) שאי אפשר לאכלה, והפירוש השלישי ש"טבל" הוא מלשון בלבול ותערובת היא כדעת רש"י שבטבל מעורב בו התרומה.

קושיא על שי' רש"י.

בגמ' [יומא פ"ג ע"א] נחלקו תנאי בחולה שאין בו סכנה דמאכילין אותו ביום הכיפורים הקל הקל תחילה, ויש בידנו להאכילו טבל או תרומה, ונחלקו שם איזה מהם חמור, ויש להקשות דבשלמא לפי תוס' דהאיסור של תרומה הוא איסור עצמאי איסור חדש, מובן שאלת הגמ' איזה מהם יותר חמור, אבל לרש"י דכל האיסור של טבל משום שמעורב בו תרומה, צ"ב דהרי חלק התרומה בטבל הוא חלק קטן מאוד, והרוב הוא חולין, ובוודאי דמבחינת הכמות של האיסור, תרומה לגמרי אסור, ובטבל כמות האיסור הוא חלק קטן מאוד, וא"כ תרומה בוודאי יותר חמור וצ"ע.

*

לע"נ אבי מורי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל | לע"נ ר' אברהם בן ר' בן ציון ז"ל |
לע"נ הר"ר מנחם מנדל בן ר' חיים דוד ז"ל | לע"נ מרת שרה זיסל בת ר' יוסף ז"ל
לזכות בתי הכלה הבתולה המהוללה ברכה שיינדי תחי' לאירוסייה עב"ג הבחור החתן
המופלג יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

חוקים ומשפטים צדיקים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם (כא, א) וברש"י: כל מקום שנאמר 'אלה' – פסל את הראשונים, 'ואלה' – מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני וכו'.

יש לברר את הקשר והחיבור בין פרשת משפטים לפרשת יתרו של מעמד הר סיני.

והנה ידוע בשם מרן הגרא"מ שך זצ"ל, שביאר את דברי חז"ל שבלי מידות טובות לא זוכים לקבלת התורה ולהבנת התורה ולרדת לעומק הטעמים הסברות ורצון ה' האמיתי, ועד כמה שאדם עובד על מידותיו יש לו יותר שייכות לקבלת התורה והבנת התורה, ולכן הרבה מתוך הארבעים ושמונה קניינים של התורה הקדושה, וכמו שהתנא מנה במסכת אבות [פ"ו משנה ה'] הם קשורים לבין אדם לחברו ומידות טובות בענווה, בלב טוב, בארך אפים וכו' שרק ע"י מידות טובות אפשר "לקנות" שייכות בתורה.

וזה שפרש"י ו"אלה מוסיף על הראשונים, מה אלו מסיני אף אלו מסיני, שהחלק של המידות והיר"ש הם חלק בלתי נפרד מנתינת התורה, וכמו שביאר ההפלאה ועוד, שאליעזר נתן לרבקה ב' צמידים עשרה זהב משקלם, רמו לה בזה שעתידים ישראל לקבל את ב' לוחות הברית, ועשרה זהב משקלם רומז על עשרת הדברות, שחמש הדברות מצד ימין הם בין אדם למקום והחמש הדברות מצד שמאל הם בין אדם לחברו, ועליהם נאמר "מצומדים" שהם חלק בלתי נפרד מנתינת התורה.

ובפרשת משפטים נראה להלן מכמה דברי המדרשים וחז"ל, את אשר נא' בפרשת ואתחנן "כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל אשר קראנו אליו, ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים" [דברים ד', ח'] וצ"ב שהרי התורה מחולקת לאוה"ח, יור"ד, חושן משפט וכו', וכיצד חוקים ומשפטים "צדיקים" יכול להשפיע על דיני והלכות חושן משפט, אלא הן הן הדברים וכמשנ"ל שמידות האדם הם חלק בלתי נפרד מנתינת התורה, ורק על ידי מידות טובות זוכה לקבלת התורה.

ומצינו בפרשה עד כמה שהקב"ה ציווה את החוקים והמשפטים שהם מצד אחד "עונש" ומידת הדין אולם הם בגדר של "צדיקים", עם הרבה מידת הרחמים שבעומק הדין ומחשבה על השני, שנא' בפרשה על עבד עברי "כי טוב לי עמך" ודרשינן בגמ' קידושין (שם) עמך מאכל ועמך במשתה, שלא אתה אוכל פת נקיה [באגט] והוא אוכל פת קיבר [לחם שחור ישן], אתה שותה יין ישן [שכל בקבוק שווה מאות שקלים], והוא שותה יין ישן [שהוא הכי פשוט וזול], אתה ישן ע"ג מוכים [שמיכה וכרית של פוך ונוצות] והוא ישן על גבי התבן, "מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו".

והקשו התוס' (שם) בד"ה כל הקונה, מדוע חז"ל הדגישו שכל הקונה עבד כקונה "אדון", די לו להיות כאדונו ששניהם ישנו על אותו סוג של כרית וכו', ותירצו התוס' בשם הירושלמי דפעמים אין לו אלא כר אחת, אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים "כי טוב לו עמך", ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו זו מידת סדום, נמצא שע"כ צריך למסור לעבדו והיינו "אדון" לעצמו, עכ"ל.

וביאר הגאון ר' מאיר חדש זצ"ל את דברי התוס', דאע"פ שחז"ל דרשו מהמילה "עמך" בב"מ (סא.) שחייך קודמים אולם לגבי עבד התורה מצווה את האדון, לרדת לדקות נפשו של עבדו, שלא ירגיש שפל ובזוי בזה שהוא עבד, ולכן ביארו התוס' בשם הירושלמי שאם יש רק כרית אחת שיתן לעבד, ורואים מכאן עד היכן החוקים והמשפטים של ה' הם "צדיקים", שאפי' שהוא גנב, או התעסק באבקה של שביעית, וכו' בכ"ז התורה מחייבת אותנו להרגיש את הנפש של העבד.

נאמר בפרשה על הפסוק "כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו" [כ"ב, כ"ב] ולכאורה קשה מדוע התורה כפלה ושילשה את המילים אם ענה תענה, צעוק אצעק, שמוע אשמע.

וביאר האדמו"ר מקוצק זצ"ל רעיון נפלא, שהנה כל ילד שרב עם חביריו והיכו אותו, או חטפו את ממונו, הרי גרמו לילד צער וכאב, אולם הוא רץ להוריו לספר להם מה שעשו לו, וא"כ יש לו למי לפרק את צערו, וכן אשה שציערו אותה שכנותיה, משפחתה וכו', כאשר מגיע בעלה הרי היא פורקת את הצער והמועקה מליבה לבעלה, אולם היתום והאלמנה, אין להם למי לפרוק את צערם, ולכן העינוי עינוי כפול, וזש"כ אם "ענה תענה", וממילא הצעקה לבורא עולם כפולה שנא' "צעוק אצעק" אלי, וממילא השמיעה של הקב"ה יותר מהירה שנא' "שמוע אשמע" את צעקתו.

והיינו שהתורה יורדת עד לדקות נפשם וצערם הגדול של האלמנה והיתום, וממילא מחובתנו להתייחס אליהם יותר בכבוד. ויש להוסיף את פרש"י [בד"ה כל אלמנה] שביאר שהוא הדין לכל אדם, אלא שדיבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח, ודבר מצוי לענותם, עכ"ל. ומוכח שכל תשוש כח וחלש בחברה הוא גם בגדר של יתום ואלמנה לא תענום.

ועוד נאמר בפסוק "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" [כ"ב, כ"ד], ופרש"י "הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני". והיינו התורה מדגישה לנו כאשר אתה מלוה לעני, יש חיוב להרגיש ממש את ה"עני עמך", שתרגיש כאילו אתה הוא העני.

ומסופר על אחד מגדולי ראשי הישיבות באירופה, שכאשר ניגש לאחד הגבירים להתרימו לעניי העיירה, ובאותה תקופה שרר שלג וקור עז בחוץ, וכאשר ראה אותו גביר שראש הישיבה החשוב הגיע, פתח מיד לפניו את הדלת ויצא אויר חם מביתו הממוזג וכו', וביקש מהראש ישיבה שיכנס לביתו מהקור העז השורר בחוץ, והראש ישיבה ביקש מהגביר שהוא מעוניין לדבר איתו רק כמה דקות בחוץ, ולא הבין מדוע הראש ישיבה מתעקש לדבר עימו בקור העז, ורק לאחר שגמרו לדבר הראש ישיבה אמר לו את הפסוק

הזה של את העני "עמך", רצייתי שגופך ירגיש בדיוק את המצב של העני, שאין לו כסף לחמם את ביתו, ורק אח"כ תתן את הצדקה.

ומצינו בפרשה על הפסוק כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וכו' [כ"ג, ה'] והגמ' בפסחים (קיג:) שואלת וכי מותר לשנוא את הישראל, ומעמידה הגמ' שראה בחבירו דבר ערוה ולא היו עדים, שמותר לשנואו.

והקשו התוס' (שם) [בד"ה שראה] שהרי אמרינן בב"מ (לב:), אוהב לפרוק ושונא לטעון, מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו עכת"ד הגמ'. ואי איירי באחד שמותר לשנואו א"כ מה שייך כלפיו לכוף את יצרו, ותירצו התוס' וז"ל, "כיון שהוא שונאו גם חבירו שונאו" דכתיב כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם, ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה, ושייך כפיית יצרו עכ"ל.

ומבואר לן מדברי התוס' שכל דין הקדימה של שונא לטעון מהאוהב לפרוק, קדימה זו איירי באחד שמותר לשנואו, אלא שיש חשש שמא ירבה "תוספת" בשינאתו כלפי חברו קצת יותר מהמותר, ועל דקות זו התורה מצוה להקדים את השונא מהאוהב, כדי לכוף את יצרו שלא יגיע לשנאה גמורה חוקים ומשפטים "צדיקים".

והנה ר' ירוחם זצ"ל הקשה, מדוע התורה מצוה את חיוב הלואה, צדקה, וכן עזוב תעזוב וכו', הרי הכל כלול במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך" שהרי אם האדם עצמו היה נזקק לעזרה ממונית, או פיזית, בודאי שהיה שמח לקבל את עזרת חברו, וא"כ לא צריך לצוות את כל הפרטים של ההלואה, צדקה וכו'.

וכתב לבאר שחוץ "מהפעולה והמעשה" של מצות צדקה וכו', הקב"ה מצוה שהרצון והשמחה של האדם יהיו בלב, וכמו שנא' בצדקה פתוח תפתח וכו', "ולא ירע בתוך לו" והיינו חוץ מהפעולה ועשיית המצוה, תתן את "הלב" ואת ההרגשה שאתה שמח לתת ולא שנתינה זו היא על חשבון ובקושי.

וכן מצינו בעוד ציווי התורה שגם כאשר אדם חייב מלקות ונצרך לנקביו, התורה פוטרת אותו משאר המלקות שנא' "ונקלה אחיך לעיניך", והיינו גם כאשר הוא מחויב את החוקים והמשפטים והיינו הענשה ומדין הדין של מלקות, אולם ציווי ה' "צדיקים" לרדת להרגשותיו של הלוקה, וכן באביון שהיה בעבר עשיר וירד מנכסיו, התורה מצווה להתחשב עמו, ואם יש כסף בקופת צדקה צריכים ליתן לו ואפי' "סוס לרכוב עליו", כיון שהיה לו רמת חיים גבוהה ולא כשאר עניים שנולד ברמת עניות, וחזינן מכל הנך עד כמה התורה יורדת עד דקות הרגשות של האחר.

ועוד מצינו אצל משה רבינו שהוא היה יורד לרגשות של עם ישראל, וכאשר ראה אותם בעבודה עזר להם והעמיס על עצמו גם את המשאות של עבודת פרך, וכן כאשר רץ אחרי הגדי שברח, הרכיב אותו על כתפיו, ואמר לו אם הייתי יודע שאתה צמא כל כך לא הייתי רץ אחריך וכו', והיינו לרדת לרגשות של הגדי של כלל ישראל, ולכן זכה להיות "המנהיג" הכי גדול בישראל, ומאידך פרעה אפי' לאחר עשר מכות שהיו פעולות וכו',

ומגיע מכת בכורות שהוא אמור למות גם כן, והנה הוא הולך לישון עם פיג'מה, ההיפך הגמור מהמושג של "רגשות".

ודיברתי פעם עם אחד מגדולי המשגיחים ואמר לי, כאשר אנו דנים על בחור אם הוא יכול לצאת לשידוכים, המדד הוא עד כמה יש לו את "כח הנתינה" וההתחשבות והרגישות לאחר. שהרי כל בחור נולד ועד שגדל הוא במצב של "מקבל" ומחודד אצלו האגואיסטיות, ורק לאחר שיש בכחו לתת ולהעניק לאחר, הרי הוא שייך לחיי הנישואין. ועל דרך הדרש יש להוסיף שהרי שני צמידים שנתן אליעזר לרבקה רמו לה בזה לה על שני לוחות המצומדות שעתיד לקבל בהר סיני, וכן עשרה זהב משקלם כנגד עשרת הדברות וכמשנ"ל בתחילת הענין, שהוא בין אדם למקום ולחבירו, ונתינה זו היתה במעמד האירוסין של רבקה, ומדוע דוקא במעמד זה הדגיש לה את מעלת ההצמדה של בין אדם למקום לאדם לחבירו, ולפמש"נ א"ש שיסוד לחיי הנישואין הוא הצמדת הבין אדם למקום לבין אדם לחברו.

ומסופר על מרן הגרא"מ שך זצ"ל שכידוע עמד על חומת הדת הישיבות ולומדיה, ולחם מלחמת ה' ביד רמה. והנה היה ראש ישיבה בירושלים שרצה להשריש שיהיו בארץ ישיבות עם שילוב מקצועות חול, וכמו שבחו"ל יש "ישיבות אוניברסיטה", וראה בזה חורבן לעולם התורה והישיבות, וביקש מנאמן ביתו הרב אסחייק שיתלווה אליו לנסיעה לירושלים כדי לגעור חזק באותו ראש ישיבה, וכל הנסיעה היה רועש וגועש כיצד לעמוד נגד פרצה זו.

והנה לאחר שהגיעו לביתו, הרב שך זצ"ל שאל לשלמו, והעביר עמו עוד כמה מילים בלימוד וחזרו בחזרה לבני ברק ושאל אותו נאמן ביתו, הכיצד, הרי כל הדרך הרב רעש וגעש להלחם את מלחמתה של תורה, ומדוע בביתו לא אמר לו כלום בענין. ואמר לו כיון שאותו ראש ישיבה אמריקאי, ודרך העולם באמריקה שכאשר בא אורח האשה יושבת לצד בעלה, ולא היה שווה כל המעלות של מלחמת התורה ושמירת חומת הישיבות לדורות, כאשר הבעל יפגע בפני אשתו, ולכן החלטתי להשאיר זאת להזדמנות אחרת. רואים את עוצם גדלות התורה ומאיך לשלב את הרגשות של הבן אדם לחברו, שהוא התנאי להבין ולהשכיל את התורה ע"י המידות הטובות, וכמו שפתחנו בדברי הרב שך זצ"ל, שרק ע"י מידות טובות אפשר "לקנות" שייכות בתורה ועליו נאמר "נאה דורש נאה מקיים".

*

דין קדימה בחיוב הלואה לשומר תורה ומצוות או מומר לתאבון

אם פסוף תלויה את עמי (כב, כד)

יש לדון כאשר מגיעים לגמ"ח יהודי שומר תו"מ וחילוני המומר לתאבון, האם יש דין קדימה להלוות ליהודי שומר תו"מ או לא.

מצינו מחלוקת הפוסקים מהו מומר להכעיס ומהו לתאבון, הח"ח בביה"ל סי' ל"ט ס"ק א' [ד"ה או מומר] נקט שלהכעיס היינו דשביק היתרא ואכיל איסורא, ומומר לתאבון היינו שאינו בורר את האיסור מההיתר, ואוכל מכל הבא לידו. ומאידך החזו"א [ניור"ד סי' נ"ג ס"ק ב', ובאור"ח סי' י"ב ס"ק ב'] נקט שגם אם אינו בורר את האיסור מההיתר חשיב מומר להכעיס, ומומר לתאבון הוא רק כשאינו לו אופן אחר לאכול בשר זה.

והנה בפרש"י בע"ז (כו: ד"ה לתאבון לכאורה) נראה שסתר את משנתו, שבתחילת דבריו נראה שנקט כהחזו"א ובסוף דבריו נראה דס"ל כהמשנ"ב שכתב וז"ל, כשאינו להם בשר אבל אינו מופקר להיות איסור והיתר לפניו להניח היתר ולאכול איסור, ואם עושין כן זה להכעיס עכ"ל.

ולכאורה מהא שהרש"י פתח בריש דבריו "כשאינו להם בשר לאכול" משמע כהבנת החזו"א, דאי כהמשנ"ב א"כ הל"ל שלתאבון היינו שאינו בורר את ההיתר ואוכל כל מה שבא לידו, ומדלא נקט הכי ע"כ מוכח דס"ל כהבנת החזו"א שכאשר אינו בורר את ההיתר מהאיסור, אלא אוכל כל מה שחפץ הרי הוא מוגדר כמומר להכעיס.

ומאידך מסוף דברי רש"י שנקט דלהכעיס הוי באופן של מופקר להניח ההיתר ולאכול את האיסור משמע דס"ל כהבנת המשנ"ב דאי כפי' החזו"א הל"ל שגם אם אינו בורר את האיסור ומעדיפו מההיתר הוי מומר להכעיס, וע"כ דס"ל כדעת המשנ"ב וא"כ יוצא דלכאורה רש"י סתר את משנתו בהגדרת מומר לתאבון.

והנראה לבאר בדעת רש"י שלא גילה דעתו בעיקר מחלוקתם של המשנ"ב והחזו"א, אלא נקט בדוקא את ב' הגדרים הקיצוניים שבהם לכו"ע אחד מותר ואחד אסור, והיינו שבריש דבריו נקט "כשאינו להם בשר" דבכה"ג גם לדעת החזו"א הוי בגדר של מומר לתאבון, ובסוף דבריו נקט את האופן שלכו"ע הוי מומר להכעיס כשמניח את ההיתר ואוכל את האיסור, וממילא אין להוכיח מדעת רש"י לא כהבנת המשנ"ב ולא כהבנת החזו"א, ודו"ק.

ועוד מצאנו מחלוקת בראשונים והפוסקים האם במומר לתאבון יש חיוב להלוותו ולרחם עליו, שיטת התוס' בע"ז (כו: ד"ה אני) שמומר לתאבון צריך להחיותו, ולפרדותו, ושאסור להלוות לו בריבית, אולם לא נקטו שיש מצווה להלוותו, וכך נקט הבכור שור [בחיי גיטין (מז.)] ומובא בפתחי תשובה יו"ד ריש סי' רנ"א, שיש רק מצווה להחיותו שלא ימות ברעב, אבל אין חיוב להלוותו, וכ"פ השו"ע ביור"ד סי' רנ"א סעיף א', שאפי' מומר לתאבון אין מחוייבין לגמול עמו שום טובה, ולא להחיותו ולא להלוותו.

ומאידך שיטת הרמב"ם בפי' המשניות [סנהדרין פרק חלק ביסוד הי"ג], נקט שיש חיוב לאהבו ולרחמו ולקיים בו את כל המ"ע של הלואה וכו', וז"ל וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם, ונתברר בה אמונתו בה', הוא נכנס בכלל ישראל, ומצווה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שציוה ה' יתברך איש לחבירו מן האהבה והאחוה, ואפי' עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא, והוא מפושעי ישראל וכו', עכ"ל. ומבואר לן להדיא בדעת הרמב"ם שכל מומר לתאבון שיש לו אמונה מצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה ה' יתברך איש לחבירו וכו', וכ"פ לדינא הבכור שור, המובא בפתחי תשובה בריש סי' רנ"א ביור"ד, ועוד כמה שותי"ם, וכ"פ הגר"א שחייבים להחיותו ולהלוותו [אולם יש שציינו שהמקור הוא התוס' בע"ז (שם), אולם לפמש"נ התוס' לא דן על להלוותו, ורק בדעת הרמב"ם הוא להדיא שיש לנהוג בו את כל דיני מצוות ה']. וכ"פ הח"ח באהבת חסד [פ"ג ה"ב] שאפי' פקר באחת מכל המצוות האמורות בתורה לתאבון, מ"מ עדיין בכלל ישראל הוא ומצווה לרחם עליו ולגמול עמו חסד בעת דוחקו.

והוסיף הח"ח (שם) שאם יודע שהוא צריך את המעות לדבר איזה איסור, בודאי שאסור ליתן לו, ומקרי מסייע ידי עוברי עבירה, וע"ע בשו"ע אור"ח סי' קס"ט שאסור ליתן לאכול לעני שיודע בו שלא יטול ידיו [בפת] או שלא יברך, אבל בספק אם יטול ידיו או יברך יש להקל, ומ"מ טוב שיאמר קום נטול ירך, ובאופן שהוא אנוס שאינו יכול לברך, לא נפקע ממנו חיוב צדקה וגמילות חסדים עי"ז [וע"ע במשנ"ב (שם) ס"ק י"א, ובסי' קס"ב, ס"ק י"א], וכן שמעתי בשם גדולי ישראל בפרט לאותם המקרבים יהודים רחוקים שבתחילת דרכם אינם נוטלים ידים, הוי בגדר של אנוסים ויש לקרבן כמה שיותר וכמות שהם ובגדר של "חלל עליו שבת אחת כדי שיתחזק וישמור שבתות הרבה".

ובעיקר האי דינא דמומר יש להעיר על קושייתו של המג"א בסימן קפ"ט ס"ק א', שהביא את דברי התוס' בסנהדרין (עב:) בד"ה ישראל שמבואר (שם) שהמתרה ברודף אומר לו שהנרדף הוא ישראל ולא גוי, בן ברית ולא "מומר", ומבואר בדברי התוס' שמומר אינו מגדרי בן ברית.

והקשה על הרמ"א (באבה"ע סי' קמ"ח) שמבואר בדבריו שמומר פסול לעדות מדאורייתא, ולא יכול לחתום על הגט, ומשמע להמנות לשליח הוא יכול, ותיקשיה לפמש"נ בתוס' בסנהדרין שמומר אינו בגדר בן ברית וא"כ אינו בתורת שליחות ועיי"ש במש"כ ליישב.

ויש להקשות על קושית המג"א, דהאי מיעוט משליחות נא' בתרומה שכתוב בפסוק "אתם" וחז"ל דרשו מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, וחיוב המעשרות נאמר גם על מומר, וא"כ אין למעט את המומר משליחות, וא"כ תיקשיה כיצד נקט המג"א שגם המומר מופקע מדין שליחות, שהרי הוא נכלל ב"אתם" שמחויב בתרומה כישראל, וצ"ב.

וצ"ל דכיון שאינו כישראל גמור שהרי אין חיוב להשיב לו אבידתו, וכן חיוב של ואהבת לרעך דאינו רעך וכו', ויתכן שחז"ל דרשו "אתם" שהוא ישראל גמור, אולם דין ישראל גמור אין למומר, ואכתי צ"ב.

והעולה לן א. כאשר יש נידון אם להלוות לב' עניים שאחד מהם הוא יהודי שומר תו"מ, והעני השני הוא חילוני שאינו שומר תו"מ והוי בגדר של מומר לתאבון, כיון שיש מחלוקת הראשונים והפוסקים אם מחויבים בכלל בהלוואתו של אותו העני החילוני, ואע"פ שהח"ח הכריע שצריך להחיותו ולהלוותו, אולם הוי ספק בראשונים ובפוסקים וכמשנ"ל, ומאידך העני ששומר תו"מ הוא בגדר של "ודאי", ואין ספק מוציא מידי ודאי, ולכן יש להקדימו לפני המומר לתאבון ואפי' שביקש קודם. ב. לדעת הביה"ל מומר להכעיס היינו דשביק היתרא ואכיל איסורא, ומומר לתאבון היינו שאינו בורר את האיסור מההיתר ואוכל כל מה שבא לידו, ומאידך לדעת החזו"א שגם אם אינו בורר את האיסור מההיתר חשיב מומר להכעיס, ומומר לתאבון הוא רק כשאינו לו אופן אחר לאכול אלא בשר זה. ג. בדעת רש"י בע"ז (כו:) אין הכרח לא כדעת הביה"ל ולא כדעת החזו"א, דהרש"י נקט בתחילת דבריו את האופן שלכו"ע הוי מומר לתאבון והיינו כאשר אין לו בשר אחר דבכה"ג גם החזו"א יודה דאינו להכעיס אלא לתאבון ובסוף דברו נקט את האופן שלכו"ע הוי להכעיס דשביק היתרא ואכיל איסורא. ד. המג"א בסי' קפ"ט ס"ק א' נקט שמהאי דרשה של אתם גם אתם בני ברית ממעטים מומר וגם משליחות, ומכח זה הקשה על הרמ"א באבה"ע דמבואר בדבריו דמהני שליחות למומר, אלא שיש להעיר על קושייתו שכאשר התורה ציותה "אתם" בתרומה, החיוב חל גם על המומר וממילא המיעוט לא חל כלפיו, ויתכן שרק מי שהוא ישראל גמור ולא מומר שאינו ישראל גמור, ואכתי צ"ב.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

ברכת 'הגומל' בעבד עברי היוצא לחירות, וכן היוצא ממלונית

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֶפְשִׁי חָנָם (כא, ב). וברש"י: לחפשי - לחירות.

הנה יש לעיין האם העבד ביציאתו לחפשי בשנה השביעית, אי מברך אז ברכת הגומל כדין חבוש בבית האסורים ויצא המבואר בשו"ע (או"ח סימן ריט) שמברך ברכת הגומל, או דילמא לאו.

מחלוקת הפוסקים אי מברך בעסקי נפשות דווקא

והנה בדין חבוש בבית האסורים נחלקו הפוסקים במה מיירי. דעת המגן אברהם (ס"ק א) דרק בחבוש על עסקי נפשות. ופשטות כוונתו שלא נתקן ברכת הגומל רק בהצלה מסכנת נפשות, וזה שייך רק אם חבשוהו על עסקי נפשות, שאז הוא בסכנת נפשות שמא ידונוהו למיתה, ועל זה מברך כשניצל, אבל בחבוש על עסקי ממון אינו בסכנת נפשות, ולכן אין מברך הגומל כשיוצא. וכן מבואר בב"ח (ריש הסימן) דבסכנת נפשות דווקא איירי.

אולם האחרונים הביאו דברי שו"ת הר"י מיגאש (סימן צ) שנשאל האם מברך רק אם נחבש על דבר שיש בו סכנה או גם על עסקי ממון, והשיב וז"ל: הואיל והיה חבוש בבית הסהר, כלוי בבית הכלא, ולא היה מושל בנפשו, ועתה יצא מאותו מצב להיותו מושל בנפשו, נתחייב בברכה, בפרט אם היתה חבישתו על פריעת מה שעליו ממס קצוב על כל איש, או חוב לסיבת היותו בלתי ידו משגת, ואחר כך הזמין לו ה' וסבב לו מקום לפרוע, זה לפי שמה שאמרו 'ארבעה צריכים להודות' שמכללם חבוש, אמרו אותו כולל, ולא פלוג בין חבוש לעסקי ממון בין שהיה חבוש לעסקי נפשות וכו'. הרי שכל שלא היה מושל בנפשו ויצא לחירות, חייב לברך ברכת הגומל. וביאר הדברים בנתיב חיים (על המג"א שם), דרק בשאר דברים מוזכר בקרא ענין סכנת נפשות, 'נפשם בהם תתעטף' ויגיעו עד שערי מות' 'נפשם ברעה תתמוגג', מלבד בחבוש לא הוזכר ענין סכנת נפשות, כי אף בלאו הכי חייב לברך.

וכן הסכימו לדינא האליה רבה והברכי יוסף ועוד, דאף בחבוש על עסקי ממון מברך. אולם הרב בלוח ברכת הנהנין (פי"ב דין ח) כתב דעל עסקי ממון מברך רק אם היה מעונה בכבלי ברזל. ועי' ביאור הלכה (סוף ד"ה חבוש) שכתב שנמשך אחר לשון הכתוב 'אסירי עני וברזל', ולכן כתב דרק בכהאי גוונא מברך, וחלק עליו דהא לא בעינן דומיא דקרא ממש. אבל כתב דתליא בפלוגתא המבואר בסעיף ח בדין חולה שנתרפא אי בכל

^ו ראה מה שהוסיף בביאור הלכה ונקטו כן כמה אחרונים, דאף בחבוש על עסקי ממון יש לחוש שיבוא לידי סכנת נפשות, אבל זה אינו שייך בענייננו.

חולי מברכים או עכ"פ בעינן עלה למיטה, ולפי זה לדעת הרמ"א שאין מברכים רק על חולי שיש בה סכנת נפשות, הוא הדין בחבוש אין לברך רק בחשש סכנת נפשות, וכדברי המגן אברהם, עיי"ש אריכות דבריו. וראה בפרי מגדים שכתב שיברך בלא שם ומלכות.

והנה לכאורה בעבד עברי שגם הוא כחבוש על עסקי ממון שאינו ברשות עצמו להיות מושל בנפשו, ולדעות הסוברים דסגי בהכי להתחייב בברכת הגומל, אף עבד עברי בכלל חיוב זה.

המביא עצמו לידי כך אינו מברך לכו"ע

אכן נראה לומר דלכו"ע אין לברך כשיוצא. דהר"י מיגאש בהמשך דבריו דן במי שהיה יכול לעשות טעדיקי לינצל מבית האסורים ונמנע מכך מחמת הפסד ממון, האם מברך ביציאתו. ובשערי תשובה כתב שיברך בלא שם ומלכות. אך הא וודאי שאם כל כניסתו לידי כך היתה בפשיעתו, שלא שייך לברך על זה, וכן כתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סימן מז) שאם הביא את עצמו לידי צרה אין לברך כשניצל ממנה. וצריך לומר דיורדי הים והולכי מדבריות שאני, כיון שכך מנהגו של עולם שהצריך להגיע ממקום למקום נצרך לבוא לידי כך, אבל בשאר עניני סכנה אין לברך אם הביא עצמו לידי כך. מעתה עבד עברי שנמכר בגניבתו, הרי הוא עצמו אשם בדבר, ולא שייך לברך הגומל ביציאתו.

אם השלים כל ימי ענשו אין לו על מה לברך

זאת ועוד, דנראה פשוט דאף לדעות הסוברים שמברך בחבוש על עסקי ממון, היינו דווקא כשהיה לו איזה הצלה, כגון שאמדוהו לתקופה ארוכה ושוב דנוהו לזמן קצר, או שבאמצע הזמן שחררוהו לחפשי וכדוגמת העובדא דהר"י מיגאש, שבזה היה לו הצלה שנתחייב להודות על כך, אבל בלאו הכי שחייבוהו לעונש מרובה לפי האומד, והשלים ימיו בבית הכלא, על איזה הצלה יברך, הלא קיבל ענשו משלם. ולכן עבד עברי שעובד את אדונו שש שנים, אין לו על מה לברך ביציאתו, שלא גמלוהו שום טובות, ופשיטא דלכו"ע אין מקום לברכת הגומל כלל.

*

היושב במלונית – אינו שולט בנפשו כמו חבוש

בימינו קבעה השלטון כאן בארה"ק, שכל הבא מארצות הגולה מכריחים אותו ליכנס לבית מלון סגור ומסוגר בחדרו למשך עשרה ימים, מחשש החולי שהתפשט בעולם היי [בידוד – quarantined]. ויש לדון האם מברך הגומל ביציאתו משם. ולכאורה תליא בדעות הפוסקים אם מברך על עסקי ממון או על עסקי נפשות בלבד, כי סכנת נפשות אין כאן, אבל לדעות המחייבים כל שאינו שולט בנפשו וכדברי הר"י מיגאש, גם בזה אינו שולט בנפשו שנמנע מלצאת מהחדר ומנוע משאר ענייניו וצרכיו.

אכן להאמור אם משלים כל הימים שאמדוהו לכך, הרי אין שייך כאן ברכה, אלא אם נסתבב שפטררוהו לביתו תוך הזמן, ששייך ברכה על שניצל מהמשך הימים שהיה ראוי להיות שם לדבריהם. ואף שכתב הביאור הלכה (שם) שאם שמוהו בבית השוטרים ליום

או יומיים אין זה נחשב לחבוש, אכן היינו דווקא אם דנוהו לכך מתחילה, אבל אם דנוהו ליותר מזה ושוב ניצל מהם, וודאי דאף ליום או יומים הוו חבוש וחייב לברך לדעת המחייבים על עסקי ממון. נאלא שאם פטרוהו לביתו שישב בביתו יתר הימים, ובודקים אחריו אם הוא בביתו, באופן שעדיין אינו חפשי חינם, אינו יכול לברך עד שיעברו כל ימי שבתו, כעין שכתב בערוך השולחן שאם פטרוהו בערבות אינו מברך עד שנפטר לגמרי].

מחצית השקל: גם בעסקי נפשות כל כוונתם בשביל ממון

אולם נראה דאף להמגן אברהם יש מקום לחייב בזה. דהנה במחצית השקל הביא דברי החולקים על המגן אברהם דלא בעינן עסקי נפשות דווקא, ודחה דבריהם ממה שכתב הרא"ש בבבא בתרא (פ"א סימן כב), שכל גזירות שמחדשים אומות העולם, הכל כוונתם על ממון, ולכן אף מי שחבשוהו על עסקי נפשות, כל כוונתם הוא בשביל ממון, ובזה כתב המגן אברהם שחייב לברך עיי"ש.

ודבריו צ"ב טובא, דהא אם כן מאי אילמא עסקי נפשות מעסקי ממון, הלא בכל ענין אין בזה סכנת נפשות שהרי בכל ענין כל כוונתם רק בשביל ממון בלבד, ואם סגי בהכי לחיוב ברכה, נימא הכי גם בעסקי ממון.

המוזכרים בקרא מברכים גם בדליכא סכנת נפשות

והנראה לבאר כוונתו, דהנה להלן (ס"ט) הביא המחבר פלוגתא אי מברכים רק על ארבע דברים אלו או גם על כל הצלה, וכתב המחבר לברך בלא הזכרת שם ומלכות, והמגן אברהם (סק"י) מסיק דהמנהג לברך כל מי שנעשה לו נס. אלא שבזה כתב המחבר להדיא דהיינו נס של הצלת נפשות כנפילת כותל ודריסת חיות וכיו"ב, ולכאורה משמע דברכה זו נתקנה על הצלת נפשות דווקא, ואם כן יוקשה לדעות הסוברים דגם החבוש על עסקי ממון מברך, גם בדליכא סכנת נפשות.

אלא צריך לומר דוודאי עיקר הברכה מתוקן על הצלה מסכנת נפשות, אך מכל מקום אלה המפורשים בכתוב מחוייבים בברכה גם בלא סכנה. ולכן כתב הרב (שם) דבעסקי ממון חייב לברך אם הוא בכבלי ברזל כעניינא דקרא, דכל אלה המוזכרים בכתוב מחייבים ברכה גם בלא סכנת נפשות, אלא דהמגן אברהם לא סבירא ליה הך דיוק.

'צלמות' – עסקי נפשות, 'עני' – עסקי ממון

מעתה מי שחבוש על עסקי נפשות, אי הוו סכנת נפשות הלא פשוט שחייב ככל הצלה מסכנת נפשות, אלא דבזה נתחדש דעצם החבישה משום דררא דנפשות גם הוא בכלל המוזכרים בפסוק 'יושבי חשך וצלמות', דהיינו על עסקי נפשות, ובזה כתב המחצית השקל דאף שכל כוונתם בשביל ממון, מכל מקום המוזכרים בקרא מחוייבים ברכה גם בלא סכנת נפשות, והחבוש על עסקי נפשות הרי הוא מן המנויים במקרא, ולזה מחדש המגן אברהם שחייב בברכה, והיינו לכל הדעות בסעיף ט.

ויש להוסיף עוד, שהרב דייק לישנא 'אסירי עני' דהיינו עסקי ממון, ולכן בהם דווקא נאמר תנאי 'וברזל', שמעונה בכבלי ברזל.

אמור מעתה לענין היוצא לחפשי מבית המלון, שמטרתם בזה הרי הוא מחמת נפשות, למנוע התפשטות החולי רח"ל^א, והרי זה נמי כמי שחבוש על עסקי נפשות, אם כן לדרך המחצית השקל אף המגן אברהם יודה שחייב לברך, דהא לא בעינן הצלת נפשות, אלא שיהא חבוש על עסקי נפשות והא איכא.

אלא דיש לברר מצד שהרי הוא הביא עצמו לידי כך שיושיבוהו בבית מלון, ונתבאר לעיל דכשהביא עצמו לכך אין לברך ברכת הגומל. אכן נראה דכאן שנגרם לו מחמת נסיעה ממקום למקום, דומה ליורדי הים והולכי מדבריות שמברך אף שהביא עצמו לידי כך כיון שכך מנהגו של עולם, והרי גם חבישה זו נסבב מחמת נסיעה ממקום למקום, ושפיר יש לברך. וביותר, אם בתחילת דרכו עדיין לא הוחלט אצל השלטון שכל אחד יכנס לבית מלון, הרי תחילת דרכו לא היתה על דעת כן, ולא הוא הגורם לדבר ופשיטא שחייב לברך.

היוצא מן האמור, לדעת הנתיב חיים והאליה רבה והברכי יוסף פשיטא שחייב לברך, לדעת המחצית השקל בשיטת המגן אברהם יש נמי לומר שחייב לברך, אבל לפשטות דברי הביאור הלכה יש לברך בלא שם ומלכות. אכן בלאו הכי הרי מברך מחמת הנסיעה, ויכוון גם על החבישה כדקיי"ל שמי שנתחייב לברך הגומל מחמת כמה דברים, מברך ברכה אחת על כולם.

---

^א אף שבפועל ראינו שכל התכסיסים האלו לא היה בכחם למנוע ההתפשטות בעוה"ר, אכתי הלא לפי דבריהם מטרתם הוא בשביל כן.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

עֲמִידָה בְּקִרְיַת עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת

מהו ההפסד היוצא ממתן עדיפות לעשרת הדברות יותר משאר מצוות? | האם נכון לקבוע אמירת עשרת הדברות בכל יום? והאם יש חילוק בין אמירתם בציבור לאמירה ביחידות? | כיצד ינהג הנמצא במקום שאין הציבור נוהג כהלכה? | האם ניתן לסמוך על כתבי-יד הראשונים שנתגלו, לקבוע הלכה למעשה?

*

שאלה: בפרשיות התורה בהן קוראים עשרת הדברות, האם הציבור היושבים בעת קריאת-התורה צריכים לעמוד כשקוראים את עשרת הדברות, או מוטב שימשיכו לשבת?

החשש מפני תרעומת וטענות המינים

תשובה: בגמרא (ברכות יב ע"א) אמרו: ביקשו לקבוע אמירת עשרת הדברות בכל יום, כשם שקראו אותם בבית-המקדש, אלא שכבר בטלום ולא הניחו חכמים לקרותן, מפני תרעומת המינים. ופירש רש"י: כדי שלא יאמרו המינים לעמי הארץ שאין שאר התורה אמת, וכביכול משה מפי עצמו אמרם, ו"הוכחה" לכך, שהרי אין קוראים בכל יום אלא עשרת הדברות, מה שאמר הקב"ה ושמענו מפיו בסיני (ראה רש"י שמות כ א ממכילתא, רמב"ן שם ז. וכן מגדים חדשים ברכות שם). וכן מבואר בירושלמי (ברכות פ"א ה"ה): מפני טענת המינים, שלא יהיו אומרים כי אלו לבדן ניתנו למשה בסיני.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קפד, ח"ג סי' רפט) נשאל מהו לומר עשרת הדברות בשחרית בבית-הכנסת, והשיב שאסור לעשות כן, וכבר בטלזה מפני תרעומת המינים. וכן פסק מרן הבית יוסף (או"ח סי' א) שבציבור יש למנוע אמירת עשרת הדברות בכל יום. והיינו שבציבור אין לעשות עדיפות כל שהיא לעשרת הדברות יותר משאר קריאת התורה, כדי שלא לתת פתחון פה למינים.

וכמו כן, אם נעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, זה יחזק טענת המינים שיאמרו להמון העם: ראו שרק בזה עומדים כי רק אלו לבדן ניתנו למשה בסיני. ומכיון שאנו נוהגים לשבת בעת קריאת התורה, וכמו שפסק בשו"ע (סי' קמו ס"ד), אין ראוי לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות, שלא להראות שום עדיפות לעשרת הדברות.

תשובת הרמב"ם מכתב-יד

וכך מבואר בתשובת הרמב"ם (הוצאת פריימן, ירושלים תרצ"ד, סי' מו), שם נשאל האם ראוי למנוע מנהג המקומות שנהגו לעמוד בקריאת עשרת הדברות, והשיב שיש לבטל מנהג זה, בהיות שמגיע מזה הפסד אמונתינו, שיבואו לחשוב ולהאמין שיש יתרון לעשרת הדברות על שאר התורה, וזה דבר קשה עד מאד, שהאומר אין תורה מן השמים, אין לו חלק לעולם הבא, כמבואר במשנה (סנהדרין צ ע"א), ואין הבדל בין מי שמכחיש את התורה בכללה, לבין המכחיש פסוק אחד מן התורה, וכמבואר בגמרא (שם צט ע"א) שהאומר כי כל התורה מן השמים חוץ מפסוק זה שמשא מפי עצמו אמרו, אין לו חלק לעולם הבא. ולכן אם יחשבו אנשים שרק עשרת הדברות הן אלו עיקר התורה שלנו ואילו היתר לא, הרי אנו מכשילים את האנשים ושלא יהיה להם חלק לעולם הבא, ולכן כתב הרמב"ם שראוי לסתום כל הפתחים המביאים לאמונה רעה זו, שלכן בטלו קריאת עשרת הדברות בכל יום, מפני תרעומת המינים.

קביעות אמירתם ביחידות

גם רבינו האריז"ל גילה דעתו בענינים אלו, כפי שהביא מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' א אות ח) שאין לומר עשרת הדברות אפילו ביחיד, שכתב בספר הכונות המתוקן (דף א), שהיה נוהג לומר בכל בוקר קודם התפלה פרשת המן ועשרת הדברות וכיוצא בפרשיות אחרות. והאריז"ל מנע מתלמידו מהר"ח ויטאל, ובפרט בעשרת הדברות, שהרי חז"ל ביטלו אמירתם מפני תרעומת המינים, שלא יאמרו אין ח"ו תורה שווה כעשרת הדברות, ומי זה יערב אל לבו לחוק המינין ולנהוג מה שבטלו חז"ל בגמרא. וכן בקונטרס לדוד אמת (סי' ז') כתב החיד"א שהאריז"ל לא ניחא ליה במנהג לעמוד בעשרת הדברות.

כמורה הלכה בפני רבו

גם הגאון רבי אליהו ישראל – רבה של ירושלים לפני כמאתיים שנה - בשו"ת קול אליהו (סי' ה) כתב שהעומד בעת קריאת עשרת הדברות, אם יש שם בבית הכנסת תלמידי-חכמים גדולים מהם בתורה, והם יושבים, ובא אחד ועומד, חייב בנידוי, שמראה יוהרא בפניהם כמבואר בגמרא (בבא קמא פא ע"ב). ויש ללמוד מדבריו מכל-שכן כאשר גדול הדור המופלג בחכמת התורה יותר מכל חכמי הדור, מורה ובא שאין לעמוד, אף באותן קהילות שנהגו לעמוד, הסותר הוראותיו הריהו כמורה הלכה בפני רבו. וכמה צריך לזוהר בכבודה של תורה יותר מאשר יש לזוהר בכבוד האבות הזקנים בחז"ל לכבוד מנהגם, ויותר חשוב שאדם לא יראה כמורה הלכה בפני רבו, ויזוהר בכבודה של תורה.

אמינות כתב-יד הראשונים שנתגלו

הן אמת שבשו"ת ציץ אליעזר – להגאון רבי אליעזר יהודה וולדנברג (חי"ז סי' כו) רוח אחרת עמו, ולטענתו אפשר לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, שאחרי שראינו בתשובת הרמב"ם, מי אמר שו אכן תשובת הרמב"ם, אולי הגיעה אלינו מאיזו גניזה, ואין לזה תוקף הלכתי. והסתייע מדברי החזון איש (או"ח סי' לט סק"ו, סי' סז סקי"ב) שכתב כי

צריך עיון אם אפשר לסמוך על תשובות הראשונים הנדפסים מחדש בימינו, שכבר הפסיקה המסורת בינינו, ואין לנו יודעים מי הם המעתיקים. ולכן מפקפק הציץ אליעזר האם אכן הרמב"ם כתב שאין לעמוד בקריאת עשרת הדברות. גם בשו"ת יחווה דעת – להג"ר יצחק חזן, חבר ביה"ד הגדול, מגדולי רבני מרוקו (ח"ג או"ח סי' יג) כתב ליישב מנהג מרוקו שעומדים בעת קריאת עשרת הדברות, שזהו היפך ממה שכתב בתשובת הרמב"ם.

אולם במחילה מכבודו של פאר הדור והדרו הגאון החזון איש, וכן מכבודו של הרב ציץ אליעזר, כל תשובותיהם של רבותינו גדולי האחרונים מלאים בתשובות כתב-יד מהראשונים, מביאים אותם וסומכים עליהם הלכה למעשה. ומפורסמים דברי החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' נו) שאף על פי שמרן בשולחן ערוך (או"ח סי' קנא סי"ב) שיש לזוהר מלהשתמש בעליה שעל גב בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי, ויש להסתפק בשאר תשמישים אם מותר להשתמש שם, כפי שכתב מהר"ם בתשובה, והמרדכי (שבת יא ע"א) מסתפק בזה, ולכן מרן בשו"ע החמיר בזה, מכל מקום כעת שנדפס שו"ת פאר הדור להרמב"ם (סי' עד) שם כתב שמותר לדור בעלייה שעל גבי בית הכנסת, ורק שביית-הכסא וכיו"ב לא יהא מעל גבי ארון-הקודש, אך עצם מגורים מעל גבי בית הכנסת מותר. והוסיף החיד"א כי אפשר שאילו מרן השו"ע – גדול הפוסקים שלנו – היה רואה תשובת הרמב"ם, היה קובע הלכה כמותו. ולפי זה גם לנו סומכים על תשובת הרמב"ם שכתב שאסור לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות.

ישיבה בין העומדים

וכן כתב בספר שיעורי הגרי"ש אלישיב (ברכות יב ע"א), שאף על פי שכמה אחרונים התירו לעמוד כיום בעשרת הדברות, העיקר כמו שכתב הרמב"ם שאין לעמוד, ואפילו אם כל הציבור עומדים, לא יעמוד עמהם, שהם עושים שלא כדין. וכן כתב בשמו בספר פניני אי"ש (חג השבועות), שאפילו אם הציבור כולו עומד, לא יעמוד עמהם, ומה שאמרו (מסכת דרך ארץ רבה סופ"ז, וזוטא סופ"ה): "לא יהיה אדם יושב בין העומדים, ולא עומד בין היושבים וכו'", כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות", לא שייך כאן, שהם הרי עושים שלא כדין במה שעומדים. ומה שאמרו שיש עצה לעמוד קודם קריאת התורה, אין צריך לחפש עצות לזה, אלא לנהוג כפי ההלכה.

חיזוק הדת בשמירת ההלכה

ויש ליתן לב, כי בדורות הקודמים, היו בעיקר כמה מגאוני אשכנז שחששו מאד מכל שינוי מנהג. היתה אז ההשכלה – לפני מאתיים וחמישים שנה – והלכה והתפשטה ורבים נמשכו אחרי ההשכלה, ולכן עמדו על כל מנהג שיש, וראו בכך חיזוק עמודי התורה, להחזיק במנהגים שפעמים אפילו מעט אינם כפי שורת ההלכה, היו נלחמים לשמור על המנהגים. וזה היה שייך אז, בזמן החתם סופר, אולם בזמנינו אין חשש זה ונראה באמת להיפך, כי רואים רבים מדלת העם שמסתפקים בשמירת מסורת, ואדרבה, כל אחד כפי שנדמה לו נכחו, זו המסורת שלו, וכאשר מעוררים אותו שאין תוקף למנהג זה, אפילו

הכי ממשיכים הם במנהגים. וכעת, אדרבה, יש לחזק את חובת שמירת ההלכה. זהו חיזוק הדת. לשמוע לגדולים שלנו. לשמוע לראשונים כמלאכים, לשמוע לרשב"א, לשמוע לרמב"ם, לשמוע למרן החיד"א, לשמוע להגרי"ש אלישיב, לשמוע למרן זצ"ל, שתמיד עוררו שאין לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות בפרשת יתרו ופר' ואתחנן ובחג השבועות.

ולכן העומד בעת קריאת עשרת הדברות, יש להעיר לו כי הוא עושה נגד תשובת הרמב"ם ועמו יתר גדולי הדורות. ובפרט אם יש שם אברכים תלמידי-חכמים היושבים בעת הקריאה, ואילו הוא נעמד, כבר הזכרנו דברי שו"ת קול אליהו (או"ח סי' ה) שחייב נידוי. ואם כי אין אנו עושים כך, מכל מקום נלמד כמה חמור הדבר. וכן מבואר בספר ווי העמודים על היראים (סי' לו אות י), פתח הדביר (סי' קמו אות ג), שו"ת ציץ הקודש (סי' כו אות ט), שדי חמד (פאת השדה מערכת ב כלל כט), נוה שלום (חזן, הל' קריאת התורה אות כב), כף החיים (סי' קמו אות כג), שו"ת באר משה – להג"ר משה שטרן (ח"ח סי' ס), ומרן זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' טז סק"ג), שו"ת יחודה דעת (ח"א סי' כט, ח"ו סי' ח) שאין לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות, וכך ההלכה למעשה.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

מטבע של אש

בילדותי התרגשנו, כל ילדי ה'שטיבל', בשבת זו. שלשה ספרי תורה! ילד בל נעדר, נאספו בצפיפות מול פני הקודש לחזות בהוצאת שלשת הספרים, והעברתם בתהלוכה שהזכירה את 'שמחת תורה' אל עבר בימת הקריאה. מי יתן ימים מקדם, בהם לא היו כל ריגושי העולם העכשווי, הצבעוני והדיגיטלי, ימים בהם 'רבנים' היו דמויות ולא 'קלפים', 'תרי"ג' היו מצוות ולא חבורות... מה ריגש אותנו: סידורים חדשים שנתרמו, יו"ט עם יקנה"ז, ו'קרני פרה' בפר' מסעי... איך מציתים בקרב ילדינו רגשות קודש?

שבת 'שקלים' פותחת את 'ארבע הפרשיות'. הקדמונים מבארים שעיקר פנימיות מצוות מחצית השקל היא חיבור 'חצאים' לשלימות. כל יהודי הינו כדבר החצוי - עדי יחבור ליהודי נוסף, וכך יגיעו לשלימות. כך מקרבים תיקון העולם שיהיו שמו ית' שלם, וכסאו, משכן כבודו בעולם, שלם. משה רבינו התקשה, איך מדביקים את החצאים? וכי שני חצאי תפוח יכולים לשוב להיות אחד? ניתן לחבר מצה אחרי 'יחץ'?

הראהו הקב"ה למשה 'מטבע של אש', ולימדו, איך תחבר אליך יהודי נוסף? מה יהדק בין הדביקים? אש! חום! כאשר ה'מחצית' שבידך לזהטת, תימשכנה אליהן מחציות נוספות, והאש תחבר ותדביק ביניהן, והיו לאחדים בידך. מחנכים שואלים איך 'לטפל' בנפש החניך, לעוררו ולרוממו... על-ידי שהמחנך משקיע בעצמו! מעורר ומרומם עצמו! כשהוא ילהט באש קודש, כשהוא יבער ברגש - יימשכו אחריו, ובה'לחם אש ידבקו בין הנשמות החצויות. נשתף את בנינו באירועי קודש מרגשים, והחום יחדירם בנפשות לנצח.

מעשה במלמד צעיר שחש 'עייפות' בכיתתו. עוד יום, עוד שבוע, בכיתה יש הכל - ספרים ומבחנים, קלמרים ומבצעים, אך הרגיש שחסרה נשמה. פנה בהתייעצות למחנך ותיק וחסיד, בעל שנות 'עצה', איך להביא התעוררות לכיתה, שהילדים יחשו התרגשות רוחנית. המחנך מתבונן בו ומציע "ללמוד מוסר!". המלמד הצעיר נהנה מהתשובה - וממהר לשאול "איזה ספר יבינו תלמידי? האם 'אורחות צדיקים' מתאים לכיתה ה'?" הביט בו המבוגר באהבה, והשיב לו ברוך "לא הכיתה. אתה. אתה תלמד מוסר...!".

שנה מורכבת עוברת עלינו, שנה בה מתמודדים עם למידה מרחוק, שמירת קשר עם התלמידים, ניסיון לשמר את הגחלת של מסגרת בית ספרית. הנה התשובה לטוענים "התלמידים אינם נכנסים לשמוע שיעורים..." (בשנה זו אף התחדשו מושגים, תארים וביטויים. "אינם נכנסים..." כבר לא מדובר מהחצר לחדר הכיתה. חיובי הוא מושג שלילי, ועוד...) ומי באמת ירצה להתקשר לשמוע שיעור משעמם...? הקב"ה הראה למשה

ולימדו כיצד מתחברים - בחום ואש! להט ורגש רוחני! תחמם את מנועיך הרוחניים!
ילהטו שיעוריך!

'ראש חודש אדר' מבשר לנו כי הנה מלאה שנה לגזירת שמים, הנגיף הקטלני ששיבש
ופגע בסדרי עולם. מורי ורבי שליט"א דרש לאחרונה כי נתפלל לקב"ה שיאמר לצרותינו
די, שהרי אי' במשנה (עדיות פ"ב מ"י) משפט דור המבול - שנים עשר חדש, משפט איוב
- י"ב חדש, משפט המצריים - י"ב חדש, משפט גוג ומגוג לעת"ל - י"ב חדש, משפט
רשעים בגיהנם - י"ב חדש. די למרחוק. די למרחב הקולי. נתפלל לזכות לדברי דוד
המלך ויזציאני למרחב, יחלצני, פי חפץ בי! אך קרוב ליראיו ישעו לשפן כבוד בארצנו!
אחדות זו שלימה בכח האש המחבר, אש התורה בלהט. תהיה חם - יבואו אליך.
תתרגש משלשה ספרי תורה, תתרגש מקידוש לבנה ומפורים המשולש, תתרגש -
ולשיעוריך 'יפנסו', ואף יפנסו הדברים ללב.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת משפטים

- א. איזה איסור החל הן כלפי שכינה והן כלפי בשר ודם נלמד בפרשתינו מלשון אחד?
- ב. היכן מצאנו כעין לאו ד"לפני עור"? ודבר הגורם עיוורון?
- ג. היכן מצאנו לשון "חילוף" (עי' רש"י שבת קיג:)? ולשון "מזון"? לשון "בטלה"? ולשון "מרגוע" (עי' רש"י לא, יז)?
- ד. אלו "מים" המוזכרים בפרשה נדרשו בחז"ל כ"יין" (עירובין סה.)?
- ה. מנין שעולה טעונה כלי (עי' רש"י במדבר כח, ו)?

חדוותא דאפטרטא שקלים (מלכים ב יב)

- ו. מהו מקור המושג "מכירי כהונה" (עי' רש"י חולין קלג.)?
  - ז. איזו הלכה מהלכות מזוזה דרשו חז"ל בפסוק מן ההפטרה (מנחות לד.)?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא יתרו

- א. איזו הנהגה של הקב"ה מצאנו גם בנבואת יחזקאל?
שהקדים הקב"ה לפני ישראל, ולפני יחזקאל הנביא, שנא' (יט, טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִיט הַבָּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הַהָר וְקַל שָׁפָר חֹזֵק מְאֹד וַיִּחַרְד כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם: ופירש"י בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם, מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד, וכן מצינו קום צא אל הבקעה וגו' (יחזקאל ג, כב.), ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד (שם כג.):
- ב. מהיכן נלמדת מצוות ביקור חולים?
שנא' (יח, כ) וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יַלְכוּ בָּהּ וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:
ואמרו חז"ל (ב"מ ל:): "דתני רב יוסף (שמות יח, כ) והודעת להם זה בית חייהם, את הדרך זו גמילות חסדים, ילכו זה ביקור חולים, בה זו קבורה, ואת המעשה זה הדין אשר יעשון זו לפני משורת הדין".

ומנין שבני ישראל בישנים הם (יבמות עט., ועי' נדרים כ.)?

שנא' (כ, יז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו:

ודרשו חז"ל שאמר דוד המלך (יבמות עט.) "שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים, רחמנים דכתיב (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, ביישנים דכתיב (שמות כ, יז) בעבור תהיה יראתו על פניכם, גומלי חסדים דכתיב (בראשית יח, יט) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו".

ועוד אמרו (נדרים כ.) "תניא (שמות כ, כ) בעבור תהיה יראתו על פניכם זו בושה לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא"

ג. היכן מצאנו לשון "רשע"?

(יח, יא) עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים כי בדבר אשר זדו עליהם: ופירש"י אשר זדו. אשר הרשיעו.

ולשון "השלכה"?

(יט, יג) לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה במשך היבל המה יעלו בהר: ופירש"י יירה. יושלך למטה לארץ, כמו ירה בים (שמות טו, ד.):

לשון "שררה"?

(יט, ו) ואתם תהיו לי ממלכת פהנים וגוי קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל: ופירש"י ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים, כמה דאת אמר, ובני דוד כהנים היו (שמואל-ב ח. יח. טג)

ולשון "ראיית נבואה"?

(כא) ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שנאי בצע ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת: ופירש"י ואתה תחזה. ברוח הקדש שעליך:

ד. איזה שיר ששוררו בבית המקדש בשמחת בית השואבה מקורו בפסוק בפרשה?

³⁰ בביאור הדבר עי' באורחות צדיקים (שער ג) "ויגיע בבושתו לידי יראת שמים, כדכתיב (שמות כ יז): "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" – איזהו יראה שהיא נכרת על הפנים, הוי אומר זו הבושה (נדרים כ.)."

³¹ עוד לשון של שררה מצאנו בפרשה, והוא (יח, כא) ואתה תחזה וגו'. שעל הלשון (שיר השירים ז, א): שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך, מה תחזו בשולמית וכו' אמרו חז"ל (במדבר רבה פרשה ב) "קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם וכל האמות מסתפלין בהם ותמהין ואומרים: מי זאת הנשקפה וגו', אומרים להם האמות (שיר השירים ז, א): שובי שובי השולמית, הדבקו לנו, בואו אצלנו ואנו עושין אתכם שלטונים, הגמונים, דכסין, אפרכין, אסטרטליטין. (שיר השירים ז, א): שובי שובי ונחזה בך, ואין נחזה אלא שררה, שפן אמר יתרו למשה (שמות יח, כא): ואתה תחזה וגו'. שובי שובי ונחזה בך, וישראל אומרים (שיר השירים ז, א): מה תחזו בשולמית, מה גדלה אתם נותנים לנו וכו'".

(סוכה נג.) "תניא אמרו עליו על הלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר כן וכו' אם תבא אל ביתי אני אבא אל ביתך אם אתה לא תבא אל ביתי אני לא אבא אל ביתך שנאמר (שמות כ, כד) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך^{טד}".

ה. מניין שאסור לעשות מנורת ז' קנים?

שנא' (כ, כ) לא תעשון אתי אלהי כסף וכו'.

ואמרו חז"ל (ראש השנה כד.) "והכתיב (שמות כ, כ) לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשוי אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם חצר כנגד עזרה שלחן כנגד שלחן מנורה כנגד מנורה אבל עושה של חמשה ושל ששה ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה אפי' של שאר מיני מתכות".

ומניין שאסור לעשות דמות חמה ולבנה?

שנא' (כ, כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: ופירש"י לא תעשון אתי. לא תעשון דמות שמשו הממששים לפני במרום (מכילתא פ"י):
ובחז"ל (ר"ה כד:) ביארו כיצד עשה רבן גמליאל צורות לבנה בבית דינו.

חדוותא דאפטרטא יתרו (ישעיה ו)

ו. איזה משערי ירושלים נזכר בהפטרה (לדעה אחת ברש"י)?

שער שלכת, שנא' (ו, יג) ועוד בָּהָ עֲשָׂרָה וְשָׁבָה וְהִיְתָה לְבָעַר כְּאֵלֶּה וְכָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּשַׁלְכֶת וּפִירֵשׁ"י כאלה וכאלון. ויש פותרים שער שלכת היתה בירושלים^{טו} כמו שאמר בעזרא והיו שם אלה ואלון נטועים:

ז. היכן מצאנו לשון "דומם"?

(ו, ה) וְאָמַר אֹי לִי כִי נִדְמִיתִי וּפִירֵשׁ"י כי נדמית. הריני מת שלא הייתי כדאי שאראה פני השכינה ודוגמתו מצינו במנוח מות נמות כי אלקים ראינו (שופטים יג):

ובמצודות פי' נדמית. ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) ור"ל נאבדתי כי הנאבד מן העולם הוא מושתק כי לא ישמע קולו וכן ער מואב נדמה (לקמן טו):

ונראה ששניהם לדבר אחד נתכוונו.

^{טד} עי' באבן עזרא (כאן) "וטעם בכל המקום אשר אזכיר את שמי. פירוש בכל מקום אשר אשים זכר לשמי שכבודי שוכן שם. כמו שילה ונוב שעמד שם הארון אם תבא אל המקום הנזכר לשמי לבקר אותי גם אני אבוא אליך וברכתך. וטעם אבוא. כדרך בן אדם. והטעם תמצאני שם במקום שאזכיר את שמי עליו. והוא מקום הכבוד. כאילו באתי אליך שידעתי שתבא ובעבורך באתי. ובעבור שבאת לכבודי אבוא אליך וברכתך ולא תהיה צריך לאחר כי תמצאני בכל עת ששם כבודי".

^{טו} נראה דכוונתו לדברי הימים-א כו, טז.

ולשון "טיח"?

(ו, י) הַשֶּׁמֶן לֵב הָעַם הָיָה וְאַזְנֵי הַכֹּהֵן וְעֵינָיו הָשֵׁעַ וכו' ופירש"י ועיניו השע. טחים כענין שנאמר (לקמן מד) כי טח מראות עיניהם, הטוח מתרגמינן דאיתשע:

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת משפטים

ה' ימחה דמעת אם שתכסוף
ובפעלתה את בניה יאסף
את סבת בלעם הכתוב יחשף
ואחים ירחקו עד אינסוף
חפה, פתרון לא תקבל אלא בסוף *

אחרון נכתב מתוך ארבעה
פקדונו לכמוהו אין רשאי להגיעה
וכחנם או לא במחלקת נשמעה
ינתן ביום תגמולו לפריעה
ומחר שבצור נמנעה *

לחונה הבטח הרבה והגנה
נקב תם בברחו חרנה
אם פה יאמר, ומה' ישתנה
אשתו יצאה ובחלוף טענה
ובזכות שפחתה אלקים נענה *

פיתרון כתב החידה לפרשת יתרו: 'לשון הרע'

ברשותכם אעמד ואכריז פרוכל רב ינאי שמע רוכל שהיה מכריז
מי מכם למתנת חיים ייחל מי רוצה סם חיים
להמנע בגחלים להתפפר ולהאכל א. הפטרת השבוע על ישעיהו שכופר לו בגחל על
סאמר ובתוך עם טמא שפטים ב. בחיצי גיבור שנונים עם גחלי רתמים
ומפתם בגד וקיר להתחלחל צרעת בבגד ובבית על לשון הרע *

לְהִשְׁמֵר מִקְבוּצָה אַחַת מֵאַרְבָּעָה כַּת לִשְׁוֹן הָרַע
שֶׁקָּרְבַת אֱלֹקֵינוּ מִמָּנָה נִמְנָעָה אַחַת מֵאַרְבַּע כַּתוֹת שֶׁאֵינָן מִקְבֻלוֹת פְּנֵי שְׂכִינָה
וְלִלְמַד אֶת מַעֲשֵׂי הָאָחוֹת שֶׁנִּצְטָרְעָה לְזִכּוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְמַרְיָם וּלְלִמּוֹד מִמָּנָה
עַל אֵף שֶׁכּוֹנֵה לְטוֹבָה וְלֹא לְרָעָה שֶׁאֵפִילוֹ שֶׁאִמְרָה בְּפָנֵי מֹשֶׁה וְהִתְכוּוֹנָה לְטוֹבָה קָל
וְחֹמֶר מִי שֶׁמִּתְכוּוֹן לְרָעָה

*

נִמְנָע מִדְּרָכָיו שֶׁל הוֹלֵךְ גָּחוֹן נָחַשׁ שֶׁדִּיבֵר לִשְׁוֹן הָרַע עַל ה'
מְלוֹבֵשׁ תְּכֵלֶת שֶׁצִּפָּה עַל הָרוּעָה לְנִצְחֹן קוֹרַח עִם טְלִית שְׂכוּלָה תְּכֵלֶת דִּיבֵר עַל מֹשֶׁה
רַבִּינוּ

וּמִנְשִׂאִים עֲמוּסֵי פְרוֹת וְחֹסְרֵי בְטָחוֹן הַמְרַגְלִים דִּיבְרוּ לִשְׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ
אֲכָן נוֹדַע דְּבַר הַשְּׁעָבוֹד וְהִתְגַּלָּה הַסֶּרְחֹן כִּשְׂרָאָה מֹשֶׁה עַל דַּתָּן וְאַבִּירָם שֶׁמִּרְכָּלִים אָמַר
אֲכָן נוֹדַע הַדְּבַר - מִדּוּעַ יִשְׂרָאֵל מִשׁוּעֲבָדִים

*

נִחְזַר וְנִלְמַד עַל כְּנוּס שְׁלוֹשָׁה בְּאוֹפָנִים מִסּוּיִימִים מוֹתֵר לוֹמֵר לִשְׁוֹן הָרַע בְּאִפֵּי תִלְתָּא -
בְּפָנֵי שְׁלוֹשָׁה

לֵיֵלֵב לֹא נִכְנָס אֲךָ נִבְדָּק חֲשָׁשָׁה אֲסוּר לְהֵאֱמִין אֲךָ מוֹתֵר לְחֲשׂוֹשׁ
נִנְקָה אֶת לְבָנוּ מֵאַבֶּק הַכֶּפֶשׁה גַם לְהִזְהַר בְּאַבֶּק לִשְׁוֹן הָרַע
וּבִס"ד נִזְכָּה לְרַב נִחַת וְקִדְשָׁה

פולמוס

פולמוס / הרב חיים זאב ראם – ראש כולל 'כרם אליהו' קרית יובל ירושלים, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב חיים זאב ראם:

מדוע כתב בשער הציון שלא מצא בדברי הרא"ש שיש חיוב דאורייתא שיהיו עשרה בקריאת זכור?

נפשי בשאלתי על מה שהקשה בשער הציון תרפה סק"ה מניין ההכרח של התרומת הדשן (סימן קח) שחיוב קריאת זכור מן התורה בעשרה, "והאי דרבי אליעזר שחרר עבדו, הוא משום דעיקר קריאת זכור הוא מצוות עשה דאורייתא, ורבנן תיקנו לקראותה בציבור, ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי תרומת הדשן וצ"ע" עד כאן דבריו.

ולא הבנתי קושיתו שהרי הדברים מפורשים יוצאים מדברי הרא"ש שם בפרק שלושה שאכלו סימן כ', שרבי אליעזר שיחרר עבדו כי נכנס לבית הכנסת ולא מצא ציבור, שיחרר עבדו והשלימו לעשרה.

ומקשה הגמ' והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר 'לעולם בהם תעבודו'. ומשני מצווה דרבים שאני.

ומפרש הרא"ש 'דאלים עשה דרבים דכתיב 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', דהיינו עשה שמקדשים את השם בעשרה ברבים. ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצאנו לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לומר דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור, שהוא מן התורה, דמשמע שבכל ענין מיירי'.

ביאור דבריו הקדושים הוקשה לו היכן מצינו עשה דרבים במניין מישראל, כדי שיוכל לדחות עשה גמורה דיחיד, של 'לעולם בהם תעבודו'.

ופירש שהמצוות עשה היא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', לומר דבר שבקדושה על ידי עשרה. והמשיך אף אם נאמר שאינה מ"ע גמורה, אלא הוי דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דרבים.

כי לא מסתבר להעמיד בקריאת פרשת 'זכור', שהיא מ"ע גמורה שמצריכה עשרה מישראל.

מבואר, שאם היינו מעמידים בקריאת זכור, היה מתפרש בפשיטות חיוב דאורייתא של מניין.

הרי לנו שסובר הרא"ש שיש חיוב דאורייתא של עשרה בקריאת זכור, אף שלמעשה לא פירש כך הרא"ש את הסוגיא, בגלל הדוחק באוקימתא.

וממילא מוקשים לכאורה דברי השער הציון שעיין ברא"ש ולא מצא מקור לדברים.

חיים זאב ראם

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

יש גורסים בדברי הרא"ש -עשה דאורייתא- ולא -עשרה דאורייתא

י.ח. בלומנטל

הרב השואל:

מתוך דבריכם עולה שקושיא מעיקרא ליתא, לפי תיקון הגירסא,

בכבוד רב,

חיים זאב

*

תגובה ב.

הרב צבי קריזר, מח"ס באר צבי

להג"ר חיים זאב ראם שליט"א

קושייתו הגדולה על השעה"צ היא אכן קושיה דוקא לפי הגירסה שציטט מדברי הרא"ש
בברכות שם "דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור" וכו'.

אולם כבר הגיהו בזה דזה ט"ס, וצ"ל "דמיירי בעשה דאורייתא", וכמו שבהוצ' עוז והדר
צויין על אתר מכת"י ותס' הרא"ש ובהגהת מקו"ח להמג"א סי' צ' ס"ק ל', וכן מובן
בברירות מכל נוסח המשפט הזה של הרא"ש, וממה שכתב שם הדברי חמודות, שפשוט
להם שכוונת הרא"ש היא על עצם המצוה של קריאת זכור, ואין כוונתו כלל מצד שצריך
עשרה, וכך גם היה פשוט לבעל הח"ח.

בברכה

צבי קריזר

פולמוס / הרב שמואל דוד בערקאוויטש - לייקווד, ורבני ולומדי אספקלריא

האם נכון לומר ששבת "חלה בראש חודש" הרי שבת קביעא וקיימא

שאלת חידוד:

מה יותר מדויק? בפשטות שבת קביעא וקיימא וא"כ ראש חודש חל בשבת. אולם ראיתי לשונות לכאן ולכאן.

רמב"ם פ"ב תפילה הלכה יא: שבת שחלה בחולו של מועד וכן ראש חודש שחל להיות בשבת כו'.

מתחילה כתב שבת שחל ואח"כ ר"ח שחל בשבת..

וע"ע ביצה יז שבת שחלה להיות בר"ח או בחולו של מועד כו'

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב משה ויין

להאיר שבפסיקתא רבתי מבואר על הקרא והיה מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבואו כל בשר וגו', דלעתיד לבא יהיה עליה לרגל גם בשבת וגם בראש חודש.

ואומר הפסיקתא, דהעננים יביאו את בני ישראל בשבת למקדש, ובשבת ראש חודש יביאו העננים ב' פעמים למקדש, כי יש חיוב עליה לרגל ב' פעמים באותו יום, פעם אחת בשחרית ופעם אחת במנחה.

ובאבנ"ז מבואר, דפעם ראשונה בשחרית תהיה של ראש חודש והשניה במנחה תהיה של שבת. עיין שו"ת אבנ"ז או"ח סימן כ"ז אות ז'.

והדברים מופלאים מאוד.

*

תגובה ב.

הרב ישעיהו שניידר

הנה מצינו נוסח נוסף, במשנה האחרונה במס' סוכה: חל להיות יום אחד בינתיים. ולכאו' היינו מנסחים 'חל יו"ט להיות בשני או בחמישי', ולא לומר שיום אחד - ראשון או ששי - 'חל להיות' ו'להיכנס' בין השבת ליו"ט. אלא לכאו' זהו בגלל דרך המשנה לנקוט לשון קצרה. ולגבי הרמב"ם, אולי אפשר ל, שבר"ח היינו שמתחיל חודש חדש, והוא

מתחיל בשבת, משא"כ בחוש"מ, החודש כבר התחיל לפני שבועים, ובאה השבת ו'פוגשת' אותו, והגם שהיא קביעא וקיימא, מ"מ זה נראה כנ"ל (וגם אי מצד 'קביעא וקיימא', הרי סו"ס גם ר"ח אינו 'מגיע בהפתעה', שהרי הוא 'קביעא וקיימא' מזמן שנקבע הלוח, אלא שזה נראה כנ"ל.

*

תגובה ג.

הרב משה מרדכי אייכנשטיין

פשיטות בשינוי לשון הרמב"ם הוא מפני שחזה"מ מתארך ע"פ שבוע שלם נכון יותר לומר חולו של מועד שחל בו שבת, אבל ר"ח הוא כאילו נפל בשבת שהוא דבר תדיר וקבוע כמו שכתבתם

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף עד.

בגמ' 'בכל התורה כולה רב אחא לחומרא ורבינא לקולא והילכתא כרבינא לקולא, לבר מהני תלת דרב אחא לקולא ורבינא לחומרא והלכתא כרב אחא לקולא, יל"ע אם הכוונה מטעם שכך "יצא" שבכך המחלוקות מסתברים דברי רבינא לקולא ובאלו ג' המקומות מסתברים דברי רב אחא, או שיש כאן "טעם כללי" שעומד מאחורי כל הכלל הזה, ועל דרך הא דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני שהוא עניין כללי שרב היה גדול יותר משמואל בהוראות של איסורים, ושמואל שהיה דיין היה בקי יותר בשאלות של דיני ממונות, וכמבואר בראשונים, ולכאור' היה הרבה יותר מובן אם גם כאן הוא כעיי"ז שיש כאן טעם לכלל זה, כי קצת דוחק לומר שבמקרה יצא כך בכל המחלוקות, ויותר מסתבר שיש עניין שרשי בזה, אלא שצ"ע איזה טעם יכול להיות בזה שיהיה הלכה בפלוגתתם תמיד לקולא, וצ"ע.

*

בגמ' 'וכן מיזרקי חתכיה ומלחיה אפילו לקדרה שרי תלייה בשפודא בית השחיטה לתתאי שרי מידב דאיב', בשני הדברים הקודמים לא הודגש שבית השחיטה לתתאי, ויותר מזה שלעיל אמרו 'האי מולייתא מאן דאסר אפילו פומא לתחת ומאן דשרי אפילו פומא לעיל', ויל"ע מה נשתנה מיזרקי משאר הדברים שאין בזה חילוק, וצ"ע.

*

דף עה.

בגמ' 'אין צולין את הפסח וכו' מעשה לסתור, חסורי מיחסרא והכי קתני ואם אסכלא מנוקבת מותר ואמר רבי צדוק מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא מנוקבת, יל"ע מ"ש אסכלא מנוקבת מאינה מנוקבת, הרי עכ"פ במקום שנוגע באסכלא הוא נצלה ממנו, ומה בכך שהוא רק חלק מהפסח, הרי בחלק הזה יש חסרון, וכמו שמבואר במשנה לקמן [בסוע"ב] שאף במעט רוטב שנטף על התנור או על החרס, וצ"ע.

*

דף עו.

בגמ' 'ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא', משמע דווקא באופן זה אסור לאכלה בכותח [שהוא עם חלב], אבל בלא זה מותר, ומשמע שאין בזה סכנה, וזה נראה כוונת הש"ך ביורה דעה [סימן פז סק"ה] שכתב שמוכח כאן בגמ' שאין בזה סכנה [וכלשונו 'וגם בש"ס פרק כ"צ (דף ע"ו ע"ב) משמע

בהדיא דלית ביה אפילו משום סכנה ע"ש והוא פשוט], אמנם לפי מש"כ כמה אחרונים לחלק בין חלב לחמאה וכדו' [יעו"ש בפמ"ג ופתחי"ת] יל"ע אם כותח יחשב כחלב או כחמאה, ואם הסכנה דווקא בחלב ממש שוב אין כ"כ ראייה מהגמ', וצ"ע.

*

בגמ' 'חמשה למעוטי מאי, למעוטי חגיגת חמשה עשר דסלקא דעתך אמינא כיון דקרובן ציבור הוא וקביעא ליה מועד תדחי טומאה, קא משמע לן כיון דאית ליה תשלומין כל שבעה לא דחיא שבת, ומדשבת לא דחיא לא דחיא טומאה', צ"ע למה הוצרכו לתלות את דחיית הטומאה בדחיית השבת, הלא אליבא דאמת הכלל בשניהם שוה והטעם בשניהם שוה [וכמבואר ביומא דף נ ע"א], וא"כ למה תלו דחיית טומאה בדחיית שבת, וצ"ע.

*

דף עז.

תוספות ד"ה דלא אשכחן תנא דאית ליה טומאה הותרה אלא ר' יהודה 'ואם תאמר מאי אולמא דר"ש טפי מדרבי יהודה אדרבה אשכחן במי שהוציא והו (עירובין דף מו:): דר' יהודה ור' שמעון הלכה כרבי יהודה, וי"ל דאשכחן לקמן (דף עח.) ר' יוסי דנמוקו עמו דסבר טומאה דחוייה היא', צע"ק שא"כ לכאו' העיקר חסר, שהרי לא הביאו כאן את דברי ר' יוסי, ויש ליישב קצת, וצ"ע.

*

דף עח.

תוספות ד"ה ולרבי נתן 'והא נמי לא תיקשי אמאי לא משני לר' נתן איש לפי אכלו למצוה כדבעי למימר לעיל משום דלא אשכחן תנא דלא מקיש אוכלין למנויין אלא זקני דרום לחודייהו בפרק שני דזבחים (דף כג.), צ"ע שהרי סוף סוף זקני דרום סוברים כן וא"כ למה לא רצו לומר שזה ג"כ שיטת רבי נתן, ואולי סברה הגמ' שזה שיטה מחודשת, וצ"ע.

*

דף עט.

בגמ' 'אמר רב חסדא לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת דרחמנא אמר בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל וקא מטמא לגברא דמעיקרא כי מיתעביד בטומאת הגוף דכרת קא מיתעביד, אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ דבשר הוא דמטמיא ליה לגברא לא מטמיא ליה טהורין עביד טמאין לא עביד מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו ואל יאכל בשר בטומאת הגוף שהוא בכרת, אלמא קסבר רב חסדא טומאה דחוייה היא בציבור' וכו', לכאו' קשה להבין למה זה תלוי אם טומאה דחוייה או הותרה בציבור, דגם אם טומאה הותרה בציבור, אין היתר לטמא בלא שום צורך, וכאן את הדרגא הזאת אין שום צורך להתיר [שו"ר שבאמת יש בזה שני לישנות בגמ' ביומא דף ו ע"ב, וז"ל הגמ' שם 'איתמר

טומאת המת רב נחמן אמר הותרה היא בציבור ורב ששת אמר דחוייה היא בציבור, היכא דאיכא טמאין וטהורין בההוא בית אב כולי עלמא לא פליגי דטהורין עבדי טמאין לא עבדי, כי פליגי לאהדורי ולא תויי טהורין מבית אב אחרינא, רב נחמן אמר היתר היא בציבור ולא מהדרינן, ורב ששת אמר דחוייה היא בציבור ומהדרינן, איכא דאמרי אפילו היכא דאיכא טהורין וטמאין בההוא בית אב פליגי רב נחמן ואמר עבדי נמי טמאין דכל טומאת מת בציבור רחמנא שרייה, ואולי סוגיית הגמ' כאן אזלא כלישנא בתרא שם שהוא היתר בכל גווני, ואכתי צע"ק שהרי ברור שאין הכוונה שמותר להיטמא לכתחילה אלא שכשיש טומאה היא הותרה וכאן הולך ומיטמא בדרגא זו שאין צורך בה, אבל עכ"פ יש מקום להבין לפי לישנא זו אבל ללישנא קמא שם קשה להבין, ואכתי צ"ע.

*

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנשעסטער / האם יש לומר תפלת הדרך באווירון

פסחים פא:

כדרך, מה דרך גלוי אף טומאה נמי בגלוי

איתא בגמ' חולין (קלט:): "תנו רבנן כי יקרא קן צפור לפניך וכו', "בדרך" כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב מצא קן בים חייב בשילוח שנאמר (ישעיה מג, טו) כה אמר ה' הנותן בים דרך, וגו' אלא מעתה מצא קן בשמים דכתיב דרך נשר בשמים הכי נמי דמי חייב בשילוח הקן, דרך נשר איקרי דרך סתמא לא איקרי".

ובספר אהלך באמיתך (פר' ט הע' ז) מביא בשם הגאון מרוגאטשוב זצ"ל שסובר שמי שנוסע באווירון אינו מברך תפלת הדרך משום שמגמרא הנ"ל מבואר שדרך באויר לא מקרי דרך סתם, וא"כ מה שאמרו היוצא לדרך יתפלל תפלת הדרך, כוונתם רק על יציאה לדרך סתמא, ולא על נסיעה באויר שאינה דרך סתמא.

ובספר הנ"ל הרבה לתמוה על זה, וכי נאמר שזה שציוו חז"ל שחייב אדם לפקוד את אשתו קודם שיוצא בדרך, אינו נוגע למי שנוסע באויר דאינה נקראת דרך? ועוד יש להוסיף על קושיתו וכי נאמר שמצות "ובלכתך בדרך" אינו שייך במי שלומד באווירון!

והנה ליישב קושיתו, י"ל דאם כי לגבי פקידת אשתו ובלמוד בדרך, כל דרך נחשב כדרך, אבל כאשר אנו מדברים על חיוב ברכה, אז א"א לומר ברכה על מה שלא תיקנו חז"ל, ואולי זה היה כוונת הגאון מרוגאטשוב, דמאחר שמצינו שדרך באויר לא נקרא דרך, הגם שבזממה"ז פשוט לנו שזה גם נקרא דרך, אמנם מאחר שחז"ל בהכרח לא תיקנו ברכה על דרך האויר לכן אמר הראגאטשוב גאון שמנין לנו לברך ברכה על זה.

והנה לא נתבאר בגמ' חולין הנ"ל למה דרך אויר אינו נקרא דרך, ויש לפרש הדבר לפי הגמרא פסחים (פא:): ששואל מנין אנו יודעים שטומאת תהום אינו מעכב הקרבן פסח, דאם היה מת קבורה בתהום ואף אחד ידע מזה, ואח"כ נתגלה טמואת התהום, אין זה

מעבב הקרבן פסח שהקריב, ומביא הגמרא משמיה דריש לקיש שיליף "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה" רשב"ל אמר כדרך, מה דרך בגלוי אף טומאה בגלוי", כלומר כשם שדרך היא גלויה ונראית, אף טומאה הפוסל אדם צריכה להיות גלוי וידוע, לאפוקי טומאת התהום שאינה ידועה ולכן אינה פוסלת הקרבן פסח.

והיוצא מדברי רשב"ל שההגדרה של דרך היא רק כאשר הדרך היא גלויה ונראית, ואם לאו אינה נקראת דרך. ובזה מבואר למה דרך בים נקראת דרך משא"כ הדרך באויר. שדרך הים והנהר היא דרך גלויה ונראית כמו רחוב, שרואים שהים והנהר הולך מפה לשם, וכדברי הפסוק הנ"ל (ישעיה מג, טו) "הנותן בדרך ים ובמים עזים נתיבה", משא"כ באויר אין שום דרכים ושבילים, ולכן הגם שהנשר נוסע והולך באויר אבל הנשר עושה את דרכו לעצמו ואינו טס לפי שביל ידוע, ולכן נקראת דרך נשר ולא איקרי דרך סתמא. משא"כ בים שצריך לנסוע בשביל ההולך מפה לשם, ולמשל דמי שרוצה לנסוע מאנגליה לאמריקא בים, יודע שהדרך ההיא דרך ים אוקיינוס, אבל אם הוא יתעקש שרוצה לנסוע דוקא דרך ים התיכון לא יגיע שם לעולם.

ובזה מבואר סברת הגאון מראגאטשוב, דמאחר שחז"ל תיקנו תפלת הדרך מפני סכנת הדרכים, שמי שנוסע מפה לשם אולי יהא לו סכנת ליסטים שיושבים על הדרכים וממתינים להזיק ולהרוג העוברי דרכים, וסכנה זו שייך רק משום שיש דרכים ושבילים ידועים המובילים מעיר לעיר, ומי שרוצה לנסוע מעיר לעיר מוכרח לנסוע באחד משבילים הללו, לכן הם בחזקת סכנה, משא"כ הנוסע באויר, דייקא משום שאין דרכים ידועים באויר, לכן לא תיקנו שם תפלת הדרך, ואע"פ שבזמננו נשתנו הדברים, שהרגל נעשה כטבע לנסוע באויר, עכ"ז טען הגאון מראגאטשוב שאין לנו הכח להמציא מעצמינו ברכה על מה שלא תיקנו חז"ל.

ואפשר להוסיף עוד ראיה ליסוד זה, דכאשר דוד המלך ברח לנפשו מאת אבשלום בנו, כתיב בקרא "וילך דוד ואנשיו בדרך" (שמואל-ב טז, יג) ושאלו חז"ל (מדרש תהלים מזמור ג) "וכי באויר היה להם לילך, אלא הלכו בדרך ענוה". הרי משאלת חז"ל אנו גם רואים שההולך באויר אינו נקרא הולך בדרך, וזהו שאלת חז"ל וכי סד"א שדוד המלך היה טס באויר עד שהוצרך הפסוק להשמיענו שהלך בארץ, אלא קמ"ל שהלכו בדרך ענוה, ואין המלה "דרך" מורה רק על הליכה כפשוטו אלא על הליכה בענוה, שדוד המלך הוצרך לברוח בחשאי שלא יתפסו אותו. (אמנם הלכה למעשה נשאר הגאון מרוגאטשוב דעת יחיד בזה, ועמא דבר לברך תפלת הדרך באויר).

*

חילופי דברים

הרב צבי קרייזר, מח"ס באר צבי

בפסחים עז: קמ"ל דר"ח איקרי מועד כדאביי דאמר אביי תמוז דהאי שתא מלויי מליוה דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי. מבואר כאן בגמ' דקרא ד'קרא עלי מועד' קאי על

ר"ח. וא"כ לא הבנתי מה שנפסק בשו"ע או"ח (סי' תק"ט ס"ד) שבת"ב לא אומרים תחנון משום האי קרא, דהא כמבואר ה'מועד' כלל לא קאי על ת"ב אלא על ר"ח. וצ"ע.

הכותב בכבוד גדול והוקרה

*

הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

שאלה יפה!

חיפשתי קצת ומצאתי:

שו"ת חלקת יעקב סימן כח

מה שהקשה על הא דבסימן תקנ"ב סי"ב דאין אומרים תחנה ערב תשעה באב במנחה משום דאקרי מועד, והקשה מהא דפסחים ע"ז ותענית כ"ח, דאמר אביי תמוז דהאי שתא מלוי' מלי' דכתיב קרא עלי מועד, וזה קאי על ר"ח דמקרי מועד, וכבפירש"י שם שניתוסף יום לר"ח וזה מקרי מועד, ומנ"ל על ת"ב בעצמו דמקרי מועד. גם בטור סימן תקנ"ט וברוקח סימן ש"ג מבואר כן אין אומרים צדקתך צדק ואין נופלים בת"ב משום דת"ב נמי אקרי מועד - הכוונה פשוטה: עפ"י דרשא דאביי קאי האי מועד על יום ר"ח, אבל פשטיה דקרא קאי על יום הת"ב עצמו... אבל מכיון דביטוי לשון של מועד משמעותו גם לשון של יו"ט, זאת אומרת דת"ב מקרי מועד ויו"ט ושניהם אמת, זה עפ"י דרש וזה עפ"י פשט, וכידוע דהתורה דרך פרדס,

ראה עוד בענין זה מש"כ בגא"א תשובות הגר"ש סגל ח"ד עמ' תו ששמע בשם הגאון רבי מרדכי גיפטר זצ"ל שתמה מה פירוש הדבר דאירי מועד והרי אנו יושבים על הארץ, אלא שלאישי הישראלי יש קרבת אלוקים בשני הזדמנויות או בעת שמחה או בעת צרה ואנו מובטחים בס"ד שנחחוש בקרוב את הקרבת אלוקים יעו"ש, וא"כ י"ל דגם ר"ח חשיב מועד וגם ת"ב.

*

הרב חיים נתן היילפריין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מאנשעסטער

עיין אספקלריא 124 ב תשעה באב תשעז עמוד מ"ח - מ"ט

מדור 'לוית ח"ן'

קרא עלי מועד?? הפגישה המוסתרת

בא נצייר לעצמינו שהנך נוסע בדרך, ורואה ידיך רץ בדרך, ומסתכל בשעון שלו כל כמה פסיעות, ובטובת לבך הנך עוצר בצד ליתן לו טרמפ. הוא נכנס ויושב לצדך, ובתוך הדברים מתברר לך שהוא ממחר לפגישה מיוחדת עם מישהו חשוב. בהמשך הנסיעה,

מתוודע לך שאין לו שום מושג לצורך מה נקבע הפגישה. והנך מתמיה ושואל לו, האם לא היה בידך לברר מקודם מטרת הפגישה, הרי לאו כל יומא מתרחש לקבל פנים של פלוני, הוא עשיר מופלג, וקישורים להרבה בעלי יכולת וכו' וכו'. וכאשר הוא עונה לך בתמימותו, הנך מפתלא עוד בתשובתו "בודאי היה בידי לשאול היודעי דבר, אבל לא עלה בריעיוני לעשות כן.. והנך צודק, חבל שלא השקעתי מוח וכח מקודם לברר תכלית הפגישה, כי אז בודאי הייתי מרויח, כאש הייתי מכין עצמי מקודם..."

בעוד כמה דקות, מגיעים למעוז חפצו, וחבירך יוצא ונכנס בבנין המפואר לקראת הפגישה שלו... מחשבותיך מטרידות אותך, האיך עשה ידידי מעשה טפשות גדול כזה, הרי היה לו הזדמנות נדירה לפגוש עם פלוני הגדול, ולא הכין עצמו מקודם - כלום?! בעוד שמוחך מטרידך אודות חבירך, הנך זוכר דברי המחבר (תקנ"ט, ד') שאין אומרים תחנון בתשעה באב, ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד! זאת אומרת שבעוד כמה ימים יש לי ג"כ מועד-פגישה עם "מישהו" מאד מאד חשוב (מלך העולם!) - והאם אני מכיר ויודע מטרת הפגישה? הרי גם בידי להכין עצמי, ולהשקיע מוח וכוח לידע מה יהיה בידי יותר אחרי הפגישה מלפניה?!

מה באמת יעלה בידי?

ובאמת מתחיל לחשוב, הרי בחג הפסח, הנני יודע בבירור שאצא ממנו מתחזק באמונה טהורה ע"י סיפור יצי"מ, ובחג השבועות הרי ברור לי, שהוא זמן מתן תורתנו ואקבל אז חלקי המיוחד בתורה לשנה הבאה, אבל כאשר חושבים על ט' באב, מה באמת יהיה לי יותר אחרי ט' באב ממה שהיה לי עד הנה?? וממשיך בריוענך, הנה אנחנו מצווים לישב ולבכות על חורבן ביהמ"ק, ולהיות כאבלים [ואף צורת התפלה מתשנה כמבואר בשו"ע (תקנ"ט, א') "ומתפללים בנחת ודרך בכי כאבלים"] - והרי הנני רחוק מזה הרי יש לי כל, ברוך ד' מתפללים ולומדים, עושים גמ"ח, הרי מתעסקים כל יום בתורה ומצוות ועבודת ה'...

האמת הפשוטה!

וכאשר מתחיל להתבונן ברצינות, וחושב מצידו יתברך - הרי יש לי אבא, פשוטו כמשמעו אבא שרחמנא ליצלן אסור בבית הסוהר!! - נחרב ביתו, בלי כל לומדות, רק האמת הגלויה בכל הפשטות שלה, "בְּאֵו גוֹיִם בְּנַחֲלַתְךָ טְמְאוּ אֶת הַיְכָל קְדֻשְׁךָ שְׁמוּ אֶת יְרוּשָׁלַם לְעַיִים!!" - לא רק לפני אלפים שנה אלא ממשיכים לעשות כן כהיום הזה!!! ומתחיל להכניס בלבך צער אמיתי על גודל החילול ה' שהיה ושיש בעולם, וגודל צער השכינה שסובלת באמת מכל השקר והחורבן וצרות הכלל והפרט וכו' וכו' במשך כל השנים עד היום הזה ועד בכלל!!!

יתגדל ויתקדש שמיא רבה!!!

והרי כלל הוא בידינו (ע' ספר החינוך מצוה ט"ז ועוד) "כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם" - ובעצם הנהגת אבילות, הישיבה בארץ וקיום כל הלכות ט' באב, נתעורר לבינו ומחשבותינו באמת להיות קרובים

אליו יתברך, מתוך אהבה עזה ונפלאה, מתוך הכרת המציאות הנוראה של החורבן הקיימת עוד, וישתנה בזה כל צורת חיינו, להיות דבקים בו לעבדו ולשמח אותו כדבעי. וכל פעם שנתפלל על עניינים אלו ובכל פעם שנשמע תפלת הקדיש "יתגדל ויתקדש שמייה רבה", הרי העניית "אמן" יהיה מתוך לב טהור והשתוקקות אמיתי לגילוי כבודו יתברך - אכי"ר!

*

הרב אריה גלינסקי

הדברים שנתבארו כאן בעניין המועד של ת"ב הם נפלאים מאוד, השאלה של הגר"צ קריזר היתה על נושא אחר, על מה שבגמ' לא מצינו "מקור" שתשעה באב איקרי מועד, רק על ר"ח, ועל זה התשובה כמו שהביא הגרשד"ב מהחלקת יעקב שזה פשוטו וזה מדרשו, שאר ההסברים אינם עונים על השאלה הנ"ל, ודו"ק.

*

בית הוראה תכלת מרדכי

דברי הרב גלינסקי ברורים וכיונתי זה מדילי

ותיתי לי שהשבתי לשואל אחד כדברי החלק"י.

והוספתי דבפסחים דריש ליה נמי מלשון "קרא עלי" שהוא שייך דייקא לקידוה"ח כמבואר סופ"ב דר"ה. ומ"מ ההמשך לשבור בחורי קאי על ת"ב עצמו

תודה

תזכו להגדיל תורה ולהאדירה בהדר

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק נ”ד “עם כאלו ידידים מי צריך שונאים?”

תקציר:

שמוליק אייזנבאך (הרעול) שהפך להיות מולי פלד, מתארס במסגרת השירות שלו עם בחורה תלושה לחלוטין, אין לה צל מושג על יהדותה, אבל מוכנה לחיות איתו במסגרת 'חיה ותן לשני לחיות' כל אחד יחיה במסגרת חייו ולא יכפה על זולתו דבר, שניהם לא נותנים את דעתם, איך יכולה להתקיים כזו יצירה?

הסיבה לכך: סא”ל אורי הר מלך מפקדו לשעבר של מולי שהוא מעריץ נלהב של מולי בשל כישוריו הצבאיים שהיו יוצאים מגדר הרגיל, הוא הנדס את המציאות ההזויה, הוא דחף בצורה מתוחכמת מאד עד ששניהם הסכימו לסוג חיים משונה וחסר אחריות זה.

אלא שיש מישהו שלא אוהב את זה שמולי עולה במעלות הצבא, שניהם ילידי מאה שערים לשעבר, הקנאה מעבירה אותו על דעתו, הוא אורג תכנית איך לחבל את תכנית הנישואין בטרם תצא לאור, למרות כוונתו הרעה הוא מציל את מולי בכך מחיי איסור וגלישה אל תהומות החטא. גדולה עבירה לשמה.

מולי עצמו לא שלם עם צעדו, יש לו הרבה יסורי מצפון על החלטתו, בלילות הוא עובר חלומות סיוטיים, הוריו נגלים אליו בחלומות ומזהירים אותו מצעד חמור כל כך, לשאת אשה שאינה מוכנה לשמור על פרט אחד מהליכות היהדות, איך אפשר לך לחשוב כזו מחשבת פיגול, האם אין אתה ידוע שבית כזה מתכונת להרס עתיד ילדיך? החלומות גורמים שמולי קיבל רגליים קרות, הוא פוחד מהנישואין מאד אבל לא יודע איך להתיר את הקשר. הוא מניח את המצב באויר, הוא לא יודע שבכך הוא פוגע בארוסתו מאד. במסגרת הסיפור אנו מביאים את הצד השני של המטבע.

*

הדס מנסה לעכל את דברי לינור, הם נשמעים לה מוזרים ביותר.

”לינורי מותר לי לשאול אותך, מקוה שלא תקפידי עלי, למה את אומרת שאין לך בפני מי להוציא את מה שמעיק עלייך על הלב באחרונה. מה... אין לך את מי לשתף?! הרי יש לך את מולי, הוא הארוס שלך והוא הראשון אותו את צריכה לשתף בכל בעיה, זה הדבר הכי מתבקש, הלא כן?! עם זאת אשמח להיות שותפה, אם את צריכה דעה נוספת.”

נראה שדבריה של הדס נאמרו בצורה מאד לא מתחשבת, היא ידעה איך לדרוך על היבלת המדממת במומחיות מאין כמוה, אם היה מישהו עומד מהצד היה מעיר לה, לא לפרוץ למקום כל כך עדין, הלא מובן מאליו שזהו הכאב שלה, למה לדחוק אותה לפינה כדי להוציא ממנה את הסוד.

לינור עמדה בושה כולה בפני חברתה שחשפה בפניה עוד לפני שדיברה את הצרה שניחתה עליה, היא לא רצתה לספר לה את הכל אלא ברמיזות דקיקות, קשה לאדם לפרוט לפרוטות את הנושאים העדינים הללו, היא לא חשבה בתחילה עליה כלל כשותפה שצריכים להכניסה לתוככי הצער שלה, ההתפרצות הפתאומית הכבידה עליה ולפתע בלי שתרצה, פרץ אשד דמעות מלינור, היא בכתה במשך מספר דקות בשקט, כל הכאב שמחץ את לבה החל לצאת החוצה בלי הכנה.

לאחר שנרגעה מעט קוננה בפני חברתה על עומק השבר שפוקד אותה בחודשים האחרונים.

”הדס לא רציתי לשוחח על נושא כאוב כל כך, תסכימי עמי שלא כל אחד יכול לדבר על נושאים עדינים כאלו, זו היא צנעת הפרט, אבל כיון שכבר התפרצת הבאת אותי למצב שאני מנסה וחושבת שאולי בכל זאת להוציא זאת מהלב, בגלל שהלב שלי כורע מרוב המעמס, אני חייבת לנקז חלק מהמורסה החוצה כדי שלא יתפוצץ.

בשאלה שלך, הבאת אותי לספר לך שזו היא הבעיה שבשבילה אני חשה כל כך עצובה ובתוך מועקה חזקה, הכאב העיקרי הוא שאין לי את מי לשתף בצער הגדול.

אני מאורסת כמה חודשים טובים, מטבע הדברים מכינים יחד את החתונה ואת התוכניות לבית המשותף. ו...כאן מתחיל האבל הגדול: אני לא חשה את ארוסי בתוך קדחת ההכנות לנישואין שלנו, כאילו הוא איזה אדם זר לחלוטין, אני מבקשת אותו במשך חודשיים וחצי, לקבוע תאריך יעד סופי לנישואין וגם מבקשת לשתף אותו בעיצוב הבית, לא אכפת לי שיקבע תאריך ברור לעוד שנתיים שלוש נניח לחודש יוני 1956. להיפך, אשמח לעשות את הכל בניחותא, אני רוצה בלב שקט לעצב את ביתנו, את יודעת יש לי בית גדול שקיבלתי בירושה מהורי ז”ל.

לשמחתי הרבה אחי אורי המתוק וויתר על כל חלקו בירושה, למרות השווי הרב, הבית הוא נכס אסטרטגי רב ערך, כי הוא נמצא במקום ששווי הקרקע שלו רב, הוא בהחלט יכול היה לבקש להתחלק בשווה, גם אז הייתי נשארת עם חלק מכובד, הורי ז”ל היו עשירים מאד, הם הותירו אחריהם מאות תכשיטים נדירים משובצים ביהלומים ואבני חן אחרים, כלי כסף וזהב בשווי רב מאד, שהיו מופקדים בכספת מיוחדת בבנק הפועלים, תארי לעצמך שעל כל זה וויתר אורי, הכל כדי שאוכל להינשא בלב שקט ובצורה בטוחה ביותר, בלי דאגות פרנסה לשנים רבות, אין כזה אח בעולם.

הבית מיושן מאד וחסר צורה, הוא הוזנח מאד מאז שהתחילתי כי אני שונאת לישון לבד, אם יש לי חופשות אני עושה זאת בבית אחי, או אצל שתי דודותיי המקסימות שדאגו לי מאד, מאז מות אחותן (אמי) אחי אמר לי שאין טעם להתגורר בדירה כזו היא

תתפורר בשל שלא הייתה מתוחזקת שנים רבות, לכן הציע לעשות רמונט (שיפוץ וחידוש) בכל הדירה, כדי להזיל את העלויות הציע את עזרת אשתו וחבריו, הכל כדי שלא אצטרך למכור תכשיטים או דברים יקרים אחרים.

לאחי יש אשה שהיא מהנדסת וארכיטקטית (אדריכלית) מקצועית, היא שרטטה תכנית מדהימה ושני חברים שיפוצניקים שכבר התמקצעו יבצעו את התוכנית בפועל, אני רוצה לחלק את בית הורי בצורה שונה ומעוניינת מאד, יש לי תכנית מלבד הדירה שתעבור רמונט במאת האחוזים, מלבד שינוי המבנה שלא יזכיר את הבית הישן בשום פרט, רציתי ליצור עוד יחידת דיור שתהיה דירה חמודה, יהיו בה שני חדרים מטבח ושירותים, ארבעה או חמישה חדרים גדולים ישארו לנו עצמנו, יש כאן תוכנית רצינית ולכן אני צריכה אותו לכל אורך הדרך.

“למה את צריכה יחידת דיור, את מתכוננת להשכיר זאת כדי לעשות הכנסה מהצד?”
שאלה הדס בהתעניינות רבה.

“אם תקשיבי לי בצורה מסודרת, תביני למה בדיוק יש לי תוכנית כזו” נזפה לינור בחברתה קצרת הרוח, למרות שהייתה מצוידת בסבלנות ויכולת הקשבה, היום הייתה קצרת רוח, היא רצתה שהדס תקשיב לה בלי לקטוע אותה באמצע.

“סליחה ממש לא התכוונתי, הסתקרנתי על תוכניות גרנדיוזיות שממש מתאימות לעשירים גדולים- בעצם שכחתי שאת נובורישית (מתעשרת חדשה) ישנה ירושה אדירה וצריכים לבזבז אותה על כאלו תוכניות מפוצצות” סנטה הדס בארסיות.

“אני לא מאמינה איך שאת לא מפרגנת לי, זה בגלל שאת עניה מרודה ואין לך סיכוי בחיים להתרומם מהרצפה לבד” השיבה לינור בכעס עצום.

“אוי סליחה אני מצטערת, את ממש צודקת, פשוט התפלאתי שאת יושבת ומתכננת כאלו תוכניות, אני לא רגילה באמת לחשוב בכזה ראש, אבל זה מזלך הטוב ואת צריכה להיות שמחה שיש לך רכוש כזה גדול, איך אומרים, יש לך צרות של עשירים, הלוואי על כל אחד מאתנו בפרט עלי, במקום להיות עצובה את צריכה להיות שמחה, שיש לך יכולות שכאלו” הגיבה הדס ברפליקה שנונה.

“לא מאמינה למשמע אוזני, באת כביכול לעודד אותי אבל את רק מעצבנת אותי”
רתחה לינור.

“למה את כל כך כעוסה וחסרת סבלנות אלי היום” זעמה הדס שלא הייתה רגילה ליחס המנוכר של לינור.

“כי את כל רגע נעמדת ומודדת את יכולותיי, קוראת לי בתואר גנאי נובורישית, במקום לעזור לי במצבי”.

“את מעדיפה אותי קיר דומם, או אחת ששומעת ומתערבת כפי הטבע האנושי?”
הביעה הדס את הערתה “בתמימות”

“את רואה בעצמך מה עשית לי עכשיו, קטעת אותי לחלוטין, איבדתי את כל הנושא ואני צריכה לשחזר את השיחה, כדי להסביר לך מה מעיק עלי” השיבה לה לינור בהקפדה.

“אני לא מכירה אותך כזו עוקצנית” התפלאה הדס לתגובותיה החריפות של לינור שממש לא מתאימות לאישיותה הנוחה.

“את באה אלי כדי להתעניין בשלומי, מצליחה לעורר אותי לדבר, כשאני פותחת את הפה ומסבירה לך שמשוהו מעיק לי על הלב ולכן אני מסתגרת, או אז את חורגת מכל התפקיד מכניסה הערות שלא קשורות לעניין.

אם כבר באת להתעניין בשלומי, תהי כזו עד הסוף, אני צריכה כעת את שתי אוזנייך, כדי להוציא את כל המורסה שיושבת על לבי, חשוב לי שתקשיבי לי עד הסוף, או אז תביני למה אני כל כך מדוכדכת ואולי תוכלי אף לעוץ לי עצה חכמה” הסבירה לינור את עצמה.

“מצטערת שכשלתי בעזרתך, אם אני לא מתאימה, תוכלי להתייעץ עם אחיך היקר” השיבה הדס בלעג מוסתר.

לינור התעלמה מהתגובות, היא עצמה את עיניה בעייפות והרצתה בפניה את כל הנושא.

“אשוב כעת אל סיבת הדכדוך, אני צריכה כעת להשקיע בבניה זו הרבה מחשבה, אני לא יכולה רק להכניס לשם את אחי גיטתי והשיפוצניקים, אני חייבת גם את שותפי לחיים, זו בניה לא קלה, צריכים לשבור קירות לסגור חללים ולחלק מחדש את הבית בצורה שלא תזכיר את הבית הישן, הבניה הזו יכולה לארוך חצי שנה שנה (תלוי בפועלים ובתקציב) לזה רציתי לשתף את מולי, בעיצוב הדירה ובריהוטה.

התכוונתי להחליף את כל הריהוט מכספי הירושה, זוהי חוויה מדהימה שצריכים לה את כל בעלי העניין, כל זוג צעיר עושה את הכל ביחד, אבל כאן אני לא חשה אותו בכלל בעניין, מצידו שאעשה את הכל לבדי, הוא סומך על מה שאעשה בעיניים עצומות, זה לא זה, אני לא צריכה יסמן (עונה הן לכל דבר) שאלתי אותו פעם, האם כך אתה מדמה קשר אירוסין? זה רק פגישות ושוב פגישות, את החלק הזה הוא תמיד מוכן לך, הוא רוצה להיפגש איתי תמיד בשמחה רבה, אבל עד כאן.

הוא לא מוכן לחלק האמיתי, ממש מתפלא עליו, בכל דבר הוא החלטי ויודע לחתוך עניינים, אבל כשהוא מגיע לשטח הזה הוא מקבל פיק ברכיים, משהו מפריע לו והוא לא אומר לי זאת, הוא מנמק את הכל בסיבות מעניינות, כל אחת מהן נשמעת מאד הגיונית.

אבל משום מה החוש השישי שלי לא קונה זאת, אני חשה שיש איזה מעצור שמונע ממנו להינשא לי וזה שובר אותי ומביא אותי ממש לדיכאון.

“מוזר מאד מה שאת אומרת לי, מה נראה לך יכול למנוע ממנו להינשא לבחורה הכי מוצלחת שאני מכירה?!” תמחה הדס.

”אני חוששת שהוא קיבל רגליים קרות, בגלל המורכבות שבנישואין שלנו. את יודעת אני חסרת דת לחלוטין, תמיד חייתי כקוסמופוליטית, לא התחברתי לדת היהודית בשום פרט, באתי מבית רחוק לחלוטין, הורי באו ממשפחה מתבוללת למחצה, הם היו במקרה יהודים, אבל הם היו דור שלישי לחסרי זהות יהודית שחלקם נישאו לגויים.

עם הרקורד שלי הייתי מוכנה להתחתן עם בחור נוצרי שבא מבית טוב, לא הייתה לי בעיה עם זה, הייתה לי את האפשרות הזאת עם הסמל סטיב מייג'רס נוצרי קתולי שמשרת בגדוד שלנו, הייתי איתו ביחסי ידידות טובים מאד, חשבתי עליו רבות כפרטנר לחיים, אבל מולי פרץ לעולמי ולכן שכחתי ממנו, את יודעת מהיכן מולי ארוסי? הכי מצחיק שיכול להיות, הוא בא ממשפחה מאד חרדית, הם גרים בירושלים בצד הקנאי שם, בגיל צעיר החליט לערוק לצד שלנו, אבל הוא לא נעשה חופשי לחלוטין, הוא שומר על הדת ”לייט” (קליל) לחלוטין.

יש הרבה דברים שנטש במשך השנים, אבל הוא שומר בקנאות על כמה דברים, כשרות שמירת שבת ותפילות, הוא מניח בכל בוקר קוביות שחורות על הראש והיד, את יודעת שישנם דתיים שמניחים את הקוביות הללו בכל בוקר, אין לי מושג למה אנשים חכמים מניחים חפצים על גופם ואחרי כן מתפללים באדיקות.

השלמתי עם זה, כי אני ”קוסמו-אידיאל” אמיתית שזה אומר אשה ליברלית לחלוטין, דוגלת ב”חיה ותן לחיות” איני אנטי דתית בשום פנים ואופן, רק לא רוצה שיכפו עלי דת כל שהיא, מניחה למולי לחיות עם מה שמוצא חן בעיניו, אבל מבקשת לשמור על זכויותיי, לחיות את חיי בלי כבלי הדת.

למולי בהתחלה היה קשה לקבל סוג חיים זה על עצמו, אבל אחרי שהיינו כל כך ביחד ובעיקר בגלל אחי אורי שאוהב אותנו בצורה חסרת תקדים, הוא פשוט מטורף עליו ורוצה שיהיה גיסו, לכן הפעיל על שנינו מכבש לחצים אך בצורה חכמה ביותר, הוא מעולם לא הראה אינטרס ישיר, אבל ידע איך לסבב באלגנטיות את כל רצונותיו.

כך נוצרה היצירה המשונה הזו, בה דתי כל שהוא יתארס עם חסרת דת לחלוטין, כדי לסדר את זה, התחייבתי לו לעשות לעצמי יחידת דיור בה אחיה את חיי כפי ראות עיני, בשבת אהיה שם רוב השעות, וכשארצה אוכל את האוכל שאני אוהבת בלי כל ההשגחות שלהם.

אחרי כחמש שנים נהיינו מאורסים, את מבינה שזוהי חתיכת חיים, לכן אני כעת ממש מודאגת ומפוחדת מהנסיגה הגדולה שחלה אצלו, אני ממש פוחדת שברגע האמת הוא קיבל רגליים קרות והוא לא מתכוון ממש לנישואין אין לי מושג מהו חושב, האם בצורה כזו חושב להמשיך את החיים בלי כל מטרה? זו ממש הונאה, אבל אני לא רוצה לחשוב עליו כך”

פתאום לינור חיילת מצטיינת בצה”ל נשברה כנערה צעירה ופרצה בבכי מר.

הדס שמעה את הסיפור בפה פעור, היא לא נחשפה לסיפור כל כך מטורלל שלינור תהיה קשורה לדמות כל כך רחוקה ממציאיות חייה, זה טירוף מוחלט!

איך הבחורה החכמה שתמיד התהדרה בתואר “בגרותית שקולה ואחראית” טועה טעות של חסרת אחריות לחלוטין, לא מדובר כאן בסיפור חברות גרידא אלא בקשירת קשר לכל החיים (גם החילונים של פעם הבינו שנישואין זה משהו שונה, אנשים לא התחייבו לקשר כה עמוק בלי לתת את הדעת על כך כפי שצריך) איך יכולה היא לקשור קשר רעוע כזה הלא זה יפרם כבר במשבר הראשון? צריכים לפקוח את עיניה עד כמה היא קצרת ראות.

“לינור האם אני יכולה להגיב על הסיפור המזעזע שסיפרת לי” שאלה בזהירות.

לינור פתחה את עיניה המוצפות בדמעות והנהנה בראשה, כי מוכנה היא לשמוע את דעתה.

ברגע שהדס קיבלה את האות, הסתערה עם כל הכוחות.

“אני חושבת שהבסיס שבנית עם מולי רעוע לחלוטין, כמה שמולי לא צדיק הוא נותר דתי... ועלייך לדעת שדתיים רוצים לכפות את עצמם על אחרים, כך הם בטבעם הם לא מסוגלים אחרת, הוא לא אמון על השקפת עולמך הליברלי “חיה ותן לי לחיות” את בעצמך סיפרת לי עכשיו שיש נושא עדין ומסוים שהוא ממש כפה עלייך, הוא לא אמר לך “חיי כפי שאת רוצה” אלא הכתיב לך חוזה עם טאבו, בזה גילה את קוצר סבלנותו לזולת.

את מבינה את התרגום של “חיים משותפים” בשתי דירות?! טירוף שלא קיים בשום מקום, זה מתכון של חיים פרודים. אם היה כנה ואמיתי לא היה מחייב אותך לבנות יחידת דיור נפרדת, מלבד עצם הסימבוליות של מעשה זה, הקמת קיר חוצץ בחיים המשותפים, זו הוצאה עצומה, בכסף הזה יכולת לבנות דירה אחת בת 5 או 6 חדרים, כמו וילה אמיתית, היית חשה כעשירה עם סטייל, זה חשוב מאד בחיי הצנע שלנו, אבל עכשיו את צריכה להצטופף בדירת 4 חדרים.

אני לא אומרת שזה כלום, הלוואי ולי תהיה דירה בת 2 וחצי חדרים, אני באה מבית עני מאד, להורי יש בקושי שני חדרים באיזו מעברה, הבית לא מבונה לחלוטין, בחורף יש דלף בכל הבית וקור עז חודר לעצמות. הם מגדלים שם 7 ילדים בסמרטוטים, אני שונאת את החיים בבית הזה שהוא גם דתי, זו אחת הסיבות שחתמתי קבע בלי סוף, לא אכפת לי לשרת כאן עשרים שלושים שנים, העיקר לא לחיות חיי עוני,

אני מקווה כשאמצא את בן זוגי הוא יהיה אחד שיביא לי משכורת הגונה שנוכל להתכלכל כהוגן, החלטתי “לא אתחתן בכל מחיר” לא מפחדת להישאר רווקה, כמורתי פרופ' תמי לויין שהיא מומחית למשפטים, יש לה חיים מאושרים מאד למרות שלא נישאה, היא חיה בוילה יפה בתל אביב, יש לה כלבת מחמד בשם “פרוקסי” שנותנת לה הרגשה שהיא לא בודדה.

להקים בית עם “לעומתי” (ניגודי) מסוכן מאד! בהתחלה יהיה עדין ומתחשב, הוא ישתדל להחביא את פניו הצבועות, אבל כשירגיש שאת זקוקה לו וכאילו מונחת בכיסו,

אז תגלי אדם אחר. אני מכירה את מולי מהצד האחר שלא מוכר לך כלל, הוא לא הכי סמפתי על דרך ההמעטה.

יצא לי להיות איתו בכמה ישיבות מבצעיות בהן ישבנו על שרטוטי תוכניות, הוא התייחס לכמה מאתנו כאילו אנו נחותי דרגה, הוא היה נותן לנו הוראות בקול מצווה של מפקד בכיר, כאילו הוא הרמטכ”ל בכבודו ובעצמו, אני בטוחה שלזה הוא מתכוון, הוא יהיר כמו גנרל ראשי בצבא, כבר אז רציתי לרמוז לך שתזהרי ממנו, אבל לא העזתי לקלקל את הקשר שביניכם, למרות שפחדתי עלייך, הייתי בטוחה שתורקי אותו תוך מספר חודשים כשתעמדי על טיבו המושחת.

כשזה לא קרה, אמרתי כנראה שיש בכל זאת משהו בו שבגללו את ממשיכה את הקשר, התנחמתי שזה קשר ידידותי ותו לא, כשהתארסת קיבלתי את שוק חיי, לא הבנתי איך יצור חכם כמוך עושה שטות גמורה זו שאפילו טירונית מתחילה לא הייתה טועה בו, אבל אמרתי אני לא מתערבת...אולי זה הזיווג שלך משמים.

את יודעת שמרוקאים מאמינים בזיווגים שנחתכים משמים, כאחת שבאה מעדה זו יש לי משהו בגנים שלי שמקבל גם תופעות משונות כאלו, לכן שמחתי איתך, כי אני לא רעה וצרת עין, אבל עכשיו שאת מתפתלת בלבטים קשים כל כך, הייתי חייבת לפקוח את עינייך ולומר לך כי את צריכה לשמוח שזה קרה כעת ולא אחרי הנישואין.

תארי לך שהויכוחים היו פורצים בעוז אחרי החתונה, היית רצה לרבנות למחלקת הגיטין בזעקת “הצילו” אבל את לא יודעת לאיזו סיטואציה את נקלעת, זה מוסד מפלצתי ומזוויע שלא דואג את דאגת המסכנות, מה אכפת להם שתהי מסובכת בקטע קשה, היית צריכה לעבור את כל המשוכות, עד שהנבל “עם האף למעלה” היה מתרצה לתת לך גט.

הבה אספר לך שישנם ‘סרבני גט’ שיכולים לעגן את נשותיהם לשנים רבות, האשה נמצאת בידיים של הבעל ועד שלא יאמר שהוא מואיל בטובו לגרש היא יכולה לחכות שנות דור, יש על כך סיפורים מפחידים מאד, יש לי “בקנה” לכל הפחות ארבעה מקרים אומללים, לא רוצה לעשות לך מרה שחורה, אבל לפעמים אין ברירה צריכים להכיר את המציאות.

אתחיל במקרה הראשון אותו אני מכירה ממש מקרוב, וזו דוגמא אחת מני רבים, שכנה שלי כיום בת 58 היא כבר אומללה למעלה מ-20 שנה בגלל שבעלה ברח לארה”ב עקב סכסוך שפרץ ביניהם, אמי שלי סיפרה שהיה שם שמח בכל יום, נעלי בית וכסאות היו עפים כמעט כל יום אחד על השני. פעם היו צעקות נוראות, כל האזור רעד מהצעקות, הוא זרק עליה קערות גדולות צלחות וסכינים, הוא פצע אותה קשה מאד, היא נאלצה להתאשפז תקופה ארוכה בבית החולים הדסה.

מפחד המשטרה הבריטית שתאסור אותו תפס את רגליו וברח ומאז אבדו עקבותיו, איש לא הצליח לעלות על עקבותיו עד היום, באמצע פרצה מלחמה עולמית שהפריעה לחיפושים אחריו, בלש שנעזרה בו ראה אותו לאחר המלחמה בברזיל, אבל לאחר מכן

נעלם לחלוטין, מי יודע אולי הספיק לחצות את כל האוקיינוסים, עד היום לא יודעים אם הוא חי או מת.

אין ברבנות מי שירצה לעזור לה, אמרו לה שעד שלא יהיו לה עדים שראו אותו מת לחלוטין לא תוכל להינשא, את מבינה את פשר הדבר, מאיפה תשיג כזו עדות? זו שערורייה שאין כדוגמתה, עליה למות כשהיא עגונה לנצח, אפילו אם תדע כבר שמת את השנים הכי יפות שלה כבר שרפה, יש לה 3 ילדים קשים והיא צריכה להתמודד איתם, בגלל שכל היום ראשה נתון בגורלה המר, היא הזניחה את ביתה וכך גדלו עבריינים מורשעים, בשביל זה צריכים ילדים, כדי לגדלם בבית הסוהר?!

בשביל מה את צריכה לבנות בית צולע עוד לפני שהתחיל? תאמרי לו את החלטתך בנחישות: חשבת רבות בעניין ונוכחתי לדעת שאין סיכוי לגשר על הפערים בינינו וכדאי להיפרד כעת.

תיפרדי ממנו בצורה יפה ואלגנטית, אולי יקשה לך שבוע שבועיים, בגלל שזו באמת החלטה כבדת משקל, אבל אני מבטיחה לך שאחרי כן תבואי להודות לי על העצה הנכונה שנתתי לך” בכך נעצה הדס את המסמר האחרון בארון הקבורה.

לינור הייתה בהלם מהמילים הקשות ששמעה מהדס, היא לא האמינה שהיא שומעת כאלו מילים בקור רוח, בלי טיפת התחשבות, אין לה איזו חמלה על החברה הטובה שלה מאז הגנון, היא שופכת בנוזין על הלהבות כדי לשרוף את הכל, בלי להותיר שריד, היא לא חשה כאב כל שהו על מעשה אכזרי כל כך שהיא עושה כעת, בכך שהיא מפרקת קשר בן חמש וחצי שנים שכבר עומד לקראת היעד הסופי.

לה אין חלום להצעת נישואין, בגלל שהיא כעורה למדי, המעלה הגדולה שלה שהיא אמיצה ויש לה הרבה קור רוח, כל אימת שהתרגש עליה משבר עברה את זה בקלות וצעדה קדימה בלי לעפעף, אבל אין לה הצעות רציניות, יתכן שהיא מקנאה בה על הקשר שלה עם מולי הגאון החכם ויפה התואר.

היא עמדה קפואה במשך כמה דקות, לבסוף כשהתאוששה אמרה לה שהיא חשה שלא בטוב וכבר רצתה ללכת לישון, היא מעדיפה לעשות זאת כעת. היא לא חכתה שהדס תיפרד, אלא סגרה את הדלת ונעלה אותו כשרעש הנעילה נשמע היטב. הרעש הזה התריס כנגד הדס המרשעת שבקלי קלות רוצה להרוס קשר של שנים.

הדס הבינה שהקדיחה את תבשילה, לינור לא הייתה בשלה לשמוע את ההצעה שלה, היא לא הצטערה בצערה כלל אבל גם הצטערה על מה שעשתה.

מחשבות רצו במוחה העכור: לינורי חמודה המילים שלי עוד יחדרו אליך עמוק, אם לא היום, הם יגיעו מחר. ואם לא, אין דבר, תתבשלי במיץ שלך ושלא תבואי אחרי כן בטענות.”

אם היא הייתה מקשיבה לעצות החכמות שלה, הייתה יכולה להוציא אותה מהבור, היא הייתה מביאה לה רשימה ארוכה של נשים ששלום ביתן נהרס בגלל שנישאו לאדם הלא מתאים, למה לה להיות הבאה בתור?

על איזו פלטפורמה חשבה הטיפשה הזו לבנות את ביתה?! דומה הדבר להקים את בניין ה”אמפייר סטייט בילדינג” (הבניין הגבוה באותם ימים בעולם 103 קומות) על גבי יסודות של קש ותבן.

הדס ידעה שזרעה את זרעי הפירוד בלי שלינור תרצה, המילים הקשות שזרקה בלא חמלה עוד יהדהדו באוזניה ימים רבים, היא תחשוב על כך וככל שתחשוב תראה את הטעות העצומה שעשתה. אם לא, תבוא על ארבע אחרי הצרות לבקש ממנה את עזרתה, אבל אז העזרה שלה לא תועיל, מי יכול להתמודד במערכה כבידה כזו, בפרט שהפרטנר שמולך “מולי האימתני”.

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

"עד דלא ידע מיהו ברוך מרדכי" [סיפור לפורים]

הטנדר הירוק עצר ברחבה הגדולה שלפני בית העלמין הר-המנוחות. שמונה אברכים ירדו ממנו כשהם מסכמים עם הנהג שימתין להם חצי שעה. "אתה מבין, אין לנו מנין על קברו של סבא, ואנחנו צריכים לחכות עד שיבואו עוד שני אנשים כדי שנוכל לומר קדיש. אולי גם אתה בא אתנו?"

"אם יחסר לכם רק עשירי, תבואו לקרוא לי" ענה הנהג תוך שהוא ממשש בכיסו ומוציא משם כיפת קטיפה דהויה שידעה ימים טובים יותר.

הכיפה הניחה את דעתו של הנהג. הוא הניח אותה על המושב הריק שלצידו, פרש את העיתון היומי לפניו על ההגה והחל קורא את הכותרות, אגב הערות זועפות על כל נושא שבחדשות וגידופים קולניים על ראשם של כל אישי השלטון באשר הם.

שני קברים סמוך לקברו של הסבא, התאספו למרבה המזל בני משפחה אחרת, ליום הזכרון העשרים של סבתא נשכחת. גם הם לא הצליחו להביא אלא חמישה איש. כיון שכך, נהנו אלו מאלו ואלו מאלו. ומנין אחד עלה לשני הצדדים והסבים שבגן עדן מנוחתם.

לאחר הקדיש ואמירת "א-ל מלא רחמים" נפרדו שני בני הדודים יחיאל ודודי ברקמן מיתר בני משפחתם, הודיעו שלא יחזרו עם הטנדר כיון שהם מתכוונים ללכת להתפלל על קברותיהם של הצדיקים והגאונים הטמונים באזור. בעלי נשמה בוערת הם והזדמנות כזאת לא מזדמנת כל יום. לאחר שהתרפקו על ציוני הקודש של הרבי הקדוש רבי אהרן מבעלזא, רבי משה פיינשטיין ועוד צדיקים וגאונים החלו משוטטים בשבילים בין החלקות השונות ותרים בעיניהם אחר מצבות מעניינות של אנשים מוכרים וידועים.

"תראה את זה" פלט יחיאל קריאת הפתעה, "אני לא מאמין למראה עיני."

הוא משך בידו של דודי והראה לו שתי מצבות שכנות זו ליד זו. על מצבה אחת היה כתוב "והלך לפניך צדקך. פה נטמן איש נדיב לב חסיד וישר פיזור נתן לאביונים הר"ר ברוך מרדכי פיש ז"ל". על המצבה השנייה, השוכנת בקבר השכן, נחרט כהאי ליסנא, "פה נטמן אבינו רוענו הגאון הצדיק רבי אלכסנדר זיסקינד לוי זצ"ל".

"מה אתה כל כך מופתע? יש כאן הרבה מצבות כאלה" תמה דודי. "אחד היה גדול בתורה ואחד תרם לצדקה. מה מפליא אותך כל כך?"

יחיאל היה מרוגש עד לאובדן הדיבור. התקרב אל המצבות, קרא אותן שוב ושוב, עבר על תאריכי הפטירה וצעק, "זה ממש לא יכול להיות. איך זה קרה?"

"מה לא יכול להיות, אתה מוכן להירגע?" משך דודי לרגע בפיאותיו השחורות הארוכות, קשר אותן זו בזו והסתירן שוב מתחת לכיפתו הגדולה. "אולי תסביר את עצמך".

יחיאל נשם כמה נשימות עמוקות, כמבקש לצנן עצמו בלגימת הרבה אויר קריר לריאותיו הבווערות. אחר מדד במבטו את בן דודו. "אל תגיד לי שאתה לא זוכר את שני השונאים האלו. אמנם הם גרו בשכונה שלי ולא שלך, אבל כל העיר ידעה שברוך מרדכי פיש ואלכסנדר זיסקינד לויין הם כאלו שונאים שהעולם עוד לא ראה. שחור ולבן, יום ולילה, אש ומים. הם לא היו רק שני הפכים אלא ממש שונאים בלב ובנפש. ולכן אני ממש לא יכול להבין כיצד יתכן שבדיוק שני השונאים הנצחיים נקברו בשכנות מופלגת כזאת, אחד ליד השני, בלי שום חציצה. כאילו מדובר בשני האוהבים הגדולים ביותר. וכי מה, המשפחות לא שמו לב לפרט אלמנטרי כזה?"

"כעת גם אני נזכר" קפץ דודי באויר ניתור גבוה יותר מגובהה של מצבה. "ברגע הראשון לא קישרתי את השמות על המצבות עם הכינויים המפורסמים שבהם כולם הכירו אותם. בודאי, כשאומרים 'ברוך מרדכי' זה דבר אחד, וכשאומרים מוטל פיש זה משהו אחר לגמרי. אלכסנדר זיסקינד זה משהו רשמי מאד, אבל אנחנו הכרנו את ר' זיסל, שכשמו כן היה. האדם הכי מתוק שהכרתי".

"האדם המתוק הזה אולי היה מתוק כלפיק, אבל מר כלענה כלפי שכנו וידידו שהפך ליריבו, מוטל פיש" הפטיר יחיאל בניגון מהורהר.

הם ירדו לרחבה הגדולה שלפני הר המנוחות, וכעבור כמה דקות מצאו מישהו שגמל עמם חסד והסיעם ברכבו העירה. דודי הסיח דעתו מהענין די מהר וכשירד מהרכב, חזר לשגרת יומו. מה שאין כן יחיאל שלא הצליח להפסיק להרהר בתעלומת שני השונאים שנקברו זה אצל זה. כיצד יתכן הדבר, הטרידה אותו הקושיה, שאותם שני אנשים שהיו צהובים זה לזה כלימון בימי חייהם, ייקברו ממש זה ליד זה. במקום לחזור לביתו וילדיו, שם פניו אל הרב השכונתי. המתין שעה ארוכה בתור, וכשהגיע זמנו להיכנס העלה שאלה מוזרה. "רבי, האם מותר לפנות מת מקברו לצורכי השכנת שלום?"

הרב לא הבין את השאלה. ידו תמכה את מצחו הגבוה ועיניו העמוקות היו נתונות בפניו של אורחו. "שמא יואיל להסביר את דבריו?"

יחיאל הסביר לרב את הרקע, וסיפר לו על אותם שני שכנים שגרו בשכונה אחת, היא שכונת מגוריו הירושלמית. כל ימי חייהם היה ביניהם ריב גלוי, מחלוקת בווערת ממש, שניהם נפטרו לפני כעשר שנים. היום נודמן לו ממש במקרה לראות את קבריהם והוא נזעק. תחושה עמוקה מקננת בלבו כי נשמותיהם של שני השונאים חסרות מנוחה בעולם העליון. כתוב בספרים כי מה שעשה האדם בעולם-הזה, הוא ממשיך לעשות בעולם-הבא. ואם שנא האדם את חברו, השנאה תמשיך להכות שורש וענף גם שם למעלה בשמים. האם מותר לי להרשות דבר כזה? שאל יחיאל בנימה של כובד ראש, ובפנים רציניות עד להחריד. "שמא זימנו אותי לראות את הדבר כדי שאעשה משהו".

הרב הסיט את כוס התה הצוננת שלפניו, ופרץ בשיעול פתאומי שלא היה אלא נסיון נואש להסוות את צחוקו. הדבר המשעשע אותו שוב ושוב, הוא שאנשים שלא קרו ולא

שנו, נעשים "מבינים" מופלגים ומעלים הצעות מגוחכות הסותרות לחלוטין את ההלכה, בגלל איזו שהיא הרגשת הלב, או דמיון ברמה של ילד בן עשר.

"ואולי דווקא בגלל זה נקברו שני השונאים בשכנות, כי עשו ביניהם שלום שם למעלה, וכיום, באורה של השכינה, כל המחלוקת שעברו בימי חייהם מתגמדות לממדיהן הטבעיים ונראות בטלות ומבוטלות. חשבת על זה? או אולי רצו משמים להוכיח שאסור להחזיק במחלוקת בשום פנים ואופן, ולכן סובבו דווקא שייטמנו שני האויבים זה ליד זה, מה דעתך על אפשרות זאת? היא מבוססת לא פחות מהשערתך שלך..."

יחיאל הביט ברב במבוכה.

חיוך טוב האיר את פניו של הרב. "ובכלל, מנין לך מה נעשה שם למעלה בעולם הנשמות? כל מה שקורה שם, הוא עבורנו כספר החתום. חוץ ממה שנתגלה לנביאים בחזיון הנבואה, ומה שחז"ל כתבו בגמרא ובמדרשים ממה שנתגלה להם ברוח הקודש, וגם מעט שנחשף לנו במהלך הדורות, על ידי צדיקי עליון, שניתנת להם רשות לגלות קומץ ממה שנעשה מאחורי הפרגוד. מכאן, עד לתופעה המוזרה בזמנינו, כאשר כל 'בעל-בית' שנעשה צייד מלאכים בדמיונו, וכל באבא מתחיל שלא קרא ולא שנה, יודע לספר לנו בשידור חי מה בדיוק מתרחש 'שם', כאשר אין לו שמץ של מושג כמה מסכתות יש בש"ס והאם רש"י הוא בצד שמאל של הדף, או בצד ימין, מה הם דיני ארבעת השומרים, ובאיזה מסכת בעצם נמצא פרק הגוזל עצים. ומעשה באחד כזה שהתפלל בבית כנסת ליטאי בליל שבת, ואמר עם הציבור, לראשונה בחייו, את פרק "במה מדליקין", אותו חשב בטעות לפרקי חזנות כבקשתך. שכניו מימין ומשמאל כמעט נפלו מהספסל כאשר שמעו את סלסוליו הגרוניים העמוקים על "ולא בחלב נחום" או על "כחם על הנר"... מה חטאו של נחום שאסור להדליק בחלב שלו, ומדוע התחמם לבו על הנר?... זהו חלק מטירוף המערכות דהאידינא, וגם אתה ידידי, נפלת קרבן לאותם שיבושי דעות".

יחיאל באמת לא חשב על כיוון כזה. הרב הסביר לו את חומרת הענין של הוצאת נפטר מקברו, והבהיר לו כי אם אין סיבה כבדת משקל, לא מפנים מת ממקומו, דבר הגורם לנשמת הנפטר חרדה נוראה, כיון שהיא בטוחה ששוב עומדים להעמיד אותה למשפט בית-דין של מעלה, לאחר שהצליחה לשרוד בשן ועין את המשפט הראשון, לאחר המוות...

"ובכלל, היית מציע לך שתברר מה קרה שם, עם שני השונאים" אמר הרב בנימה מסתורית מעט. "אין לי ספק שיש דברים בגו, ולא בחינם קרה הדבר ששני השונאים האיומים האלו, שאגב, הכרתי את שניהם, נטמנו זה ליד זה".

יחיאל לא נח ולא שקט. החל מתחקה אחר בני המשפחות, וגילה תוך כמה ימים כי האלמנה מאשה לויין נותרה עדיין בחיים. היא הסכימה לקבל אותו לשיחה, ולספר לו את סיפורם של שני השכנים שגבה טורא ביניהם ונעשו לשונאים גדולים:

*

שכונת שערי ישראל בירושלים, היא אחת השכונות העתיקות ביותר שנבנתה כחומה בצורה מסביב לבור מים. דמויות של צורה הסתובבו בשכונה מאז ימי ייסודה, וברחובותיה התקיימו חיים יהודיים תוססים והתגשמו הבטחות הנביאים על זקנים וזקנות שישבו ברחובות ירושלים, ואיש משענתו בידו מרוב ימים, ורחובותיה אכן התמלאו בילדים וילדות משחקים. אחד התושבים הנכבדים בשכונה היה הגאון רבי אלכסנדר זיסקינד לויין שכולם קראו לו בחיבה ר' זיסל. ראוי היה לשם זה שכולו אומר מתיקות. מלבד שהיה תלמיד חכם מופלג ובקי במדרשים ובתורת הסוד, היה גם ירא שמים ומדקדק בהלכה, אבל כל מידותיו ומעלותיו הטובות לא הביאו אותו לקמצוץ של גאווה והתנשאות. הוא התהלך ברחוב כפשוט שבפשוטים. האיר פנים והקדים שלום לכל אדם, ולא פגע לרעה אפילו בזבוב. עטור יוחסין היה ר' אלכסנדר זיסקינד, מוצאו מאחת המשפחות המיוחסות בישראל ושושלת של גדולה תלויה לו מאחוריו כתכשיט נאה המפאר את לובשו.

בעוד תכשיט נאה (כמה דאת אמר "יאה עניותא לישראל") התעטר ר' אלכסנדר זיסקינד ובני משפחתו, שעני מרוד היה, ממש אביון גמור. כל ימיו ישב בין כתלי בית המדרש בישיבת "תורה תמימה". לא משמייני עמודי, ולא טרח מאומה בפרנסתו. לפיכך היו בניו ובנותיו לבושים בגדים קרועים, מטולאים ופרומים. מגבעת שעל ראשו היתה ספק חומה ספק אדמדמה מרוב ימים ואיש לא ידע אם צבעה המקורי היה שחור או כחול. זוגתו מאשה היתה אשת חיל וצדקת גמורה, שקבלה עליה את דין הדלות כגזירת שמים ולא התאוונה, כדרך של נשות ירושלים המהלכות בקומה מושפלת ועיניהן אינן נשואות לממון. כילכלה את הבית הדל ממה שהיה, וממה שלא היה. אלא שהבית גדול וצרכים רבים לו. הבנים והבנות בגרו והיה צורך בדמי נדוניה להשיאם. גם יוסף בוקובזה, בעל המכולת השכונתית, הודיע שלא יוכל לספק עוד את צרכיה של המשפחה הגדולה בהקפה, אם לא ייפרע החוב הענק. נכנסו ילדי משפחת לויין לחנות ובלעו בעיניהם הרעבות את התכונה. יוסף החנווני מכר דגי לקרדה במשקל, 'פלות שבורות' במשקל, ביסקוויטים פשוטים שהעביר מקופסת פח מרובעת לתוך שקית נייר חומה ושקל ללקוחות: חמש מאות גרם, מאתיים וחמישים גרם. בקבוקי חלב. גבינה בעטיפת נייר. גבינה צהובה שבעל המכולת היה פורס בעצמו בעזרת סכין ארוכה. לחם של הויזמן. כבר שלמה או 'חצי לחם'...

סמוך לביתו של ר' זיסל התגורר שכנו ר' ברוך מרדכי פיש, המכונה בפי כל "מוטל פיש" ומהווה כעין נגיב של ר' זיסל לויין, ובפרט למצבו הכלכלי העגום. ר' מוטל ידוע לכל כאדם אמיד ובעל אמצעים, נגרייה גדולה יש לו במרכז העיר, וחנות רהיטים השוקקת תמיד קונים ואלו מזרימים לכיסו הכנסה חודשית גבוהה. בני משפחתו לא הכירו מעולם מושגים כמו רעב ומחסור, גם בימים שירושלים היתה נתונה בלחץ ובדחק.

נדבן גדול הוא מוטל, ממכובדי השכונה, וידו פתוחה לצדקה. עניים רבים התדפקו על דלתות ביתו ונענו במאור פנים. בני השכונה נהנו מידו הפתוחה. שהיה מוטל תורם רבות לטובתם של דלים בשכונתו ומדקדק בכלל 'עניי עירך קודמים' לפרשו שכל הקרוב אליו

יותר, בו הוא מצווה יותר לתמוך. גם בית הכנסת ובנין תלמוד-תורה בשכונה זכו למתנת ידו הנדיבה של מוטל. תמיד בחיוך רחב ובענווה שהותיר נעימות בקרב המקבלים.

ועוד היפוך אחד מן הקצה אל הקצה בין מוטל ור' זיסל. כבר אמרנו שאלכסנדר זיסקינד לויץ הוא יחסן שאין כמוהו. שלשלת גדולה ועטרת זקנים תלויים מעל ראשו כתכשיט של בני מלכים. אבותיו ואבות אבותיו כללו בתוכם כמעט את כל מגילות הייחוס האפשריות, וליצני השכונה אמרו כי אם ר' זיסל יפרט בהזמנות לנישואי צאצאיו את מגילת היוחסין שלו, לא ישאר מקום לשמו של החתן... מוטל לעומתו לא היה מצויד אפילו בקמצוץ ייחוס לרפואה. יודעי דבר בדקו ומצאו כי עד שבע דורות אחורנית אין למוטל שום סיבה להתגאות בזקניו מצד אביו, שכולם היו אנשים פשוטים בתכלית. מצד אמו, רק חמישה דורות למעלה היה לו סבא אחד צדיק, ואפילו עליו היו ויכוחים שלמים, האם סבא ממש היה, או שמא רק בעלה בזיווג שלישי של הסבתא. אביו של מוטל "יודל הנגר" היה שמו, אדם פשוט שעסק בחיתוך קורות ומכירתן, אך הברכה לא היתה מצויה בעיסתו, ורק בערבי סוכות פקדו אי אלו קונים את הנגרייה העלובה שלו. כדי להגדיל את הכנסות המשפחה נטלה אמו של מוטל על עצמה את מלאכת הכובסות ועבדה במלאכת כפיים מפרכת. אחיו של מוטל מעולם לא התבלטו בתכונה מיוחדת כלשהי או בכשרון מיוחד.

לכאורה גם למוטל נועדו חיים פשוטים, אלא שמסיבה בלתי ידועה, האיר לו המזל פנים יותר מכל משפחתו ונעשה בעל אמצעים, וככל שהיה הונו תופח והולך וידו פתוחה לרווחה, כיבדוהו הבריות יותר.

דבר תימה היה הסכסוך העז שבין משפחת פיש ובין משפחת לויץ. שתי משפחות שכנות שניתוק יחסים מוחלט שרר ביניהן, ואיש מבני המשפחות אינו מחליף מילה עם שכניו. היו שטענו כי שתי השכנות שהתגוררו דלת ליד דלת, מאשה לויץ ופייגל פיש הן שהתחילו את המריבה, וכמובן שהאצבע המאשימה היתה מופנית לעברה של גברת מאשה לויץ, שבודאי עינה צרה בעושרה ואושרה של שכנתה גברת פיש. הולכי רכיל סיפרו כי במר לבה הטיחה מאשה לויץ בפניה של שכנתה פייגל פיש, "את הכל אפשר לקנות בכסף, אבל ייחוס לא! ייחוס לא קונים בכסף" ומאז נטרה לה פייגל פיש טינה וחדלה מדבר עמה, ואחר כך הפכה הקטטה נחלת שתי המשפחות. היו שידעו לספר כי לא האשה מאשה אשמה, אלא ר' זיסל האומלל עצמו, שלדעתו איש אינו מכבד אותו למרות היותו בר אוריין, כיון שהוא עני מרוד. ר' זיסל לא יכול היה לשאת את העובדה ששכנו ההדיוט, עם הארץ מדאורייתא ומדרבנן, זוכה ליקר וגדולה, והוא עצמו שילח את חיציו השנונים בלבו של שכנו עד שגבה הר ביניהם. כך או כך, ר' זיסל ומוטל הם שונאים גמורים שאיש אינו יכול לפשר ביניהם, ואפילו לא יום כיפור.

*

כשהתארסו יצחק משה ומנחם מנדל לויץ, שני בניו הגדולים של ר' זיסל, בזה אחר זה, היו הכל בטוחים כי מעתה תדעך אש המחלוקת. למשפחת לויץ שאין בידה אמצעי מחיה גם בימים כתיקונם, קל וחומר הוצאות נישואין לשני בנים בבת אחת, לא תיוותר כל

ברירה, ובעל כורחם ייאלצו להשלים עם משפחת פיש, כדי שיוכלו לקבל את מתנת ידם. שהרי סוד גלוי היה בכל השכונה ובכל העיר כולה, כי עניים רבים נעזרו במוטל פיש, ומצות הכנסת כלה, אהובה עליו ביותר. וביותר מדקדק הוא מוטל לעזור לשכניו. אלא מה, צריכים הם ר' זיסל וזוגתו מאשה לכופף מעט את קומתם, לחדול להיות דלים-גאים, ולבקש את תרומת ידו של מוטל פיש.

רבות מחשבות בלב איש. ר' זיסל לוי ואשת החיל שלו, לא התרצו בשום פנים ואופן ללכת ולפייס את שכניהם. "שיבואו הם לבקש סליחה מאתנו" טענו בכעס ומרירות, ולא אבו שמוע לשידולים של ידידים ומכרים שהסבירו להם, כי במו ידיהם מקלקלים הם את הסיכוי להיעזר בסיוע שיש בו ממש מצדו של מוטל פיש. "לכל העולם הוא מעניק ורק לכם לא יעזור?" שאלו הידידים ודבריהם נפלו על אוזניים אטומות. ר' זיסל היה תקיף ומאשה עוד יותר ממנו. "ראשית, שונא שכמוהו לא ירצה לתרום לי פרוטה אחת, אפילו אם אכרע ברך לפניו" טען ר' זיסל, "שנית, אינני חפץ לקבל פרוטה מידי של שונא כמוהו. ושלישית, למה לי לבקש מבני אדם שעה שיכול אני לבקש מאבי שבשמים".

וזוגתו מאשה, הוסיפה שמן על המדורה, ובמקום למתן את בעלה העיקש, ליבתה מצדה את האש והזכירה כמה עוולות נשכחות שעשתה לה פייגל פיש. כללו של דבר. כל משכני השלום הבינו כי משפחת לוי אינה מוכנה להתפייס עם משפחת פיש ואפילו במחיר כבד.

אולם, להפתעת הכל הצליח ר' זיסל להשיא את שני בניו בכבוד בלא להזדקק לעזרת הבריות. ולא עוד אלא אפילו יוסף בוקבזה בעל המכולת, שזה מכבר פסק מלמכור למשפחת לוי בגין חוב מצטבר שהגיע לסכום גבוה מאד, הודיע במחווה של רצון טוב על מחיקת החובות הישנים, ופתיחת פנקס הקפה חדש בד בבד עם קריעת הפנקס הישן.

"אתם רואים" צחק ר' זיסל ומשך בקצה זקנו המחודד "אתם רציתם להשפילני? הרי לכם! הקב"ה עזר לי ממקום אחר. בדרך כבוד! שבח לקל בורא עולם, עזרו לי יהודים טובים ונכבדים יותר מאותו מוטלה חסר ייחוס".

כשניסו להציל מפיו מי הם אותם נכבדים שעזרו לו, מילא פיו מים אך לבסוף הסכים לרמוז לשמם של מספר רבנים חשובים, מן הידועים בירושלים עיר הקודש. הרבנים הללו היו כתובת קבועה עבור כמה תורמים "כבדים" מרביתם מן הגולה, שביקשו לקיים באמצעותם מצוות מתן בסתר מן המובחר. כאשר הנותן אינו יודע למי נותן, והמקבל אינו יודע ממי מקבל.

כי כן, חפצו הצליח בידי. ר' אלכסנדר זיסקינד לוי הצליח להשיא את עשרת ילדיו בכבוד, מבלי להשחיר פניו בבקשת תמיכה מנדיבים, ללא כל צורך להפוך לשנורר לא בארץ ולא בחו"ל. כל ימיו ישב על התורה ועל העבודה. גם מצבו הדחוק מנת חלקו מן העבר השתפר קמעא. הילדים לא היו לבושים עוד בגדים קרועים כבעבר. הבית עבר שיפוץ קל ולא נותר עוד חורבה מאיימת להתמוטט.

עיקר העיקרים מבחינתו של ר' זיסל: מעולם לא הוצרך להשפיל עצמו לפני בעל דבבו, שונאו הגדול, מוטל פיש. הוא המשיך לצעוד מולו בכל יום ללא צורך להשפיל את עיניו. מישר היה מבטו בהבעת ניצחון והתגרות. כמי שאומר "אמנם אתה עשיר ואני עני, אך אינני זקוק לטובותיך. אני מסתדר יפה מאד גם בלעדריך!". כיוצא בו זוגתו הכשרה מאשה, הצליחה לשרוד שנות-דור בסכסוך גמור עם שכנתה פייגל פיש. ללא צורך להיכנע ללחצים של שכנות, רבניות, ומשכינות שלום מקצועיות. את מרבית חייה עברה וקומתה הגאה לא התכופפה!

וכך עברו השנים וחלפו התקופות. שני השכנים המסוכסכים הזדקנו מאד, זה בעושרו וזה ברישו. זה ביחסנותו ובתלמודו, וזה בפשטותו ובבורותו. ויום אחד פשט הגביר ר' ברוך מרדכי פיש את שתי רגליו, ולא שנעשה מך ורש אלא שהגיעה עת פקודתו ויגווע וימת זקן ושבע ימים. וילכו כל העם ללוותו ולחלוק לו את כבודו האחרון. פסעו אחר ארונו וסיפרו אחר מיטתו של מת רק במעשיו הטובים, וראו רק את מעלותיו ולא את חסרונותיו, ואין צריך לומר שהעלו על נס את פזרנותו המפורסמת לצדקה שהכל נהנו ממנה. "והלך לפניך צדקך" קראו עליו הספדנים, והמלווים הנהנו ראשם בצער והזילו דמעה על אדם כשר שהלך לעולמו.

אם נאמר שהיה אדם אחד בשכונה שפרש מן הציבור ולא השתתף בהלווייתו של ר' מוטל פיש, לא יופתע איש. באותו יום "תקפו אותו מחושים ומדווים בכל גופו" ולא עמדו לו כוחותיו של ר' זיסל לרדת מן המיטה. שמע את התכונה האדירה רוחשת סביב מסע ההלוויה של שכנו, ולא יצא מביתו, לא הוא ולא זוגתו. ספק קל היה בלבו, שמא הגיעה עת סלוח לשכנו. גם טינה שהיתה בלבו הזדקנה עם השנים וכמעט נשכח טעמה. לא זכר כלל, מה פגיעה פגע בו שכנו המנוח, ומה טעם נוטר הוא לו שנאה כבושה עתיקת יומין. ברם, כשם שהכושי אינו יכול להפוך עורו והנמר חברבורותיו, כך ר' זיסל אינו יכול לשנות לבו משנאה לאהבה, ואדרבה, כמדומה לו שדבק הוא במידת בוראו "לא יאבה ה' סלוח לו". חודש טבת היה ביום פטירת מוטל פיש, ופרשת ניצבים בה קראו את הפסוק התפוגגה וחלפה מזה ארבעה ירחים, אך טעמם הערב של מילות התוכחה עמד בפיו של ר' זיסל. "לא יאבה ה' סלוח לו" שינן חזור ושינן באוזניה של מאשה ובאוזניהם של צאצאיו.

*

ועוד חודשיים חלפו, ויהי היום. ואותו יום פורים הוא, ור' זיסל הישיש, לא כהתה עינו ולא נס ליחו, הלך להביא משלוח מנות במו ידיו לאחד מרבני ירושלים הנכבדים. אותו רב שעמד לימינו בכל השנים הקשות ודאג לשים בידיו את הכספים הרבים מתרומתם של נדיבי עם. ר' זיסל מכיר טובה הוא. אינו שוכח להודות למי שעזר לו כל השנים. מדי שנה בפורים נוהג ללכת ברגליו אל ביתו של הרב ולהביא לו משלוח מנות. אף השנה כן.

נכנס ר' זיסל הישיש אל ביתו של הרב. מיהר למסור את משלוח המנות לבני הבית וצנח על כסא בתשישות. הדרך לא היתה רחוקה, אך הרגליים כבר אינן מה שהיו. זקנות

הן. מה הוא, שבעים ושבע שנה עברו עליו מיום לידתו, אף רגליו כן. בנות 77 הן ולא יום אחד פחות.

בביתו של הרב שמחה וצהלה. בית שוקק אנשים ותכונה רבה. משקאות לרוב פזורים על השולחן והשתיה כדת אין אונס. הרב ישב בראש השולחן במלוא הדרת פניו וזקנו הצחור, וקיבל את כל הבאים בחן ובנעימות כדרכו. לידו ישב בנו הצעיר הרשל שלשוננו חריפה היא, והבקבוק הסמוך אליו הולך ומתרוקן במהירות. מהדר הוא במצוות "חייב איניש לבסומי". מנצנוצם של עיניו ניכר היה כי עומד הרשל על פתחו של היכל השכרות, וגם לשונו שהיתה מהלכת ומחתכת על ימין ועל שמאל, העידה בו כמאה עדים שרק כוס אחת או שתיים חסרות לו כדי להפוך לשיכור מהודר. אולם, עדיין מבחין הוא בין ארור המן לברוך מרדכי, ורק חרצובות לשונו הותרו קמעא. פתאום ראה את ר' זיסל לוינ הישיש יושב בצד ומשיב את נפשו מן המאמץ העילאי שבהליכתו לבית אביו. ברק פתאומי הציף את עיניו ולשונו החלה מתגלגלת ללא מעצורים:

"הו! ברוך הבא ר' זיסל. שלום עליכם הרב הגאון רבי אלכסנדר זיסקינד לוינ שליט"א. אה! איזה אורח חשוב הגיע. הבה נשיר ביחד שושנת יעקב".

ר' זיסל מכיר בטיבם של שיכורי פורים, ויודע שהדבר הטפשי ביותר הוא להתקוטט עם, מיד מסכים לבקשתו של הרשל ופוצח בשירת "שושנת יעקב" בקולו הרועד והסדוק.

וכשהגיע למילים "ברוך מרדכי היהודי" התרומם בן הרב לפתע מן הכסא, חיבק את ר' זיסל ויצא עמו במחול כשהוא שר ומזמר בעליצות. "ברוך מרדכי היהודי, ברוך מרדכי פיש היהודי".

נרתע ר' זיסל במורא, לפי שהבין שהשיכור טמן לו פח. ביקש לברוח, ולא עלתה בידו. הרשל החזיק בו בכוחות איתנים ורקד עמו עוד ועוד כשהוא שר בגרון ניחר "ברוך מרדכי, ברוך מרדכי".

"למה אתה לא שר?" צעק פתאום השיכור. "למה? כי המילים ברוך מרדכי מזכירות לך את השונא שלך? את מוטל פיש המנוח. אפילו עכשיו אחרי שכבר נפטר מן העולם אינך יכול להתפייס אתו? בוש והיכלם. מי חיתן את כל ילדיך, גבירים מאמריקה? נדבנים מדרום אפריקה? שוטה שבעולם. הרי זה היה השכן שלך ששנאת אותו שנאת חנם. מוטל פיש היה מגיע מדי פעם לביתו של אבא, מפקיד בידיו צרורות גדולים של מזומנים עבוורך, ומשביע אותו בשבועה חמורה שלא יגלה לך. אבא באמת לא הוציא הגה מפיו, למרות שלבו שתת דם כשראה איך אתה משיב שנאה תחת אהבה, והתחנן בפני מוטל פיש שירשה לו לגלות לך את האמת, מוטל פיש לא הסכים בשום אופן. יש לי הזדמנות אחת לקיים מצוות צדקה בלי שום פניות ונגיעות אישיות, ואני אחמיץ אותה?"

אבא היה אנוס לשתוק. אבא לא ידע שגם אני שמעתי הכל, את כל השיחות בינו לבין מוטל פיש. למרות שלא התבקשתי לשתוק, שתקתי כמו דג, אבל יש גבול, הגיע הזמן שתדע את האמת".

"הרשל, שוויג שויג (שתוק כבר)" פרצה זעקה מפיו של הרב הזקן. "מה אתה רוצה מר' זיסל, עזוב אותו במנוחה".

"אם אתה אומר, אבא, אשמע בקולך" נכנע הרשל השיכור והתיישב על ספה בירכתי החדר. אך בתוך כדי דיבור הגיע שוב, כדרכם של שיכורים והחל הכל מן ההתחלה. "אתה שומע ר' זיסל? עשרה ילדים חיתנת? בדיחה נאה! עשרה ילדים חיתן לך מוטל פיש! גם את כל חובותיך למכולת פרע עבורך והשביע את בוקבזה החנווני לא לגלות לך. איך אמר מוטל לאבא, "כפיות טובה היא כח כל כך חזק, שאפילו אם אתה לא יודע שפלוני גמל לך טובה, אתה שונא אותו!..." והוסיף וסיפר על רבי משה בלוי זצ"ל שנהג לתת אבני חצץ קטנים למי שקיבל ממנו טובה. שאלו אותו פעם "מדוע?" ענה: נוהג שבעולם, שאנשים זורקים אבנים על מי שגמל להם טובה, לכל הפחות תורקו עלי אבנים קטנות... ואתה ר' זיסל כל כך המחשת את דבריו! אתה זרקת על מוטל סלעים ענקיים..."

"די הרשל, מה אתה מפטפט כל כך הרבה, לך לישון". התחנן הרב בפני בנו השתוי, וזה מוותר לרגע, לקיים את רצון אביו ומיד חוזר לזירה וממשיך הלאה ומגלה לר' זיסל סודות מן החדר. את הכל סיפר, לא החסיר אף פרט, לקיים מה שנאמר "נכנס יין יצא סוד". אחרי שהקיא הכל מקרבו החוצה וחשף את הסוד המעיק, השתטח על המיטה ושקע בשנת שיכורים שאין לאחריה אלא צחנת יין חמוץ.

*

"וכששמע בעלי את הדבר הזה" קולה של הישישה מאשה לויין היה מונוטוני כל העת אבל כעת נשבר ויבבה פרצה מגרונה, "בא הביתה והחל מכה וחובט ראשו בקיר. איך טעיתי טעות חמורה כזאת" צעק מנהמת לב. "הרי כל ימינו עברו עלינו בשנאת חינום. מוטל פיש תמך בנו כל השנים ואנחנו לא ידענו".

"יתר על כן", המשיכה האלמנה ובעיניה דמעות מצומצמות של זקנים שכבר יבש מקור דמעותיהם. "כאשר אימצנו את זיכרוננו להיזכר על מה ולמה יצא הקצף, ומדוע נטרנו שנאה למוטל פיש וזוגתו, לא הצלחנו לדלות שום סיבה רצינית. או אז הבנו כי שנאתנו נבעה כנראה מקנאה עזה. קינאנו בהם מפני שהיו מוצלחים יותר מאתנו. נפלנו ברשתו של היצר, והיינו לו עבדים נרצעים כיובל שנים".

"את הנעשה אין להשיב. ר' זיסל בעלי לא יכול היה להחזיר לחיים את מוטל, אבל בקשה אחת ביקש ממני ומילדינו, כאשר יבוא יומו מבקש הוא להיטמן ליד מוטל, והלוואי ותהא קבורתו כפרתו. כעבור שלושה חודשים נפטר בפתע, ואנחנו בקשנו מבני משפחת פיש שירשו לנו לקבור את אבא ליד אביהם, והם הסכימו הצדיקים, למרות המרורים שהאכלנו אותם כל השנים והשנאה העזה ששנאנו אותם".

מיהר יחיאל לביתו של רב השכונה וסח לפניו כל אותו מעשה ששמע מן האלמנה הקשישה. נענה הרב על אתר "למדנו מכאן מוסר השכל: התורה הקדושה מצווה אותנו 'לא תשנא את אחיך בלבבך'. שבעים פנים לתורה, ואולי אפשר להוסיף עוד פירוש אחד:

אל תשנא את אחיך. ומדוע? אף פעם אינך יודע, אולי שנאתך אליו נובעת דווקא בגלל כל הטובות שהוא מרעיף עליך?!..."

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

"עדיין לא למדת חמש שנים"...

מעשה שהיה לאחרונה באברך שאחר כמה שנות לימוד בכולל, חשב לעזוב ולשמש כמנהל במוסד תורני כלשהו. הוא פנה אל מרן ראש הישיבה רבינו הגאון ר' גרשון אדלשטיין שליט"א וסיפר לו על תוכניתו, כשהוא נתמך בדברי הגמ' בחולין (כד, א) "כל תלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה"..." השיב לו מרן: "הלא עדיין לא למדת חמש שנים...!!!"

האברך נרעש למשמע תשובה כזו: "מה פירוש? הרי עברתי ישיבה קטנה, ישיבה גדולה, ואח"כ עוד כמה 8 שנים בכולל...". אך כדי להסביר לו את הענין, חזר ושאל אותו מרן רבינו הגר"ג: "האם אתה קורא עיתון"...? "כן" ! הנהן הלה בראשו. "ואיזה סגנון של כתבות אתה אוהב לקרוא?" המשיך להתעניין מרן. השיב האברך בנימה של התלהבות: "פוליטיקה... אני אוהב מאד! יש שם קרב חי, זה בתוכניותיו וזה ברעיונותיו, רואים שם קולות וברקים".

אמר לו מרן שליט"א, עכשיו תבין מה שאמרתי, אילו תלמד חמש שנים את הגמרא הקדושה בדיוק כמו פוליטיקה, ותראה קרב חי בהויות אביי ורבא, תבין את תוכניותיו ואת רעיונותיו של כל מאן דאמר בגמרא, ותראה שם קולות וברקים, ועדיין לא תראה ברכה חמש שנים ח"ו – אז נדבר... (עינינו גל גליון 269)